

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת בראשית תשפ"ד - כולל מאמרים

בענייני השעה

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת בראשית תשפ"ד - כולל מאמרים

בענייני השעה..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר 2
וזהו כעץ' המשלת התורה הקדושה ותלמידי החכמים ל'עץ' - גוונים..... 2

אזורך, עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים..... 3
אדם - מתפלל..... 3

אהל תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים..... 4
ההבדלים בין 'שבת קודש' ל'יום טוב' (נוסח ברכת התפילה; סדר 'קבלת שבת'; חומר העונש; ומלאכת אוכל נפש)..... 4

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד 5
סגולה נפלאה לשמירה!..... 5

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... 6
אין המקרא "אומר" אלא "דרשני"..... 6
יום הששי - ויכלו השמים כנגד שם של ד' אותיות..... 7
יום הששי - ויכלו השמים נתעלה וישב על כסא כבודו..... 7
לאור המצב - אמן יהא שמיה רבה לינצל מחבלי משיח..... 7

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'..... 8
ביאה שלא כדרכה בבן נח..... 8

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... 9
גדר פלג המנחה..... 9

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס 'שערי יוסף ושא"ס, בני ברק..... 10
האם שיש אזעקות בבני ברק באמצע התפילה צריך ללכת לממד..... 10

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' מא פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת בראשית..... 11
מא..... 11

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... 12
האם מותר לנו לאכול פרי מעץ הדעת?..... 12
פרעות תשפ"ד: בדרכה של 'הנהגת היחוד', לא מבינים הכל..... 12

- ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב נב
- שמחת 'חנוכת שמים וארץ' שהיתה בשבת בראשית.....נב
- ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס נו
- אימתי נבראו המאורות?.....נו
- מלחמת גוג ומגוג.....סב
- חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ סו
- מדוע ארץ ישראל ועוה"ב נקנים ע"י ייסורים.....סו
- יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' סח
- מאורעות תשפ"ד: על מה עשה ה' ככה.....סח
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב עג
- אין רע יורד מלמעלה.....עג
- לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער).. עו
- החרב והקשת שלנו מדי יום ביומו!.....עו
- מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס גבולות ישראל וקונטרס השביעית (אלעד) פא
- חובתנו בימים אלו.....פא
- אזעקה בעת מלחמה.....קי
- מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית קיז
- ובהם נהגה יומם ולילה.....קיז
- מנחת שמואל / הרב שמואל קליין קיט
- תשובה - להתחיל מחדש.....קיט
- קבלת הדין באמונה.....קב
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד קכב
- העולם מונהג ולא מנהיג מתקיים ולא קיים.....קכב
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית קכט
- יהודי אני.....קכט

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית קלח
במהות הכוכבים והגלגלים קלח
טעות דור אנוש קלח

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס 'יאמר ישראל (רחובות) קמ
ההוכחה להנהגת ה' קמ

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל קמב
מלחמת האור והחשך - מי מנצח - דידן נצח קמב
לא לנו להיות תלמידי קין ממשיכי דרכו - בטענת - השומר אחי אנכי?.. קמג

נר למאור / הרב אברהם מאיר הכהן קפלן, ר"מ בישיבת "משכן העדות" ומח"ס
"תורת אמך" קמה
ויהי ערב ויהי בוקר יום "אחד" - ולא יום "ראשון" קמה

עולמות / הרב זאב קופילוביץ קמח
'גלות ישמעאל' ומטרתה קמח

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי קנג
אל תאסור מבלי להותיר פתח מילוט! קנג

פתגמי אורייתא / הרב יוסף חיים אלבוים, בעמ"ח 'אורייתא' ו'דעת חכמה' קנה
שלושה ששינו מדבר ה', בששת ימי המעשה קנה

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער קנז
וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו, והמלחמה הנוראה
בארץ ישראל קנז
השמחת תורה של שנת תשפ"ד קנט

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי
ניו יורק קסג
פרעות שמחת תורה תשפ"ד: כאב תחושת הדחייה וההתחזקות בה' אלקינו
התוכנית שתוכננה שלא תלך כמתוכנן קסט

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס 'מחשבת שלמה, מחיית עמלק' קעו
ביאור חטא עץ הדעת קעו
במה קידש אדם הראשון את חוה קפא

ביאור הקדמת לבישת אדם הראשון לפני אשתו..... קפג

קפח..... תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

חיבתן של ישראל בתחילת התורה ובסיומה..... קפח

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,

מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד..... קצ

...ונכבשה הארץ לפניכם!..... קצ

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם

טרם נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח..... קצז

שו"ת בפרשת בראשית..... קצז

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף... רב

חינוך..... רג

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

רד.....

יש שאלות, ומה התשובה?..... רד

חידות..... רו

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... רז

חידה בפרשת השבוע!..... רו

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'..... רח

אספקלריא לדרך היומי..... רט

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת..... רי

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב..... רי

סיפור..... רטו

סיפור / הרב זאב קופילוביץ..... רטז

'שהכל נהיה בדברו'..... רטז

אספקלריא לפרשת בראשית תשפ"ד - כולל מאמרים בענייני השעה

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
'והיה כעץ' המשלת התורה הקדושה ותלמידי החכמים ל'עץ'
- גוונים

כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה. וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוֹלַע פְּלִיגֵי מַיִם אֲשֶׁר
פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ (תהלים א, ב-ג)

*

במדרשי חז"ל^א מבואר מה שהפסוקים מדמים את התורה הקדושה לעץ:
התורה היא "עץ חיים" שאם עבר אדם עבירה אפילו אם אינו יכול ללמוד תורה ואף
לקרוא דברי תורה אין יכול, "יחזיק" בעץ התורה ויחיה.
וכעין זה בזהר הקדוש^ב: "עץ חיים" זאת התורה, שהיא אילן עילאי גדול וחזק.

*

לשון ה"חרדים" (רבי אלעזר אזכריני) ברוח זו: העולם - ים סוער, הגוף - תל עפר בתוכו,
הנשמה - איש עומד על התל, ועץ החיים נטוע עליו. אם הוא חכם לב יתחזק ויתקשר
באילן, כי היום או מחר יכו בחזקה גלי הים בתל ויהרס, ואם לא יהיה הוא נקשר באילן
ישטפהו בתל. היינו דכתיב "עץ חיים היא וגו'" וכו'.

וכלפי ההחזקה בעץ התורה היה אומר רבי אליהו לאפיאן זצ"ל^ד: "עץ חיים היא למחזיקים
בה ותומכיה מאושר": נאמר למחזיקים "בה" - התורה היא עץ חיים למי שיודע שהוא
מחזיק "את עצמו" בתורה, אבל "ותומכיה" מי שחושב שהוא מחזיק את התורה בתמיכתו,
הוא אמנם "מאושר", אבל עבורו התורה אינה "עץ חיים".

*

עוד כתב ה"חרדים" בדימוי התורה לעץ:

על האדם לבחור מצוה אחת שבה יחזיק במיוחד בכל הכח. שכללות התורה, שהם תרי"ג
מצוות, נקראים עץ חיים - ככתוב 'עץ חיים היא', והאוחז ענף אחד מן האילן היטב, אוחז
בכולם, שכולם גוף אחד.

^א מדרש תנחומא, וישלח ט, ובדומה בויקרא רבה [קדושים] ריש פרשה כה.

^ב ויקרא נג, ב, תרגום.

^ג פרק סו (עח).

^ד לב אליהו, שביבי לב, אות מג.

מה שאין כן אם יבוא לתפוס בכל הענפים יחד שלא יתפוס כלום [על דרך תפסת מרובה לא תפסת].

*

בעל ההפלאה^ה מפרש את דימוי התלמיד חכם לעץ:

והיה כעץ - שגדל והולך.

שהפסוק מציין את התקדמותו, כמו שאמר "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה" ודרשו חז"ל (ע"ז יט,א) שקודם שעמל בה נקראת "תורת ה'", ואחר שעמל בה נקראת על שמו - "תורתו". ובא לומר שגם כאשר עולה לו קושיא בלימודו נועדה קושיא זו רק כדי שיתגבר עליה ויחכים יותר. עד כאן דבריו.

יש להטעים שכך היא הדרך, שהשגת חידושי התורה באים על ידי הקדמת קושיא, ועל דרך דברי הזוהר הקדוש (שמות קפד ע"א, תרגום): שלא מתישבים דברי תורה אלא שם, שאין אור אלא אותו היוצא מתוך החשך.

*

ומבאר בעל ההפלאה את המשך הפסוקים: **לא כן הרשעים - הרשעים הם להפך, כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח - שה' מעלה להם קושיות במטרה הפוכה, כדי לדחותם ולהפילם, על כן לא יקומו רשעים במשפט - שלעולם מטעהו השי"ת בספקות, ולא יקומו חטאים - חסרונות וספקות - בעדת צדיקים, [יא"ק: שאם יש להם קושיא אין לה "תקומה", כי היא ניתנה להם כדי שיתגברו עליה, כנ"ל] כי יודע ה' דרך צדיקים - ללמד ענוים דרכו, להביאם לידיעת המשפטים, ודרך רשעים תאבד - כדי להאבידם.**

ונראה לבאר על פי דבריו גם את תחילת המזמור: **אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים - לשמוע בקול יצרו שמפתהו (כמו שכתב שם): "למה תבלה את זמנך, הרי במה שאתה מחפש תירוץ אין כוונתך אלא ליישב את דעתך מן הקושיא, וביכולתך לומר איזה דוחק ולהמשיך הלאה", ובדרך חטאים - "חסרונות", כלומר קושיות - לא עמד - אינו מניח לעצמו להתעכב, אלא מתאמץ למצוא תירוץ אמיתי, ובמושב לצים לא ישב - להתבטל מן התורה בכך שיתרשל מלחפש תירוץ (על דרך דברי חז"ל במסכת אבות פ"ג מ"ב)**

*

ורבי ירוחם זצ"ל היה אומר^ו בדימוי תלמידי החכמים לעצים:

כשם שיש להעריך עצים 'צומחים' ולא עצים 'גדולים' שכומשים והולכים, כך יש להעריך את החותרים לגדול יותר מהגדולים שאינם חותרים.

^ה פתחא זעירא לכתובות, אות כו.

^י וראה עוד בזה"ק בראשית קסה ע"ב ושמות יב ע"ב: חכמה מתוך טפשות.

^י רבי ירוחם הלוי ליוואוויץ ראש ישיבת מיר, דעת תורה, פרשת דברים - ביאורים, עמ' צב. ע"ש מיסוד דברי ר' ישראל מסלנט.

אאזרן, עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

אדם - מתפלל

ואדם אין לעבד את האדמה (ב, ה)

מילוי תואר 'אדם'

מגמתו ותכליתו של ה'אדם' נטבעה במילוי אותיותיו, וכפי שכתב החיד"א^ה, כי צירוף אותיות המילוי אלף ד'לת מ'ם עולים לתיבת 'מתפלל', והיינו כדאמר רב (ב"ק ג:): 'מבעה זה אדם, דכתיב (ישעיה כא יב) אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו', ופירש רש"י ש'בעיו' הוא לשון בקשה. ומבואר שפנימיות האדם היא לעמוד בבקשה ותשוקה להתדבק בעליון^ט.

על כך כתב רש"י (ברכות ה:): 'מה היא הנפש, זו תפלה, שנאמר (שמואל א', א) 'ואשפוך את נפשי לפני ה'', לאמור שהתפילה היא ביטוי הדבקות של נקודת הרצון הפנימית ביותר, היא נפשו של אדם, כאמור (בראשית כג ח) 'אם יש את נפשכם', והרצון הוא המניע את כל כוחות נפש האדם.

וכך פתח הרמח"ל את דרוש הקיווי 'ראשית הבריאה בתקוה', שכל התחתונים מצפים לשפעת עליונים על ידי תפלה או שיר, בא וראה, כל הבריות נבראו בלא שלימות, שנאמר 'אשר ברא אלקים לעשות' שיעשו אחר כך בהמשכם השפע לשלימותם, במעשים טובים או בתפלה או בשיר^{יא}. הרי ששלימות האדם תלויה בהיותו מעמיד עצמו בתשוקה ותפילה להדבק אל השי"ת.

^ה ראה בניהו (ברכות ה:).

^ט בתואר 'אדם' יש משמעות כפולה, כי מחד מורה על פחיתות, שלוקח מן האדמה, ולאידך על מעלתו 'אדמה לעליון', אך קביעת דרגתו תלויה בפנימיותו, בהיותו מתפלל.

^י והיינו כמבואר במדרש (ב"ר א ד) שמחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר, לאמור כי תכלית הבריאה היתה בקיווי מצד הקב"ה, שיהיו בה ישראל שיקוו אליו. וכן הוא לשון הכתוב (ישעיה ה) 'כרם היה לידידי בקרן בן שמן וגו' ויקו לעשות ענבים ויעש באושים', ופירש רש"י (פס' ז) ויקו לעשות ענבים שישבח ויודה לפניו, הרי ש'ויקו' הוא הקיווי של הקב"ה בנטיעת כרמו, היא בריאת העולם, שכל נברא יודה וישבח לפניו, וכדברי הרמב"ן הנודעים (שלהי פר' בא) 'שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו'.

^{יא} ודבריו עשירים באדיר במרום 'אשר ברא אלהים לעשות, סוד הענין הזה, כי הקב"ה התחיל הבריאה והעמידה על מצב שיוכל אחר כך האדם להשלימה, עד שיהיה לו השכר על מעשיו. וזה כי האדם נברא כבר בצלם אלהים ודיוקנו בדמות דיוקן של מעלה, ועם כל זה איננה שלימה להדמות לעליון לגמרי, עד שישלימה במעשיו הטובים. וכן כתב בדעת תבונות (כו).

התפילה משלימה את מעשה בראשית

והנה בכל פרשה ראשונה של בריאת העולם, לא הוזכר שם הוי"ה, אלא רק 'אלהים' יי, ובסיומה נאמר 'אשר ברא אלהים לעשות', והיינו שתכלית הבריאה היתה שתשלים את עצמה, עד שממנה יתגלה איך הוי"ה הוא האלהים, ואכן פרשה שניה של מעשה בראשית, פותחת ב'אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאֵם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם', לאמור, כי שם מלא 'הוי"ה אלהים', הוא 'תולדות השמים והארץ', ולכך כל שפע השמים, תלוי ועומד בביקוש שיעלה מן הארץ, ובו יתגלה 'עשות ה' אלקים ארץ ושמים', ועל כך נאמר 'וְכָל שִׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרֵם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעֶבֶד אֶת הָאֲדָמָה, ופירש רש"י 'ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים', ומבואר, שהקב"ה הניח את גמר מעשה בראשית שיהיה תלוי בעבודת האדם^{יב}, והיא התפילה, שרק על ידה התקיים 'וְאָדָם יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה'^{יד}.

נמצא איפוא, שחלקי הבריאה העומדו כמשפיע ומקבל, זה לעומת זה, עד שבא האדם והכיר שהחסרון שהוטבע בתחתונים, מגמתו היא להפנותם לבקש ולקבל שפע עליון, וידע רק כי בעבודתו ינחול את הארץ. ועצם הבריאה באופן זה הווה שורש ודוגמא, איך להמשיך את קיום העולם, בהעלאת ריח ניחוח להמשיך שפע, על ידי עבודת האדם, ולכן רק בפרשה השניה נאמר שם 'הוי"ה אלקים', כי בתפילת האדם תלויה העמדת כל העולם לעבודה זו של חיבור שמים וארץ^{טו}.

התפילה על הגשמים ועל הקץ

מה שהוצרכה התפילה דוקא על הגשמים, כבר כתב הגר"א (אדרת אליהו דברים לג א) ש'הגשמים אינן על פי הטבע כלל, כי כל הדברים שבעולם אומרים הפילוסופים שהוא על פי הטבע, אף זריחת השמש ושקיעתה, אבל על הגשמים מודים שאינן על פי טבע כלל, כאשר אנו רואים שפעמים לא ירד כלל ופעמים ירד בכל יום ויום, ולכן נקרא 'גבורות

^{יב} כאמור (זוהר ח"ב קיג): 'בכל עובדא דבראשית לא אתמר שם מלא, אלא אלהי"ם אלהי"ם בכל מה דאתברי, ובכלהו שם אלהי"ם, עד דכל עובדא אשתכלל בערב שבת, מדאשתכלל כל עובדא אקרי יהו"ה אלהי"ם שם מלא. וביאר בנפש החיים (ש"ג פ"ט) ששם אלקים נאמר גם על איזה כח פרטי הנמשך ממנו ית'. אך שם הוי"ה נאמר על מקור הכחות כולם, שנמשכים ממנו ית"ש. ובעת הבריאה נמשך בכל מאמר כח או כחות פרטים ממקורא דכלא, ואחר שנגמר המשכת כל הכחות כפי שגזר רצונו ית' לצורך העולם. אז נאמר 'ביום עשות ה' אלקים' שם מלא. וראה עוד בשערי אורה (ש"ה).

^{יג} ראה אבן עזרא בביאור 'אשר ברא אלהים לעשות', ש'לעשות' משמעו שנשאר במעשה בראשית פרט שעדיין לא הושלם, והוא נמסר לנבראים 'לעשותו', ולהשלימו, ובוזה יהיה שותף במעשה בראשית.

^{יד} וראה מהר"ל (ח"א חולין ס). 'לפיכך הדשאים עמדו על פתח הקרקע ולא היה כאן מטר מן עליונים לתחתונים שלא היה חבור עליונים ותחתונים שינתנו העליונים הגשמים למטה, עד שהאדם שהוא בין עליונים ותחתונים הביא המטר מן עליונים לתחתונים ע"י התפלה'. והיינו, שבגמר מעשה בראשית עמדו כל הנבראים בצביונם, עליונים ותחתונים כל אחד במקומו, אך לא היה ביכולת כל צד להוציא פירות, עד שבא האדם וחיבר ביניהם בעבודת התפילה.

^{טו} וראה במדרש (ב"ר יג ג) 'כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ, מזכיר שם מלא על עולם מלא. א"ר חלפאי כשם שהוא מזכיר שם מלא על עולם מלא, כך הוא מזכיר שם מלא בירידת גשמים'.

גשמים', שבזה ניכר גבורות ה' יותר מכל הדברים'. והיינו שתכלית התפילה היא להארת ההשגחה בה מתגלה הייחוד.

ועל כך אמר הכתוב (ישעיה כ"א יב) 'אָמַר שְׁמַר אֶתָּא בְּקֶר וְגַם לְיָלָה, אִם תִּבְעֵיוֹן בְּעֵיוֹ, וּפִירֵשׁ רִשְׁיִי שֵׁם 'אמר הקב"ה יש לפני להזריח לכם הגאולה, אם תבקשו בקשתכם למהר קץ', והיינו שבהיות הבריאה עומדת להשלמתה, היא תלויה בעבודת התפילה, שבה האדם מגלה את חסרון התחתונים ותשוקתם להשגחת העליון יתברך, והתפילה על הקץ, בו תתגלה ההשגחה העליונה בהנהגת הייחוד, היא שלימות עבודת התפילה, שהחלה בהכרת חסרון הגשם לאדמה, ותושלם בהכרת חסרון גילוי שמו ית' לתכלית העולם, כדלהלן.

גשם וטל כמשל לייחוד

וכבר אמר רבי ברכיה (תענית ד.) 'כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן, והקב"ה השיבה כהוגן, שנאמר (הושע ו) ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מצאו ויבוא כגשם לנו, אמר לה הקב"ה, בתי את שואלת דבר שפעמים מתבקש ופעמים אינו מתבקש, אבל אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם שנאמר אהיה כטל לישראל'. והיינו שישראל עומדים כארץ עיפה לבקש הארת פני עליון כגשם הבא לעיתים, והקב"ה משיבם שלא יסיר חסדו מהם לעולם, כטל שאין לו הפסק. וביאר מהר"ל (דרשת שבת הגדול, נתיב היצר ד) שהמשפיע צריך מקבל כדי להשפיע לו, כמו שאמרו (ב"ר כ) 'אין תשוקתן של גשמים אלא על הארץ, ואין תשוקתו של הקב"ה אלא על ישראל, שנאמר ועלי תשוקתו, אף על פי שאנו תשים, לו אנו מקוים', והיינו שהקיווי בתפילה לייחוד, הוא קיום תשוקתו של הקב"ה לחיבור עמנו.

אכן, חיבור זה תלוי בחלוקת התחתונים מן העליונים, כמבואר בפרקי דרבי אליעזר (פ"ה) 'בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ממים התחתונים הם שותים'. וביאר הגר"א (אד"א בראשית ב ו) שכשישראל מחברים שמים וארץ במעשיהם הנאותים, אז יורידו הגשמים מלמעלה, ואם לא, נעצרים מלמעלה. וזהו שנאמר 'אדם אין לעבוד את האדמה', כמו 'לעבדה ולשמרה', לעבדה בעשה ולשמרה בלא תעשה (זהר ח"א כז.), ולכן 'ואד יעלה מן הארץ', מפני שלא היו זכות מעשים להוריד הגשמים מלמעלה, אז אד עלה מן הארץ, שעננים שתו מן מים התחתונים.

לאמור, שחלוקת המים, שנוצרה ביום השני, בו 'חילק מעשיו ומלך עליהם' (ר"ה לא.), תכליתה הוא ליצור חסרון בשלמות, והיינו, לחלק את החומר התחתון מצורתו העליונה, כי מחלוקה זו נובעת תשוקתן של מים התחתונים, לחזור לקבל צורתן הראשונה, ולכך נצרכה תפילת האדם, לחבר מים תחתונים ועליונים, כדי לגלות כבוד השי"ת בבריאה^{טו}.

^{טו} כפי שביאר מהר"ל (גבורות ה' יח) שהמים אין להם צורה, ולכן עצם שמם הוא בלשון רבים, כי האחדות חלה ע"י צורה, ולהם אין צורה, אלא כל עצמותם הוא חומר [ולכן נקרא משה על שם היותו משוי מן המים, כי זו מעלתו שהוא קרוב אל הצורה ונבדל מן החומר]. וכיון שהחומר אין לו מעמד בפני עצמו, הרי הוא משתוקק לקבל צורה, ואף הצורה חפצה לחול עליו, כי רק על ידי הופעתה על החומר יש לה ביטוי בעולם, ולכן החיבור ביניהם ע"י עבודת האדם, יש בו גילוי כבוד ה' בשלימות חלקי הבריאה יחד.

על תשוקה זו אמרו (ב"ר ה ד ועוד) 'בשעה שחלק הקב"ה את המים נתן אלו למעלה ואלו למטה התחילו מים התחתונים בוכים, אמרו אוי לנו שלא זכינו לעלות למעלה להיות קרובים ליוצרנו, מה עשו העיזו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות', הרי ששורש עלית החומר טעונה העזת פנים, ובקיעה חוץ למחיצתו, והרי היא יציאה למלחמה לתקן חסרונם ולחזור אל שורשם.¹⁰

הכרעת התפילה בין עליונים לתחתונים

ואמנם מבואר במדרש, כי כיון שהעיזו פניהם, 'אמר להם הקב"ה הואיל ועשיתם כך לכבודי אין להם רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם', ורבנו בחיי (ויקרא ב יג) הוסיף 'ולא עוד, אלא שעתידין אתם ליקרב על גבי המזבח במלח ונסוך המים'. והיינו כי החסרון שהוטבע בהם מתחילה, הוא אשר הגביר את תשוקתם, וחזקם במלחמה לעלות ולגלות את הייחוד, בשירה ובקרבן, ובכך זכו לגבור על מעלת העליונים.

שורש הכרעת מלחמה זו נעוצה בתפילה, כמבואר (פע"ח לולב ז) שהחסדים הנמשכים על ידי הלולב הם 'מים עליונים', ולכך נקראו הלולב ומיניו 'מאני קרבא' או 'נצחי קרבא' (תיקו"ז יג, כט. ספד"צ פ"ה, ועוד) להורות שנצחו במלחמת הדין בר"ה וביום הכפורים.¹¹ ולכאורה זה פלא, כי לא השתמשו בהם בעת הדין. ובהכרח שצורת העבודה בהם ככלי מלחמה, מורה שהתפילה עמהם הכריעה את המלחמה, והעלתם לשורשם¹², ויש להתבונן בתהליך הכרעת מלחמה זו.

ייחוד עליונים ותחתונים בתפילה

והנה מהות השכר מגלה על מגמת העבודה, וכיון שאמר הקב"ה למים התחתונים שבשכר מלחמתם לעלות לכבודו 'אין להם רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם', הרי שמלחמתם לבקוע ולעלות, גילתה שיש לתחתונים צד קרוב יותר למקור נביעת השפע, ולכן זכו להיות קודמים לו לפני העליונים.

¹⁰ אמנם במלחמה זו לא שייך כיבוש מחלקו של הצד השני, אלא אדרבא תשוקה להצטרף אליו, ולפיכך אמרו שם 'שגער בהם הקב"ה וכבשן תחת כפות רגליו, שנאמר כה אמר ה' הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה'. אך עם זאת 'אמר להם הקב"ה הואיל ועשיתם כך לכבודי, אין למים העליונים רשות לומר שירה, עד שיטלו רשות מכם, שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים, ואח"כ אדיר במרום ה', והוא ייחוד של גילוי כבוד השי"ת בשמים ובארץ.

¹¹ אופן הפעולה ב'מאני קרבא' כבר התבאר (סוכה ל:): 'מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. במערבא מתנו, מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים'. ואמנם חלוקות פעולות ההולכה וההעלאה, שיש לראותן כניצוח ודחית רע, מפעולות ההבאה וההורדה, שנראות כממשיכות טובה מארבע רוחות. וכפל פעולות אלו מאפיין כל מלחמה, שתחילתה סילוק וניצוח על האויבים, וסופה כיבוש ואכילת שלל, ולכך פעולת 'מאני קרבא' מורה על הנצחון בתפילה, כי גם מלחמת התפילה תחילתה לזמר עריצים, וסופה להמשיך שפע טובה וברכה. ואף שבעת התפילה לא שמשו 'מאני קרבא', הרי אחר שנשלמה המלחמה הפנימית בכח התפילה, ראוי להרחיב ולהמחיש את המושכלות הפנימיות, שיהיה להם מוחש בפעולות של מצוה מתוך שמחה ונענוע המורה על חיות ורענון.

¹² וראה דברי הגר"א (שלהי ספד"צ ד"ה ואמר בענפוי) ששמיני עצרת הוא במצות תפלה שהיא מדאורייתא ולעבדו בכל לבבכם כידוע, ומבואר בדבריו שיש מעלה מיוחדת בתפילת שמיני עצרת, והיא לכאורה התפילה על המים, והיינו כי בה שורש כל תפילה דאורייתא, שניתנה לאדם עבודת התפילה כדי לחבר את שפע המים העליונים אל התחתונים.

עומק הענין עולה משירת ישראל והמלאכים, כי אף שהמלאכים הם עליונים, הרי 'אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר 'ברן יחד כוכבי בקר' והדר 'ויריעו כל בני אלהים' (חולין צא:), והיינו כמו שביאר הגר"א (שה"ש א ג) ש'עיקר עוה"ב הוא להשיב הנשמה למקורה להדבק בשכינה, ובוודאי יותר טוב מזה שהשכינה דבוקה למטה, כאשר היתה כוונת הבריאה, ושכר זה כתוב בתורה 'ושכנתי בתוכם'. הרי שישראל קודמים לשירה, כי רק על ידם מתגלה הייחוד אף בתחתונים, ולפי שמקור השכר נעוץ בגודל העבודה, הרי כיון שרק לתחתונים יש בחירה, ולהם ניתנה עבודה למילוי חסרונם, ורק בהם מתגלה הייחוד, ממילא הם קרובים למקור השכר יותר מן העליונים.

מבואר מכל האמור, שהתפילה היא הכרת התחתונים בחסרונם המשמש ככלי לגילוי הייחוד, ועצם העמדת ה'כלי', ממשיכה את נביעת השפע, ואלו הן דברי רמח"ל הנ"ל 'כל הבריות נבראו בלא שלימות, שיעשו אחר כך בהמשכם השפע לשלימותם, או במעשים טובים או בתפלה או בשיר', וכפי שכתב רבנו בחיי (במדבר כא יט) ש'שירה' בגימ' 'תפלה', כי התפילה אינה באה כבקשת צרכי המתפלל, אלא כחיבור אל העליון, וזה גם עניינו של השיר, ולפיכך שניהם שוים להמשיך ברכה מלמעלה למטה.

הוא אשר אמרו חז"ל (תענית ו:): מאימתי מברכים על הגשמים, משיצאו חתן לקראת כלה, ופירש רבנו גרשום 'משיצאו מים התחתונים לקראת מים העליונים כדרך שיבא חתן לקראת כלה', אף שהכלה היא המקבלת, הרי התחתונים נחשבים חתן, כי שפע עליון נמשך על ידם. וזאת, לפי שתכלית תפילתם אינה לבקש שפע, אלא לעמוד לפני ה', ולייחד עליונים ותחתונים, וממילא יתקיים שפע עליון בתחתונים.

ותכלית כל התפילות היא לייחוד השלם, אשר יתגלה בקץ הימים, כמו שאמרו (ב"ר יג ב) 'כל תפלתן של בריות אינה אלא על הארץ, מרי תעביד ארעא, מרי תצליח ארעא, כל תפלתן של ישראל אינו אלא על בית המקדש, מרי יתבני בית מקדשא, מרי מתי יתבני בית מקדשא'.^{כא} והיינו כי הצורך בתפילת האדם על הגשמים, הוא לקיום הבריאה, שהרי ללא תפילה עומדים הנבראים, עליונים ותחתונים, כל אחד במקומו, ועבודת האדם היא לחבר שמים וארץ, ומקום החיבור הוא בית המקדש, שהוא 'בית תפילה', וזו שלימותו של כל אדם, ה'מתפלל', כמבואר בנפש החיים (א ד בהגהה) 'שהצדיקים ע"י מעשיהם הרצויים לפניו ית' הן הן מקדש השם ממש'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^כ ולכך מורה צורת העבודה בארבעת המינים ככלי מלחמה, בהיותם מופנים כלפי מעלה [הלולב יסוד הממשיך מדעת ד"א לנוק' להורות שהמלחמה בתפילה היא לעלות את התחתונים לייחוד.

^{כא} ביאר מהרז"ו שם, ש'שיח' היינו תפילה, ו'שדה' היינו בית המקדש, וביאר הכתוב 'שיח השדה טרם יהיה בארץ', שעדיין לא היתה תפילה על בית המקדש, כי עדיין לא נבראו ישראל. והיינו, כי תפילת כל הנבראים היא למילוי צרכיהם, ואילו תפילת ישראל היא תכלית בפני עצמה, כי בה יש להם קרבה לפני ה', ולכן תפילתם היא שיבנה בית המקדש שהוא 'בית תפילה'.

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

ההבדלים בין 'שבת קודש' ל'יום טוב' (נוסח ברכת התפילה;
סדר 'קבלת שבת'; חומר העונש; ומלאכת אוכל נפש)

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְפֹל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים
לַעֲשׂוֹת (ב, ג)

הקדמה

בעת הזאת לאור המצב הנורא השורר בארץ הקודש על אחינו בית ישראל, אשר בישיבה
הקד' עשו סדרי לימוד וחיזוק בעניני "שבת קודש"

עם צאנו מתקופת המועדים ותחילת לימוד התורה הקדושה מתחילה אשר עוסק בששת
ימי בראשית עד יום השבת, נעמוד על החילוקים בין הימים טובים לשבתות.

מוצאים אנו שחלוקים שבת מיום טוב, הן לגבי חומר העונש - שזה בסקילה וזה בלאו,
והן לגבי גדר איסור המלאכות - שביום טוב לא נאסר מלאכת אוכל נפש, ואילו בשבת
נאסר כל מלאכה. ונבוא לבאר את יסוד ושורש הדבר.

נקדים תחילה לבאר את החילוק בין שבת ליום טוב, לגבי נוסח הברכה בתפילה.

'מקדש השבת' ו'מקדש ישראל והזמנים'

[א] בסוגית הגמ' בפסחים (ק"ז, ב) מובא: "אמר רבא, אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי
וקאמרי, בשבתא בין בצלותא בין בקידושא "מקדש השבת", ביומא טבא בין בצלותא ובין
בקידושא "מקדש ישראל והזמנים" כו'. שבת דקביעא וקיימא בין בצלותא ובין בקידושא
"מקדש השבת", יומא טבא דישראל הוא דקביעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני "מקדש
ישראל והזמנים".

והנה מה שאמרו שהמועדים ישראל הוא דמקדשי לה כי בידם לקבוע מתי ראש חודש,
אין הכונה רק כי מצד שהמועד תלוי בתאריך, ולכן נמצא שקביעות חלות המועד תלוי גם
בכוחם^כ. אלא כפי שמפרש רש"י בביצה (יז, א ד"ה בשלמא): "בשלמא זמנים צריך להקדים

^כ ישנו חילוק נוסף בין שבת ליום טוב, שביום טוב נוסח ג' התפילות (ערבית שחרית ומנחה) זהה, ואילו בשבת יש נוסח שונה
לכל תפילה ("אתה קדשת" "ישמח משה" "אתה אחד"). וכבר עמד בזה הטור (סי' רצב), ומבאר שזה כנגד ג' שבתות
("שבת בראשית" "שבת מתן תורה" ושבת שלעתידי לבוא") והענין צריך ביאור, וביארנוהו בנפרד במאמר "ג' שבתות".
^כ בגמ' בר"ה (כד, א) למדו שצריך לומר בקידוש החודש "מקודש מקודש" ממה שנאמר (ויקרא כג, ב) "אלה מועדי ה'
אשר תקראו אותם", הרי שלמדו מהמקרא של המועדים על קידוש החודש. ומבואר מינה, שאין קובעים את הר"ח
וממילא חל המועד בתאריך של החודש, אלא שהקביעה של ר"ח היא לענין המועדים עצמם. וראה ברשב"א (ב"ב
קכא, א) שמבאר בשם ר"ח מה שאמרו שם "מועדי ה' צריכין קדוש בית דין" שהכונה כפשוטו שי"ל בעת קידוש
החודש שביום זה יחול המועד.

קדושת ישראל לקדושתן, שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם, ואילו לא נתקדשו ישראל, לא היו קובעים חדשים וקוראין מועדים בבית דין".

והטעם, לפי שחלוק במהותו "שבת" מ"ימים טובים", שכן השבת היא "זכר למעשה בראשית", לא כן המועדים שהם "זכר ליציאת מצרים"^{כד}, שהרי המועדים עומדים כנגד המועדים אשר נתחדשו בתהליך של יציאת מצרים.

וכפי שכותב המשך חכמה (דברים ה, טו; וע"ע בדבריו ריש פר' בהר): "והנה המועדים האחרים, המה רק על יחס הבורא אל האומה הישראלית, כמו פסח, עצרת, סוכות, שהמה עדות רק על שהוציאם ממצרים והושיבם בענני כבוד. וכן ראש השנה ויום הכיפורים על שנזכרים לפניו ומכפר עונם. אם כן אינם שייכים אל זר, רק אל האומה הישראלית. לא כן שבת על יחס העולם אל יוצר בראשית, הלא שייך אל כולם, ובכל זאת ניתנה דוקא לישראל כו'. וזה שאמרו (ביצה טז, א) "מתנה טובה יש לי בית גנוזי ושבת שמה", כי אין זה רק מתנה טובה, כי אין יחס לה אל האומה מאל כל הנמצאים".

וממשיך המשך חכמה: "ולכן שבת קביעה וקיימא, כי היא תלויה בקיום המציאות אשר ברא היחיד את עולמו. לא כן מועדים, ישראל מקדשי לה, הוא תלוי במציאות האומה וביחס האלקים להם, אשר להם נתגלה בזרוע נטויה וכו'".

סדר 'קבלת שבת'

בן דבר נפלא כותב השערי תשובה (בשו"ע או"ח סי' רע) לבאר, מדוע רק בשבת יש סדר של "קבלת שבת" ולא בימים טובים.

ושם מביא השע"ת מש"כ השלמי חגיגה בשם הבית דוד, שי"א שהטעם שאין אומרים "לכה דודי" כשחל יום טוב בשבת, הוא משום שנראה כביוש ליום טוב שאומרים "פני שבת נקבלה", דמשמע ולא פני יום טוב.

וכותב עלה: "ונראה דאין להקפיד, דשבת אין צריך קידוש בית דין וממילא קאתי, הלכך צריך לצאת לקראתו לקבלו, כיון שהוא בא אלינו מעצמו. אבל יום טוב שבא אלינו על ידי קידוש בית דין, נמצא שאנו מביאין אותו, וא"כ מה צריך לצאת לקראתו לקבלו, וא"כ אין שום ביוש בזה".

ומבואר דבר נפלא, שרק בשבת שהיא באה אלינו, יש מושג לצאת לקראתה ולקבל אותה. לא כן יום טוב אשר ישראל מקדשי לה, אין מושג לצאת לקראתה.

^{כד} הגם שמצינו גם בשבת שנאמר בלוחות השניות בפר' ואתחנן "זכר ליציאת מצרים", כבר ביארנו במאמר "השבת זכר ליציאת מצרים" עפ"ד הרמב"ן שהיציאת מצרים מחזיר חזרה את האמונה של מעשה בראשית ע"ש (אך הבאנו שם שיש ראשונים שבאמת הבינו ששני טעמים הם ע"ש).

החילוק בעונש

ג] וזה גם הטעם מדוע חלוק שבת מיום טוב לגבי חומר העונש, שהשבת בסקילה ויום טוב רק בלאו.

וכפי שכותב הכלי חמדה (ריש פר' בא): "דבכל יום טוב ליכא אלא חיוב מלקות בבית דין על מלאכה, וביום הכפורים כרת, ובשבת מיתת בית דין.

דהנה ההבדל בין שבת ליום טוב, דשבת נתקדש בקדושת השי"ת, אמנם יו"ט בית דין הוא דמקדשי ליה. ולזאת כיון דכוחו של שבת על ידי קדושת השי"ת בעצמו, לכן חייב מיתה מי שמלל את השבת, אבל יום טוב דהוא רק מכח בית דין, אין החיוב מיתה לגמרי אלא מלקות כו".

[ומוסיף לבאר מדוע ב"יום הכפורים" יש בו חיוב כרת בידי שמים הגם שזה מתקדש ע"י ישראל. וזה לשונו: "מטעם שכתב הרא"ה (בחינוך מצוה קפה), דמיד בעת הבריאה קבע הקב"ה יום אחד בשנה, שיהיה יום כפרה, וא"כ ביוהכ"פ יש בו שני קדושות, קדושת השי"ת וקידוש בית דין, שעל ידי שמקדשין בית דין את חודש תשרי, עשירי בו יוהכ"פ הוא, והוא הוא היום אשר יעדו הקב"ה מתחילת הבריאה להיות ליום מחילה וסליחה, לכן יש בו כרת ומלקות".]

הבערה ללאו יצאת

ד] דבר נפלא מבארים המפרשים^{כה}, דהנה מכל הל"ט מלאכות שיש בשבת, כתבה התורה רק את מלאכת הבערה (שמות לה, ג) "לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת".

ונחלקו בסוגית הגמ' בשבת (ע, א), לדעת רבי נתן "הבערה לחלק יצאת", דהיינו להקיש אליה ולומר לך, מה הבערה שהיא אב מלאכה וחיובין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה. ולדעת רבי יוסי "הבערה ללאו יצאת", דהיינו שונה מלאכת "הבערה" שאין בה חיוב מיתה רק לאו.

ועלינו להבין, מדוע שונה מלאכת "הבערה" מכל המלאכות שיש בה רק לאו, ואין בה חיוב מיתה.

ומבארים המפרשים, כי הטעם של איסור מלאכה כתבה התורה (שמות כ, יא) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וינח ביום השביעי". ומוסיף רש"י בחולין (ה, א) שהמחלל שבת נחשב כעובד עבודה זרה, כי המחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית.^{כו}

^{כה} החיד"א (הגדש"פ); הג"ר יונתן אייבשיץ (תפארת יהונתן ר"פ ויקהל; חידושי רבי יהונתן פסחים דף סו); אמרי אמת (ליקוטים).

^{כו} וראה ברש"י (חולין שם) שכותב שלפי"ז נותן הדין, שחילול יוה"כ לא ישוה לשבת כלפי זה. ותמה על המבואר בשו"ע (אה"ע סי' קכג ותבו"ש ב, טז). ומציין גם שמבואר ברא"ש (ב"ק ז, ו) לגבי "מעשה שבת" לר"י הסנדלר, שיש חילוק בין יוה"כ לשבת. ודו"ק לפי דברי הכלי חמדה שהבאנו לעיל.

ולכן הטעם זהה שייך רק במלאכות שכבר היו ב"שבת בראשית", אבל האור שנברא רק במוצאי שבת (כמבואר בפסחים נד, א), איננו בכלל זה.

מלאכת אוכל נפש

הן גם לגבי גדר ומהות איסור המלאכה, שביום טוב מותר "אוכל נפש" ובשבת אסור, הדבר תלוי ביסוד הנ"ל.

דהנה מבואר ברמב"ן (עה"ת פר' אמור; שבת קיז, ב), שיש חילוק מהותי בין איסורי מלאכה בשבת לאיסורי מלאכה ביו"ט, שביו"ט נאסר רק "מלאכת עבודה", ולכן מלאכת אוכל נפש שמוגדר "מלאכת הנאה" לא נאסר.

וכפי שמבאר המגיד משנה (פ"ה מהל' יו"ט ה"ה): "שמלאכת עבודה כולל כל מה שדרך העבד לעשות לאדוניו ואין רוב בני אדם עושין אותה לעצמן אלא שוכרין אחרים לעשותן, לפי שהוזהרנו במלאכות אלו לזכור כי היינו עבדים והיינו עושין מלאכות אלו לאדונינו, אבל כל מלאכה שדרך רוב בני אדם לעשותה כל אחד בביתו לעצמו לא הוזהרנו, לפי שאינה מלאכת עבדים, אלא אף האדונים עושין אותה, ולזה כל מלאכה שאדם עושה ממנה לעצמו לימים הרבה דרך לעשותה על ידי אחרים כגון הברירה והקצירה והטחינה וההרקדה, אבל האפיה והלישה והשחיטה והבשול אין אדם מכין מהן לימים הרבה ורוב בני אדם עושין אותן לעצמן".

ומבואר מדבריו, שמאחר שיסוד האיסור הוא זכר לעבודת מצרים, לכן לא נאסר רק "מלאכת עבודה".

אך לא כן הוא גדר איסור המלאכה בשבת, וכפי שמבואר ברמב"ן (שם לעיל מינה): "והנה אמר "מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי" במלאכת עבודה, אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם, כי יזהיר בשבת פעמים רבות".

ומבאר המשכנות יעקב (קהלת יעקב ביצה כא, ב סוד"ה והנה בעיקר) שאיסורי מלאכה בשבת הוא מצד "שביתה", שהאדם צריך לשבות¹⁰.

[ועפ"ז יצא לבאר מדוע מלאכת "הוצאה" נאסר רק בשבת ולא ביו"ט, כי הנה הוצאה היא מלאכה גרועה (דהיינו שאין שינוי בגוף הדבר), ועכ"ז בשבת וביוהכ"פ זה אסור מצד "שביתה". אבל ביו"ט שנאסר רק "מלאכת עבודה", בסברא יש לדון שמלאכת הוצאה אינו מוגדר למלאכת עבודה].

ואת עומק הדבר מבאר המשך חכמה (דברים ה, טו): "ומפני זה הותרה ביום טוב מלאכת אוכל נפש מישראל, משום שישראל מקודשים מהשי"ת, והימים טובים מקודשים מישראל,

¹⁰ לשון "שביתה" מוזכר רק בשבת וביוה"כ ולא בימים טובים, מלבד מה שנאמר בתורה "וספרתם לכם ממחרת השבת" דקאי על יו"ט ראשון של פסח וראה במשך חכמה (דברים ה, טו) מש"כ לבאר בזה.

שמציאותם תלוי במציאות האומה. לכן הותרו לישראל המקדשים אותם, ואוכל נפש מישראל גדול מקדושתם. מה שאין כן שבת מקודש מהשם עצמו, כמו ישראל, לכן גם אוכל נפש אסור".

מצות 'קידוש'

ו[עתה נבוא לבאר את מהות מצות ה"קידוש" בשבת.

דהנה נחלקו הראשונים במהות מצות הקידוש:

דעת הרשב"א (שו"ת ח"ד סי' רצה) ועוד מפרשים^{כ"ה}; שמהות הקידוש זה "שבח וקילוס". וכ"ה לשון הרמב"ם (פכ"ט מהל' שבת ה"א): "מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר "זכור את יום השבת" כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום, וביציאתו בהבדלה".

אולם הרמב"ן (שמות כ, ח) כותב: "אבל לרבותינו עוד בו מדרש ממלת "לקדשו", שנקדשהו בזכרון כענין "וקדשתם את שנת החמשים שנה", שהוא טעון קידוש בית דין לומר ביובל מקודש מקודש. אף כאן צוה שנזכור את יום השבת בקדשנו אותו כו'. וזה על קידוש הלילה, לפי שכל הטעונים קידוש מתקדשים בכניסתן פעם אחת, כגון קידוש החודש, וקידוש היובל כו'".

ולאור האמור לעיל שהשבת היא "קביעא וקיימא", מעתה שיטת הרמב"ן טעונה ביאור רב, מהו הענין שהאדם צריך לקדשו, ומה הדמיון לקידוש החודש וקידוש יובל, שבית דין הם שמקדשים אותוכיט.

ובשו"ת ארץ צבי (ב, עח) דימהו למה שמצינו בגמ' בנדריים (יג, א) לגבי "קדושת בכור", שיש מצוה להקדישו, הגם שהוא קדוש ממילא.

וכך מפורש בהרחבה גם בדברי הג"ר צדוק הכהן (פרי צדיק קדושת שבת מאמר ב), וכותב שלכן לא כולם זוכים להשיג את אותו השגה בקדושת השבת.

ואלו דבריו:

"קדושת שבת קביעא וקיימא מצד השי"ת שקידשו בימי בראשית וכמו שאמרו כו' דאין צריך לקביעת בי"ד שאינו תלוי בימי החודש כו', שהרי מיד בימי בראשית נאמר "ויקדש אותו" שהשי"ת קידשו מעצמו. ומכל מקום משניתנה תורה נצטוו ישראל "זכור את יום השבת לקדשו", שאף הם צריכים לקדשו מיד בכניסתו משקידש היום כו'.

^{כ"ה} רמב"ם (שם ובסה"מ מצוה קנה), וכ"ה בחינוך (מצוה לא), ובביה"ל (רעא, ב ד"ה דאיתקש).
^{כ"ט} הנה "קידוש יובל" בפשטות גם אם לא מקדשים אותו הוא חל נוכמש"כ המנח"ח (מצוה שלב) האו"ש (פ"ב מהל' קידוה"ח ה"ח) והדר"א (פ"י מהל' שמיטה ויובל ה"א סק"ב) ודלא כמש"כ הגר"ח (פ"י מל' שמיטה ויובל ה"ה ד"ה ואשר) [וזה דומה שפיר לקידוש היום, אבל "קידוש החודש" ביום ל' יש בו כח של בית דין לקדש את החודש. ובאמת הרמב"ן בתחילה דימהו רק ל"קידוש יובל", ורק בסוף דבריו (לגבי מה שמספיק קידוש בתחילתו) הביא דוגמא גם מ"קידוש החודש".

ואע"פ שעיקר קדושתו מה' בלא פעולת אדם ואיתערותא דלתתא כלל כו', ונמצא השבת מקדש אותם לא הם אותו, ועל כן נקרא "מתנה טובה" שהוא במתנה בלי שום השתדלות אדם כו', מכל מקום אי"ז סותר מצות לקדשו שעל האדם.

ואילו היה רק מצד קדושה שמה' לבד, הרי היו כל ישראל שוים בהרגשת קדושת השבת כו'. והדבר ידוע גם כן לכל אחד, כי אין ערך כלל מהרגש ההמונים כו'. וכל אחד כפי מדריגתו והשגתו וכפי הכנתו בימי החול לבוא אל הקודש דמי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, שאע"פ שהיום מעצמו קדוש לאדונינו, מ"מ אין האדם משיג קדושתו אלא כפי מה שהוא כלי מוכן לקבל כו'.

ועל כן, אף קדושת השבת, הגם דעצם הקדושה מעצמו, מ"מ גם הוא צריך בני אדם לקדשו, היינו במה שהם יהיו מוכנים לקבל קדושתו ולהרגיש בחדרי לבבם ומוחם הקדושה הנשפעת בו, בזה יום השבת מתקדש שבא עד תכלית קדושתו. אבל כשאין אדם מוכן לקבל הרי הוא כמי שאינו, מאחר שאין הקדושה מתגלת בלבות בני אדם וכל קדושתו הוא ששיגו בני אדם בו מדריגת הקדושה. ועל כן במה שהאדם מכין עצמו לקבל הקדושה, בזה הוא מקדש את יום השבת.

וזוהו "קידוש היום" מה שאנו מברכים להשי"ת שקידש אותנו וקידש את השבת. ובזה היום מתקדש במה שאנו מכינים עצמנו להתקדש בקדושתו ובמה שהשי"ת קדשנו במצוותיו ובהנחלת השבת" (עכ"ד).

ויש לצרף בזה דברים נפלאים שכותב הבן איש חי (שנה ב פר' כי תשא) לבאר את לשון הפסוק (שמות לד, כא) "ששת ימים תעבוד כו' בחריש ובקציר תשבות", [א] למה הוצרך לומר "ששת ימים תעבוד" פשיטא. [ב] מה ענין חריש וקציר לזה.

ומבאר: "כמו השגחתך על עבודה של ששת ימים, כן תהיה השגחתך על יום השביעי אשר תשבות בו, שלא תשגה ותכשל בהפסד וחילול שלו. ולא דוקא על שבת העיקרי שהוא דאורייתא שתהיה משגיח ונוהר בשביתתו, אלא גם בחריש ובקציר שהוא זמן תוספת שבת שאתה מקבל מבעוד יום שעה אחת קודם חשיכה או יותר, שתשגיח על שמירתה, וזה הזמן נקרא "חריש וקציר", כי ידוע שימות החול ובפרט יום ששי נקרא "חריש וזריעה", מפני שבו נעשה הכנות לקבלת קדושת שבת ביום השבת, אבל יום השבת עצמו דהיינו מעת שחל שבת נקרא "קציר", שהאדם מקבל בו קדושת השבת בתוספת הנר"ן שאז קוצר ולקח מה שעשה בחרישה וזריעה של ההכנות קודם שבת. אך בזאת השעה או יותר קודם חשיכה, יש בני אדם שעדיין הם עוסקים בהכנות של שבת שאצלם נחשב זמן "חרישה וזריעה", ויש בני אדם שקבלו שבת והתפללו ערבית וקדשו, שאז זמן זה נחשב אצלם "קציר" כי אצלם נעשה שבת גמור ומקבלים בו תוספת הנר"ן, ולכן זה הזמן נקרא "חריש"

ל גם הגר"א (איוב א, ב) כותב: "כמו שהנקבה אין לה מגרמה כלום, כן שבת אין לה מגרמה כלום, רק מה שמכינים בששת ימי המעשה עליה".

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
ההבדלים בין 'שבת קודש' ל'יום טוב' (נוסח ברכת התפילה; סדר 'קבלת שבת'; חומר
העונש; ומלאכת אוכל נפש)

וקציר", הנה תזהר שגם בזה תשבות בהשגחה רבה, שלא תשגה ותכשל בחלול שבת"
עכ"ד.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד **סגולה נפלאה לשמירה!**

מאמר זה נכתב בעקבות המאורעות הנוראות שבארצינו הקדושה, בתקווה שיהיו הדברים לחיזוק הלבבות באמונה ובטחון בעת הזו.

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. (א, א)

פי' רש"י: "ברא אלקים - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב, ד): ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים", עכ"ל. כלומר - לא נזכר בכל פרשת בריאת העולם, שם "הוי"ה", אלא רק כתיב "אלקים", משום ששם הוי"ה הוא מדת הרחמים, ורצון הקב"ה היה לבראותו במדת הדין, אלא שראה שאין יכול להתקיים עם מדת הדין, ע"כ שיתף עמה מדת הרחמים.

בעל הכחות כולם

אולם נראה לבאר טעם אחר בזה. הנה המחבר פסק (או"ח סי' ה): "יכוין בברכות פירוש המלות. כשיזכיר השם, יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א שהיה והיה ויהיה, ובהזכירו אלקים, יכוין: שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כולם", ע"כ.

וביאר הנפש החיים (שער א', פרק ב') כוונתו וז"ל, "וענין מה שהוא יתברך נקרא "בעל הכחות" כי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה, כי האדם, כשבונה בנין דרך משל מעץ, אין הבונה בורא וממציא אז מכחו העץ, רק שלוקח עצים שכבר נבראו ומסדרם בבנין, ואחר שכבר סדרם לפי רצונו, עם שכחו הוסר ונסתלק מהם, עם כל זה הבנין קיים. אבל הוא יתברך שמו, כמו בעת בריאת העולמות כולם, בראם והמציאם הוא יתברך "יש מאין", בכחו הבלתי תכלית, כן מאז, כל יום וכל רגע ממש, כל כח מציאותם וסדרם וקיומם, תלוי רק במה שהוא יתברך שמו משפיע בהם ברצונו יתברך כל רגע, כח ושפעת אור חדש, ואילו היה הוא יתברך מסלק מהם כח השפעתו אף רגע א', כרגע היו כולם לאפס ותהו. וכמו שיסדו אנשי כנסת הגדולה (ברכת יוצר אור): "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", היינו "תמיד" ממש, כל עת ורגע, וראיתם מפורשת כאמור: "לעושה אורים גדולים", שלא אמר "עשה" אלא "עושה". וזהו שנקרא הוא יתברך שמו, "האלקים" - בעל הכחות כולם. שכל כח פרטי הנמצא בכל העולמות, הכל, הוא יתברך שמו, הבעל כח שלהם, שמשפיע בהם הכח וגבורה כל רגע, ותלויים בידו תמיד לשנותם ולסדרם, כרצונו יתברך", עכ"ל.

הרי לנו יסוד גדול ונורא. הגם שאנו מאמינים שהשי"ת ברא את העולם "יש מאין", מ"מ "מעשה בראשית" לא נגמר, וכל רגע שהעולם קיים, הוא משום שהשי"ת משפיע בו כח

ומקיימו. בריאת העולם אינו כבנין של בשר ודם, שכאשר גמר לבנות, הבנין קיים ממילא - מכח מה שבנאו. אצל השי"ת אינו כן, אלא כל העולם שברא, אינו מתקיים, אלא אך ורק משום שהשי"ת "מחדש בטובו מעשה בראשית". וזהו שם "אלקים" - שהוא ית' בעל הכוחות כולם.

לפי זה יתבאר הטעם שלא כתוב בבריאת העולם שם "הוי"ה", אלא רק שם "אלקים" - להורות יסוד זה, שהשי"ת הוא בעל הכוחות כולם, ולא נגמרה בריאת העולם בששת ימי בראשית, אלא כל רגע ורגע שהעולם קיים, הוא אך ורק משום שהשי"ת מקיימו, שהוא בעל הכוחות כולם - "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית".

הוא עשה ועושה ויעשה

ובאמת, זה מעיקרי האמונה שאנו חייבים להאמין באמונה שלימה: "שהבורא יתברך שמו, הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". לא די להאמין שהשי"ת "עשה" הכל, אלא חייב להאמין שהוא "עושה" ו"יעשה" לכל המעשים. השי"ת תמיד "עושה" הכל, ואין העולם מתקיים משום שברא את העולם בששת ימי בראשית, אלא רק משום שתמיד מחדש בטובו מעשה בראשית.

בכלל אמונה זו, שגם מה שנעשה על ידי בעל בחירה, הוא לגמרי בגזירת השי"ת. שאם היה בעל בחירה יכול לפעול ולעשות פעולה שאיננה בגזירת השי"ת, נמצא שהשי"ת אינו "לבדו" עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, שהרי יש עמו כח אחר של בעל בחירה. ולא יתכן כלל וכלל לומר שיש כח לבעל בחירה לעשות דבר אשר אינו בגזירת השי"ת.

אמונה פשוטה

וע"כ חייב כל יהודי להאמין שכל מה שנעשה בארצנו הקדושה על ידי המחבלים והמרצחים, הכל בגזירת עליון, ואין להם כח כלל וכלל! וכן, כל מה שנעשה ע"י חיילי צבא ישראל - אין להם כח כלל, רק "ה' איש מלחמה"! הוא הנותן לך כח לעשות חיל!

כל מי שנפצע או נהרג ע"י מחבל, אינו אלא משום שזו גזירת השי"ת, שהכל בגזירת עליון. חלילה לומר שסיבת הרעה הוא מחמת הערבים ימ"ש, אלא הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים [רק 'מגלגלין חוב ע"י חייב']. וכן כל הטילים שנורו, הם לגמרי בשליטת הקב"ה, הוא לבדו מכוון לאן יפול כל טיל, מתי הוא יפול, ואם יפול או שיצליחו ליירט אותו על ידי כיפת ברזל. טיל שלא הצליחו ליירטו - זה מפני שכך גזרה חכמתו יתברך!

כל זה היא אמונה פשוטה!

סגולה נפלאה לשמירה

זו האמונה ש"אין עוד מלבדו", שאנו מאמינים שאין שום כח אחר כלל. הוא ית' השליט על כל מה שנעשה ומה שעתיד להיות. ולכן עלינו לעשות חשבון נפש למה באה עלינו הרעה הזאת, ולא להאשים את הערבים או את הצבא או את אלו המכונים מנהיגי המדינה.

וכן איתא בחולין (ז, ב): "אין עוד מלבדו" - אמר רבי חנינא: ואפילו כשפים. ההיא איתתא דהות קא מהדרא למישקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא, אמר לה: שקולי, לא

מסתייעא מילתיך, אין עוד מלבדו כתיב. והאמר ר' יוחנן: למה נקרא שמן כשפים? שמכחישיין פמליא של מעלה! שאני ר' חנינא, דנפישא זכותיה, "ע"כ. וגם במס' סנהדרין (סז, ב): "אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן כשפים - שמכחישיין פמליא של מעלה. אין עוד מלבדו, אמר רבי חנינא: אפילו לדבר כשפים. ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא. אמר לה: אי מסתייעת - זילי עבידי, אין עוד מלבדו כתיב. איני, והאמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן מכשפים - שמכחישיין פמליא של מעלה! - שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה, "ע"כ, "ע"כ. ופי' רש"י (ד"ה אפילו כשפים) וז"ל, "אין בהן כח לפני גזרתו, שאין כח מלבדו", עכ"ל.

ידועים דברי הנפש החיים (שער ג', פרק י"ב) לבאר שהכוונה דר' חנינא - "נפיש זכותיה", היינו שלא היה סומך על זכויותיו ותורתו ומעשים טובים שעשה, רק משום שדיבק עצמו בקדושת מחשבתו לבעל הכחות כולם אדון יחיד הממלא כל עלמין ואין כאן שום שליטה ומציאות כח אחר כלל. לכן היה נכון לבו ובטח שלא ישלטו עליו הכשפים הנמשכים מכח המרכבה הטמאה.

וכתב שזו סגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל וז"ל: "כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש. ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל", עכ"ל. דברים נוראים! יש יכולת ביד כל אחד לגרום שלא יוכל שום רע לשלוט עליו, אם יקבע בדעתו שאין שום כח אחר, רק הכל בהשגחת השי"ת, ועי"ז ינצל מכל צרה שבעולם!

יסוד זה איתא ג"כ בדברי הרשב"א (שם) וכתב וז"ל: "שנתעלית נפשו ונדבקת תמים וזכותו מגינה עליו - שהדבק אינו ניזוק, שאין התחתון שולט בעליו... וע"כ אמרו רז"ל "אין מזל לישראל", הכוונה שהם למעלה מהמזל באמת, והוא שאמרו ז"ל, באמרם באברהם אבינו ע"ה שהעלהו ית' מן השמים שנאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים, שאין אומרים הבט אלא למי שמביט למעלה למטה", עכ"ל. מבואר בדבריו, שמי שמאמין ב"אין עוד מלבדו", הרי הוא "למעלה" במקום דלא שייך שום היזק. היזק שייך רק במי שהוא למטה, והיינו מי שמאמין שיש עוד מלבדו, ויש כח לאחד להזיקו.

מעשה נפלא:

נעתיק כאן מעשה שהיה, להורות שהמאמין ובוטח בה', זוכה לשמירה מעולה, ואינו צריך לדאוג מכל מיני פורעניות המתרגשות לבוא לעולם.

סיפר הג"ר אברהם יפהן זצ"ל, על חמיו הסבא מנובהרדוק זצ"ל, ועל עבודתו במידת הבטחון:

במלחמת העולם הראשונה, הסבא היה באמצע "קידוש", והתחילו נופלות פצצות. כל בני הבית הפילו עצמם על הרצפה, ובקשו למצוא מחסה תחת השולחן [שהיה נחשב

למקום בטוח...]. ובאמת נפלה פצצה שהרעידה את כל הבית ונפל טיח מהקיר, וכולם היו בפחד מוות. אחר כמה דקות נהיה שקט. לאט לאט החלו יוצאים מתחת לשולחן, ומחזה מדהים נגלה לעיניהם: הסבא מנובהרדוק זצ"ל עמד וכוס הקידוש עדיין בידו, ולא נשפכה אפילו טיפת יין! לגבהים כאלו הגיע בגודל בטחוננו בה'. [אבני שלמה ח"א, עמ' ל"ה]

מעשה זה מורה שהסבא בטח בהשי"ת במאה אחוז, והיה בטוח שלא יארע לו שום רע. לכן לא היה לו שום צורך לבקש מקום מחסה, שהיה כבר חוסה בצילו של הקב"ה שזו השמירה היעילה והבטוחה ביותר, כדברי הנפש החיים שהמאמין ב"אין עוד מלבדו", לא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל!

וע"כ עכשיו בזה הזמן, שכולנו רוצים להיות נשמרים מכל רע, צריכין להתחזק באמונה זו ש"אין עוד מלבדו", והוא ית' השליט על כל העולם, ואין שום דבר שנעשה אשר אינו בגזירתו ית'. וע"י אמונה זו בודאי ינצל מכל פגע וצרה וצוקה ומכל נגע ומחלה!

ה' יגאלנו במהרה אחרית כראשית!

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

אין המקרא "אומר" אלא "דרשני"

פְּרָאשִׁית פְּרָא אֱלָקִים (ב, א)

ברש"י: בראשית ברא - אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת (משלי ח כב) ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב ג) ראשית תבואתו, עכ"ל. ראיתי בכתבי הגאון המופלא ר' יצחק לנדא זצ"ל (מר"י חברון) להאיר שרש"י הראשון שבא "לפרש" המקראות, מעמיד לן שא"א "לפרש" המקרא בלא התושבע"פ, עכ"ד הנפלאים.

ויש להוסיף עפ"י עוד, שהנה הלשון בכל מקום "המקרא אומר" - נראה שכביכול יש כאן "קריאה" ובקשה מהמקרא (תושב"כ) של "דרשני" - לחברה יחד עם התושבע"פ. ועוד מונח ב"קריאה" זו שכביכול התורה הק' "עצמה" "אומרת" ומבקשת "דרשני" - שבלא שהתורה "נדרשת" (נלמדת באופן הראוי של חיבור תושב"כ עם שבע"פ) הוא חסרון כביכול ב"התורה עצמה" (כמו שהביא הרוח חיים באבות ריש פ"ו שאם לא לומדים התורה "התורה לובשת בגדי אלמנות וכו'" עיי"ש, וזהו הלשון תורה חגרי שק וכו' וכנודע) וזהו המקרא "אומר" כביכול התורה מתחננת ומבקשת "דרשני" לא.

ונפלאים הדברים שבתורות הראשונות שבתורה הק' - אשר כנודע מכ"ד שכל ענין המוזכר בתורה בפעם הראשונה שם מונח וטמון היסוד והשורש להכלל, מונח ה"קריאה" (-ה"אומר") של ה"מקרא" (התורה שבכתב) ש"אומר דרשני" (לחברה ולפרשה עם התושבע"פ - "דרשוני"), וזהו שפתח רש"י פירושו לתורה הק' ש"אין המקרא הזה (התיבות הראשונות בתורה הק') אומר אלא דרשני" שבתורות הראשונות שבתורה יש "קריאה" של "דרשני" לג.

לא [והרנ"ו שליט"א הוסיף שהוא ע"ד הכתוב "עד דרוש אחיך אותו" שהכוונה "בקשה" וכמו"כ הכא המקרא אומר דרשני □ בקשוני, והבין].

לב כמו שהביא הבנ"י ורצ"ה בכ"ד ממה שאמרו בב"ק דף נ"ה ע"א הרוואה טית בחלום סימן יפה לו לפי שאות זו נכתבה בתורה פעם ראשונה בתיבת טוב. ועוד ביאר הרצ"ה עפ"י שלכך כל הקדושות שורשם בשבת כי התיבה הראשונה בתורה בו מוזכר ענין קדושה הוא אצל שבת.

ועי' בברייתא דר"א במידה הח' בנין אב שמבואר כן (וכך איתא שם "מבנין אב כיצד, זה יסוד המלמד על מה שהוא לאחריו, מאימתי נקרא יסוד שיהיה הוא נאמר תחילה, אמר ר' חייא על כל דבור ודבור היה קורא משה משה, ומשה אמר הנני, בנין אב לכולן "ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני" לפי שזה תחלה", עכ"ל ועיי"ש עוד.) וכמדוי ראיתי יסוד זה בשם הגר"א זיע"א ולא מצאתיו לע"ע.

לג ועי' לרצ"ה בצה"צ אות רנ"א שלכך פתיחת הש"ס בריש מס' ברכות "תנא אקרא קאי" □ שפתיחת התושבע"פ היא "אקרא" קאי.

ויש להוסיף בדרך צחות שהנה תיבת בראשית "נדרשת" בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית, ולהנ"ל יתפרשו הדברים שהעולם נברא בשביל התורה (שבכתב) ובשביל ישראל (תושבע"פ שאצלם ב"גופם" נמצאת התושבע"פ), והעולם נברא "בשביל" ה"חיבור" לד' תושב"כ (תורה) וישראל (תושבע"פ).

ואולי זהו עומק ה"בת קול שיוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" והיינו מה שאינם שומעים את המקרא "אומר" דרשוני", וזהו העלבונה של תורה שלא "דורשים" אותה כדבעי. ובסוף סוטה איתא משמת ר"ע בטל כבוד התורה ופרש"י: משמת ר"ע בטל כבוד התורה וז"ל: בטל כבוד תורה, שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש, וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה, עכ"ל. וזהו הבת קול שיוצאת מהר חורב על "עלבונה" של תורה שלא משימים לב "לדרוש" על כל קוץ וקוץ וכו' וכנ"ל שזהו "כבוד התורה".

*

יום הששי - ויכלו השמים כנגד שם של ד' אותיות

יום הששי (א, לא)

כתב בעל הטורים: יום הששי - ויכלו השמים. ר"ת שם בן ד' אותיות, שחתם בו מעשה בראשית, עכ"ל. וברבינו בחיי: ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. סמך ויכולו ליום הששי לרמוז השם המיוחד בראשי תיבות, וכדי להורות שאף על פי שבכל מעשה בראשית לא הזכירו, הוא העושה הכל והוא המתחיל והגומר, עכ"ל. ובאוצרות הרמח"ל פ' כי תשא עה"פ "לדעת כי אני ה'" כתב וז"ל: ואומר, "לדעת כי אני ה'", תולה הדבר בשמו של הוי"ה ב"ה. והענין הוא, בחול שולטים הכינויים, וז"ס האלקים המוזכרים במעשה בראשית, ובשבת שולט שמו של הוי"ה ב"ה, וס"ז יום הששי ויכולו השמים. והקליפות השולטים בחול אינם מקבלים כי אם מהכינויים, ולכך הקב"ה אומר לישראל, "לדעת" וגו', שבזה ידעו האומות החילוק שיש ביניהם ובין ישראל - שהם אינם מקבלים כי אם מהכינויים, וישראל משם העצם, עכ"ל לה.

^{לד} ראה מש"כ האוה"ח הק' פר' תזריע עה"פ טהור הוא וכו' (ויקרא י"ג, ל"ז) וז"ל: והנה האדון ב"ה בחכמתו ית' רשם בתורה שבכתב כל תושבע"פ שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בע"פ היכן הוא רמוז בתורה שבכתב, וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה שיישבו ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות והדרשות כולן יתנו להם מקום בתורה שבכתב, ולזה תמצא באו התנאים וחברו תורת כהנים וספרי וכו', וכל דרשתם בכתובים אינם אלא על פי ההלכות והלבישום בתורת ה' תמימה שבכתב, ואחריהם ועד היום זו היא עבודת הקודש בני תורה לדייק המקראות וליישבם על פי המאמרים שהם תורה שבעל פה, וזו היא עבודת התורה הנקראת ארץ החיים, עכ"ל.

^{לד} ובזוה"ק (ב, פ"ח, ב): ומשום דכל מהימנותא אשתכח בשבתא, יהבין ליה לבר נש נשמתא אחרא, נשמתא עלאה, נשמתא דכל שלימו בה כדוגמא דעלמא דאתי. ובגיני כך אקרי שבת, מהו שבת, שמא דקוב"ה, שמא דאיהו שלים מכל סטרוי, עכ"ל. ובב"ק דף ל"ב איתא שהיו האמוראים יוצאים בע"ש מעוטפין ואומרים בואי כלה בואי כלה, ושמעתי (מהגה"צ ריא"ו זיע"א) שבכתבי הגר"א איתא [וכמדו' הכוונה לביאורי אגדות בב"ק דף ל"ב ע"ב, עיי"ש] ש"בא"י עולה למנין י"ג ואמרו פעמיים שעולה למנין כ"ו שהוא מנין הוי"ה. והוא כדברי הרמח"ל הנ"ל שבשבת שולט שם הוי"ה ב"ה.

ויש לפרש דבריהם כמש"כ בכלי יקר כאן: ע"כ בעה"ז אין הבריות משתמשים בשם שלם כי אם בשם של י-ה. אבל לעה"ב יום שכולו שבת אז ישתמשו בשם שלם כי לא המתים יהללו י-ה, ע"כ נרמז ו"ה בראשי תיבות אלו ויכלו השמים המדבר ביום השבת בנגלה ומרמז בנסתרות ליום שכלו שבת לעה"ב להורות כי אז יהיה השם שלם, עכ"ל. וכ"ה במהרש"א בע"ז דף ג' ע"א ד"ה יום השישילי. וזהו כוונת הרבינו בחיי ובעה"ט שכאן בויכולו השמים "חתם מעשה בראשית" היינו שנשלם ביום השבת שם בן ד' אותיות.

ורמז זה הובא להלכה ברמ"א או"ח (רע"א, י) שכותב: ונוהגים לישב אף בשעה שאומר ויכלו, רק כשמתחילין עומדין קצת לכבוד השם כי מתחילין יום הששי ויכלו השמים ונרמז השם בר"ת, עכ"ל. ועיי"ש במג"א סקכ"ב שהוא גם להשלים ע"ב תיבות שבקידושילי.

ומצאתי כדברים אלו בתורת חיים ריש ע"ז וז"ל: מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי וכו'. ה"א דהששי קא דריש, וד"ת כפטיש יפוצץ סלע הן ונראה לפי שאחז"ל דששת ימי בראשית הן נגד שית אלפי שנין הוה עלמא ויום שביעי הוא נגד עה"ב שכולו שבת ולכך הוסיף ה"א למלאות את השם הגדול דיום הששי ויכולו השמים ר"ת ידו"ד חצי השם דהיינו י"ה נרמז בגמר מעשה ששת ימי בראשית שהן נגד העה"ז שהוא שית אלפי שנין רמז הוא שבעה"ז לא יהיה שמו יתברך שלם שנאמר כי יד על כס י"ה ולכך אסור להגות שם ידו"ד באותיותיו כי אם חצי השם דהיינו י"ה עד יום השביעי שהוא נגד עולם הבא אז יתמלא שמו יתברך מיד בתחילת אלף השביעי ולכך נרמז ו"ה בויכולו השמים להשלים אותיות י"ה של יום הששי להודיע כי אז יהיה שמו ית' שלם במלואו. ונראה דמהאי טעמא נוהגין להתחיל יום הששי ויכולו השמים בשעת קדוש בשבת ואין מתחילין ויכולו השמים, לפי שחייב אדם לזכור בשעת קדוש היום ביום שכולו שבת דהיינו בעוה"ב, ולהכי מקדשין על היין רמז לשכר העוה"ב שהוא יין רוחני יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ולהכי אסור לקדש על היין מגולה אפילו בזמן הזה דליכא סכנתא לפי שיין המשומר טמיר וגניז הוא כמו שנאמר עין לא ראתה ואחז"ל זה יין המשומר ולכך מתחילין יום הששי ויכולו

נאגב, עי' באבן שלמה להגר"א פ"ט אות י"ב שאודה"ע אינם משיגים רק בשאר כינויים ולא בשם הוי', ולכן אינם דבקים בה' ית', עיי"ש, וכ"כ השערי אורה שער ה'. ולהמבו' יבואר לן הפקעת העכו"ם משבת כי שבת שייך לשם הוי' ולעכו"ם אין שייכות לזה.]

זו"ל: ור"ת שם של ד' יום הששי ויכלו השמים לרמזו בסוף מעשה בראשית כי הם אותיות שם הוי"ה היו כלים של הקב"ה לצור בהן עולמות כמ"ש ביה ה' צור עולמים ולכך אמרו די לעולם שישתמש בשתי אותיות אבל חצי השם השני נרמז מתחלת "ויכלו" השמים שהוא התחלת פרשת שבת לרמזו שלא יתמלא השם עד לעולם שכולו שבת, עכ"ל.

זו ועי' בשו"ת חת"ס או"ח סי' י' שביאר לקיים המנהג מה"ט שיש צירוף שם הוי"ה בר"ת, זו"ל: שיש מפקקים על מה שנוהגין להתחיל קידוש ליל שבת קודש ב"ויהי ערב ויהי בקר יום הששי" והוא באמצע הפסוק, ואמרת לישיב המנהג, כי ברצונם להתחיל "יום הששי" מפני צירוף שם הוי"ה שבראשי תיבות "יום השישי ויכולו השמים", ולא נכון להתחיל "יום השישי" שאין בו משמעות של כלום "יום השישי ויכולו השמים" וע"כ לצרוף "ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, עכ"ל.

השמים שצריך האדם להעלות אז במחשבתו שבעוה"ב ביום שכולו שבת יהיה שמו הגדול שלם במלואו, עכ"ל. [וע"ע בדבריו בעירובין דף י"ט ע"ב וסנהדרין דף צ"ז ע"ב] לח.

ובשל"ה מס' שבת תו"א ב' כ': וכתוב שבת לה', כי כמו ששמו ה' מורה היה הוה יהיה, כן רומז השבת להיה הוה יהיה. כי הם שלוש שבתות, שבת בראשית, ושבת מתן תורה, ושבת דלעתיד יום שכולו שבת דהיינו עולם הבא, שהוא באמת שבת הגדול. ועל ענין זה נתקנו התפלות, כמש"כ טור או"ח סי' רצ"ב וז"ל: ומה שתקנו בשבת שלושה ענייני תפילות, אתה קדשת, ישמח משה, אתה אחד, וביום טוב לא תקנו אלא אחת אתה בחרתנו, מפני שאלו שלוש תפלות תקנום כנגד שלוש שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית כמו שמוכח מתוכו, ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה דלכו"ע דבשבת ניתנה התורה, ואתה אחד כנגד שבת דלעתיד. והנה שבת בראשית מורה בחינת היה, כי בו שבת ה'. שבת מתן תורה בחינת הוה לאבותינו ולנו ולזרעינו עד עולם. שבת של עתיד, ביום ההוא יהיה וגו', ואז עולם הנצחי, עכ"ל. מבו' בדבריו שכמו ששם ה' מורה על היה הוה ויהיה כך השבת מורה על זה, ושם השם המורה על היה היה ויהיה היינו שם בן ד' אותיות שמהוה את הכל, וכן מבו' ששבת שייך לבחינת לע"ע שבו יהיה ה' אחד ושמו אחד והיינו בגילוי"ט.

והנה אי' שבשעת הקידוש יתן עיניו בנרות עי' סי' רע"א ס"י, ובלבוש שם שיתן עיניו בשעה שעומד לכבוד ה' והיינו בד' תיבות אלו, עיי"ש. וכמו"כ י"א דאין קידוש אלא במקום הנר עי' סו"ס רע"ג. וי"ל כי נר שבת הוא מהאור שגנוז הקב"ה וכדאי' בכ"ד [וכן נר שבת הוא כנגד המנורה שבמקדש שהיא מאור הגנוז וכידוע], ולכן בעת שהוא זוכר את השם השלם דלע"ע וכנ"ל מהתו"ח, יש להביט בנרות שהם כנגד אור זה, והבן.

*

לח וראה בפחד יצחק שבת רשימות ג' אות ז' שהצפיה לשבת היא כצפיה לגאולה השלימה, והוא כעין דברי התו"ח הנ"ל שיש לזכור בשעת הקידוש שבעוה"ב יהא השם שלם, ועי'.

לט וכן שבת קרוי "השבת הגדול והקדוש" כמו שאומרים בנוסח רצה שבברכת המזון, והוא כמו ביהמ"ק הקרוי הבית "הגדול והקדוש", וידוע שבבית המקדש השם נקרא ככתיבתו, כי שם יש שם הוי' מגולה ולא בהסתר. וזהו שאומרים בתפילת שחרית של שבת "וביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו" ויל"פ הכוונה שבשב"ק "הכסא שלם". ובאקדמות איתא: זמין כל עבידתה בהך יוצי שתא, זהור יקרה עלי עלי כרסא דאשתא, עיי"ש. וכן יתפרש שלכך התורה ניתנה בשבת כי התורה ניתנה בשם הוי"ה כמבואר ברמב"ן בכ"ד, ולכך ניתנה התורה בשבת בו ה"שם שלם", דו"ק.

מ עי' לשון הר"ח בשבת דף כ"ה ע"ב ואין שלום אלא באור שנא' וירא אלקים את האור כי טוב, ומבו' שנת שבת טמון אותו ה"אור כי טוב" שאותו גנו הקב"ה ללע"ל. ועי' בני"י מאמרי שבת ג' אות ח שלכך יש להדליק ל"ו נרות כנגד אותן שעות שהיה אור הגנוז. ובשל"ה מס' שבת פ' תו"א [כ"ט]: כי מצוה להדליק נר בליל שבת שהוא שלום הבית וכו', ירצה מפני שהשבת רומז לאלף השביעי, שאז הלבנה יהיה לה אור כאור החמה, מפני זה נצטוינו להדליק נר בליל שבת. ומפני שסיבת האור הצפון והעדרו ממנו בזה העולם הוא בסבת חוה, לכן מצווה האשה בהדלקתה, עכ"ל. ועי' בחכמת שלמה בסי' רע"א ס"י שהקידוש על היין בא לתקן חטא אדה"ר שחטא בגפן ולכך מסתכל על הנרות כנגד מה שכבה אורו של עולם.

יום הששי - ויכלו השמים נתעלה וישב על כסא כבודו

יום הששי (א, לא)

הבאנו מדברי בעה"ט ועוד שכאן מרומז שם הוי' בן ד' אותיות, היינו ב"יום הששי ויכלו השמים". וי"ל הכוונה שבשבת יש בחינה שה"כסא שלם" וכנוסח התפילה "ביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו".

והנה בשבת דף קי"ח ע"ב איתא: אמר רב יהודה אמר רב אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט וכתוב בתריה ויבא עמלק, עיי"ש. ועי' בתנחומא פר' כי תצא (ז') שהשוו בין זכור דשבת לזכור לעמלק, עיי"ש וכן בפרקי דר"א פמ"ד.

ומבואר שלעמלק יש כח כאשר אין שמירת שבת כדבעי, והיינו -נתעוררתי מידידי הגר"י אייזנשטיין שליט"א - כי עיקר התנגדות דעמלק הוא ל"כסא שלם" ובשבת קודש הוא יום שבו "נתעלה וישב על כסא כבודו".

וביאור"ד, דהנה עמלק מתנגד לגילוי הו-ה שמשם השם, ולכן אין הכסא שלם וכלשון הקרא "כי יד על כס י-ה" שרק ה-ה מגולה ולא הו-ה, [שמלחמת עמלק היא בו-ה כמבו' ברבינו בחיי סו"פ בשלח (הועתק לשונו בסמוך), ועי' שערי אורה ריש שער ט'. ובנצי"ב סו"פ בשלח כ': בפסיקתא אי' כי יד של עמלק ומשלו כאדם שמניח ידו על פניו של מלך שלא להביט על המדינה. והביאור עפ"י דאי' במנחות דכ"ט ב' מ"ד כי ביה ה' צור עולמי כדרש ר"י ב"ר אלעאי אלו שני עולמות ברא הקב"ה אחד בה' ואחד ביו"ד כו' נמצא פי' המקרא ביה ה'. בשם י"ה של הויה צור עולמים והקב"ה מנהיג עולמו באותיות ו"ה של הויה. ה"ו הוא מדת תפארת למעלה מה"ט וה' בתראה מדת מלכות שמים השגחה בדרך הטבע. וכאשר ההשגחתו ית' בעולם אז השם שלם. הבריאה עם ההשגחה. אבל כאשר עמלק רצה לפריד השגחתו ית' מהבריאה הרי כמו שמניח יד על פניו של מלך שלא להשגיח על מדינה שלו. כך רצה להפסיק בין י"ה לו"ה וזהו כי יד על כס י-ה. ע"כ מלחמה לה' בעמלק. השגחתו הפרטית יהי נלחם בכח הטבע תמיד. ודבר המלחמה תלוי בכח ישראל. וכתוב בעמלק ולא עם עמלק כי גם עמלק וכחו יצירה של הקב"ה הוא. אלא כך רצונו ית' שתהא השגחתו והטבע נלחמים תדיר, עכ"ל.]

ולכן אילו ישראל היו משמרין שבת כראוי ואשר השבת שייכת לו-ה וכנ"ל מהבעה"ט ודעימיה, לכך לא היה בא עמלק.

והנה בגמ' בשבת שם אי' שבאמירת ויכלו נעשה שותף במעשה בראשית, וי"ל כי באמירת ויכלו יש בחינה של שותף בהעמדת הכסא כביכול ע"י שבאמירת ויכלו משלים ה"ו וה' - ולכן הוא שותף במעשה בראשית.

ומצאתי בס"ד בשערי אורה שער ב' שכותב: ודע כי האדם השומר שבת כהלכה, נעשה אותו אדם כמו כסא מרכבה לשם יתברך ויתעלה. ולפיכך נקראת "שבת מנוחה", וכתוב (תהילים קלב, יד) "זאת מנוחתי עד עדי", כאילו השם יתברך נח על גבי האדם ושוכן עליו

כמלך על כסאו, וסימנך "וינח ביום השביעי" הוא בעצמו נח כו'. וזה הוא סוד מנוחה שהוא נח תוך אדנ"י כאמרו (מלכים ב ב, טו) "נחה רוח אליהו על אלישע" כו', עכ"ל. וי"ל כהנ"ל שלכך חשיב שותף במעשה בראשית כי נעשה מרכבה לה' ית' וכביכול שוכן עליו כמלך על כסאו, שזהו תכלית הבריאהמא.

*

לאור המצב - אמן יהא שמייה רבה לינצל מחבלי משיח

איתא בהגר"א (בהקדמה לתיקונ"ז ה' ע"ב) שעל ידי עניית איש"ר ינצלו מחבלי משיח, עיי"ש. וביאורה"ד עפ"מ דאיתא בשבת דף קי"ט ע"ב כל העונה איש"ר בכל כחו קורעין לו גזר דין של **שבעים** שנה, והנה חבלי משיח הם ע' שנה [כמבו' בתיקונ"ז שם] ויינצלו בזכות איש"רמב. ולכן ע"י עניית איש"ר קורעין גז"ד של ע' שנה והיינו אותם ע' שנה של חבלי משיח.

ויתכן שיש לרמוז כן במה שיעקב אמר קודם מותו "אמן יהא שמייה רבה" וכדאי' בתרגום ירושלמי בפר' ויחי (בראשית מט, א) וכן בפר' ואתחנן (דברים ו, ד), והיינו שכאשר דיבר עמם על אחרית הימים גילה להם רז זה שבזכות אמירת אמן יהא שמייה רבה ינצלו מחבלי משיח.

ובברכות (ג, א) איתא "אמר רבי יוסי וכו' בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם", עכ"ל הגמ', והרי שע"י אמירת אמן יהא שמייה רבה הקב"ה כביכול אומר "מה לו לאב שהגלה את בניו", וכביכול הקב"ה "מתחרט" על גלות ישראל ומתאוה לקבצם וכמבואר במדרש תלפיות ערך אמן, עיי"ש

ובגודל כח אמירת יהא שמייה רבה להנצל מצרות יש להביא הא דאיתא בפרקי היכלות דר"י (ו, ג) בזה הלשון "אמר ר' ישמעאל סח לי סגסגא"ל שר הפנים ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובכה והיו הדמעות נופלות מעיניו ונופלות על פני אמרתי לו הדר זיו מרום למה תבכה אמר לי ידידי בא ואכניסך ואודיעך מה גנוז לישראל עם קדש תפשני והכניסני בחדרי חדרים ולגנזי גנזים ולאוצרות של

^{מא} נומה שהביא הקרא "זאת מנוחתי עדי עד" יל"פ שהנה המשך הקרא הוא "פה אשב כי איותיה" ועפ"י הרבינו בחיי סו"פ בשלח ש"אוה" למושב לו הכוונה לאותיות א' ו' ה' שהם מה שחסר מכסא שלם, וז"ל בסו"פ בשלח (שמות י"ז, ט"ז): כענין שכתוב כי מחה אמחה את זכר עמלק ואז יהיה השם והכסא על השלמות שהרי שלש אותיות שהן אל"ף ה"א וא"י הם תשלום הכסא והשם. ועל זה אמר דוד ע"ה (תהלים קלב, יג) כי בחר ה' בציון אוה למ ושב לו, יאמר לעתיד כשהקב"ה יבחר בציון אז ישב על כסא שלם וזה לשון אוה שהוא תשלום הכסא והשם, עכ"ל, וכ"ה ברוקח (א, קלד) ש"נחסר מן כס א' ומן י-ה נחסר ו-ה, הרי מן כס י-ה נחסר אוה לפי שטיטוס החריב האיווי מה שאיוה למושב לו וכת"י פה אשב כי איותיה", עכ"ד. ועי' מהרש"א מנחות דף פ"ז ע"א ובבן יהוידע בברכות דף נ"ח ע"א בביאור הפסוק "אוה" למושב לו ע"ד הנ"ל, ודו"ק.].

^{מב} וכן איתא מהגר"א על המזמור "יענך ה' ביום צרה וכו'" שיש בו ע' תיבות כנגד שנות חבלי משיח שיהו ע' שנה שיש שנקראים ימי צרה, עי' סידור הגר"א באבני אליהו על המזמור הנ"ל.

הפנקסים ופתח והראני כמה צרות כתובות צוררות משונות זו מזו אמרתי לו הללו למי אמר לי לישראל אמרתי לו ויכולין לעמוד בהם אמר לי למחר בא ואודיעך צרות משונות מאלה למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני צרות משונות מהראשונות אשר לחרב ולרעב ולשבי אמרתי לו הדר זיוי ישראל בלבד חטאו אמר לי בכל יום מתחדשות צרות רבות עליהם מאלה וכשנכנסים לבתי כנסיות ועונין אמן יהא שמייה רבא אין אנו מניחים אותם לצאת מחדרי חדרים", עכ"ל.

ושו"ר שבעיקר הדברים - שיעקב רמז כן לבניו - כתב כן הרה"ק ר' אהרן ראטה זצוק"ל (בספרו שומר אמונים במאמר פתחו שערים סופ"ט) ובתוספת דברים, ונעתיק לשונו "וידוע לך אחי שיעקב אבינו רצה לגלות את הקץ ונסתלקה הימנו השכינה וסבר שמא יש בבניו שמץ פסול, ומרוב שמחתו של יעקב כששמע מכל בניו יחוד שמו יתברך כולם בפה אחד ובלב אחד ענה יהא שמייה רבא, וגילה בזה שבזכות יהא שמייה רבא יהיה במהרה קץ דפורקנא בעגלא ובזמן קריב כי על ידי זה הקדוש ברוך הוא מתנחם על הגלות ואנחנו מבקשים שיתמלא שמו הגדול במהרה" ומוסיף שם דבר נורא ונשגב "ועל ידי אמירתנו וכונתנו אנחנו עושים בזה הכנה גדולה לטהר כל אוירים וכל העולמות שנפגמו בעוונתנו והכנה גדולה לנפשותינו שיהא בכחינו לקבל אור הגדול והקדוש והנורא של מלכא משיחא כד יתגלה לן בקרוב" עכ"ד.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

ביאה שלא כדרכה בבן נח

עַל פֶּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד (ב, כד)

הגמרא אומרת: "אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה - חייב, שנאמר ודבק - ולא שלא כדרכה. אמר רבא: מי איכא מידי דישראל לא מיחייב ונכרי מיחייב? אלא אמר רבא: בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה - פטור, מאי טעמא - באשתו ולא באשת חבירו, ודבק - ולא שלא כדרכה" (סנהדרין נח, ב), יש כאן מחלוקת קיצונית לכאורה, שרבי חנינא סובר שביאה שלא כדרכה יותר חמורה בבן נח, עד שחייב עליה גם באשתו, ואילו רבא אומר שביאה שלא כדרכה בבן נח היא יותר קלה, והוא אינו חייב על ביאה זו באשת חבירו, ויש לעיין מהו עומק מחלוקתם, ואיך נחלקו בהיפוך סברות כזה?

עוד יש לעיין, מדוע צריך למעט בבן נח ביאה שלא כדרכה באשת איש לדעת רבא, והרי בישראל צריך פסוק לרבות שחייבים על ביאה שלא כדרכה [עיין בגמרא יבמות נה, ב ובעוד כמה מקומות], ואם כן בבן נח שאין פסוק כזה, מהיכי תיתי שחייב?

ונראה שיסוד חיוב אשת איש בבן נח חלוק מחיובו בישראל, שחיובו בישראל הוא משום מעשה הביאה באשת חבירו, ואילו חיובו של בן נח הוא על מה שהוא פוגע בצורה התקנית של קיום העולם, האשה ניתנה לאיש באופן של 'יעזב את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד', וכשהוא לוקח את אשת חבירו הוא פוגע בעמידתם כבשר אחד, ובהתנהלות העולם באופן זה שמטרת האישות היא שהאשה שלוקחה מהאיש תחזור ותתאחד עמו עד שהם יחזרו ויהיו 'בשר אחד'.

רבי חנינא סבר שכיון שחיובו של בן נח הוא על הפגיעה ב'והיו לבשר אחד' גם ביאה שלא כדרכה באשתו מהוה פגיעה בכך, כי כשהוא בא עליה שלא כדרכה הוא אומר כביכול שהיא לא ניתנה לו כדי לחזור ולהיות בשר מבשרו, אלא כדי לספק את יצריו ותאוותיו.

ורבא הבין סברא זו, אלא שטען שלא יתכן לחייב את העכו"ם על ביאה שלא כדרכה משום שליכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, ומה שאוסרת התורה אשת איש של בן נח בנוסח כזה הוא כדי לומר שכיון שמהות איסור אשת איש בבן נח הוא מדין פגיעה ב'והיו לבשר אחד', אין פגיעה זו אלא אם בא עליה אחר כדרכה שבזה הוא לוקחה מלעמוד לבעלה כ'בשר אחד', אך בביאה שלא כדרכה שאין בה דביקה, אין חייב עליה, כי על ידי ביאה זו הוא אינו מפקיעה מלהיות 'בשר אחד' עם בעלה.

ונמצא שגם הילפותא של רבא וגם הילפותא של רבי חנינא מאותה סברא הן, ורק שרבי חנינא למד מזה שמתחייבים מיתה על ביאה שלא כדרכה אף באשתו, ואילו רבא למד מזה שאף באשת חבירו אין חייב מיתה על ביאה כזו.

ומבואר לפי זה גם מה שבישראל צריך פסוק לרבות ביאה שלא כדרכה, ואילו בבן נח צריך ילפותא למעט ביאה שלא כדרכה, שזהו משום שבישראל החיוב הוא על מעשה ביאה באשת חברו, ובלי פסוק לא היינו יודעים שיש לביאה שלא כדרכה תורת 'מעשה ביאה', וההיקש של משכבות אהדדי מלמד שגם לביאה שלא כדרכה יש תורת 'מעשה ביאה'.

ואילו בבן נח שהחיוב אינו על 'מעשה הביאה' אלא על הפגיעה בהתנהלות העולם ובכך שהאשה ניתנה לאיש כדי לחזור ולהיות בשר מבשרו, היה מקום לומר מסברא שגם ביאה שלא כדרכה פוגעת במעמד זה, כי אם היא בשר מבשרו של חברו אין מקום כלל ליחס אישות עמה אף שלא כדרכה, ודורש רבא מהפסוק 'ודבק באשתו והיו לבשר אחד' שרק בביאה כדרכה שיש בה דביקה הוא פוגע בעמידת האשה לבעלה כבשר אחד, אך אם הוא בא עליה שלא כדרכה אין הוא פוגע בעמידתה לבעלה להיות עמו 'בשר אחד'.

והנה כתב הפני יהושע שנכרית אינה נעשית אשת איש אלא על ידי ביאה כדרכה משום שכתוב בה 'ודבק באשתו' (פני יהושע קידושין יג, ב על תוספות ד"ה לכולי עלמא בעשה) וקשה על דבריו שהרי בין רבא ובין רבי חנינא דרשו מפסוק זה דרשות אחרות, ומהיכן נלמד את דינו של הפני יהושע?

ולדברינו מבוארים הדברים היטב, שהוא [הפני יהושע] למד זאת מגוף הפסוק, כלומר, הוא סובר שכיון שמשמעותו של הפסוק היא שמהותו של איסור אשת איש בבן נח הוא הפגיעה בעמידתה של האשה לבעלה כ'בשר אחד', פשיטא שזה אינו שייך אלא כשהיא נקנתה לו על ידי ביאה העושה אותה 'בשר אחד' עמו, לאפוקי ביאה שלא כדרכה שאינה מעמידה אותה כבשר אחד עמו!

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

גדר פלג המנחה

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד (א, ה)

בכמה וכמה מקומות נראה שמפלג המנחה אפשר לקיים מצוות היום הבא, שכך נפסק בשו"ע לענין ערבית דחול (רלג א) וערבית דשבת (רסג יד) וערבית והבדלה דמוצאי שבת (ס"ס רצג), ולענין נר שבת (רסג ד) ונר חנוכה (ר"ס תער"ב) ונר חנוכה בערב שבת (סי' תרעט בהגה"ה), ולענין מקרא מגילה (תרצב ד).^מ ובמשנ"ב כ"כ לענין יעלה ויבוא בר"ח (תכד ב) ועל הנסים (תרצג ד, שעה"צ ו) וספירת העומר (ביאודה"ל תפט ג),^מ וממג"א (תרלט יא) ופמ"ג (א"א שם) וביכור"י (שם כב) חזינן כן לענין שהחיינו דיו"ט וסוכה, שמעיקר הדין הי' אפשר לברך אותם קודם חשיכה, אלא שצריך לברך השהחיינו אחר ברכת לישב בסוכה.

ומדנראה כן בכל מקרים אלו נראה שאינו דין רק בהל' תפילה או בתוספת שבת ויו"ט, אלא מהות כללית בפלג המנחה - שאפשר לקיים בה מצוות היום הבא, וכך מדוייק בפמ"ג (א"א ר"ס תרפז). וביותר מוכח כן מהא דמברכים שהחיינו בהדלקת נר יו"ט ונר חנוכה כשחלים בערב שבת (סי' תרעט בהג"ה), הרי שאי"ז רק קיום המצוה דיום הבא אלא אף מברכין על זמן זה "ברכת הזמן" הבא.^מ

^מ ואף דהשו"ע כ' דרק בדיעבד אפשר להתפלל אז ערבית, הא פירש טעמו דעכשיו נהגו להתפלל מנחה עד הלילה והוי תרתי דסתרי, אבל מצד עצם הזמן דפלה"מ משמע שאפשר להתפלל אף לכתחילה. ואדרבה עולה חידוש יותר בגדר פלה"מ, דלכאורה מש"כ שיצא בדיעבד הוא במי שהתפלל מנחה, שאם לא כן למה הוא דיעבד, ואעפ"כ יצא, הרי שכח פלה"מ גדול להועיל למצוות היום הבא אף כשנהג מצוות היום הזה. אך אולי בכ"ז כוונתו אף למי שלא התפלל, והוא דיעבד מצד מנהג העולם, וגם מזה עולה חידוש, ד"תרתי דסתרי" אינו כלפי האדם אם הוא עצמו התפלל מנחה או לא אלא כלפי מנהג העולם.

^מ ואמנם במור וקציעה כ' הטעם, דאפשר לקרוא מגילה מיום י"א כדאיתא במתני' ריש מגילה, וכ"ש ביום י"ג שזמן קהילה לכל הוא, אך במשנ"ב (תרצב יג) ביאר לה מדין פלג המנחה.

^מ ומש"כ בשעה"צ (תרצג שם) "אלא ודאי דחשבינן לעניני תפילה ללילה", הרי שהוא כן רק לענין תפילה, אולי לא רצה להכניס עצמו לנידון זה אם בכל דוכתין כך הוא, דע"כ חזינן מיני' שאי"ז רק בתפילה. אך צ"ע מתשו' ר"ה גאון באוצר הגאונים (חלק הפירושים סי' קיט) ומבשמים ראש (סי' קעב, סי' רלט) ומבי' הגר"א (יו"ד רסב ז) שמשמע שהוא רק בתפילה, וע"ע בבי' הגר"א (קצו א, או"ח תרצב) ומעשה רב.

^מ ואמנם לרוב פוסקים שהחיינו דנ"ח הוא על מצות ההדלקה ולא על היום, וממילא אפשר דהדלקה דערב שבת הגיע זמנה אף אם אינו כ"ה בכסלו כדביארו החת"ס (שבת, סוגיא דכבתה) וברכ"י (תער"ב ב) ושד"ח (חנוכה סי' טז), ולכך יכול לומר "שהגיענו לזמן הזה" אף שאינו כ"ה בכסלו דזהו זמן ההדלקה בערב שבת, ושוב ליכא ראייה שמפלג המנחה חשיב "זמן" יום הבא. אך י"ל דזה גופא שהסכימו שנ"ח דערב שבת מדליקין קודם זמנו הוא משום שמפלה"מ מתחיל "זמן כ"ה בכסלו".

ופשוט שיש להבין איך יתכן דין זה, ומה השייכות בין יום זה ליום הבא עד שאפשר לקיים היום מצוות המחר. וביותר יפלא, שבכמה אופנים אפשר לנהוג תרתי דסתרי - לקיים מצוות יום הזה אחרי שקיימו מצוות המחר, והוא בוודאי פלא.^{מז}

וביאור הדבר אפשר ל"ע"פ הדעות שחושך הוא בריאה בפנ"ע ולא רק העדר אור, מה שא"כ מפלג המנחה שמתמעט האור מתרבה מציאות החושך, ומציאות זו הלא שייכת ליום המחר, לכך כיון שכבר יש כאן מציאות מיום המחר אפשר לקיים מצוותיו. וגם יבואר איך אפשר לעשות אפילו "תרתי דסתרי", דיש בו גם מציאות היום וגם מציאות המחר.

ובזוהר (שמות כא.) איתא, "וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, רבי תנחום אומר שעת המנחה היתה שמדת הדין שולטת בו, רבי יוחנן אמר והא כתיב (תהלים מב) יומם יצוה ה' חסדו מדת חסד קאמר ולא מה"ד, אמר רבי יצחק משיוצא האור עד שנוטה לרדת נקרא יום והוא מדת חסד משנוטה לרדת נקרא ערב והוא מידת הדין והיינו דכתיב (בראשית א) ויקרא אלהים לאור יום", הרי שאף עפ"י הסוד משעת המנחה מתחילה מידת לילה, וממילא אולי יבואר הא דאפשר לקיים מצוות היום הבא.^{מט}

אלא שבפסחים משמע ואולי אף בזוהר הנ"ל שמחצות היום כבר נחשב "ינטו צללי ערב", ולפ"ז למה א"א לקיים מצוות היום הבא מחצות.

^{מז} דאפשר לעשות מלאכה אחר הדלקת נר שבת, ואף אם בנשים המנהג שמקבלות שבת בהדלקה, הוא מצד ה"מנהג" אבל לא מעצם ה"פלג המנחה". ואפילו תפילת שבת שאומרים בה כמה לשונות של קדושת השבת וקבלת שבת, נפסק בשו"ע (רסג סי"ד) דציבור שהתפללו בטעות אחר פלג המנחה אי"צ לחזור ולהתפלל ומותרים בעשיית מלאכה. הרי לן מצד אחד דהלשונות של שבת שאמרו יש להם ע"מ לחול - דהא אי"צ לחזור ולהתפלל, ומאידך גיסא מותרים בעשיית מלאכה. [ועפ"יז יש לדון שגם אמירת "לזמן הזה" בברכת שהחיינו לא תגרום קבלת יו"ט, ובאמת בציץ אליעזר מביא לא"ר (רסג סוף סקכ"ד) שהקשה על גמ' (עירובין מ:) למה לא מהני תנאי בשהחיינו, הרי שלא חשש מאמירת "לזמן הזה"].

וכן לענין נר חנוכה כתב הרמ"א (תרעא ס"ז) בשם אבודרהם וכלבו, דבערב שבת נוהגין להדליק נ"ח בבית הכנסת קודם מנחה, הרי דאף שהדליקו הנר של יום הבא מתפללים מנחה של יום זה. ואמנם המשנ"ב (ס"ס תרעט) כתב דעדיף להתפלל מנחה קודם ולא לעשות תרתי דסתרי הנ"ל, אך מ"מ מהרמ"א לא משמע שהוא דיעבד או דוחק. וגם בדר"מ (שם סק"ה) כתב שאין נוהגין כן אלא מדליקין אחר מנחה, אך לא מטעם תרתי דסתרי אלא דאז איכא יותר פרסומי ניסא, ועוד דמ"מ בהגהתו לשו"ע סתם כנ"ל.

וגבי ספירת העומר, הביא בס' ישראל והזמנים (מג סק"ה) משו"ת ר' ידידיה טיאה וויל ז"ל בנו של הקרב"נ (או"ח לט) ומשו"ת זרע אמת (ח"א טו) וזכור לאברהם (או"ח ע' ספיה"ע), שאם התפלל ערבית מבעוד יום וזכור שלא ספר ספיה"ע של אתמול, יכול לספור עכשיו אף שכבר התפלל ערבית של יום מחר. ובנהר שלום (תפט סק"ב) ושלמי ציבור (דף רח"צ ע"ב) הביאו דברי הזרע אמת, וע"ש בנהר שלום שגם בנזכר שלא ספר העומר אחרי שקיבל שבת, "סברא פשוטה היא" דקבלת שבת לא תליא בספירה כלל.

ואף אם לא כל הנ"ל התקבל להלכה מ"מ חזינן פוסקים שסברו כן.

^{מט} סידור היעב"ץ (תפילת יוצר) ובחי' לחגיגה (יב:) והגר"א באדרת אליהו (בראשית א ב), וע"ע תורה תמימה (בראשית א סקי"ח) ומורה נבוכים (ח"ג פ"י). אמנם מה שמציינים בנידון זה לחזקוני וספורנו בבראשית ומהרש"א בתמיד (לב.), אפשר כונתם לבריאת האור בזמן בריאת העולם.

^{מט} ובתנחומא (משפטים יב) איתא "כל בריותיו של הקב"ה לויין זה מזה, היום לווה מן הלילה ולילה לווה מן היום, ואינן דניין זה עם זה כמו הבריות, שנאמר יום ליום יביע אומר וגו' אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם". ואם כוונתו לזמנים אלו של תערובת אור וחושך לומר שהם בבחינת הלואה זה מזה, כ"ש דא"ש שחלק החושך שייך ליום הבא. אלא דלהלן שם (אות טו) חזינן ד"הלואה" היא בחילוקי העונות שהיום או הלילה מתארכים וכאילו לווים זה מזה, וממילא אולי גם כאן הכוונה להלוואה זו.

ב. והנה יש מצוות שא"א לקיימם בפלג המנחה, דלענין קריא"ש רוב הראשונים לא נקטו כר"ת ואמרו לחזור ולקרות אחר צאת הכוכבים, וכן גבי מצה כתבו התוס' בפסחים (צט: ד"ה עד) ועוד ראשונים שם בשם ר"י מקורביל, שאין לאכול מצה מבעוד יום שלא כמו סעודת שבת. ואף לגבי סעודות שבת הנה הרמ"א פסק דיכול גם לסיימם מבעוד יום, אך המג"א ומחצית השקל מביאים מהשל"ה שצריך לאכול דוקא משחשיכה. וגבי ברכת הלבנה כתב הרמ"א (ר"ס תכו) דאין לקדשה אלא בלילה, וביאר המשנ"ב (סק"ב) דבא לאפוקי בין השמשות שהלבנה נראית קצת ועדיין הוא יום. וא"כ כ"ש שאין לברך בפלג המנחה.

אכן בכל אלו נראית הסברא, דמצוה שהתורה התנתה ותלתה בענין מצד המציאות מוכרחים אנו למציאות ההיא ובלעדה ליכא מידי, דקריא"ש תלאה הכתוב במציאות ד"ובשכבך" - בשעה שבני אדם שוכבים, א"כ איך יתכן לקיימה בזמן אחר, והוי כנוטל לולב בפסח. וכן היא לשונו המפורשת דהמאירי (ברכות ב. ד"ה מעתה מה) "טעמא דמסתבר בודאי, זמן שכיבה קודם צאת הכוכבים ליכא לרוב בני אדם". ובסוף דבריו שם על קריאה מפלה"מ קודם שקיעה כתב, "שהרי בזמן שכיבה תלאה הכתוב, ואין זמן שכיבה בתקופה של חמה לעולם לשום אדם". ועל זו הדרך כתבו הרשב"א והריטב"א ועוד ראשונים דבק"ש בעינן זמן שכיבה.

ולענין סעודת שבת, הנה טעמא דהשל"ה דכיון דילפינן לג' סעודות השבת מג' פעמים "היום" דכתיב בקרא, ע"כ בעינן שיאכל הסעודה ביום השבת עצמו, ובישראל והזמנים מייתי לסברא זו בשם חבל נביאים אחרונים.

וכן גבי קידוש לבנה, הרמ"א כתב שם דברים ברורים לקדשה בלילה "בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה", א"כ פשוט שאין מקום לקדשה בפלג המנחה אפילו נגדירו כיום הבא.

וממילא נראה כמבואר למה יש מצוות שאפשר לקיים בפלג המנחה ויש שא"א.

^י ובס' ברכת איתן הביא דכן הוא בשבלי הלקט (סי' קסז) ותניא רבתי (סי' לא) ובס' הפרדס לראב"ח (ש"ח פ"א כג) וס' המנהגות (עמ' 51) ונמוק"י (מגילה ה.) ושלטי הגיבורים על המרדכי (רפ"ד דברכות) ואגור (סי' תקצא).

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

האם שיש אזעקות בבני ברק באמצע התפילה צריך ללכת לממד

בס"ד. תשרי ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך ועמו הרה"ג מרדכי ציון שליט"א ראיתי הספר הלכות אזעקה שנתחבר לעת מלחמה.

במש"כ בעמ' סח שאם יש אזעקות בעיר התורה בני ברק צריך להכנס לממ"ד, או לרדת למקלט וכדו', והאריך בזה שאף בבני ברק יש לרדת.

לענ"ד נראה לדינא שבבני ברק באמצע התפילה כיון שיש את הגנת מרן הגר"ק זצוק"ל ע"פ הבטחת מרן החזו"א זצ"ל א"כ אינו צריך לרדת למקלט או ללכת לממ"ד, אך אם מפחד יעבור למקלט כיון שזה מפריע לו באמצע התפילה, וכן אם הוא במקום שיש אינטרנט לא מוגן.

הנה ידוע ממרן החזו"א על בני ברק בזמן מלחמת תש"ח, וגם בשנת תשע"ג במבע עמוד ענן, כתב מרן הגר"ק שליט"א בזה"ל: בעזה"י ד' כסלו תשע"ג, כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק (ברכות ט' ע"ב), ורבי שמעון סבירא ליה בספרי עקב סי' ל"ח, אין זה קידוש ה' שדברי צדיקים קיימין בחייהן ובטלין לאחר מיתתן, (ולא יתכן כן), ואם כן, כשהחזון איש זצ"ל אמר שבבני ברק לא יהי' פצצות, כמו שהעיד הגה"צ רא"צ טורצ'ין זצ"ל, בודאי יתקיים גם היום, ואין לפחד כלל. חיים קניבסקי ע"כ לשון מכתבו, וא"כ ה"ה לזמנינו אנו, וכן הובא בגליון בדרכו אמונה שאמר מרן הגר"ק שליט"א עתה, שההבטחה חלה אך היום וגם על רסיסים ויש לומר תהילים, וכן ההבטחה חלה על כל מקומות תורה, מ"מ הורה לבני ישיבת מיר שאין ללכת לכותל מחמת חשש סכנה. [ובני ברק שאני כמו לענין עין הרע שהובא בס' ארחות רבינו ח"ג עמ' קג, ובס' דרך שיחה עמוד עו בשם מרן החזו"א שבעיר בני ברק אין שולט עין הרע וכן מורה הגר"ק בהרבה דברים שתלויים בעין הרע, ואולם לענין עין הרע הובא בס' אעלה בתמר מתורת החזו"א עמ' פא שדברי מרן החזו"א היו רק על זמנו שבחיינו זכותו הגדולה הגינה על כל בני העיר אבל בזמנינו אין הדברים כן וכן יש עין הרע, וכן הביאו על הגר"ש וואזנר שחשש מעין הרע בפרסום יום הולדתו שעשה יום הולדת של גיל 100].

ועוד מובא על מרן הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל שסיפר על ימי המלחמה בתש"ח שהיה החזו"א מורה לסובביו שירדו למקלט אבל הוא עצמו לא ירד הוא בטוח ושלי והלך בחדרו הלוך ושוב בלי שום סחד ובודאי היה לומד בעיר בני ברק כל הפצצות נפלו לנחל הירקון, והורה החזו"א שאם בשעת השיעור נשמעת אעזקה או הפצצה לבל יפסיקו את שיעורו שבבני ברק לא יפציצו. וביותר מובא בס' מעשה איש (ח"א עמ' קעג) שבשנת תש"ח כשהיו

הפצצות באר"י ולפני התפילה נשמעה אזעקה ורצו לברוח לפרדס, אמר להם החז"א תשארו כאן לידי, אח"כ נשמעו מטוסים חגים מעל שמי העיר ושמעו את החזו"א אני גוזר שלא להפיץ את בני ברק. ע"כ.

ובגליון ארוממך (קובץ גליונות תשס"ג עמ' 47) הובא שבזמן מלחמת המפרץ בחודש שבט תשנ"ט כשאר נשלחו טילים מעיראק על ארץ הקודש ובליל שבת נפל טיל קסאד סמוך ונראה לבי ברק, ולמחרת היום בשבת קודש נכנס אל מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל תלמידו הרב א"צ טויב, ואמר לו בשמחה נתקיימו דברי החכמים שהבטיחו כי העיר בני ברק לא תינזק, והגיב על מרן זיע"א בזה"ל: וכי כך למדו אותנו לחשוב, וכי זו היא דרכה של תורה לשמוח בזה שהטיל היה ממש לידינו ולא פגע בנו והרי פשוט שנפילת הטיל על ידינו באה לעורר אותנו ולהוכיח אותנו שנחזור בתשובה, אומר לך מה אני השבתי נשמעתי את נפילת הטיל חשבת' לעצמ' הרי זמן הנפילה היה בליל שבת קודש ובוודאי צריכין אנו להתעורר במה שנוגע לליל שבת קודש והנה בלילות שבת אלו החורפיים והארוגים כבר גומרים את סעודת השבת בשעה מוקדמת מאד ונשארו שעות רבות עד שהולכים לישן היכן כל בחורי הישיבות ואברכי הכוללים למה אין בתי המדרשות והישיבות מלאים מפה אל פה אין זאת אלא כי מעוררים אותנו ממרום להתחזק בענין זה של שקידת התורה בלילות שבת ובנך נפיר מעמנו את חרון אף ה'.

ומה שיש לדון ממה שמובא בס' מאחורי הפרגוד (עמ' 442) שסיפרה הרבנית קניבסקי ע"ה אשתו של מרן הגר"ח שליט"א שבעת מלחמת המפרץ ידוע כי הגר"ח הרגיע את כולם שבעיר בני ושאר מקומות של תורה לא יפלו טילים וכך הוה, ובאחד מלילות השבת בימי המלחמה שמעו נפילת טיל אדירה ואמרתי לו נפל בבני ברק, אבל הוא הגיב לא נכון זה לא נפל בבני ברק לא יפלו טילים, ואח"כ התברר שנפל ברמת גן גבול בני ברק. ויש לציין שנפל ל"ט טילים במלחמת המפרץ, כנגד ל"ט מלאכות שבת, שהמחללי שבת לא שמרו שבת.

ושם כתבנו לדון בחיוב כניסה למקלטים וחדרי ממ"ד בבני ברק מדיני חיוב השתדלות, האם גם בבני ברק שהגר"ח אמר שלא ירדו טילים יש להכנס למקום מוגן, כי הרי חזינן דנפלו אתמול בלילה רסיסים, ואפשר שיש לעשות כמה שיותר השתדלות? והגר"א צבי הכהן שליט"א רב דקהל חסידיים שיכון ה', כתב לי בזה"ל: גם הגר"ח ק עצמו חייב להכנס למקום מוגן, דאין סומכין על הנס, עכ"ל, וכן כתב לי הגר"א פרינץ שליט"א בעמח"ס שו"ת אבני דרך ט"ז חלקים, בית שמש, ואולם הגרי"י ווייס שליט"א רבה של שכונת נוה אחיעזר בבני ברק, כתב לי דהירא יכנס, אבל אין חיוב גמור בזה. והגר"ע פריד שליט"א כתב לי בזה"ל: אם אפשר להיכנס בקלות יש להיכנס, אך בשעת הלימוד, התפילה והשינה לא צריך. עכ"ל.

ובמערכת דרך אמונה, כתבו לי שדעת מרן הגר"ח שליט"א שבב"ב אין צריך להכנס למקלטים וממדי"ם וההשתדלות היא לומר תהילים. ואולם מדברי מרן החזו"א שנביא לקמן לענין חילול שבת מוכח לא ככה, ואולי שם ההוראה הייתה לכלל ישראל, ומ"מ י"ל

דיש לסמוך בזה על כוח התורה של מרן שר התורה הגר"ק שליט"א, ואולם בשיעורי הגרי"מ רובין שליט"א נראה שיש להחמיר בזה.

ואולם שמועה שמעתי בשם אחד מגדולי הדור שליט"א שבודאי שיש להכנס למקלט גם בבני ברק. ואולם אמר במקומות ציבוריים, כגון כוללים וישיבות, שע"י שיצאו כולם יחדיו במהירות במסדרון צר עלולים לרמוס איש את רעהו, אזי אפשר להשאר בביהמ"ד ולסמוך על זכות התורה שתגן ותציל. ומ"מ אין להסתך על הוראה זו.

ועוד בענין זה לאחר מכן שלח לי הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א מש"כ בזה, וז"ל: ב"ה לכבוד הגאון הנפלא מזכה הרבים הרב דוידי כהן שליט"א להיכנס למקלט צריך, כי יש ציווי ונשמרתם מאד, אולם בוודאי הבטחת מרן החזון איש זיע"א יגן ב"ה כי למעשה בכל דבר אנחנו צריכים לעשות החוב המוטל עלינו, ולא תמיד התוצאה העיקר, אלא הרבה פעמים המעשה ההלכה שמחייבת כעת לעשות, זה העיקר, ודו"ק בזה כי קצרתי מאד. ואגב, מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א פירסם פעם שהבטחת מרן החזון איש היה כשבני ברק יהיה בקדושה ובטהרה, ובתורה חזק, כמו שבני ברק צריכה להיות, אז יהיה ההבטחה, ואם זה לא מושלם לגמרי, צריך רחמי שמים שעדיין יהיה לנו הבטחת מרן החזון איש זיע"א ולכן למעשה כל אחד יתחזק עד מאד בתורה ותשובה ומעשים טובים, ובני ברק תהיה משולמת לגמרי בקדושת תפארתה, ובוודאי יגן ההבטחה לכולם, גם לאחינו שלצערנו הגדול הם תינוקות שנשבו, ואין להם עדיין הדעת האיך לשוב בתשובה שלימה. ויהיה רצון שנשמע ונבשר תמיד רק בשורות טובות אמן כן יהיה רצון. עכ"ל.

ושוב השיב לי בזה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א ששאלתיו השתא מוצאי שמחת תורה תשפ"ד בזה"ל: האם עתה שמרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל נלב"ע, קיימת הבטחתו ע"פ הבטחת מרן החזון איש זצוק"ל, שלא ירדו טילים בעיר התורה בני ברק, ואי"צ להיכנס למקלטים או לחדר מוגן, אלא א"כ הכניסה לשם בקלות, ואינו עוסק בתורה או בתפילה. והשיב לי בזה"ל: גם עכשיו קיימת הבטחתו. עכ"ל.

ועוד בעניין הנ"ל נשאלתי בזה"ל: האם כוונת הגר"ח שלעולם לא יפלו טילים בבני ברק. ולכאורה גם אם כן, אין הכוונה לרסיסים ולחלקים מהטילים. כי ראינו כמה וכמה פעמים שנפל. כל טוב ובשורות טובות.

תשובה: נכון כך אחי אמר לי בשם הגר"ק שאמר רק על טילים ולא על רסיסים משום שיש טומאה ואינטרנט בבני ברק, ומאידך בגליון בדרכו אמונה פרשת במדבר כתבו בשמו שההבטחה שלא יהיה גם רסיסים, וביחד עם זה יש לומר תהילים, וצ"ע מתי אמר כן, ואולי אמר אחרי שהיה רסיסים בבני ברק, ואולם ששאלתי את עורכי הגליון מתי הגר"ק אמר כן מתברר שאמר ביום רביעי, וזה לאחר שהיה רסיסים בבני ברק, אבל כתבו לי דכוונת הגר"ק דגם אם ירדו רסיסים אבל אם לא יזיקו.

ועוד יש לדון האם אפשר להגיד לאנשים שיחזרו בתשובה שבבני ברק במקום שיש אינטרנט פרוץ אין את ההבטחה של מרן הגר"ק ע"פ החזון איש דהוא מקום טמא, וכתב לי בזה הגרי"י ווייס שליט"א רבה של שכונת נוה אחיעזר בב"ב, בזה"ל: להגיד שיחזרו

בתשובה ודאי מותר ואף צריך, עכ"ד. ומ"מ נראה פשוט שבמקום שיש טומאה בודאי
החטא גורם.

ויהי רצון שנזכה לראות במהרה במשיח צדקינו, אמן ואמן.

בברכת התורה

יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

פה עיה"ת בני ברק

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת בראשית

א, א: פְּרֹאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

בספר מעלות המידות מעלת הצניעות כתב בזה"ל גדולה היא מידת הצניעות לפני המקום שכך אחז"ל באגדה, התורה תחילתה צניעות וסופה צניעות, תחילתה צניעות שנאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, סתם ולא פירש לך ברייתם כמו שפירש לך בשאר תולדות השמים והארץ וכאן סתם את מאמרו, שבכל שאר התולדות כתוב ויאמר ויאמר, וכאן לא נאמר בו ויאמר, אע"פ שמפורש בקבלה בדבר ה' שמים נעשו.

וסופה צניעות שנאמר ויקבור אותו בגי וגו' עד ולא ידע איש את קבורתו, למה הדבר דומה? למלך שהיתה לו מרגלית מעולה והיה מצניעה כדי שלא תשלוט בה העין, כך הצניע הקב"ה למשה מעיני הבריות שלא תשלוט את העין שמא יבואו לעשותו עבודה זרה.

*

א, ב: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וְבָהוּ.

עייין ברד"ק שהטעם שהארץ לא נבראה בתכונה השלימה שעתידה להיווצר בה, אלא שוממה וריקה, כדי להורות לבני שכל שיהיו נמצאין בה, כלומר המאמינים בחידוש העולם שהם רוב בני אדם, כי מי שברא את הטבעים על תכונתם הוא משנה אותם ברצונו והכל הוא בכוונה מאתו יתברך, והוית האור ברקיע והעשות הרקיע והראות היבשה מאתו היה מאחר שלא היה בתחילת הבריאה עכ"ד.

ומו"ר הגרמ"א פינקוס שליט"א אמר שיש בזה מסר חשוב לאדם הנמצא עלי אדמות שלא ימשך אחר גשמיות הדברים הנמצאים בעולם שלכאורה יש להם מציאות לעצמם, כיון שגם הם לא היו בתחילת הבריאה, אלא ימשך רק אחרי הבורא יתברך שהוא בורא וממציא לכל הנבראים כולן.

*

א, ו: וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם.

פירש"י יתחזק הרקיע, שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון, עדיין לחים היו, וקרשו בשני מגערת הקב"ה באומרו יהי רקיע, וזהו שנאמר (איוב כו, יא) עֲמוּדֵי שָׁמַיִם יְרוּפְפוּ כָּל יוֹם רֵאשׁוֹן, ובשני יתְמָהוּ מִגְעָרָתוֹ, כאדם שמתומם ועומד מגערת המאיים עליו.

צריך ביאור מה שאמר וקרשו בשני "מגערת" הקב"ה, מדוע צריך לשון של גערה, והרי מה שהיו רופפין כי כך עשאן הקב"ה ועכשיו תיקנם, וכדפירש"י בפסוק ויעש אלקים את הרקיע תיקנו על עומדו והיא עשייתו, ומה ענין הגערה שנכתב כאן.

אמנם מצאנו לשון גערה במים בתהילים [יח, טז] כתיב ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מ"גערתך" ה' מנשמת רוח אפיק, וכן בפרק קד פסוק ז' מן "גערתך" ינוסון מן קול רעמך יחפזון, ופירש"י מן גערתך ינוסון כשאמרת יקוו המים ומאותו הקול יחפזון וניקוו אל מקום אשר יסדת להם.

ואפשר לומר שבבריאת המים מצאנו ענין מיוחד, שהקב"ה ברא את המים עם טיבעם המיוחד לכח המים שהם מתפשטים מאד בכל מקום [עיי' ברד"ק ובמלבי"ם שם], וביחד עם זה דרש הקב"ה מהמים שיתנהגו נגד טבעם ויקוו המים שזה נגד טבעם, ועל כן נאמר כאן לשון גערה ומנוסה, וכן בעשיית הרקיע שהיא עשייה במלאכת המים כדפרש"י בפסוק ז, וזה מה שכתב רש"י שעדיין לחים היו, שכך הוא טבעם להיות לחים, וכך באמת ברא אותם הקב"ה, ועכשיו אמר הקב"ה שיעשו נגד טיבעם ויקרשו המים, והרי מים שקרשו נחשבין כאוכל [כדאיתא בפ"ג דטהרות], ולכן נאמר לשון גערה וקרשו בשני מגערת הקב"ה, דלשון גערה שייך כשהקב"ה בורא טבע וגם היפוכו. וזו הכוונה בלשון שכתב רש"י ויתמהו מגערתו כאדם שמתומם וגו' שהרי זה להם תימה, הרי הם צריכין לישאר לחים ולכן גוער בהם שלא יהרהרו מה שנראה להם כדבר והיפוכו עיין שם.

*

א, כז: וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹקִים בָּרָא אֹתוֹ.

פרש"י, פירש לך שאותו צלם המתוקן לו, צלם דיוקן יוצרו הוא. בבית אלקים למבי"ט [שער היסודות פרק נג ד"ה ומסבות] ביאר כלומר שיהיה חי וקיים, והחטא גרם שנקנסה מיתה עליו ועל דורותיו.

*

א, לא: וַיִּרְא אֱלֹקִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד.

בב"ר [ט, ט] איתא טוב, זה יצר טוב, מאד, זה יצר הרע. וכתב רבי יצחק חבר זצ"ל [בפירושו אור תורה על ספר מעלות התורה אות כא] שעיקר בריאת האדם היה שיהפוך הרע לטוב וזה "מאד", שטוב הוא טוב העצמי, ומאד הוא רע המתהפך לטוב והוא טוב יותר, כי לולי היצה"ר היה האדם כאחד ממלאכי השרת שהיה מוכרח להיות טוב ולא ישובח, ועיקר שלמותו הוא שיהפוך כל מידה רעה שבו לטוב עיין שם.

*

ב, ז: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

תירגם אונקלוס לרוח ממללא.

נחלקו הראשונים בכוונת רש"י שכתב "אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן שנתווסף בו דעה ודיבור". נראה שהבין שהמילה חיה פירושו מדברת כדפרש"י להלן [ג, כ] דחודה נופל על לשון חיה, וחודה היינו לשון דיבור כמו שנאמר ולילה ללילה יחודה דעת [תהילים יט, ג], וכן נראה מדברי הרמב"ן.

אולם רבי אברהם בן הרמב"ם כתב שאונקלוס תירגם נפש חיה נפש משכלת, אלא שהדיבור החיצוני שאנו שומעים בא מכח הדיבור הפנימי שהוא בהשגה השכלית, ולכן קרא אונקלוס לנפש המשכלת על שם הדיבור, וכע"ז משמע ברלב"ג.

בבית אלקים למבי"ט [שער היסודות פרק מו ד"ה ועד] כתב הדיבור נותן באדם להוציא לפועל מה שיש בלבו ובטבעו, כי הבעלי חיים אין להן צורך בדיבור כי אין להן תכלית כי אם קיום המין, וה' יתברך ברא לכל אחד מהן טבע לשיתפרנס ויתקיים במינו, אבל האדם שתכליתו הוא להשלים נפשו ולפעול בזה העולם פעולות טובות בקיום התורה ותלמודה צריך לדיבור לתלמוד תורה ולהוצאת הדברים הצריכים לתכליתו לפועל, כי זולת הדיבור לא היה האדם יכול להשלים נפשו במה שצריך וא"כ הדיבור הוא נמשך מכח הנפש המשכלת עכ"ד.

*

ב, ז: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה.

בריש ספר מעלת התורה [לאחי הגר"א ד"ה ועוד] כתב בזה"ל ונראה שידוע שהאדם נמשל לעץ כמו שנאמר כי האדם עץ השדה, והדיבור שלו הוא הפרי, ועל כן נקרא ניב שפתים מלשון תנובת שדה, כי זה הוא עיקר חיות של האדם כדמתרגמים על פסוק ויהי האדם לנפש חיה "לרוח ממללא", וכל זה כשהאדם מדבר בתורה, אבל אם הדיבור בענייני העוה"ז הוא כמו העלין שהם שומרין הפרי כך הדיבור בענייני עוה"ז הוא לחיזוק ולקיום הגוף בעבודת הבורא יתברך שמו עיין שם.

ויש להסביר דבריו על פי אבות דרבי נתן "שלא נוצרו הבריות אלא בשביל שיעסקו בתורה", א"כ עיקר חיות האדם הוא דיבורו בתורה, שבשביל זה נוצר, וזה הפרי שזו המטרה ותכלית של הכל.

*

ב, ח: וַיִּטַע ה' אֱלֹקִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם.

פרש"י במזרחו של עדן נטע את הגן. וכתב בבאר בשדה ולא למזרחו של עולם, דס"ל לרבינו דגן הוא במערבו של עולם כמו שכתבו תוס' [בכורות נד, ב ד"ה מיטרא].

אמנם בתרגום שתירגם מקדם "מלקדמין" ועיין ברמב"ן דכן אמרו בב"ר [טו, ג] והוא הנכון. וכתב המשכיל לדוד דהיינו מקודם שנברא העולם [ואינו מלשון קדמה מזרחה כפירש"י].

ובספר מעלות המידות [המעלה הראשונה] כתב מהו "מקדם", שמא אתה סבור קודם לברייתו של עולם, אינו כן, אלא קודם לברייתו של אדם הראשון שהקדים שכרו עד שלא נברא, וכן הוא אומר [ישעיה מ, י] "הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו", כלומר שהקדים שכרו של אדם עד שלא תעשה הפעולה עכ"ד. וכעין זה איתא בב"ר שם "ראו פועלא טבא שהתקין הקב"ה שכרי עד שלא עמדתי לפעול".

*

ב, טז: מִפֶּלַע עֵץ הָגֵן אָכַל תֹּאכֵל.

בספר קובץ דרושים [כרך א ח"ב סימן ז ד"ה והנביא] הביא מספר באר מים חיים שכתב דחטא אדה"ר היה במה שאכל קודם השבת וטרם שאכל מעץ החיים, ואם היה אוכל קודם מעץ החיים היה מתחזק בלבו כח הקדושה מדעת עליון להשריש בקרבו אהבת המקום ב"ה, ואז לא היה אכילת עץ הדעת מזיקו, ולכן נצטוה בראשונה "מכל עץ הגן אכול תאכל" והכוונה היתה גם מעץ החיים, אך אחר שאכל מעץ הדעת היה לטובתו ולתקנתו שלא לאכול מעץ החיים, והביא סמך לדבריו מזוהר הקדוש סוף פרשת אמור.

*

ב, יז: וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֶכְלֶךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת.

המפרשים תמהו שלא מצינו שמת האדם ביום שאכל מעץ הדעת אלא האריך ימים הרבה. וכמה ראשונים תירצו על פי המדרש [ב"ר יט, ח] שנתן לו הקב"ה יום משלו שהוא אלף שנה כמו שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול [תהילים צ, ד] ונמצא שמת באותו יום.

בבית אלקים למבי"ט [שער היסודות פרק מ"ד ד"ה וצריך] כתב וצריך לתת טעם לענין אמרם כי יום זה הוא יומו של הקב"ה אלף שנה, כי בכל התורה כולה שהוזכר בה "יום" הוא יום קצר שלנו, מתחילת התורה שכתוב בה יום א' יום ב' ובכבוד שכינתו כתיב וישכון כבוד ה' וגו' ימים קצרים עד היום הזה הכתוב בסוף התורה בקבורת משרע"ה.

ונראה לי כי מה שאמרו יומו של הקב"ה בעולם העליון ועוה"ב אשר שם מתפשט אור כבוד ה' ממקומו וכמו שמלכותא דארעא כן מלכותא דרקיעא, כיון דארעא שיש בה ימים אלא שהם ארוכים כעין העליונים שאין בהן גשמות ולכן דרשו יום יום אלפים שנה שקדמה התורה לעולם, וגן עדן הוא מעין עוה"ב, וכיון שנצטוה אדה"ר בציווי זה בגן עדן היה [א"כ ממילא] כי היום הזה שנזכר בעונשו יום ארוך באותן ימים של הקב"ה עיין שם.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

האם מותר לנו לאכול פרי מעץ הדעת?

לפני מספר שנים העלתי את הרעיון הבא על הכתב, יחד עם נושאים נוספים על סדר חומש בראשית. לא הייתי שלם עם עצמי לכתוב על עץ הדעת, כאשר בודאי מדובר בענינים גבוהים וטמירים, הרבה מעבר להשגת השכל האנושי שלנו. ובכל זאת, הגשתי את הדברים בדחילו וברחימו למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זיע"א, כדי שיעבור עליהם ויקבע האם ניתן בכלל לעסוק בנידונים שכאלו.

למחרת התקשר אלי נכדו חביבו של מרן זיע"א, הרה"ג רבי גדליה הוניסברג שליט"א, והוא סיפר שמרן הגר"ח זצ"ל נהנה עד מאד מהנושא ואף הראה אותם לכמה וכמה מבאי ביתו, בכל שעות היום. שאלו הרב הוניסברג: "אם כן, מה ההלכה? האם מותר לנו לאכול מעץ הדעת?". השיב לו מרן זיע"א: "הנה, תקרא בעצמך את הדברים!"...

§§§§

לו יהי שתינתן לנו האפשרות להיכנס לגן העדן, במקום בו עומד עץ הדעת. האם מותר לנו לאכול מפריו (אם מדובר בפרי גשמי שאפשר לאוכלו), כשהאיסור לאדם הראשון נאסר גם לזרעו אחריו. או שכל האיסור נאסר רק לאדם וחווה, ולאחר שכבר אכלו מהעץ, שוב אין איסור לאכול מעץ זה?

איסור זה אינו כלול בז' מצוות בני נח ובתרי"ג מצוות. אך אין זה ראיה. כיון שיתכן שלא נכלל באיסורי התורה, מפני שאדם גשמי לא יכול להגיע במציאות למקום עץ הדעת.

בפסוקים נראה שנאסר על אדם הראשון שלא לאכול מהעץ ניתן עוד בטרם נוצרה חווה, וא"כ צריך להבין: כיצד חווה בעצמה נענשה על חטא העץ?

הגמרא (עירובין י"ג) אומרת נבראו שני פרצופים באדם הראשון, פרצופו של אדם ופרצופה של חווה, והקב"ה רק הפרידם לאחר מכן. ולפי"ז מסתבר שחווה נצטוותה שלא לאכול מעץ הדעת ומעץ החיים, בהיותה דבוקה וחלק מאדם הראשון. ובילקוט בסוף פרשתנו תירץ רבי אבהו שאלה זו כך: "מה אמר הכתוב על האדם 'לאמר' מהו 'לאמר'?" לאבריו, וחווה נבראת מצלעותיו".

והרמב"ן (ג, יג) כתב: וטעם מה זאת עשית - לעבור על מצותי, כי האשה בכלל אזהרת אדם, כי היתה עצם מעצמיו בעת ההיא, וכן היא בכלל העונש שלו. ולא אמר באשה "ותאכלי מן העץ", כי היא נענשה על אכילתה ועל עצתה, כאשר נענש הנחש.

ובאור החיים (בראשית ב', ט"ז) כתב: "טעם אומרו "לאמר" וכפל "אכול תאכל" וכפל "מות תמות", יכוין על חוה שיצוהו לאמר המצוה לחוה: אכול אתה תאכל בת זוגך, מות אתה תמות גם היא אם תעבור". (וראו במשך חכמה).

למדנו שרק אדם וחוה נצטוו שלא לאכול מעץ הדעת, ולא זרעם אחריהם. והנה קין נולד קודם חטא עץ הדעת, (סנהדרין לח, ב ובתוס' שם). ולפי זה בכלל לא מצינו שנאסר לקין לאכול מעץ הדעת, ואם קין לא הצטווה, היה יכול קין לאכול מעץ הדעת, גם מבלי שאדם הראשון יאכל ממנו. ואם הציווי של אדם הראשון היה ציווי כללי, גם לזרעו אחריו כקין והבל, אם כן לכאורה גם לנו עצמנו ייאסר לאכול מהעץ. אלא אם נאמר שלאחר שכבר ירדה הדעת לעולם, שוב אין איסור, שיש מקום לומר שטעם האיסור לאכול משום שעל ידי אכילת פרי העץ יהיה האוכל יודע טוב ורע, אולם כעת גם אם יאכל האדם מהעץ לא יתוסף לו שום שינוי במהותו, שכבר נעשה מה שנעשה. (ובכך מובן מדוע היה חשש שמא אדם יאכל מעץ החיים, ומדוע לא חששו שמא יאכל שוב מעץ הדעת? אלא שכבר אין הבדל אם יאכל ממנו שוב, משום שהאדם כבר רכש את סגולת העץ, הדעת, ואכילה נוספת לא תוסיף לו מאומה).

(ורש"י כתב: 'מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה'. ותמה מו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל בס' משאת המלך, שהרי אדם וחוה הצטוו, עוד קודם החטא, בכל שבע מצוות בני נח, (סנהדרין נו, ב), ואם כן מדוע כתב רש"י שרק מצוה אחת היתה להם? אך אם נאמר שמצוות אי אכילת עץ הדעת ניתנה רק לאדם ולחוה ולא לזרעם, נמצא שאכן מצוה אחת ניתנה במיוחד רק להם, והם לא עמדו בה).

הרמב"ם (בפיהמ"ש בפרק גיד הנשה) כתב שצריך לדעת שכל המצוות שאנו מצווים בהם, הם רק מפני שניתנו לנו מאת משה רבנו במצוות הקב"ה, ולא מפני שניתנו לנביאים שלפני משה. אנו לא מקיימים מצוות ברית מילה, בגלל הציווי שניתן לאברהם, ואנו לא אסורים בגיד הנשה משום שנצטווה בו יעקב, אלא כל חיובנו הם רק ממה שנאמר למשה בסיני ותו לא. וממילא ודאי שלו יצוייר שנגיע לעץ הדעת, נוכל לאכול מפריו.

אולם עדיין יתכן, שאפשר שכל איסור אכילת עץ הדעת אינו איסור עצמי, אלא יסודו מאיסור גזל, שהקב"ה התיר לאדם הראשון וזרעו אחריו לאכול מכל מאכלי העולם, חוץ מעץ הדעת שלא הותר באכילה. והמדרש כותב שלאחר החטא קראו מלאכי השרת לאדם הראשון בשם "גנב". ולפי"ז יתכן שלמרות שבני האדם כבר קיבלו דעת ע"י אכילת אדם הראשון, עדיין ייאסר לאכול מהעץ, כיון שלא הותר לנו לאכול ממנו, ובלא היתר מפורש, שנמצא רק בשאר המזון (כמובא בפירוש בחז"ל), האוכל עובר בגזל.

הנושא מורכב יותר, ובודאי לכל אחד מאיתנו יהיה מה להאיר ולהוסיף. והנה אנו מתחילים שוב את חומש בראשית, ומתפלפלים ודנים שוב יחדיו בדברי הפרשיות הקדושות, המפרשים וספרי גאוני הדורות.

*

עונש וקללת האדמה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע יֵעַץ פְּרִי עֵשָׂה פְּרִי לְמִינֹו (א,יא)

וברש"י: עץ פרי - שיהא טעם העץ כטעם הפרי, והיא לא עשתה כן, אלא (פסוק יב) ותוצא הארץ עץ עושה פרי, ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה.

וצ"ע באמת מדוע לא עשתה האדמה כרצון הקב"ה ב"ה ומה הענין והאינטרס שלה בכך שטעם העץ עצמו לא יהיה כטעם הפרי.

ועוד צ"ע מדוע נענשה האדמה דוקא כאשר אדה"ר נענש, ומה ענין חטאה לחטא אדה"ר. (ובשאלה זו יעויין במש"כ ברינת שמואל מהדו"ק בס"ד).

והנראה בזה דהנה ידועה טבעה של האדמה, שכאשר מצמיחה היא עצים ופירות, תש כוחה. וככל שמצמיחה יותר, כך תש יותר כוחה. ודבר זה כתוב בש"ס בכמה דוכתין וכך הם פני המציאות כנודע. וממילא י"ל שזהו היה החשש של האדמה, שאם תוציא את כוחה גם עבור טעם העצים עצמם, תחלש היא יותר במהרה מאשר אם תתן כח רק לפירות עצמם.

ונמצא שהאדמה התלבטה האם להעדיף את האיכות שביבוליה, טעם העץ וטעם הפרי, או להעדיף את הכמות, שהעצים יצמחו יותר זמן מכוחה באדמתה, אך יהיה זה על חשבון האיכות, טעם הפרי בלבד מבלי טעם העץ.

והנה המתבונן יראה שאדה"ר חטא באותה דילמה עצמה. שהנה הקב"ה יתברך ויתעלה ציוה לאדה"ר כך: 'וַיִּמְעַץ הַדְּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אֶכְלֶךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת'. ואדה"ר התלבט באותה השאלה עצמה. האם עדיף לו 'כמות' על פני ה'איכות', היינו לחיות לעולם, אך בלי להבדיל בין טוב לרע, או לחיות חיים קצרים (אלף שנה, שהוא 'יום' בימיו של הקב"ה), שהיא כמות קטנה, אך באיכות, חיים של ידיעת טוב ורע, כך לפום מחשבתו.

והעניש הקב"ה את אדה"ר ואת האדמה יחדיו, על שבכלל דנו בשאלת 'הכמות והאיכות', במקום לשמוע בקולו ולעשות רצונו ית', מבלי לחשב חשבונות.

*

הצגת ספרו של איוב לאדם הראשון

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם (ה, א)

איתא בע"ז ה, א: וכי ספר היה לו לאדם הראשון, אלא מלמד שהראה לו הקב"ה לאדה"ר דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו. ובמדרש פליאה איתא: 'הראה לאדה"ר דור דור ודורשיו וספרו של איוב. ועי' במש"כ בזה רבנו מוהר"י איבשיץ ז"ל בתפארת יהונתן.

ונראה דהפי' בזה הוא דהנה כאשר השי"ת הציג בפני אדה"ר דור דור ודורשיו, הרי בהצגת כל אדם נכללו מעשיו וספריו וחיבוריו וכו'. ואולם בב"ב טו, א נאמר דאיוב לא היה

ולא נברא אלא משל היה. וא"כ בהצגת דור דור ודורשיו לא ניתן להציג את איוב, וממילא יוצג גם ספרו, כיון שאיוב לא היה ולא נברא. וע"כ הציג הקב"ה רק את ספרו של איוב... (והגם שמשה כתבו להאי מ"ד, מ"מ אין זה המאפיין של משה עצמו, אלא ספר משל החיצוני לו, ואינו ניתן להצגה כחלק ממהותו של משה).

*

פרעות תשפ"ד: בדרכה של 'הנהגת היחוד', לא מבינים הכל

עד כה פורסם על כאלף נטבחים יהודים ל"ע, שנרצחו באכזריות נוראית, כשרוב רובינו לא שמעו עדיין כיצד הם הוצאו להורג ומה עבר עליהם עד שמצאו את מותם. כעת, כשדם יהודי נשפך כמים, בשעה שאנו שמחנו בכל לב עם התורה הקדושה בחג שמחת תורה, האם הגענו לסוף הסיוט או שמא רק לתחילתו?

מה יעבור עלינו בשבועות הקרובים? האם נראה בנצחוננו של שר של ישראל על שרו של ישמעאל, או שמא אנו רק בתחילת דרך החתחתים הנוראית, כפי שנאמר בחז"ל: "אמר בלעם, משבעים לשונות שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, לא שם שמו לאחד מהם אלא לישראל, הואיל והשנה הקדוש ברוך הוא שמו של ישמעאל לשמו של ישראל, אוי מי יחיה בימיו!!" (פרקי דרבי אליעזר פרק ל).

האם אנו לקראת חזית גלויה עם החמאס הרצחני, או שמא זאת תחילת מלחמת עולם עם החיזבאללה, ובעיקר עם איראן, 'מלך פרס' עליו כתבו חז"ל בחרדה במקומות רבים? ומה עלינו לעשות?

כידוע בספה"ק, ישנם בעולם שתי הנהגות, "הנהגת המשפט" ו"הנהגת היחוד". בהנהגת המשפט נוהגים עמנו כפי מעשינו ואילו "הנהגת היחוד" היא הנהגה בה הקב"ה מנהיג את עולמו לפי חשבונות וסתרי שמים, בהנהגה הידועה רק לו ית"ש, שאינה קשורה במישרין למעשי בני האדם, עד לתכלית הנרצה. הגה"צ רבי דן סגל שליט"א הגדיר זאת, בזמן מגפת הקורונה המסתורית, מסתורית מבחינה רוחנית, בשם מרן החזו"א זצוק"ל, ש"יש דברים שהם לפי התוכנית של 'ששת ימי בראשית' ולא רק ענין של גזירת שעה", והוסיף המשגיח שליט"א ואמר: "המצב שאנחנו נמצאים בו, מגפת הקורונה, הוא מהדברים שאכן נכללים בהגדרה זו שהם 'התוכנית של ששת ימי בראשית'".

הוי אומר. היו חשבונות שמים עמוקים והנהגה מיוחדת ונסתרת בכל מאורעות הקורונה. כעת ישנה הנהגה נסתרת של הקב"ה במלחמה נוראית עם שרו של ישמעאל, הסתר פנים לא טבעי בעליל, כשכולנו רואים בחוש כיצד מדינה הנחשבת למעצמה בטחונית וצבאית, סגרה את עיניה ולא ראתה מאות מחבלים רצחניים חולשים על שטחה וטובחת באנשיה, קיום מוחשי לפסוקי האזינו: "פי גוי אבד עצות המה ואין בהם תבונה. איכה ירדף אָחָד אָלֶף וְשָׁנַיִם יִנִּיסוּ רִבְבָהּ, אִם לֹא פִי צוּרָם מְכָרָם וְהָ הַסְּגִירָם".

וכן, אנו מאמינים "באמונה שלמה. שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים. והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". אנו צריכים לעשות את המוטל עלינו,

לקרוע שערי שמיים, להתחזק בכל דבר הטעון חיזוק וברב בברך לנהוג בכל דרכי ההשתדלות שמומחי הבטחון ופיקוד העורף ממליצים עליהם ולהיות סמוכים ובטוחים שאנו מצויים בידיים טובות, תחת כנפי אברתו של אבינו האב הרחמן, המנהיג את עולמו בחסד וברחמים. אולי כעת איננו מבינים, אך לבסוף נבין.

ידועים דברי הגר"א ז"ל על הזמן הנורא של 'שלוש שעות', עליו אנו אומרים " הוֹשַׁע נָא שְׁלוֹשׁ שָׁעוֹת. הוֹשַׁע נָא ". כאשר הכל ייראה כנחרב, חסר הגיון. האמונה תהיה קשה מנשוא, התהליך - לא מובן. רק אלו שיאחזו בחבל האמונה בכל כוחם, יחזיקו מעמד.

אדרבה, כעת, כשראינו כיצד הקב"ה יכול לסגור את עיני הצבא כולו, את עיני כל מומחי הבטחון, מהרמטכ"ל וראש הממשלה ועד הקטן שבחיילים ובמשטרה, אנו לא רק יודעים, אלא גם מרגישים, שהקב"ה הוא מסובב כל הסיבות, נוטל את כולם כבובות על חוטים, ומי שאמר והיה עולם קובע בתורה שבעל פה, שמה מגן ומה מציל? "תורה מגנא ומצלא". ומי מנצח במלחמות את אויבי ישראל? " א"ר יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, מֵאֵי דְכָתִיב: עֲמֻדוֹת הָיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם? מִי גָרַם לְרִגְלֵינוּ שַׁיְעָמְדוּ בַּמְלַחְמָה [וינצחו]? שַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם, [לפי] שְׁהָיוּ עוֹסְקִים [בה] בַּתּוֹרָה (מכות י, א). זה בדיוק הזמן להעריך באמת ובתמים את לימוד תורתם של רבבות בני הישיבות ואברכי הכוללים. צבא ובטחון? הרי אם הקב"ה רוצה, אפשר להרוג מאות אזרחים עם בלונים על מצלמות הגדר, עם אופניים ואופנועים, עם בריונים ערביים חסרי הכשרה ונסיון קרבי. אם כך, מי מנהל כאן באמת את העולם, לומדי התורה שומרי קרתא, או מעצמה צבאית גדולה ועצומה ככל שתהיה?!

במקרה, או כפי שאנו מגדירים זאת בצדק: בהשגחה פרטית, הגעתי השבוע אל איגרת תימן. זאת האגרת הנודעת ששלח הרמב"ם ז"ל לתימן, כאשר הופיע שם נביא שקר, ובעקבותיו החלו גזירות שמד מזעזעות. הנה כמה קטעים מאותה אגרת, שכדאי מאד מאד לקרוא, לחזור ולקרוא, בעיקר להפנים. הרמב"ם מדבר אמנם על גזירות שמד רוחניות, אך קטעים אלו אקטואליים גם לענייננו:

וּכְבֹר יַעַד ה' יִתְעַלָּה יַעֲקֹב אֲבִינוּ, שְׁזַרְעוּ, אֶף עַל פִּי שֵׁשֶׁפִּילוּם הָאֲמוֹת וַיִּנְצְחוּם - הֵם יִשְׁאָרוּ אַחֲרֵיהֶם. אָמַר יִתְעַלָּה: "וְהָיָה זֶרְעֶךָ כְּעַפְרַת הָאָרֶץ", רְצוֹנוֹ לֹאמַר שֶׁהֵם עִם הַיּוֹתָם שְׁפָלִים כְּעַפְרַת, מְדַרְכֵּךְ כֶּף רִגְלֵ לְכָל - לְסוֹף יִנְצְחוּ וַיִּגְבְּרוּ. וְעוֹד, עַל צַד הַמְשָׁל, שֶׁהַעֲפָר בְּסוֹף יַעֲלָה עַל דּוֹרְכּוֹ וַיִּשְׁאָר אַחֲרָיו. וּכְבֹר בְּאֵר יִשְׁעֵיהוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם וְהוֹדִיעֵנוּ מִפִּי ה', שְׁזֵאת הָאֲמָה בְּזִמְן הַגְּלוּת, כֹּל מִי שֵׁשֶׁתְּדַל לְנִצְחָה וְלִהְתַּגַּבַּר עָלֶיהָ - תַּעֲלָה הַשְּׁתַּדְּלוּתוֹ, גַּם יִכּוֹל יוֹכֵל, וְלְסוֹף יַעֲזֹרָה ה' וַיִּרְפָּא מִחַץ מִכְתָּה. אָמַר: (ישעיהו כא ב): "חַזוּת קָשָׁה הִגֵּד לִי הַבּוֹגֵד בּוֹגֵד וְהַשּׁוֹדֵד שּׁוֹדֵד עָלַי עֵילָם צוּרֵי מְדֵי כָּל אֲנַחְתָּה הַשְּׁבִתִּי".

וּכְבֹר עָרַב לָנוּ ה' יִתְעַלָּה עַל יְדֵי נְבִיאָיו, שֶׁלֹּא נִאֲבַד וְלֹא נִכְלָה, וְלֹא נִחְדַּל מִהָיִוֹת אֲמָה חֲשׁוּבָה וּמְעֻלָּה, וְכִמוֹ שְׂאֵי אֶפְשָׁר בְּטוֹל מְצִיאוֹת הַבּוֹרָא יִתְעַלָּה - כֵּן לֹא יִתְכַּן אֲבַדְתָּנוּ מִן הָעוֹלָם. אָמַר: (מלאכי ג ו): "כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שְׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְּלִיתֶם". וְכֵן בְּשָׂרְנוּ וְהַבְּטִיחָנוּ, יִתְעַלָּה שְׁמוֹ, כִּי מִן הַנִּמְנָע אֶצְלוֹ שְׁיִמָּאֵס בְּנוֹ כְּלָנוּ, וְאֶף עַל פִּי שְׁנַמְרָה אֶת פִּי וְנַעֲבֵר עַל מְצוּוֹתָיו. אָמַר: (ירמיהו לא לו): "כֹּה אָמַר יְהוָה אִם יִמְדוּ שְׁמַיִם מִלְּמַעְלָה וַיִּחְקְרוּ

מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם יהוה ובוזה עצמו הקדים להודיענו בתורה על ידי משה רבנו ע"ה, אמר: (ויקרא כו מד): "ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם".

ואתם, אחינו, חזקו ואמצו והשענו על הפסוקים האלה האמתים, ואל יבהילו אתכם השמדות אם תכפו אתכם, ואל יפחיד אתכם תקף יד האויב עליכם וחלישת אמתנו, שכל הענין הזה אינו רק נסיון ובחינה להראות אמונתכם וחבתכם בעולם, ושלא יחזיקו בדת האמת בעתות כאלו אלא החכמים יראי ה' מזרע יעקב, הזרע הטהור והנקי שנאמר עליהם (ויאל ג' ה'): "ובשרידים אשר ה' קרא", באר שהם יחידים והם האנשים שעמדו אבותם על הר סיני, ושמעו הדבור מפי הגבורה, ושלחו ידיהם ואמונתם לברית וקבלו על עצמם המעשה והקבלה ואמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע! וחיבו דבר זה עליהם ועל הבאים אחריהם, שכן כתוב (דברים כ"ט כ"ח): "לנו ולבנינו עד עולם". וכבר הבטיחנו הבורא יתברך כאדם הנכנס ערב לחברו ודי לנו בערבנותו, והודיענו שכל מי שעמד על הר סיני שהם מאמינים בנבואות משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד עולם, שכן אמר הקדוש ברוך הוא יתברך (שמות י"ט ט'): "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם". לפיכך יש לדעת, שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה על כל המסתפק בנבואה: לא עמדו אבותיו על הר סיני! המקום יצילנו ויצילכם מן הספק, וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול!

והרמב"ם ממשיך ומחזק, מבהיר ומסביר את מצבנו:

לפיכך, אחינו כל ישראל הנפוצים בקצוות הארץ, חיבים אתם לחזק קצתכם לקצתכם, ולאמץ ולזרז הגדולים לקטנים, והיחידים להמון, ותחברו אמתכם על דבר אמת שלא ישתנה ולא יופר, ולהרים קולכם באמונה שלא תפול לעולם ולא תשחת, והוא להודיע לרבים שהקדוש ברוך הוא הוא אחד ולא כשאר האחדים, ולהודיע שמשה הוא נביאו ומדבר עמו, והוא אדון כל הנביאים, והוא שלם מכלם, והוא המשיג מהקדוש ברוך הוא מה שלא השיג אחד מכל הנביאים לא לפניו ולא לאחריו, ושספר תורה זה כלו "מבראשית" עד "לעיני כל ישראל" הוא דבור מאת הבורא יתברך למשה רבינו, שנאמר (במדבר י"ב ח'): "פה אל פה אדבר בו". ושאין להפר ולא לשנות ולא להוסיף ולא לגרע לעולם, ושלא תבא מאת ה' תורה זולתה ולא צווי ולא אזהרה. וכמו כן זכרו מעמד הר סיני שצונו הקדוש ברוך הוא לזכרו תמיד, וגם הזהירנו מלשכחו אותו, וצונו ללמד אותו לבנינו כדי שיגדלו על תלמודו, הוא מה שנאמר (דברים ד' ט' - י'): "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב". וראוי לכם, אחינו, שתגדלו בניכם על המעמד ההוא הגדול, ותספרו בתוך קהל ועדה גדלתו והדורו שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו, והטענה המביאה לידי אמת, וגדלו המעמד ההוא על כל גדולה כמו שגדלו הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ד' ל"ב): "כי שאל נא לימים ראשנים אשר היו לפניך". ודעו אחינו בברית הזאת ובסברה הזאת, שהדבר הגדול הזה שנראה במציאות שהעיד עליו מבחר כל העדים

שלא יהיה מקדם כמוהו וכן לא יהיה אחריו כמוהו, והוא שתשמע אמה אחת בכללה דבור הקדוש ברוך הוא ושתראה כבודו עין בעין, ודבר זה היה שתתחזק האמונה חזוק שלא ישנהו משנה, ויגיע לנו על ידי האמת כדי להעמיד רגלינו לבל ימעדו אשורינו בעתות כאלו, כשיתחדש שום רגז או שמד על יהודים חס וחלילה וכשתתגבר יד האנס, שכן כתוב (שמות כ' כ'): "כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", כלומר שזה הנגלה עליהם בענין זה, כדי שתעמדו בכל נסיון שיפגע בכם באחרית הימים, שלא יזוז לבבכם ולא תחטאו. ואתם, אחינו, היו על בריתכם קימים ובדתכם מחזיקים ועל אמונתכם נוהגים ועומדים.

וכך כתב הזוהר הקדוש (בתרגום ללשה"ק): "ואז יתעורר הקב"ה עליהם, וזה שנאמר: "כי זבח לה' בבצרה", שהיא עירו של אדום, שישמיד אותה לגמרי וישמיד את בני ישמעאל ממנה וישבר את כל הכוחות של שרי האמות של מעלה, ולא ישאר פח לשום שר של מעלה מאיזה אמה בעולם, אלא כוחם של עם ישראל בלבד".

--- במהרה!!

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב

שמחת 'חנוכת שמים וארץ' שהיתה בשבת בראשית

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צָבָאָם (ב, א)

באחד המדרשים הקטנים הנקרא "סידור רבא דבראשית רבא" (נדפס בבתי מדרשות ח"א עמ' שס"ט) נאמרו דברים נפלאים על השמחה הגדולה שהיתה בשמים בשבת בראשית, וז"ל המדרש:

"בשביעי ישב הקב"ה על כסא שמחה והעביר לפניו שר של שמים בשמחה גדולה ושר של ארץ בשמחה גדולה, שר של ימים בשמחה גדולה, שר של נהרות בשמחה גדולה שר של הרים בשמחה גדולה שר של גבעות בשמחה גדולה, שר של תהומות בשמחה גדולה שר של חמה בשמחה גדולה, שר של לבנה בשמחה גדולה, שר של כימה בשמחה גדולה, שר של כסיל בשמחה גדולה, שר של כוכבים בשמחה גדולה שר של מזלות בשמחה גדולה שר של גן עדן בשמחה גדולה, שר של גיהנם בשמחה גדולה שר של שמים בשמחה גדולה, שר של שקצים, שר של רמשים, שר של חיות שר של בהמות, שר של דגים, שר של חגבים שר של עופות, שר של מלאכים שר של בריות שר של ביריה ובריה, שר של כל רקיע ורקיע שר של כל גדוד וגדוד שר של חיות הקודש שר של כרובי הכבוד, שר של אופני גבורה בשמחה גדולה ושאר כל שר ושר נכבד ונחמד ונהדר ונערץ והיו כולם עומדין בשמחה גדולה במעון של שמחה ושחקין ומשמחין ומרקדין ומנגנים ומקלסין לפניו בכל מיני קילוס ובכל מיני זמר ובכל מיני שבח והלל והיו מלאכי השרת פותחין פיהן ואומרים יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו והיה ערבות רקיע מלא שמחה וקול והוד והן יודעין תוקף וגאווה ותפארת תהילה ורינה שירה וצהלה נצח עושר וכבוד והוד והדר באותה שעה שנאמר הוד והדר לפניו כנגד שבת ועוז ותפארת כנגד שבת וינפש, הביא הקב"ה שרה של שבת והושיבה על כסא הכבוד והביא לפניו כל שר ושר של כל רקיע ורקיע של כל תהום ותהום והיו מרקדין ומשמחין לפניו ואומרים שבת הוא לה' ושאר כל השרים הגדולים משיבין ואומרים לה' היא שבת, ואף אדם הראשון העלהו הקב"ה לשמי שמים העליונים לשוב ולשמוח בשמחתה של שבת **שבה עשה הקב"ה חנוכת שמים וארץ** והכל היו שמחין בה' ואף אדם הראשון שש ושמח עמהן, והיא היתה תחילה וראש לכל השמחות כולם, פתח את פיו ואמר מזמור שיר ליום השבת".

וכן הוא בפסיקתא רבתי פסקא ב': "וכמה חנוכות הם, שבע חנוכות הם ואילו הן **חנוכת שמים וארץ** שנאמר ויכולו השמים והארץ, ומה חנוכה היה שם ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר", ועוד שם בסוף הפרק: "שבע חנוכות הם, **חנוכת ברייתו של עולם**, דכתיב ויכולו השמים, ואין ויכלו אלא לשון חנוכה דכתיב ותכל כל עבודת".

וכן כתב בשאילתות שאילתא א' שהשבת היא כמו חנוכת הבית של העולם, וז"ל: "דמחייבין דבית ישראל למינח ביומא דשבתא, דכד ברייה קודשא בריך הוא לעלמיה ברייה

בשיתא יומין ונח ביומא דשבתא וברכיה וקדשיה כאיניש דבני ביתא וכד מצבית ליה וגמר ליה לעיבידתיה עביד הילולא חד יומא כדאמרי אינשי הילול בתי דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי".

[וכן הוא בתנחומא בראשית סי' ב' (עם מעט שינויים): שאילתא, דמחייבין בית ישראל למינח ביומא דשבתא דכד ברייה הקב"ה לעלמיה ברייה בשיתא יומין ונח ביומא דשבתא ברכיה וקדשיה כמאן דבנא ביתא וגמר לעבידתיה ועביד יומא טבא כך אמרי אינשי כילול בתי דכתיב ויכל אלהים ביום השביעי. ע"כ. והוא העתקה מהשאלות, כמו הרבה דברים בתנחומא שלנו].

ובמדרש פתרון תורה פרשת נשא (עמ' 137): "כשברא הק' את העולם בראו בששה ימים וביום השביעי עשה חנוכה כאדם שבונה את [ביתו] ועשה חנוכתו כענין שנאמר ומי האיש אשר בנה וגו' ובירכו ליום השביעי. דבר אחר, חנוכה, אי זו חנוכת שמים וארץ, כאדם שמזמין את הארחין ומשמח אותן, וזו היא האמורה בקידוש היום יום חנוכת שמים וארץ". והנה המדרש פתרון תורה נתחבר בפרס [או בבוכארה שנחשבה אז כחלק מפרס], ואכן כן הוא נוסח הקידוש בסידור התפילה של יהודי פרס כ"י (הובא בספר התגבשות נוסח התפילה במזרח ובמערב): "זכרון למעשה בראשית יום חנוכת שמים וארץ".

ומבואר מלשון השאלות טעם חדש למצות המנוחה והעונג ביום השבת, שאינו רק מחמת קדושת היום [כדכתיב "לקדוש ה' מכוברד"], אלא גם מחמת השמחה הגדולה שהיה ביום הזה להשם יתברך, וצירף לשמחתו את כל שרי מעלה וגם את אדם הראשון. וכמו שבכל המועדים מתעוררת אותה הארה שהיתה באותו זמן, כך גם בכל שבת מתעוררת שוב אותה שמחה גדולה שיש לקב"ה ושמצרף אליה עמו את כל צבא השמים ואת עמו ישראל.

והנה ידוע מה שכתבו הפוסקים שהשבת אינה יום שמחה, וכן מוכח בברכות (מט.). ומגילה (טז:). אך לעומת זה יש ראיות מהירושלמי והספרי והמדרשים שהשבת היא יום שמחה, ובקונט' ויברך דוד סי' כ' כתבתי שדבר זה הוא מחלוקת הבבלי והירושלמי, והספרי והמדרשים נתחברו בא"י והולכים תמיד בשיטת הירושלמי. והבאתי שם ראיה גם מדברי הסדר רבא דבראשית הנ"ל, שנראה שגם הוא הולך בזה בשיטת הירושלמי, שהרי כתב בארוכה איך היתה אז שמחה גדולה בכל צבא השמים והארץ, ושהיא היתה ראש לכל השמחות כולם.

אכן כעת שבתי וראיתי שקשה לומר שהבבלי חולק על כל המתואר בארוכה בסדר רבא דבראשית על השמחה הגדולה שהיתה ביום השבת, כי תיאר כזה ארוך ומפורט לא נראה

^{כא} ושוב מצאתי שכן כתב גם הגאון האדר"ת (ביגדיל תורה סי' קנ"ג באותיות שאחרי אות ט"ו באות ד', נדפס בסוף ספר חשבונות של מצוה), וכתב שהעירו כן האחרונים [וצידד שם שבזה תליא מחלוקת ת"ק ור' נתן בספרי אם יום שמחתכם אלו שבתות או תמידין].

שנלמד מסברא או מדרשה, אלא ודאי נודע לחז"ל ברוח הקודש או בגילויים עליונים ממלאכי מרום, סוד ה' ליראיו יצפון לישרים תושיה.

ועל כן נראה בס"ד דאין כל סתירה בין הדברים. כי עיקר השמחה שהיתה בשבת בראשית היתה רק בשמים ולא בארץ, כמבואר בסדר רבא דבראשית הנ"ל שהשמחה הגדולה היתה ברקיע ערבות, וכל השרים שמחו רק שם, וגם אדם הראשון לא שמח בארץ, אלא הקב"ה העלה אותו לרקיע ערבות לשוב ולשמוח בשמחתה של השבת, אך בארץ התחתונה שלנו לא כתוב שהיתה אז שמחה גדולה.

אם כן י"ל דבהא פליגי, שלדעת הירושלמי השמחה הגדולה היתה גם כן בארץ, ולכן כל שבת היא זמן שמחה, שמתעוררת בה השמחה שהיתה בארץ בשבת בראשית, אך לדעת הבבלי בארץ היתה אז רק מנוחה ולא שמחה, ועל כן לשיטת הבבלי בכל שבת מתעוררת רק המנוחה ולא השמחה, כי אותה השמחה מתעוררת רק בשמים ולא בארץ.

וטעם הדבר שלדעת הבבלי בארץ לא היתה שמחה גדולה, יבואר על פי מה שאמרו בב"ר (יט ז) "עיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון שחטא אדם הראשון נסתלקה שכינה לרקיע הראשון" וכו', נמצא שגדר 'חנוכת הבית' היה שייך אז יותר ברקיעים העליונים, ששם נמצאת השכינה, ושם הוא כביכול דירתו של הקב"ה, מה שאין כן בארץ שהשכינה נסתלקה ממנה.

ואמנם הלשון בסדר רבא דבראשית הנ"ל הוא שהשבת היתה 'חנוכת שמים וארץ', משמע שהשמחה היתה גם על בריאת הארץ, אך יש לומר דזהו משום שכל העולם הוא דבר אחד, ובטרם נגמרה בריאת הארץ כל העולם אינו מושלם. אך מכל מקום עיקר השמחה היתה במקום דירתו של הקב"ה, ולא במקום שנסתלקה ממנו השכינה.

והנה איתא בבמדבר רבה (יג ו): "ביום הראשון אמר ר' שמואל בר אבא מהו ביום הראשון מן היום הראשון שברא הקב"ה את העולם נתאוה לדור עם בריותיו בתחתונים ראה היאך כתיב בבריית יום ראשון ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, יום ראשון אינו אומר אלא יום אחד, וכשם שאמר יום אחד יאמר יום שנים יום שלשה, אלא למה אמר יום אחד, שעד שהקב"ה היה יחידי בעולמו נתאוה לדור עם בריותיו בתחתונים, לא עשה כן, אלא כיון שהוקם המשכן והשרה בו הקב"ה שכינתו ובאו הנשיאים להקריב אמר הקב"ה יכתב שביום זה נברא העולם".

וביאור הדברים הוא שתכלית הבריאה היא השראת השכינה בזה העולם השפל, כמו שכתב בפ"י הגר"א על יונה (א ב): "נינוה. הוא עולם הזה שהוא הדום רגליו ושם נויהו כמ"ש בשו"ב אל נויהו וכאן הוא עיקר דירתו, ועבור זה שולח את האדם לתקן את נויהו של ה"י. ובפ"י הגר"א לשה"ש (א ג) כתב שהטעם שהעולם הבא לא נזכר בתורה הוא "כי עיקר עולם הבא הוא להשיב הנשמה למקורה לדבק בשכינה ובודאי יותר טוב מזה

²² ובפסיקתא דר"כ פיסקא א': "באתי לגן אין כתיב כאן אלא באתי לגני, לגנוני, במקום שהיה עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים היה".

כשהשכינה דבוקה למטה כאשר היתה כוונת הבריאה כידוע. על כן כשחזרה השכינה לשכון בארץ נחשב שביום זה נברא העולם.

אך לפי זה צריך ביאור למה יום השראת השכינה במשכן לא נקבע לדורות כיום שמחה, הלא לפי האמור לכאורה היתה צריך להיות אז שמחה גדולה יותר ממה שהיה בשבת בראשית.

אמנם הטעם לזה הוא, שאף שאז חזרה השכינה לשכון בארץ, מכל מקום לא חזרה לשכון לגמרי ובקביעות כפי שהיה לפני החטא. וכמו שכתב רבינו אברהם בן הגר"א בפי' באר אברהם על תהילים (כד ז):

"ולזה קודם שחטא אדם היה הכל בשלימות, **שעיקר שכינה בתחתונים היתה**, ואחר חטאו עלתה במרומים עד שבא אברהם וגו' ומשה וישראל שהורידו השכינה לארץ, ואף גם זאת בימיהם לא נקבע לה מקום בארץ עד שבא דוד המלך ע"ה, ואף בדורו לא ירדה כמבתחילה לבטח, לפי שהיא לא תשכון אלא במקום שעושים מאמרה, ובני אדם מוטבעים בחטא היום, לכן היא ביניהם כגר בארץ, אבל לעתיד לבא שיסולק סיבת החטא כאומרו ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ אז תשכון לבטח בתחתונים."

ולפי זה נמצא שבשבת דלעתיד לבא תהיה השמחה שלימה יותר ממה שהיה בשבת בראשית, כי אז כבר ספו תמו חטאים ורשעים מן הארץ ותשכון השכינה בארץ לבטח ביום שכולו שבת ומנוחה לחי העולמים.

ובזה יבואר מה שכתב התשב"ץ קטן סי' רל"ב: "מה ראו חכמים לתקן תפלת אתה קדשת וישמח משה ואתה אחד בשבת... ואומר ה"ר נתן מזלגשט"ט שתקנו חכמים שלש תפלות של שבת כנגד שלש שבתות, שבת בראשית, שבת מתן תורה, כי כו"ע מודו שבשבת נתנה תורה, וכנגד שבת שלעתיד לבא. ותדע שכך הוא שהרי אתה קדשת מיירי בשבת בראשית, וישמח משה במתן תורה, ואתה אחד בשבת שלעתיד לבא, כי כתוב בו אברהם יגל יצחק ירנן וכו'". עכ"ל. וכוונתו שהאבות שיקומו בתחית המתים ישמחו בשבת דלעתיד לבא. ולדברינו הדברים מכוונים, כי השבת דלעתיד לבא תהיה זמן שמחה גדולה, אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה, אשר על כן ביום ההוא אברהם יגל ויצחק ירנן (אמנם צ"ע למה אצל יעקב ובניו לא אומרים לשון שמחה).

ועל אותו הזמן אמרו בשבת (פח.): "עתיד הקב"ה להחזיר לנו שנאמר ופדויי ה' ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם". ואז תהיה שמחה לארצך וששון לעירך וגו', ישמחו השמים ותגל הארץ וגו', תאיר ארץ מכבודך נגילה ונשמחה בך. כי"ר ב"ב א"ס.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

אימתי נבראו המאורות?

דברי הגמרא

בגמרא בחגיגה (י"ב ע"א) ישנה מחלוקת, בין רבי יעקב לחכמים, אימתי נבראו השמש והירח, האם ביום הראשון, או ביום הרביעי.

וז"ל הגמרא: "ואמר רב יהודה אמר רב: עשרה דברים נבראו ביום ראשון, ואלו הן: שמים וארץ, תהו ובהו, אור וחשך, רוח ומים, מדת יום ומדת לילה". ועל דבריו מקשה הגמרא: "ואור ביום ראשון איברי? והכתיב ויתן אתם אלהים ברקיע השמים וכתוב ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי!"

מתרצת הגמרא: "כדרבי אלעזר. דאמר רבי אלעזר: אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון - אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים - עמד וגנזו מהן, שנאמר וימנע מרשעים אורם. ולמי גנזו - לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב, ואין טוב אלא צדיק, שנאמר אמרו צדיק כי טוב. כיון שראה אור שגנזו לצדיקים שמח, שנאמר אור צדיקים ישמח". מבואר כי הגמרא מתרצת, כי דברי רבי יהודה שביום הראשון נבראו "אור וחושך" הכוונה לאור הגנוז המיוחד, ואילו ביום הרביעי נבראו המאורות המוכרים לנו, השמש והירח.

מוסיפה הגמרא, שתירוץ זה שאור ביום הראשון היה אור הגנוז, תלוי במחלוקת תנאים: "כתנאי: אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו, דברי רבי יעקב. וחכמים אומרים: הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי" ע"כ.

ובפשטות כוונת הגמרא, כי התנאים רבי יעקב וחכמים, נחלקו מה נברא ביום הראשון. לדעת רבי יעקב נברא בו האור הגנוז, שהיה אור מיוחד במינו ונגנז לעתיד לבוא, ולדעת חכמים נבראו בו המאורות, דהיינו השמש והירח, ואח"כ הם נקבעו בשמים להאיר. ומשמע שחכמים פירשו שהפסוק "ויאמר אלהים יהי אור" הכוונה לאור השמש הידועה והמוכרת לנו.

דברי רש"י

אלא שבדברי רש"י הקד', בפירושו לתורה, מצינו שהביא בב' מקומות, אלא ב' הדעות השונות, הן של רבי יעקב, והן של חכמים.

שכן ביום הראשון, בפס' ד' כתב רש"י: "וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל - אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה, ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד

לבא" ע"כ. וכוונתו לדברי הגמרא בחגיגה הנ"ל, וכשיטת רבי יעקב, שביום הראשון נברא האור הגנוז, שאח"כ גנזו לצדיקים, ורק אח"כ ברא את השמש והירח.

אמנם בפס' י"ד כתב רש"י: "יהי מארת וגו' - מיום ראשון נבראו, וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע, וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון, וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו, הוא שכתוב (פסוק א) את השמים, לרבות תולדותיהם, ואת הארץ, לרבות תולדותיה" עכ"ל. ודברים אלו הרי הם כדעת חכמים, הסוברים כי השמש והירח הם לבדם נבראו ביום הראשון, ורק נקבעו בשמים ביום רביעי. וקשה, מדוע אחז רש"י בב' מקומות בב' דעות החולקות זה על זה.

תירוץ הט"ז

והט"ז בספרו דברי דוד על פרש"י כבר הקשה כן, ותירץ, כי אכן רש"י הביין אחרת את סוגיית הגמרא בחגיגה, ולדבריו אכן גם חכמים מודים כי האור הגנוז נברא ביום ראשון.

וזה לשונו: "מיום הראשון נבראו וכו'. וקשה על החכמים דא"כ מאי: ויבדל אלהים דקאמר לעיל דפירש"י דהיה ביום ראשון וגנוז. ואין לומר דאותו דרשה היא דלא כדעת חכמים אלא כדעת ר' יעקב. זה אינו דהא רש"י כתב כאן כחכמים ולעיל כתב כר' יעקב, וזה אינו **מסתבר כלל** דיכתוב רש"י ב' חידושים דסתרי אהדדי".

ומתירץ הט"ז: "אלא נראה דגם חכמים ס"ל דנגנו אור של יום ראשון, אלא דס"ל דאותו אור של יום הראשון היה גדול מאוד ורב, אלא דנגנו, ונשאר ממנו אור שהכניסו הקב"ה לחמה ולבנה והם נתלו ביום רביעי, אבל ר' יעקב ס"ל דאור ראשון נגנו לגמרי, והיינו שהיה אותו אור אחר וביום רביעי נבראו חמה ולבנה, וא"כ דברי רש"י כחכמים לגמרי. ורש"י שהביא דברי חכמים בא לפרש לשון הפסוק שאמר: יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל, ולא אמר ויבדל, אלא דכל עיקר של הפסוק הזה לא בא אלא לחדש ההבדלה, אבל הבריאה שלהם היתה כבר" עכ"ל.

ומבואר כי לדברי הט"ז, הביאור בדברי הגמרא בחגיגה הוא, כי אכן כולם מודים לדברי רבי יהודה בשם רב, המובאים בתחילת הסוגיא, כי האור נברא ביום הראשון. וכולם ג"כ מודים כי אותו אור שנברא ביום הראשון, היה אור עליון רוחני וגבוה מאוד, המכונה "אור הגנוז". וכולם ג"כ מודים, כי אותו אור גנוז נגנו מאיתנו לעתיד לבוא.

וכל המחלוקת לדבריו היא, באיזה אופן נגנו אותו אור עליון. לדעת רבי יעקב כאשר נגנו האור העליון, נגנו כולו גמרי, וממילא השמש והירח המוכרים לנו, הם בריאה חדשה, שאין לה כל ערך ויחס לאותו אור עליון, ולכן זה נקרא שהם נבראו ביום רביעי, כי היו בריאה חדשה לגמרי.

אמנם לדעת חכמים, אע"פ שהאור העליון נגנו, לפני גניזתו לקח הקב"ה חלק ממנו, ויצר עמהם את השמש והירח המוכרים לנו, שאותם אח"כ קבע ביום הרביעי. ונמצא כי לשון הגמרא "הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון", נכונים. כי בפועל, אכן השמש והירח נבראו ביום ראשון, מאותו חלק של האור הגנוז. ונמצא כי לשיטת חכמים בשמש והירח שלנו יש איזו בחינה מועטת וקטנה של האור הגנוז העליון.

ונמצא שרש"י פירש את דבריו בכח המקומות כשיטת חכמים, ולכן הביא ביום הראשון את ענין האור הגנוז, וביום הרביעי את דברי חכמים, כיון שאף חכמים מודים שהאור הגנוז היה ונברא.

אלא שלדבריו אכן לא מצינו במקרא רמז לזה שהמאורות אכן נבראו ביום הראשון, ושהם נלקחו מאותו אור גנוז.

ואפשר שמשום כך הוסיף רש"י בדבריו וכתב: "וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון, וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו", ודברים אלו הם מחלוקת רבי יהודה ור' נחמיה במדרש (תנחומא פ"א), כי לדעת ר' יהודה כל העולם נברא בששה ימים, ולדעת ר' נחמיה "ביום ראשון נברא כל העולם", עי"ש שהביא ראייתו מלשון "תוצא ארץ", שלא היתה מחוסרת אלא הוצאה. וכמו שהוסיף להביא ראייה מלשון "את השמים" לרבות תולדותיהם, וא"כ יבואו ראיות אלה המוכיחות על כל הבריאה, ויוכיחו גם על המאורות שבעצם נבראו ביום הראשון, ונמצא שאין כל חסר במקרא.

יש לציין שכעיקר תירוץ הט"ז כתב גם הכלי יקר, כאשר כוונתו היתה ליישב את ב' הדעות (מבלי לכוין כן בפרש"י).

וזה לשונו: ויאמר אלהים יהי אור. כתיב בפרשה זו חמש פעמים לשון אור וביום הרביעי כתיב חמש פעמים לשון מאור בתוספת מ"ם ויש בזה כוונה נפלאה, וזה כי מצינו לחז"ל שאמרו (חגיגה יב א) אור שנברא ביום ראשון נגנו ואיתא למאן דאמר הן הן המאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי ונראין שני מדרשים אלו כסותרים זה את זה. והאמת אינו כן, כי הכל מודים שאור של יום ראשון היה אור גדול ונגנו ואלו המאורות שנתלו ביום רביעי אינן עצם האור אלא קיבלו אורם מן ניצוץ אור העליון שנברא ביום ראשון לכך הזכיר בו לשון אור כי הוא היה עצם האור, אבל במאורות של יום רביעי הזכיר בכל אחד מאור בתוספת מ"ם להורות שקיבלו אורם מן אור אחר גדול מהם כהוראת המ"ם, ולפי זה אין המדרשים סותרים זה את זה כי אור הראשון נגנו לדברי הכל לצדיקים, והמאורות של יום רביעי קיבלו ניצוץ האור הראשון ואם כן ודאי הן הן המאורות כי החלק כלול בהכל, ובזה מיושב גם כן מה שנברא ונגנו, וזה פירוש יקר" עכ"ל.

ראיות מדברי הראשונים ליסוד זה

וכראיה לדברי הט"ז ותירוץו בשיטת רש"י, מצאנו שכתב כן כבר כמה מרבתינו הראשונים, כי השמש נגזרה מן האור העליון.

שכן כתב רבי יעקב סקילי תלמיד הרשב"א, בספרו תורת מנחה (פרשת וארא, דרשה כ"א), שהשמש נבראה מתוך האור הגנוז.

וזה לשונו: דבר אחר "שמש ידע מבואו", השם ית' שבראו ידע והבין מקום אצילותו ומאיזה מקום הוא בא. ומהיכן הוא בא - מן המאור הגדול הוא האור הראשון שנברא תחלה, וכן ארז"ל הן הן המאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום רביעי, ואמרו (ב"ר י"ז, ה) נובלת אורה חמה, כי האור הראשון שנא' בו יהי אור ויהי אור, הוא גנוז לפניו דכתיב: "וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל", הבדילו לעצמו כלומר גנוז בבית גנוזו, וממנו

משפיע על השמש. וזהו שפירש דוד ע"ה עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה, גנו האור וכאילו עטה אותו מעיל, והלבישו וכסוהו מעין כל בריה, עד שנטה שמים כיריעה, ואז **השפיע והאציל** ממנו על השמש להאיר על הארץ" עכ"ל.

ומבואר כי השמש הושפעה בעת בריאתה ונאצלה מאותו אור עליון (ולשונו "וממנו משפיע" שהיא לשון הווה, אפשר שהיא ט"ס, וצ"ל השפיע, כמו סוף לשונו המפורשת), ומלשון "ואז", מפורש כי הבין שגם בריאת השמש היתה ביום הראשון, כי באותו יום שהחליט לגנוז את האור העליון, אז השפיע ממנו את השמש והירח, והרי זה כביאור הט"ז בדברי רש"י בביאור שיטת חכמים בחגיגה.

החזקוני (פס' י"ד) כתב בקצרה בזה"ל: "מארת, האור שיוולד מן האור שנברא ביום ראשון יחלק לב' חתיכות האחת גדולה מחברתה הם שמש וירח" עכ"ל. ומדבריו אע"פ שמבואר כי השמש אינה בריאה נפרדת ממש, אלא היא חלק קטן מהאור הגנוז, מ"מ לא מתבאר מדבריו אם היתה בריאתה ביום הראשון או הרביעי.

גם רבינו בחיי כתב כדבריו, בזה"ל: "יהי מאורות. ע"ד הפשט מלת "יהי" בלשון יחיד על שם שאין אור שניהם אלא אחד, וכן הזכיר מיד: והיו למאורות, למארת כתיב, או תחזור אל האור הנברא ביום ראשון לפי שהיה ראוי לומר יהיו מאורות, אבל הכונה יהי אותו האור מאורות כלומר יתפשטו ממנו מאורות למטה" עכ"ל. ומבואר שהמאורות הם התפשטות אור עליון, אך לא מבואר מדבריו מהותו של אור זה, אם כונתו לאור הגנוז אור לאור שהאיר ברקיע.

יש להעיר, כי בענין זמן גניזת האור העליון, שעולה פשוט כאן שנגנו ביום הראשון, יש דעות נוספות, כפי שמביאים ריב"א והריקנאטי כאן בפירושיהם לתורה, שיש אומרים שהאור הגנוז שימש עד יום שלישי ואז נגנו, ויש אומרים ששימש עד יום השביעי ואז נגנו בסופו, עי"ש ראיותיו.

האברבנאל ג"כ כתב כדעה זו, שהמאורות אינם אלא חלקים שנגזרו מהאור העליון, אלא שמדבריו נראה שהאור העליון שימש עד היום השלישי, ואז נגזרו ממנו המאורות.

וז"ל: "ואמנם מה הוא אשר נעשה ברביעי בענין המאורות האם גופות הכוכבים מבלי גלגליהם או איך היתה העשייה הזאת. דעתי הוא שהשמש והירח והכוכבים אינם אלא חלקים מגלגליהם והגלגל כלו הוא מטבע אחד כי הוא פשוט מבלי הרכבה. והנה האל יתברך ברא ביום הא' האור ההוא מתפשט באויר כמו שביארתי ועשה בשני הגלגלים המוקפים כלם ספיריים לא מאירים כלל. ועתה ברביעי ראה יתברך לתת מאותו אור נכבד שכבר נברא בראשון ולקבעו בחלקים מוגבלים מאותם הגלגלים באופן שבמקום שהיו החלקים ההם ספיריים יהיו מאירים ומזהירים מתחלף בהם האור ההוא בפחות ויתר. והוא אמרו יהי מאורות ברקיע השמים ר"ל שיחול ויוקבע בגרמים השמימיים אותו אור ראשון לא בכלם אלא בחלקים מוגבלים ורשומים מהם כפי רצונו יתברך ולכן אמר ברקיע השמים בלשון סתמי ולא אמר בכל רקיע השמים" עכ"ל.

דעות נוספות במפרשים

האור הלך וגדל - האבן עזרא כתב, כי האור אכן נברא ביום הראשון, אלא שהאור עצמו היה סיבה לתת כח לבריאה כולה לצאת כל יום ביומה.

וז"ל: "לפי דעתי שהיום הראשון היה אור ולא היה גדול וביום השני גדל עד היותו סבת הרקיע ונראתה היבשה. וביום השלישי גדל עד שקבלה הארץ כח עליון להצמיח. וביום הרביעי גדל עד שנראו המאורות והכוכבים. וביום החמשי גדל עד שקבלו המים כח לשרוץ נפש חיה. וביום הששי גדל עד שקבלה הארץ כח להוציא בהמה וחיה. וביום השביעי היה שלם" עכ"ל.

ואע"פ שדבריו צריכים עיון והעמקה, יש להעיר כי לכאורה הם אינם שייכים לאף דעה מהדעות בגמרא בחגיגה. כיון שהוא אינו מזכיר את האור הגנוז, אז דבריו ברור שאינם לשיטת רבי יעקב. אמנם גם לדעת חכמים, יקשה הלשון "הן הן המאורות", כי מדבריו מובן שאותו אור אינו השמש והירח הידועים לנו, אלא איזה כח רוחני שנתן כח לכל הבריאה לצאת מן הכח אל הפועל.

ביום רביעי נבראו המאורות להאיר למטה - הרמב"ן פירש, כי אותו אור שנברא ביום ראשון, המשיך להאיר למעלה, אלא שלאחר בריאת הרקיע לא היה יורד האור לארץ, ולכן ביום הרביעי ברא ה' שמש וירח שעל ידם יהא אור, ויאיר בארץ למטה.

וזה לשונו: "יהי מאורות - הנה האור נברא ביום ראשון ומאיר ביסודות, וכאשר נעשה הרקיע בשני הפסיק באור ומנע אותו מהאיר ביסודות התחתונים. והנה כאשר נבראת הארץ בשלישי היה בה חשך ולא אור, ועתה ברביעי רצה הקדוש ברוך הוא שיהיו ברקיע מאורות מגיעים אור לארץ. וזה טעם "ברקיע השמים להאיר על הארץ", כי האור היה למעלה מן הרקיע ולא האיר על הארץ. וענין "יהי מאורות", כי מחומר השמים גזר בראשון שיהיה אור במדת היום, ועתה גזר שיתגשם ויתהוו ממנו גוף מאיר ביום גדול האורה, וגוף אחר קטן האורה מאיר בלילה, ויתלו שניהם ברקיע השמים, שיאירו גם למטה" עכ"ל. ונמצא שלדבריו אכן השמש והירח הם בריאה חדשה, שנבראה ביום הרביעי להאיר לעולם.

ולכאורה י"ל שהכריע כדעת רבי יעקב, המחלק בין האור הגנוז לבין המאורות שבעולמינו. אלא שלשון "גנוז לצדיקים" קצת קשה, כי מדברי הרמב"ן משמע שאור זה מאיר עד היום ברקיעים, ולא הזכיר כל גניזה מיוחדת לאותו אור.

העולם לא היה מוכן לקבל האור למטה - הרד"ק פירש כמעט כמו הרמב"ן (בפי' הראשון), ולדבריו אכן המאורות ואורם נבראו ביום הראשון, אלא שהם האירו למעלה בלבד, לא משום שהרקיע הסתירם, אלא משום שלא היה העולם מוכן לקבל את אורם והתועלת ממנו למטה, כי עדיין לא הושלמה בריאת הרקיע, וכן לא יצאו צמחים, שהשמש מועילה לצמיחתם. ורק לאחר מתיחת הרקיע ביום שני, ויציאת הצמחים ביום שלישי, ירדו המאורות מלמעלה ונתלו להאיר למטה לארץ, כי רק אז היה העולם ראוי ומוכן לקבל את אורם.

וזה לשונו: "המאורות האלה נבראו ביום ראשון עם הגלגלים, כמו שכתבנו, אלא שלא היה אורן עובר לארץ, לפי שלא היה הרקיע נכון לקבל אותן גם לא הארץ שלא היתה יבשה כל צרכה, ובאשר הרקיע ברצון האל ביום השני נמתח, ונתראה היבשה, והארץ הוציאה צמחה ביום שלישי, ונתחזק הרקיע ברביעי, אמר האל שיראו מאורות ברקיע ויעשו פעולתם בארץ להיות הדשא עשב מזריע זרע, והעץ עושה פרי ברביעי; וזהו שאמרו חז"ל (ר"ה ט"ו, חולין ס') "כל מעשה בראשית בקומתם נבראו" וזה היה ביום הרביעי לדשאים ולאילנות, כלומר נבראו בגדולתם השלם וכן הנבראים האחרים לכל אחד ואחד ביומו, וכל אחד ואחד היה בעת בריאתו בתמונתו השלמה, כפי מה שהוא כל לשון מין ומין, וזהו שאמרו חז"ל "בדעתן ובצביונן נבראו" אם היה בהן דעת וחפץ להכיר, והאדם מכיר בהם הדעת והחפץ, וזהו שאמר קהלת (ג' י"א) "את הכל עשה יפה בעתו", ועת השלמת הדשאים והאילנות ברביעי היה, ולא נשתלמה בריאותם עד יום רביעי שמשלו בהם המאורות: וזהו מה שאמרו חז"ל (חגיגה י"ב) "הן הן המאורות שנבראו ביום הראשון אלא שלא תלאן עד יום רביעי", וזהו לשון תלאן, כדבר התלוי מלמעלה למטה, מן הגבוה לשפל" עכ"ל. וכל דברינו והערותינו על פירוש הרמב"ן, חלים גם על פירושו.

מקבלים עד היום מהאור העליון - שבפירושו השני כתב הרמב"ן, כי אכן המאורות אינם בריאה חדשה, אלא הם רק כעין "חלונות" לקבל את האור העליון מן הרקיע, ולהעבירו לעולם בצורה שהוא יכול להכילם.

וז"ל: "ויתכן, כי כמו ששם בארץ כח הצמיחה במקומות ממנה, כן שם ברקיע מקומות מוכנים ומזומנים לקבל האורה, והגופים האלה מקבלי אור מזהירים, כגון האספקלריאות ואבני השהם, ולכן יקראם מאורות, לא אורים, אף על פי שקראם המזמור כן" (תהלים קלו ז) עכ"ל.

נבראו אורות רוחניים המשפיעים על השמש - רבינו בחיי (בפי' השני) מבאר ביאור חדש, ולדבריו אכן האור הגנוז העליון נברא ביום הראשון, ושימש עד היום השלישי ואז נגזז לצדיקים. אלא שביום הרביעי ברא ה' עוד ב' מאורות רוחניים, דוגמת האור העליון, ואותם מאורות רוחניים ניצבים ברקיע, ונותנים כח בשמש ובירח להאיר על הארץ, כי כל כוחם ויניקתם הוא מאותם מאורות עליונים.

וזה לשונו: "ויתכן לפרש "יהי מאורות" שאין המאורות האלה מכלל הגלגלים, אבל הם מאורות רוחניים מקבלי האורה מן האור הראשון, וגזר עתה במאמר הזה "יהי מאורות" שיתפשטו מן האור הראשון ההוא מאורות רוחניות שיהיו מאורות למאורות שעל הארץ, וזהו שאמר הכתוב: והיו למאורות ברקיע השמים, היה לו לומר והיו לרקיע השמים כמו שאמר והיו לאותות, אבל הכונה שיהיו מן האור הראשון שהוא מאורות למאורות שעל הארץ, כי לא אמר הכתוב "יהי מאורות ברקיע השמים להאיר על הארץ", ואם כן הבן: כי המאורות הראשונים שהזכיר "יהי מאורות" הם מאורות רוחניים מקבלים אורן מן האור הראשון ומשפיעין אותם במאורות של מטה, והם תענוגות נפשות הצדיקים מקיימי התורה והמצות" עכ"ל, עי"ש בהמשך דבריו.

ונראה שפירוש זה הוא כדברי חכמים, אלא שהלשון "הן הן המאורות", אין כוונתם שהן הן המאורות ממש ביום הראשון וברביעי, אלא הכוונה שכמו שביום הראשון היתה בריאה רוחנית של אור, גם ביום הרביעי היתה בריאה רוחנית כזו, שהמשיכה את אור עליון שנברא ביום הראשון הלאה, ועל אותו "המשך" שייך הלשון "הן הן", להורות כי מציאות שניהם דומה זה לזה, ששניהם נבראים רוחניים.

ולפי דבריו ופירושו זה, י"ל שהוא יפרש את מחלוקת רבי יעקב וחכמים בגמרא בחגיגה, באופן חדש ושונה מדברי הט"ז. כי דעת רבי יעקב היא, שאכן בתחילה היה אור גנוז רוחני, ואח"כ מאורות גשמיים, ומשמע שלדידיה לא היתה בריאה של מאורות רוחניים כלל ביום הרביעי. אך לדעת חכמים, אף שמודים הם לרבי יעקב שהיה אור גנוז עליון שנברא ביום ראשון ושימש עד שלישי, מ"מ לדבריהם ביום הרביעי ג"כ נבראו מאורות רוחניים, ולא רק גשמיים ממש הידועים לנו. ונמצא שיש שעפ"י ביאור מחודש זה במחלוקתם, ניתן ליישב א שני דיבורי רש"י באופן אחר, מלבד המהלך שבדברי הט"ז.

*

מלחמת גוג ומגוג

ימים קשים אלו העוברים על עם ישראל, במלחמה פתאומית וקשה. אבל צריך להתעודד ולהתחזק, כי לפי סימנים רבים נראה שהגאולה קרובה. השתדלנו להביא בכאן רק ציטטות קצרות, שמהם עולה כי רבים מהמקרים שאירעו, כבר נזכרו בדברי הנביאים וחז"ל, ומהם עולה כי התחיל כעת מהלך של גאולה בעז"ה.

מסורת בידינו כי מלחמת גוג ומגוג **תחל בתשרי** (בשם רב האי גאון, האשכול, דף ס"ו ע"א, אבודרהם, תפילות הפסח. טור או"ח סי' ת"צ, ברטנורא מגילה פ"ג מ"ה). ולכן קוראים בהפטרת חג הסוכות את הפסוקים המדברים על מלחמת גוג ומגוג. תיאור פסוקי מלחמה זו, מופיעים בנביאים זכריה פרק י"ד, ויחזקאל פרק ל"ח.

האברבנאל (בפירושו ליחזקאל פרק מ"ה) נותן תאריך יותר מדוייק למלחמה זו: **מאחרי כ"א תשרי**. וזה לשונו: "לכן הראה הש"י לנביא יחזקאל שלעתיד לבא יהיו ימי המלואים מן הזמן אשר עשאו משה עד הזמן אשר עשאו בבית שני שהוא מראש חדש ניסן עד **כ"א בתשרי**, והיה זה לפי שבניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל כדברי ר' יהושע (ר"ה יא, א) ולכן יתחילו המלואים מר"ח ניסן ויתוספו בו הקרבנות ובחג הסוכות שהוא ג"כ בכלל המלואים יוסיפו גם כן הקרבנות **מפני תשועת מלחמת גוג ומגוג שתהיה בימים ההם**, וכו', מזה יתבאר שדעות שני השלמים רבי אליעזר ורבי יהושע אלו ואלו דברי אלקים חיים כי רבי יהושע שיער בתחילת הגאולה שתהיה בניסן ורבי אליעזר שיער בתכליתה **שתהיה בתשרי בסוף מלחמת האומות וגוג ומגוג**" עכ"ל.

ועוד כתב שם, כי בימים אלו ה' ניצב לדין וילחם עם האומות, וז"ל: "ולפי שימי המלואים לעתיד לבוא יתחילו מיום ראש חדש ניסן עד אחד ועשרים ימים לחדש תשרי והיה שבחדש

ההוא נצב לריב ה' ועומד לדין עמים במלחמות האומות ודין גוג ומגוג לכן זכר הנביא הקרבנות שיעשו מהמלוואים בשבעת ימי חג הסוכות "עכ"ל.

עוד על התאריך האמור מובא: "דהנה נודע אשר גאולה העתידה, התחיל להתנוצץ בחודש ניסן, וגמר הגאולה תהיה בחודש תשרי ביום הושענא רבה במלחמת גוג ומגוג" (עטרת ישועה הורביץ, פרשת לך לך דף ו' ע"א).

ואפשר, כי לא לחינם דרשו בירושלמי (וברכות פ"ב, מגילה פ"ב): "אסרו חג בעבותים - לימות גוג ומגוג" ע"כ. לרמז כי מלחמה זו תתחיל באסרו חג, דהיינו בסוף חג הסוכות.

ואפשר להוסיף כאן את דברי הרב דוד זכות מודינא (מחכמי איטליה) שכתב בספרו זכר דוד (מאמר שלישי עמ' תקפ"ה), שציין את יום השבת כיום צרת גוג ומגוג שתהא בתשרי, וז"ל: "שמלחמת גוג בתשרי תהיה עי"ש יען כבר כתבתי למעלה בפנ"ז ממאמר זה דיום אחרון מצרות הגלות מט' חדשים שבהם יתקיים קרא עד עת יולדה יהיה יום השבת ובעת תפלת מנחה יהיו נענים עי"ש, ואולי זכות שמירת השבת יכולה היא שתגן והיא פתח הצלה לישראל, כדכתיב: "בשובה ונחת תושעון", ותהי התשועה בעת המנחה זמן רחמים גמורים ועת רצון" עכ"ל.

מלחמת גוג ומגוג תהיה מלחמה בין גוי ששמו גוג וארצו נקראת מגוג, שיקום וילחם בישראל. (כן מבואר ביחזקאל (ל"ח, ב'): "בַּן־אָדָם שִׁים פָּנֶיךָ אֶל־גּוֹג אֶרֶץ הַמְּגוּג", וכ"כ האברבנאל שם, התפא"י בעדויות פ"ב ומ"י, ועוד).

ויש לרמז בזה כי הנה "עזה" בגימטריא: "ממגוג", רמז לארצו של גוג.

המלחמה תחל ביום שהוא יפלוש לשטח ישראל. כמבואר ביחזקאל (ל"ח, י"ח): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גּוֹג עַל־אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל נָאֵם אֲדֹנָי יְקֹוֹק תַּעֲלֶה חֲמַתִּי בְּאֶפְיִי".

ויש לרמז כי בתיבת "חמתי" נרמז ארגון ה"חמאס", כי הת' והס' הם אותיות מתחלפות כידוע. וגם העיר עזה רמוזה במילת חמה, עפ"י שורש הלשון המופיע בפס' במשלי (כ"א, י"ד): "חמה עזה".

לפי חז"ל, פלישה זו תהיה המלחמה והפלישה השלישית שתהיה בין האומות לארץ ישראל. וכמובא בתוספתא בברכות (ליברמן, פ"א): "כיוצא בו אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו אל תזכרו. ראשונות אילו של מלכויות, וקדמוניות אל תתבוננו אלו של מצרים, הנני עשה חדשה עתה תצמח, זו מלחמת גוג ומגוג. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב וניצל ממנו והיה מספר והולך מעשה הזאב פגע בו ארי וניצל מידו שכח מעשה הזאב והיה מספר במעשה הארי אחר כך פגע בו נחש וניצל מידו שכח מעשה שניהם והיה מספר והולך מעשה הנחש אף כך ישראל צרות האחרונות משכחות את הראשונות" ע"כ. (בנוסח אחר ראה ברכות י"ג ע"א).

ואפשר לבאר: ראשונות, היא הפלישה הראשונה, של מלחמת ששת הימים, היתה "של מלכויות", כי שם נאספו שבעה עמים על ישראל (בהנהגת מצרים).

"וקדמוניות אל תתבוננו", היא הפלישה השניה, מלחמת יום כיפור, ולכן נאמר בה: "אלו של מצרים", כי מצרים יזמה אותה. והשלישית היא הנוכחית.

בין הדברים שגוג יעשה באותה פלישה, זה ללכוד בתים, לבזוז אותם, לפגוע בנשים, ולקחת חלק בשבי, וחלק להשאיר.

כמו שקראנו בהפטרת סוכות: (זכריה י"ד, ב'): "וְאֶסְפְּתִי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֶל־יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁסוּ הַבָּתִּים וְהַנְּשִׁים תִּשְׁגַּלְנָה תִּשְׁכַּבְנָה וַיֵּצֵא חֲצֵי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיִתֵּר הָעָם לֹא יִפְרֹת מִן־הָעִיר".

במדרש מובא כי גלות זו היא לקיחה בשבי, וז"ל המדרש (שוחר טוב פרק קי"ח): "המחתרת זה העיר ירושלים, שנאמר ונלכדה העיר. ונשסו הבתים, זה הביזה, והנשים תשכבנה, אלו העריות, ויצא חצי העיר בגולה, זו השביה, והקב"ה יוצא ונלחם עמהם" ע"כ. ובנוסח אחר מופיע במדרש (אוצר מדרשים אייזנשטיין, הלל) שם יש רמז גם למנהרות, וז"ל: "ונלכדה העיר זו המחותרת, ונשסו הבתים אלו הבתים, והנשים תשכבנה אלו העריות, ויצא חצי העיר בגולה זו השביה, והקב"ה יוצא ונלחם עמהם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם וגו' ומשלח בהם מגפה" ע"כ.

גם הרד"ק שם, מבאר שיהיו הרבה חטופים מפלישה זו, וז"ל: "ויצא חצי העיר בגולה - ר"ל שיגלום מן העיר כשבויים אל אהליהם שהם חוץ לעיר, עד כאן יניחם האל יתברך ביד אויביהם לצרף אותם וימלט כל הכתוב בספר ויקבל הצרה בלב טוב ויתר העם לא יכרת מן העיר כי לא יתנם האל יתברך עוד ביד אויביהם ויתגברו ישראל על האויבים בעזרת האל" עכ"ל.

עוד נרמז, כי מלחמת גוג תהיה הרבה מן האויר, והנשק שלו יהיה טילים, והקב"ה יסוכך על ישראל ויגן עליהם.

וכמובא בירושלמי (יבמות פט"ו): "אמר רבי יוסי בי רבי בון, סכותה לראשי ביום נשק זה נשקו של גוג" ע"כ.

ובפסיקתא (דרב כהנא, נספחים ב' פ"א) מובא עוד בזה"ל: "אף אני לעתיד לבא עתידים כל אומות העולם להכנס על ארץ ישראל ולעשות מלחמה עמהם, ואספתי את כל הגויים אל ירושלים למלחמה. ומה הקדוש ברוך הוא עושה, יוצא ונלחם עם הגויים, שנא' ויצא י"י ונלחם בגוים ההם. היאך, כיומו של פרעה, שנא' כיום הלחמו ביום קרב. ומהו עושה, מסכך על ראשם של ישראל, שנא' סכותה לראשי ביום נשק" (תהלים ק"מ: ח) ע"כ.

גם הרד"ק בפירוש לתהלים (פרק ק"מ שם), ביאר יותר כי נשקו של גוג יהיה "חצים" (טילים), והקב"ה יעשה "כובע ישועה" מעל ישראל, וז"ל: "סכותה לראשי ביום נשק. ביום שיבואו עלי בכלי נשק ברומח ובחיצים ובכל כלי מלחמה, תסך לראשי, כלומר שתהיה כובע ישועה לראשי" עכ"ל.

החיד"א בספרו נחל קדומים (פרשת דברים) השתמש בנוסח "חופה", וז"ל: וזה שאמר: סכות לראשי הר סיני, ביום נשק מלחמה וכלי זיין שנראה לכלות ח"ו ישראל ותחילת

המחשבה לעשות חופה" עכ"ל. ועוד עיין ברוקח (הל' סוכות סי' רי"ט), כי הגנה זו תהיה בזכות מצות סוכה.

לא נותר לנו אלא להתאזר באמונה ובביטחון, ולצפות לראות במהרה את הבטחת הקב"ה, כי ילחם את מלחמתינו, וכמו שמובא שם ביחזקאל: וּבְקִנְיַתִּי בְּאִשְׁעֵבְרָתִי דִּבְרַתִּי אִם-לֹא בַיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל עַל אֲדֹמַת יִשְׂרָאֵל: וְרַעַשׁוּ מִפְּנֵי דְגֵי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיֵּת הַשָּׂדֶה וְכָל-הָרֶמֶשׂ עַל-הָאָדָמָה וְכָל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה וְנִהְרְסוּ הַהָרִים וְנִפְּלוּ הַמְּדַרְגּוֹת וְכָל-חוֹמָה לְאָרֶץ תִּפּוֹל: וְקִרְאַתִּי עָלָיו לְכָל-הָרִי חָרֵב נָאִם אֲדַנִּי אֱלֹהִים, חָרֵב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה:

וראה במלבי"ם שכתב כי רעש זה יהא רעש תותחי המלחמה, וז"ל: "או שבא ע"ד המליצה על גודל המלחמה והשמעת קול כלי תותח וכלי הנשק שיהיו באחרית הימים, המרחיבים הרים ומהרסים חומות בצורות בקול רעש גדול ואדיר מאד, וכ"ז הצטייר במחזה הנביא ברעש והמולה גדולה" עכ"ל.

גם האברבנאל כתב בדרך דומה, וז"ל: "ואין הרעש הזה כפשוטו כמו שחשבו המפרשים אבל הוא דמיון ומשל להפלגות ההריגה אשר תהיה בהם ועל המלכים והשרים שיפלו חללים שמה" עכ"ל.

ובענין "ונפלו המדרגות" כתב רש"י שם: "ונפלו המדרגו" - אני שמעתי שהם סלעי' הזקופי' ותלויים ונראים כנופלים ואני אומר הם תלי מגדלי' שחופרים סביב וזורקים העפר באמצע להגביה התל ועשוי מדרגות מדרגות אשקלונ"ש בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נוטלים המלבנים מעמידי המדרגה" עכ"ל. (מזכיר את ענין חפירת המנהרות בעזה, והמדרגות שיש שם).

ומסיים הנביא: וְנִשְׁפָּטִי אֶתוֹ בְּדָבָר וּבְדָם וְגִשָׁם שׁוֹטֵף וְאֲבִי אֶלְגָּבִישׁ אִשׁ וְגַפְרִית אֲמָטִיר עָלָיו וְעַל-אֲגָפָיו וְעַל-עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אֶתוֹ: וְהִתְגַּדְּלִתִּי וְהִתְקַדְּשִׁתִּי וְנִודַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וַיִּדְעוּ כִּי-אֲנִי ה'.

במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ

מדוע ארץ ישראל ועוה"ב נקנים ע"י ייסורים

ברש"י בתחילת התורה: אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהלים קיא ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

מבואר ברש"י שכל הטעם שפתח בבראשית הוא בשביל הזכות של עמ"י בא"י וא"כ נמצינו למדים שהקשר של עמ"י עם א"י הוא בשורש הבריאה ובראשיתו.

(ויש להוסיף דהגמ' בר"ה דף ח' ילפינן דיש דין בר"ה מא"י "ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה עד אחרית שנה" מראשית השנה נידון מה יהא בסופה, וא"כ מבואר דא"י היא בחינת ראשית שממנה לומדים על ראשית השנה ג"כ)

ובשאלת רבי יצחק בפשטות כונת רש"י שהתורה היתה צריכה לכתוב רק המצוות ולא בריאת העולם (וכן פי' הרבה מפרשים) אמנם קשה שיש מצוות כבר לפני החדש הזה לכם כגון מילה וכו' וכן לפ"ז הקושיא היא שאין צריכים כלל בתורה לזה וברבי יצחק משמע שהקושיא היא על הסדר שהיה צריך לפתוח במצוות אבל ודאי לכתוב גם את בריאת העולם.

ונראה לבאר ברש"י ביאור חדש, דהנה בגמ' מגילה כ"א ע"ב איתא: ורבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם הי נינהו ויאמר דבראשית, הני תשעה הוו, בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. וכן איתא בר"ה ל"ב. והגר"א פי' דבראשית נמי מאמר הוא הכונה שנברא מושג שיש ראשית דהיינו בריאת הזמן שהיא הבריאה הכי דקה הכי קרובה לרוח כי ממאמר למאמר הבריאה התגשמה יותר ויותר.

והנה בהחדש הזה לכם נמסר לישראל שליטה על הזמן וכמו דאמרינן מקדש ישראל והזמנים דהיינו שישראל שולטים על הזמן וכמו שאמרו חז"ל על קידוש החדש אל תיקרי אותם אלא אתם אפי' שוגגין אתם אפי' מזידין אתם אפי' מוטעין. דעם ישראל קבלו שליטה על הזמן וכמו שאמרו בירושלמי דאם עברו את השנה בתוליה חוזרין.

ומעתה לפ"ז עולה שהשאלה של רש"י שלא היה צריך להתחיל את התורה מבראשית דהיינו בריאת הזמן אלא מהחודש הזה לכם דהוא שליטת בנ"י על הזמן. אך אכתי צריך להבין אמאי צריך להתחיל בשליטה על הזמן.

והיה אפשר לבאר ע"פ מה שכתבו בראשונים דהשבת נכתבה בתורה קודם החטא של אדם הראשון אף שהחטא היה כבר ביום ששי כי השבת לא נפגם מהחטא ולכן הוא בחינה

של קודם החטא (כמו שכתבו התוס' דבשבת ליכא חטאת ולכך אומרים "רצית קרבנותיה" כי כל קרבנותיה לרצון וכן לאחר שאומרים עושה שלום ובורא את הכל אומרים הכל יודוך כי "הכל" זה לישנא מעליא במקום לומר כלשון הפסוק ובורא רע כדאיתא בגמ' בברכות דף י"ב, ובשבת גם הרע מודה להקב"ה כי בשבת אין מקום לחטא) ולכן נכתב לפני החטא כי הסדר בתורה הוא לפי התוכן ולא לפי הסדר הכרונולוגי וא"כ י"ל שה"ה גם כאן דהשליטה על הזמן ענינו קודם בריאת הזמן כי בתוכנו הוא קודם לזמן.

אך כל זה לכאורה זה רק למ"ד אין מוקדם ומאוחר בתורה אך למ"ד יש מוקדם ומאוחר בתורה לכאורה התורה נכתבה לפי הסדר הכרונולוגי ושוב יקשה אמאי היה צריך להתחיל בהחדש הזה לכם שהיה אח"כ.

לכך נראה לבאר יותר דכל השליטה שיש לישראל על הזמן הוא מחמת דהשליטה על הזמן ניתנה להם קודם בריאת הזמן. דהיינו דבאמת כל העולם כולו תחת השמש דהיינו תחת הזמן ורק למעלה מן השמש יש חדש דהיינו שנוגעין ברוחניות שהוא השורש שהוא קודם בריאת הזמן וזהו ענין החדש הזה לכם דהיינו יש חדש למעלה מן השמש שעם ישראל קדמו לבריאת העולם ולכן יש להם כח שליטה על הזמן ובאמת החדש הזה קדם לבראשית.

ולפ"ז מבואר היטב דאין כונת רש"י שלא יכתב כלל בריאת העולם אלא שיתחילו לפי הסדר דהחדש הזה לכם היא מצוה ראשונה לפני כל המצוות כולם כי היא באמת היתה קיימת קודם הבראשית דהיינו קודם בריאת הזמן ומכח זה עמ"י קבלו שליטה על הבראשית ולאחר מכן אפשר להתחיל בראשית.

ולפ"ז יש לבאר כן גם לגבי השבת דהשבת נכתבה קודם החטא כיון דבאמת השבת שרשה קודם החטא כי היא בשורש הבריאה כי היא מטרת הבריאה כמו שאומרים בתפילה שהשבת היא "תכלית מעשה שמים וארץ" ורק מכח זה יש לה קדושה שלא נפגמה מהחטא ולכן גם בסדר הכרונולוגי היא קודמת לחטא.

נמצא דבאמת השליטה על הזמן נבראה קודם בריאת הזמן והשבת היתה קיימת קודם החטא.

וזהו הביאור שקידוש החדש היא מצוה ראשונה דהיינו דזוהי מצוה קודמת ליצירת הזמן לכך היא ראשונה.

העולה לנו דהתכלית של הבריאה היא השבת וא"י והתורה ובגמ' בברכות דף ה' איתא שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא. ונראה דזהו ממש שלשה דברים אלו דהשבת היא מעין עוה"ב והתורה וא"י ששלשה אלו קדמו לעולם והם מטרת העולם והעולם נברא להעלים ולגלות מתוך ההסתר את המתנות וזהו הייסורים, שנזכה שנגמור עם הייסורים שיאמר לצרותינו די אמן.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

מאורעות תשפ"ד: על מה עשה ה' ככה

משיב דבר לשואלים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ומה צו השעה בעת הזאת, אם כי אין אתנו יודע עד מה אנו נלך בעקבות הרועים, דברי חז"ל המאירים כספירים, וגדולי הדור בדבריהם המעוררים.

עשה הקב"ה סייג לדבריו

באבות דרבי נתן פ"א הל' ה' ועשו סייג לתורה, ועשה סייג לדבריך כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו, ואדם הראשון עשה סייג לדבריו וכו', איזהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו, הרי הוא אומר (דברים כט, כג) וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מַה עָשָׂה ה' כִּכָּה לְאֶרֶץ הַזֹּאת [מַה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה], מלמד שגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין הדורות כך לומר על מַה עָשָׂה ה' כִּכָּה לְאֶרֶץ הַזֹּאת, לפיכך אמר לו הקב"ה למשה, משה כתוב והנח לדורות הבאים (שם כד - כח) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ה' אֲבֹתֵם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֶתְּם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם: [ויחר אף ה' בארץ ההוא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הזה: וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אֲדָמָתָם בְּאֵף וּבְחֶמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת כְּיוֹם הַזֶּה: הַנִּסְתָּרִת לַה' וְהַנִּגְלַת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת], הא למדת שעשה הקב"ה סייג לדבריו וכתוב בתריה מה שהיו עתידין לומר עדיין שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום עכ"ל.

צו השעה

דברי הרב הערוך לנר בספרו מנחת עני שבשנה זו שראש השנה חל להיות בשבת ואין לנו שופר למליץ, השבת הוא המליץ, ועל כן צריך להזהר מאד בשמירת שבת, כי אם המליץ מגיע חבול ופצוע למלך הרי סניגור נעשה קטיגור

ראש השנה שחל בשבת היו שנים שלא היו טובות ובשנים אלו נחרב בית המקדש

העירני שכני איש תם וישר הרב אליעזר איזנר שליט"א למה שכתב בספר מנחת עני (לבעל הערוך לנר) פרשת האזינו כתב וז"ל אמנם בשנה טובה יש לחקור אם ראש השנה בשבת אם זה סימן טוב, ובוה מצאנו ששנים שרעות ביותר ושנים שטובות ביותר היה ראש השנה בשבת, דשני שנים שנחרב בית המקדש היה ראש השנה בשבת, כמו דאיתא בירושלמי פרק ד' דתענית (ה"ו) יום שחרב בית ראשון ראש חדש אב היה ואחד בשבת היה, ובית שני נחרב בט' באב גם כן בא' בשבת, ושניהם מוצאי שביעית היו כדאיתא בבבלי תענית (כ"ט). ולפי זה בבית ראשון ראש חדש אב א', תמוז ו' ז', סיון ה', אייר ג' ד', ניסן ב', אדר ז' א', שבט ו', טבת ד' ה', כסלו ג', מרחשון א' ב', תשרי ז', וכן בבית שני שנחרב בט' באב יום א' היה ראש חדש אב ז', ולפי חשבון זה היה ראש השנה ו', אכן זה אי אפשר

כדאמרינן בראש השנה דף כ' ע"א דאם כן יום הכפורים חל לאחר השבת ועל כרחק עשו שני חסרים שיהיה ראש השנה מאוחר יום א', ועבור השנה על כרחק לא נוכל לאוקמא דבמוצאי שביעית אין מעברין השנה (סנהדרין יב.).

*

ראש השנה שחל בשבת היו שנים שהיו טובות ביותר מחילת העגל הקמת המשכן כניסת ישראל לארץ

בשנים שיותר טובות מצינו שמחילת עון העגל היו בשנה שחל ראש השנה בשבת, וכן הקמת המשכן דביום ה' יצאו ישראל ממצרים כדרשינן בשבת (פרק ט' דף פ"ז): כדכתבו התוספות במרובה דף פ"ב ע"א (ד"ה כדי עיין שם), וכן שנה שנכנסו לארץ היה גם כן בשבת שמשנה מת בשבת ז' אדר, אם כן ראש חדש אדר יום א' והוי ראש השנה בשבת, (ועיין תוס' מנחות דף ל' ע"א ל"ה מכאן וכן הרא"ש פרק ערבי פסחים סימן י"ג).

*

משל לאיש שחטא למלך ואשתו הליצה עליו זכות וכיון שהיה מכבדה ביותר נעשית סניגור לבעלה

ויובן זה במשל שר אחד בעבודת המלך חטא והמלך קצף עליו עד מאוד וצוה להשופטים לדונו כפי שורת הדין, וילך השר לבקש לו מליצים היוותר טובים שיעמדו לו בשעת דינו אבל המליצים שמטו להם אחד אחד ולא נשאר איש שרצה לקבל עליו המשרה הזאת באמרם כי אין לו התנצלות ואחת דתו להענש, והשר בראותו כי אין איש עומד לו בשעת דחקו ויצר לו מאוד ויגד לאשתו את כל הדברים האלה ותנחמהו אשתו ותאמר אליו למה פניך נופלים ומה לך פנות אל המליצים הלא אנכי יוצאת ובאה בחצר בית המלך הפנימית וגם שם לי אוהבת קשורה בנפשי שתעמוד בעת צרתי השקט ושמע אנכי אדבר לך אל המלך ואל השופטים, ויהי כן כאשר אמרה וכשהגיע יום הדין ותעמד ויובן זה במשל שר אחד בעבודת המלך חטא והמלך קצף עליו עד מאוד וצוה להשופטים לדונו כפי שורת הדין וילך השר לבקש לו מליצים היוותר טובים שיעמדו לו בשעת דינו אבל המליצים שמטו להם אחד אחד ולא נשאר איש שרצה לקבל עליו המשרה הזאת באמרם כי אין לו התנצלות ואחת דתו להענש, והשר בראותו כי אין איש עומד לו בשעת דחקו ויצר לו מאוד ויגד לאשתו את כל הדברים האלה ותנחמהו אשתו ותאמר אליו למה פניך נופלים ומה לך פנות אל המליצים הלא אנכי יוצאת ובאה בחצר בית המלך הפנימית וגם שם לי אוהבת קשורה בנפשי שתעמוד בעת צרתי השקט ושמע אנכי אדבר לך אל המלך ואל השופטים ויהי כן כאשר אמרה וכשהגיע יום הדין ותעמד האשה למליצה טובה בצד אישה ומשפט השר נחרץ לזכותו.

*

משל לאיש שחטא למלך ואשתו הליצה עליו זכות וכיון שהיה מכה אותה וראה המלך שהיא חבולה ופצועה לא קיבל המלך את הסניגוריא אלא נהפך לקטיגוריא

ואך ימים מועטים עברו והנה גם שר אחר בעבודת המלך חטא כחטא שר הראשון וגם אותו צוה המלך להתיצב לפני השופטים שיעבור עליו המשפט, ויאמרו לו אוהביו לך נא ובקש לך איש שימליץ בעדך לפני השופטים, והשר בזכרו כי זה זמן קצר אשר גם חבירו צדק בדין, צחק להם והשיב הלא גם לאשתי מכירים רבים בחצר בית המלך גם היא תדבר טוב עלי אל המלך והשופטים וגם אני אצא נקי, אמנם השר האחרון הזה היה איש זעף וקצף ולא שמר כראוי אהבת וכבוד אשתו ובחמתו קם והכה אותה מכות אכזריות עד אשר נשאר סימני אכזריותו בחוץ לעין כל, ובכל זאת האשה הלכה עמו אל הבית דין להמליץ בעדו לפני המלך, אכן אך פתחה פיה לדבר והמלך בראותו צרבת המכה על פניה שאלה מה זה ועל מה זה, ותתחלחל האשה וענתה כך וכך כדי לבקש אמתלה לאישה ולא הצליח בידה, ויען אחד מן העומדים שם ויאמר הלא הם הסימנים ממכות אישה האכזרי, ויתמה המלך מאד וידבר אל האשה לאיש אשר אלה לו נעשית סניגור הלא רק לקטיגור תוכל להגיש לפנינו ומשפט השופטים יצא להרשיע את השר ולהענישו.

*

הנמשל כשהשבת שהיא בת זוג של ישראל באה לפני המלך להליץ זכות אם כנסת ישראל מכבדין אותה הרי היא סניגור ואם לאו ח"ו הרי הוא להיפך

ובזה יתבאר איך ראש השנה שחל בשבת פעמים שהוא לטובתינו ופעמים שהוא סימן לרעה חס ושלום, כי ישראל שחטאו כל השנה בעלות קול השופר ביום הדין מצפים שבתקיעתינו יעורבב השטן וזכות התקיעות יהיו לסניגור, וכל זה כשחל ראש השנה בחול אבל כשחל בשבת איך ימצא לנו זכות להצדיקנו ביום הדין, אכן לזה בא השבת שהיא בת זוגה לישראל כמה דאמרו רז"ל (בבראשית רבה י"א, ח) להיות סניגור בעדינו לפני מלך מלכי המלכים והשבת יוצאת ובאה לפני כסא כבודו כדכתיב ביני ובין בני ישראל היא לעולם (שמות ל"א י"ז), ובזכות שישראל משמרים השבת כראוי הקב"ה מוחל עונותיהם, אבל כל זה דוקא כל זמן שישראל מקיימין את השבת אבל כשאין משמרים את בת זוגם כראוי ואדרבא מחללין את כבודה ברבים בפרהסיא איך תעשה השבת סניגור להצדיק משפטינו הלא תעשה קטיגור, ועל כן כשרז"ל אסרו לתקוע בשבת הוי כדי להרחיק מחילול שבת משום גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים (עי' ר"ה כ"ט), אבל מי שמחלל כל השנה את השבת בטלטול הלא אז לא לבד שלא נעשה סניגור לפנינו אלא אחרי שלא איערבב שטן שוב צריכים לדאוג לדברי רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחלתה מריעין לה בסופה²².

²²וצדיקים הפכו עולמות להמתיק הדין וכמבואר בקדושת לוי חלק ב' ליקוטים על המשנה יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, הנה תמיד כשחל ר"ה להיות בשב"ק היה מרגלא בפי אותו צדיק זי"ע (הרה"ק רבי לוי יצחק מבראדיטשוב, שבימים אלו יומא דהילולא דיליה, ודי בהזכרת שם עירו לעורר רחמים כידוע) להמליץ בעד ישראל ולומר רבש"ע השתא צריך אתה לכתוב את כל ישראל לחיים, כי אם לא כן ח"ו האיך אתה רשאי לכתוב בשבת הלא

ולכן בפרט בשנים כאלו שראש השנה חל בשבת נתאמץ בתשובה בלי הפסק כי המופלא ממנו בל נדע ובמכוסה ממנו בל נשאל, ומי יודע אחרית השנה אם טוב ואם רע הוא וכבר אמרינן בראש השנה (דף ט"ז): כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה עכ"ל.

*

חיזוק בלימוד הלכות שבת ושמירתה

לאור הדברים מציע ומעורר שכני שכן טוב איש תם וישר יקר שבערכין הרב אליעזר איזנר שליט"א שעלינו להתחזק בלימוד הלכות שבת, ודקדוק בשמירת שבת לכל פרטיה ודקדוקיה.

ומה נפלא לראות איך שהשי"ת מקדים רפואה למכה ובסדר לימוד עמוד היומי לפי הסדר של מפעל שונה הלכות התחילו ללמוד הלכות שבת בשבת שמחת תורה שנה זו, ומכאן תצא הקריאה אל אחינו בני ישראל להצטרף לסדר לימוד זה, ויכולה היא שתרחם ולעורר רחמים על עם בני ישראל להפקד בדבר ישועה ורחמים.

*

המתקת הדינים במשנתו של החפץ חיים

ע"י שישראל נהפכים לנרדפים אלקים יבקש דמם מן הרודף גם אם ח"ו אינם ראויים

העירני ידידי ויקירי הרה"ה ור"ח מוה"ר חיים מאיר (בר"ש) לרנר שליט"א למה שכתב החפץ חיים עה"ת בפרשת בראשית עה"פ וַיִּשַׁע יי' אֶל הָבֶל (ד, ד) וז"ל רב הונא בשם רבי יוסף אמר וְהָאֱלֹקִים יִבְקָשׁ אֶת נִרְדָּף(קהלת ג, טו), אתה מוצא צדי קרודף צדיק והא' יבקש את נרדף, רשע רודף צדיק וה' יבקש את נרדף, רשע רודף רשע והא' יבקש את נרדף, אפילו צדיק רודף רשע, לעולם הקב"ה תובע דמן של נרדפים מן הרודפים, שהרי הבל נרדף מפני קין ולכך בחר הקב"ה בהבל וַיִּשַׁע ה' אֶל הָבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ (מדרש רבה).

אם בזמן מן הזמנים עם ישראל סר מדרכי ה' ומתערב עם האומות מתעורר ח"ו קטרוג למעלה, ומלך במשפט יעמיד ארץ, ונפסק ח"ו דינם לכליה, אבל הקב"ה ברחמיו המרובים שרוצה הוא בתשובת רשעים ואין הוא חפץ במיתתם מה הוא עושה משסה בם את האומות, שירדפו אותם כל מיני רדיפות, למען יוכל לקיים את הפסק דין של והא' יבקש את נרדף אפילו צדיק רודף רשע ומכ"ש אם רשע רודף את הצדיק.

הוא חלול שבת, אבל לחיים רשאי אתה לכתוב כי פקוח נפש דוחה את השבת, וזה שאמר יום טוב היינו זה היום טוב הוא למאד ומפרש והולך איזה יום הוא יום טוב על זה אמר של ראש השנה היינו היום של ראש השנה הגם שהוא יומא דדינא אעפ"כ הוא טוב ומפרט והולך אימתי הוא טוב למאוד על זה אמר בזמן שהוא חל להיות בשבת ומטעם הנ"ל עכ"ל.

ובפני מנחם שבת חול המועד תשנ"ג לאחר שהביא דברי הקדושת לוי הוסיף נופך במליצת הזכות ואמר בזה"ל וכן י"ל בחול המועד שאסור לעשות מלאכה מדאורייתא או מדרבנן (מח' רש"י ותוס' בחגיגה יח.), ולכן פעל דוד המלך ע"ה שיהיה הגמר של עשרה ימים אלו בחול המועד ויהיה מותר רק לטובה פיתקא טבא להיטיב ליהודים טובות לכלל ישראל עכ"ל.

ומכן תשובה למצב דהאידינא בעת שאנו רואים שעמנו נעשה ללעג וקלס ונחשבנו כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד למכה ולחרפה, אזי עלינו לדעת כי יצא הקצף מפמליא של מעלה ח"ו לכליון, ורק השי"ת ברחמיו מהפך בזכותינו ומשתדל לטובתינו, ובשביל זה נעשינו לנרדפים במידה כ"כ מבהילה, למען יקיים ה' בנו את מאמרו להפוך בזכות הנרדף, וסוף סוף נבליג על הרדיפות וננצח את אויבינו המה יכרעו ויפולו ואנחנו קמנו ונתעודד, ויקויים בנו ולתתך עליון על כל הגויים אשר עשה עכ"ל.

*

הסגולה לינצל מן העמים במשנתו של החפץ חיים

הוא ע"י ההתברלות ממעשיהם הרעים

עוד כתב שם החפץ חיים בשולי הגליון הגהות מעשי למלך וז"ל וגאון אחד באר סבת שנאת העמים לעם ישראל באופן זה, בברכת הבדלה אנו מברכין על הבדלת קדש מחול, אור מחושך, וישראל מעמים, והנה על כל אחת ההבדלות הללו הפקיד שומר מיוחד בין אור לחושך שומר הטבע שלא יתערבו זב"ז כמאמרם ז"ל יכולים אתם להפוך את האור לחושך ואת היום ללילה, הבדלת הקודש מן החול הפקיד בידי עם ישראל לקדש את השבת והזמנים אשר תקראו אותם אתם כתיב וכבירושלמי פ"א דר"ה איזו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם השלטון אומר הדין היום והלסטים אומרים למחר הדין למי שומעין לא לשלטון אבל הקב"ה אינו כן אמרו בי"ד היום ראש השנה הקב"ה אומר העמידו בימה יעמדו סנגורין וכו' שאמרו בני היום ר"ה נמלכו ב"ד לעברה למחר וכו' הקב"ה אומר העבירו בימה וכו', ועל ההבדל בין ישראל לעמים נתן השלטון לאומות להשגיח על הגבול לבל יתערבו ישראל בהם, ומכיון שהאומות רואים שבזמן מן הזמנים ובמקום מן המקומות חלק גדול מעמנו התקרב ביותר אליהם התגאלו במאכליהם ושנו את בגדיהם ולשונם עד שאין רשומם ניכר, אזי הופך הקב"ה את לב האומות לשנוא עמנו ודוחפים אותנו בכח מעליהם, וכך הוא בתהלים ק"ה הפך לבם לשנוא עמו וגו' ותוקף הדחיפה תלוי בההתקרבות אל העמים אם התקרבו והתערבו ביניהם ביותר אזי הדחיפה נוראה ותוצאותיה מבהילות וכמו שדרשו ז"ל ע"פ בזר עמים קרבות יחפצון (פסחים קי"ח.). עכ"ל.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים

בשכונת פסגת זאב

אין רע יורד מלמעלה

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (א, א)

בגמרא ע"ז (ב). דרש ר' חנינא בר פפא, ואיתימא ר' שמלאי: לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו, ואומר: למי שעסק בה יבא ויטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים בערבוביא, שנאמר: "כל הגוים נקבצו יחדו". (ישעיהו מג, ט). אומר להם הקב"ה אל תכנסו לפני בערבוביא, אלא תכנס כל אומה ואומה וסופריה, שנאמר: "ויאספו לאומים". (שם).

אומר להם הקב"ה במאי עסקתם? אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם הקב"ה שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם - לצורך עצמכם עשיתם.

הרב מבריסק (בריש חידושיו עה"ת) מתקשה בדברי חז"ל, איך יתכן שהגוים יעזו לומר לפני הקב"ה דבר שקר כ"כ גלוי, שהרי זה יהא כבר בשעה שכל העולם יראו אמתות הדברים, ולא יהא מקום לשום שקר אפי' קטן ביותר, וא"כ איך יטענו כזה שקר גס.

בראשית - בשביל ישראל שנקרו ראשית

וביאר הרב, שבאמת אין בדבריהם שום שקר, וגם הקב"ה בתשובתו אינו אומר להם שהם 'שקרנים' רק 'שוטים שבעולם'. כי לעתיד לבוא שהאמת יתגלה לעין כל, ומלאה הארץ דעה, אז כבר יהיה גלוי לכל, כל מעשה ומעשה מכל מה שנעשה בעולם לאיזה צורך ואיזה תכלית ומטרה נעשה לכבוד ישראל, וכמו שביארו חז"ל עה"פ "בראשית ברא אלוהים". בשביל ישראל שנקראו ראשית כמו שנאמר "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה". (ירמיה ב, ג). וכן כל מה שנעשה ונתחדש בעולם מתחילת הבריאה ועד סוף כל הדורות, הוא רק לתכלית זה בשביל ישראל שיתעסקו בתורה. וכבר האריך בזה הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה שאפשר שיבנה אדם ארמון כליל יופי ויהי הארמון ההוא מזומן לאיש חסיד יבא באחרית הימים ויחסה יום אחד בצל קיר אחד מן הקירות ההם, יעזור לו להינצל ממות.

וכיון שלעתיד לבוא יתברר דבר זה בתכלית הבירור, ועין בעין נראה איך כל דבר שעשו אומות העולם, היה זה בשביל ישראל ובשביל התורה, ממילא יהא מקום לאומות העולם לומר שמגיע להם שכר עבור זה, שהרי מכל מה שעשו נוצר לצורך ישראל, אבל הקב"ה יאמר להם שוטים שבעולם, כי כל מה שעשו אז היה לצורך עצמם, ואף שהקב"ה גלגל שיהא זה לצורך ישראל, הרי הם לא כיוונו לזה כלל.

*

ודבר זה נרמז ביום ראש השנה שבסיום הקריאה של יום השני שבו אנו קוראים על עקידת יצחק. [שהוא עניינו של יום]. כתוב: "ופילגשו ושמה ראומה ותלד גם הוא את טבח ואת גחם ואת תחש ואת מעכה". שיש לשאול מה ראו לסיים את הקריאה בפסוק זה. ועפ"י המבואר לעיל יש לומר. 'מעכה'. ר"ת מלך על כל הארץ. כי אנו חושבים שכבוד ה' נמצא בעקידה. ולא אצל הגויים, אבל האמת שגם לידת מעכה ושאר דברים הנעשים בעולם הוא לכבוד ה'. רק שעתה איננו זוכים לראותו.

*

שמע ישראל - ברוך שם כבוד מלכות לעולם ועד

רבינו הרמח"ל מאריך לבאר יסוד הדברים, (דרך ה' חלק ד, ד). בביאור קריאת שמע, שיש בה ב' דברים האחד אמונה ביחודו יתברך, והשני קבלת עול מלכותו. וכמו שאנו מכריזים ד' פעמים ביום: "שמע ישראל, ה' אלוהינו. ה' אחד".

וביאר הנהגת 'היחוד'. מחולק לב' עניינים. האחד הוא שאנו מאמינים באמונה שלמה שהוא יתברך האדון האמיתי השליט וכל יכול, ושאינן כח אחר מלבדו. וגם אם נראה שיש מי שיכול להתנגד לו, אם מצד בחירתם של בני האדם החוטאים, ואם מצד מה שנגזר עליהם לענשם. שנראה הדבר לכאורה שזה הפך רצונו יתברך, שהרי הוא יתברך אינו רוצה אלא בטוב וכל חפצו להיטיב. וכשכח הרע מתגבר בעולם, מתחלל שמו. אמנם מי שיודע דרכי ה' יתברך, ומעמיק בהם, יודע שכל הכוחות ההם הם סיבוב מסיבות בדרך עמוק, וכולם מתכוונים לנקודת השלמת הבריאה. והקב"ה הוא שמנהיג את הכל באמת, ועצתו לבדה היא תקום, אלא שלפי אמיתת העניין צריכים הדברים להתגלגל בגלגולים אלה על פי יסודות החכמה הנפלאה והטוב האמיתי, ויוודע בסוף כל הגלגולים, כי הוא יתברך שמו, אחד יחיד ומיוחד, והוא הסובב של המסיבות האלה בדרכיהן לבוא אל התכלית האמיתית, שהוא הטוב האמיתי, שזכרנו.

ודבר נוסף בנהגה זו, הוא מה שנראה לעתיד לבוא, והיא מוזכרת במה שאנו אומרים בלחש אחר קריאת שמע. 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. שאז יתגלה לעיני כל בברור, כי כל הרע בעולם, לא היה רע כלל, אלא הכל היה טוב, והיה בזה לצורך לטובת ישראל. וזה שאמר 'לעולם ועד'. כי למפרע יתברר שגם מה שהיה 'אז' הוא טוב, ולא שנדע מזה רק מכאן ולהבא. [וכן הכוונה במה שאנו אומרים: 'יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא'].

והטעם שאנו אומרים זאת בלחש היות והנהגה זו היא מוסתרת ממנו כעת, ורק לעתיד"ל נזכה לראותה, ואמנם יעקב אבינו ע"ה זכה לזה בעת פטירתו מן העולם, בהיותו עם כל בניו הקדושים סביביו, שלא היה בהם פסול, ונתעטרו בייחודו, יתברך, שאמרו: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", ואז ענה הזקן: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (פסחים נו א). ונמצא, שמצידנו אין אנו ראויים לענין הזה, אלא קצת ממנו ניתן לנו מצידו של יעקב אבינו, עליו השלום, ועל כן אנו אומרים אותו אך בחשאי, זולת ביום הכפורים, שמתעלים בו ישראל למדרגת המלאכים.

והאריך רבינו בביאור עניין זה במקום אחר (קנאת ה' צבאות חלק ב. ובסוף מאמר החכמה) על מה שאמרו חז"ל (ילקו"ש ישעיהו תמג) עה"פ "נחמו נחמו עמי". (ישעיהו מ, א). שהקב"ה אמר לנביאים לכו ופייסו את כנסת ישראל. מיד מתכנסים כל הנביאים והולכים אצלה, והיא אומרת להם: "ואיך תנחמוני הבל ותשובותיהם נשאר מעל". (איוב כא, לד). מיד הולכים כלם לפני הבק"ה, ואומרים רבש"ע אינה מקבלת ממנו תנחומים, שנאמר "עניה סוערה לא נחמה". (ישעיהו נד, יא). אמר להם הקב"ה, "אני ואתם נלך וננחמנה, שנאמר י "נחמו נחמי עמי".⁷¹

וביאר הרב שהטעם שעם ישראל לא קיבלו הנחמה מהנביאים. כי אף שלעתיד לבוא עם ישראל יראו בנחמה, וכנגד כל הצער שסבלו בגלות יהיה שכר וטוב בזמן הגאולה, עדיין אין זה מנחם, כי לא יתכן שעל הזמן שעבר היה איזה רגע שלסט"א היה שמחה וטוב, ואילו לכלל ישראל היה רע, ובדומה לה שאמרה הגמ' (ברכות כח). שאשתו של רבי אליעזר אמרה לו לא כדאי לו לקבל על עצמו את הנשיאות שמא יעבירו אותו מנשיאותו לאחר זמן, [כפי שעשו לר"ג]. והוא ענה לה שמוטב לו לאדם להשתמש אפילו יומא חדא 'בכסא דמוקרא' (כוס זכוכית יקרה), ואף אם מחר תשבר כוס זו. ומשל הוא, שכדאי לנצל את מעמדו הניתן לו היום, אף כי יתכן שינטל ממנו בקרוב. וא"כ לומר שהנחמה תהיה שאח"כ יקבלו 'עונג' כנגד 'הנגע' שהיה אינו נכון, שהרי סוף סוף היה שעה שהגויים ראו שמחה ונחת במעשיהם וכיצד ננוחם על שעה זו.

ואמנם סוד הדבר, שהנחמה האמיתית תהיה שהקב"ה יראה לנו האמת, **שגם הגלות עצמה לא היה חסרון, אלא אדרבה פעולה נסתרת ועשויה במארב אל הקליפות עצמם.** ואדרבא מה שחשבו הם להרע, אותו המעשה עצמו היה להפך, וזה שאמר הכתוב "והאכלתי את מוניך את בשרם, וכעסיס דמם ישכרוך". (ישעיהו מט, כו). שבחינת אותו הבשר והדם שחשבו לשלוט, בכחו יראה איך זהו ממש דחיתם. ולזה אמר "אנכי אנכי הוא מנחמכם", כי דבר זה רק הקב"ה יכול לנחם נחמה ממש.

⁷¹ ועי' באבודרהם (סדר הפרשיות) שעפ"י מדרש זה נקבע סדר שבעה דנחמתא הנקראים לאחר ט' באב.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

החרב והקשת שלנו מדי יום ביומו!

הנה במאמרו של גיסי פע"ח הרה"ג ר' ישראל פרידמן שליט"א הביא מראי מקומות נפלאים אודות חובת השעה ללחום נגד ישמעאל, בכח התפלה, ונעתיקם בקצירת האומר, ונשתדל לקיים קנין התורה להיות שומע ומוסיף. אלו דבריו הבעל הטורים עה"פ "וקראת אתכם הרעה באחרית הימים" (דברים לא, כט) וז"ל "וקראת. ד' במסורה. וקראת אתכם הרעה. וקראת שמו ישמעאל (בראשית טז, יא) וקראת שמו עמנואל (ישעיה ז, יד). וקראת ישועה חומותיך (שם ס, יח) כשתקרא אתכם הרעה וקראת ישמעאל, שתתפלל לא-ל שישמע אליך ויהיה עמנו ותשוב אליו בתשובה, אז וקראת ישועה חומותיך."

והא לכם דברי רבי חיים וויטאל בספרו עץ הדעת טוב (תהלים פר' קכד) וז"ל הנורא בקיצור: "הנה דוד ע"ה נתנבא ברוח הקודש.. יש גלות חמישי אחרון לכולם וקשה מכולם והוא גלות ישמעאל הנקראת פרא אדם. וכמו שאמרו רז"ל כי לכן נקרא ישמעאל על שעתידין ישראל לצעוק צעקות גדולות בימי גלותו ואז ישמעם א-ל ויענם (תהלים נה, כ), ע"ש עוד.

והנה כבר כתב המסילת ישרים בתחילת הקדמתו "החיבור הזה לא חברתיו ללמד לבני האדם את אשר לא ידעו, אלא להזכירם את הידוע להם כבר ומפורסם אצלם פירסום גדול. כי לא תמצא ברוב דברי, אלא דברים שרוב בני האדם יודעים אותם ולא מסתפקים בהם כלל.. אבל התועלת יוצא.. כי יזכרו לו הדברים האלה הנשכחים מבני האדם בטבע, וישים אל לבו חובתו אשר הוא מתעלם ממנה", ולכן אולי יהיה לתועלת לילך בדרכיו וללקט דברים על סדר התפלה בבחינת "בחרבי ובקשתי" (בראשית מ"ח, כ"ב) וכפי שמתרגם המתרגם "בצלתי ובבעותי", ואולי יהיה לחיזוק בנקודות למעשה להתחזק בתפלה^{יה}.

"בחרבי ובקשתי" - ב' אופנים של תפילה

וזאת יצא ראשונה, דברי המשך חכמה עה"פ הנזכר לבאר החילוק בין ה"חרב" וה"קשת". התפילות של סדר התפלה הקבוע נקראים בשם "חרב", ואילו הבקשות הפרטיות שמוסיפים מעצמינו מכונים בשם "קשת". החילוק ביניהם הוא, כי החרב הוא בעצמו מזיק,

^{יה} עוד רגע אדבר, לפני שנתחיל, והוא, מה שמבואר במסילת ישרים (פרק כ') בענין "משקל החסידות", והוא כי אף כאשר יתעורר האדם להאריך ולהשקיע זמן ומוח בתפלה, שלא יהיה על החשבון של אחרים וצריכים לזיזוהר מאד שיהיה הכל בתכלית השלימות בין אדם למקום ובין אדם לחבירו. לפעמים מחכים בשבילו בבית, ואילו היה מודיע מראש מתי ואיפה מתפלל, הכל יסתדר, ולפעמים צריכים לקיים מה שמתפלל "זכור, כי עפר אנחנו", דהיינו שאנחנו בשר ודם ורק "בן-אדם" שלפעמים שייך המציאות לקום באיחור מתוך אונס (או מתוך שחסר לנו ה"חכם עיניו בראשו" לישן בזמן), ובכל זאת רוצים להתפלל באריכות ובמתנינות רב, אבל יהיה על החשבון של הילדים שלא יהיו בחדר בזמן וכו' (באלו המקומות שאמנם יכולים לילך לחדר..). □ וכמובן צריכים לקיים דברי המסילת ישרים שלא יהיה חומרא המביא לידי קולא וכו', ודי בזה.

שברזל שיש לו חדוד ממית בכל שהוא, ואין צריך אומד, אבל הקשת בעצמו אינו מזיק, רק כח המורה, ותלוי לפי כח ורחוק המורה בקשת. זאת אומרת כי התפילות שנכתבו ע"י האנשי כנסת הגדולה ודוד מלך ישראל נעים זמירות ישראל הם בבחינת "חרב" שיש בעצם אמירת המילים כח עצום ונורא "לחתוך" ולפעול, לעומת זאת, התפילות שמוסיפים מעצמינו הם בבחינת "קשת" ותלוי עד כמה משקיעים כח ומוח וכוונה מעומקא דלבא לירות המילים למעלה.

ולכן כאשר ניגשים להתחזק בתפלה, בין באמירת פרקי תהלים, ובין בסדר קבוע של התפלה צריכים לדעת שכל מילה ומילה טמון בה כח עצום ונורא ובידה לפעול להצלת כלל ישראל, ואין לנו לחשוב מי אני ומה אני שתתקבל תפילתי למעלה, כי הקב"ה שומע תפלת כל פה, ובמיוחד כאשר אומרים המילים הקדושים של התפלה שיסדו האנשי כנסת הגדולה ודוד מלך ישראל.

זכות העצום של משכימים ומעריבים

הנה לפני שנתחיל בסדר התפלה, נציין לדברי הגמרא בברכות (ח.) שמפורש שם **שלהשכים ולהעריב בבתי כנסיות מאריך ימיו של אדם**, ולכן אומרת הגמרא שאע"פ שכתוב "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה..", דמשמע שיש אריכות ימים בארץ ישראל דייקא, מ"מ שייך לבני חו"ל לזכות לברכת אריכות ימים בזה שמשכימים ומעריבים בבתי כנסיות, וא"כ הרי עד כמה שמחפשים זכותים ואופנים לזכות את ישראל באריכות ימים, הרי "יעקב חבל נחלתו" בבחינת "חבל", ומפרשים המפרשים, כי כאשר מגביהים אחד מן הצדדים של החבל מרגישים את זה לאורך כל החבל, כמו כן, כל התחזקות בכלל ישראל פועל עבור כולנו. וכל פעם שזוכים להקדים לתפילה בדקה, שתי דקות, חמש דקות כל אחד לפום דרגה דיליה, הרי בזה שמשכימים פועלים עבור הכלל אריכות ימים. וכמו כן כאשר נשארים עד סוף התפלה ועד בכלל, ונכללים יותר בבחינת "מעריבים", הרי זה גופא זכות עצום לאריכות ימים.

הנחת תפילין שלנו מעורר התפילין דמארי עלמא

בספר בני יששכר (מאמרי חודש אלול מאמר א' אות ו') כותב "על ידי מצות התפילין אנחנו מעוררים תפילין דמארי עלמא", וע"ע בספרו "אגרא דכלה" (פרשת ואתחנן) שמאריך בזה, ומבאר האיך הארבע פרשיות הנכתבות בתפילין שלנו מכוונים כנגד הארבע פרשיות המופיעים בתפילין דמארי עלמא (כמבואר בגמ' ברכות דף ו' שהם) "ומי גוי גדול [דברים ד ז], אשריך ישראל [דברים לג כט] או הנסה אלקים [דברים ד לד] ומי כעמך ישראל גוי אחד [דה"א יז כא]. וע"ע בספר "מי השילוח" (פרשת תשא עה"פ "והסירותי את כפי וראית את אחורי לפני לא יראו") לפרש הגמרא "מלמד שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין" וז"ל תפילין מרמזין על דביקות וחיבור כמו נפתולי אלקים. היינו שאנו מקושרין בהקב"ה אף כי יעבור עלינו מה לא נתפרד ממנו, ותפילין דמארי עלמא כתיב בהו מי גוי גדול היינו שהשי"ת משתבח בישראל שהם מתקשרין בו ובם השי"ת נקשר בהם אף כי יחטאו לא יהיה ניתוק מהם אהבתו". ע"ש עוד. ולכן כאשר מניחים תפילין בימים אלו בפרט, נתעורר ביתר

שאת לכוון אודות הארבע פרשיות והכוונות המבוארות בשו"ע (סי' כ"ה) ומודפסים בסידורים לפני ההנחת תפילין ולעורר בזה הארבע פרשיות בתפילין דמארי עלמא, ועד כמה הקב"ה נקשר בכלל ישראל.

גודל החשיבות לקבל על עצמו מצות ואהבת לרעך כמוך לפני התפלה

מצינו גם בספרי הפוסקים גודל הענין לקבל על עצמו מצות ואהבת לרעך כמוך לפני התפלה, וז"ל הקיצור שלחן ערוך (סי' יב אות ב') יקבל עליו קודם כל תפילה מצות ואהבת לרעך כמוך, ויכון לאהוב את כל אחד מישראל כנפשו כי אם חס ושלום יש פירוד לבבות ישראל למטה, אזי גם למעלה אין התאחדות. אבל התאחדות בגופיהן שלמטה גורם התאחדות ודבקות נפשותיהן למעלה ועל ידי זה גם תפלותיהן מתאחדות, ואז בהיות תפלותיהן כלולות יחד, הן רצויות לפניו יתברך שמו", ומובא גם בקצרה בשו"ע הרב (או"ח מ"ו, י"א) ובבן איש חי (פ' מקץ שנה ראשונה אות ה'). וע"ע בספר שם משמואל (פרשת במדבר - שנת תרע"ג) עוד בזה עד כמה זה מועיל גנד המקטרגים ומטרידים ומבלבלים את המחשבה בשעת התפלה, ע"ש עוד.

ובמיוחד בימים אלו כאשר ניגשים להתפלל עבור "אחינו בני ישראל הנתונים בצרה ובשביה..." הרי תפילתנו בדרגה של "אחדות נפלאה" ובשימת לב קלה יכולים לומר המילים בפה מלא "הריני מקבל על עצמי מצות ואהבת לרעך כמוך", ובפרט כי מצוה צריכות כוונה (אכמ"ל אם נאמר כן גם במצות בין אדם לחבירו) ויכולים בקלות להכניס האהבת ישראל בלבנו.

פרשת העקידה

החיד"א בספרו "עבודת הקודש" (צפורן שמיר - סימן ב: אות יג) כותב "סגולת העקידה לכבוש הדין, ולכן יתאמץ בכונתה. וכתבו ז"ל דאם שב בתשובה בכונת העקידה, יכופר עונו (עי' סידור האריז"ל להר"ר שבת ז"ל), עכ"ד. ומובא בכמה סידורים בשם הזוה"ק כי אמירת פרשת העקידה מבטלת מיתה, ולכן בימים אלו יש לנו עבודה מיוחדת לזיזור לאומרה בכל יום בסדר התפלה, ולהעתיר בבקשת רחמים להוסיף התפלה הנדפסת בהסידורים "כשם שכבש אברהם אבינו.. כן יכבשו רחמיך את כעסך..".

גודל חשיבות אמירת הקרבנות

מן הראוי ללמוד הסוגיא בפנים בגמרא תענית כז: ונעתיק רק כמה שורות אודות הדין ודברים בין השי"ת לאברהם אבינו "אמר לפניו, רבונו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו, כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם"

זאת ועוד, בסידור "מתוק מדבש" מעתיק מדברי הזוה"ק "אמר רבי כרוספדאי, מי שמזכיר בפיו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניני קרבנות ועניני מנחות ויכוין בהם, נכרתה ברית על זה שאותם המלאכים הממונים להזכיר עונות האדם להרע לו, שלא יכולים לעשות לו רע רק טוב!"

קדיש ואמירת אמן יהא שמיה רבה בכוונה

מאמינים אנו בני מאמינים בכל מילה מדברי חז"ל, והרי הדברים מפורשים בדברי הגמ' (קיט): אמר ריב"ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו. ובקיצור שו"ע (ט"ו, ה') כותב בזה "ויש לענות אותו בקול רם, שבקול זה שובר כל המקטרגים ומבטל כל גזרות קשות. ומכל מקום לא יתן קולות גדולים, שלא יתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא". בספר מטה ספר מטה אפרים (דיני קדיש - הקדמה אות ח') מביא מדברי הזוהר הקדוש (פרשת נח דף סב) **בשעה שישראל אומרים אמן יהא שמה רבא בכח, הקדוש ברוך הוא אתמלי רחמין וחס על כולא**. ולכן צריך שיעורר כל אבריו וחושיו ומחשבתו כשאומר אמן יהא שמה רבא".

פסוקי דזמרה

הנה מצינו בספר (שער השיר - פרק שלישי במזמור שיר חנוכת הבית) שתי יסודות שיש להקדים לעבודת אמירת פסוקי דזמרה בכוונה. (א) "וצריך האדם לידיע, שכל ספר תהילים חבר דוד המלך ע"ה ברוח הקודש על כללות ישראל, וגם התיבות שמורים שדבר בשביל עצמו, מרומז בהם גם על כל איש ישראלי בפני עצמו, כי כל דבר הנאמר ברוח הקודש, נאמר על כלל ישראל ועל כל יחיד פרטי". (ב) ובפסוק, שמע ה' וחנני וגו'. יכוין ויתפלל על עצמו ועל כלל ישראל. ונקוט האי כללא בידך, באיזה פסוק שמדבר איזו ענין תפלה בלשון יחיד ומדבר בעדו, לא יהיה כוונת האדם על עצמו לבד, רק על כללות ישראל.

ולכן תן לחכם ויחכם עוד עד כמה יכולים להכניס כוונה ועבודה שבלב במשך כל הפסוקים, ולפני שנעתיק עוד כמה מילים מהיסוד ושורש העבודה, נציין איזה דוגמאות. לדומגא ב"יהי כבוד" - "כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב" הרי יכולים לשיר מילים אלו מתוך אמונה ובטחון ומתוך הלל וזמרה האיך השי"ת לא יטוש עמו ולהתפלל במחשבה שנזכה לראות כן גם בימינו לשמור על כלל ישראל בכלל ועל כל יהודי ויהודי בפרט. וכמו כן "כי רוצה השם בעמו" מילים אלו יכולים לחזק אותנו מאד מאד, כי מדייקים המילה "בעמו" הרי אנחנו עם ה' והקב"ה רוצה בנו. וכמו כן פסוקים על גבי פסוקים של פסוקי דזמרה יכולים לחזק אותנו.

ויש לציין לדברי היסוד ושורש העבודה על הפסוק ב"מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", וז"ל "ובפסוק, מה בצע בדמי, יתפלל אדם במחשבתו שלא ימות הוא ולא אחד מבניו ולא שום אדם מעם קדוש הישראלי קודם זמנו, כי בודאי כל אחד מעם קדוש הישראלי מרומם ומשבח להבורא יתברך בעודו בחיים, כל אחד לפי שכלו יהלל איש ואחד המרבה ואחד הממעט לא החסיר מלשבח ומלרומם לית"ש, אך משימות, היורך עפר היגיד אמתך".

עוד חלקי התפלה

יש עוד כמה חלקי התפלה שיש להרחיב אודות ההתעוררות הרב שיכולים להכניס בזמנים אלו הקשים, כגון אמירת "אז ישיר..". כראוי והאיך שייך לעשות כן בימים אלו, חשיבות הרמ"ח תיבות של קריאת שמע שיש להם הכח של "רומח", וכמו כן במשך שמונה עשרה שמרבים לבקשה על הגאולה, וגם לרבות אמירת תחנון מתוך מסירות נפש, ואמירת

אשר ובא לציון וכו' עד סוף התפלה שאז ירידת השפע לעולמנו, והשי"ת יעזור שנזכה עוד להרחיב בזה מתוך מנוחת הנפש וס"ד.

לסיים מעין הפתיחה

הכח שלנו נגד עמלק הוא כח התפלה ולכן מכיון שבעת צרה יש לכו"ע מצות עשה דאורייתא להתפלל, לכן כמו שכלל ישראל הכניסו כח ומוח לב ונפש להדר במצוות ארבע מינים, לקיים מקרא שכתוב זה א-לי ואנוהו, כמו כן יש לנו לנצל ההזדמנות הכאבה של "תפלה בעת צרה" לקיימה בהידור רב. ובהאי ענינא יש לציין כי בספר "אורחות יושר" ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זי"ע ערך "טהרה" מאריך אודות חשיבות טבילת עזרה, וגודל ההידור להתפלל מתוך טהרה, ובמיוחד כי להרבה קדמונים לא בטלו טבילת עזרה רק לתורה אבל לא לתפלה. לכן אולי בימים אלו יש ענין מיוחד ליזהר בזה לקיים מצות תפילה בהידור. ובמיוחד כי הגר"ח מביא שם משו"ת מן השמים אודות טבילת עזרה וז"ל "ודבר זה [להתפלל שלא מטהרה] גורם אריכות הגלות, כי אם היתה תפלת ישראל כתקונה כבר נתקבלה תפילתם זה ימים רבים", ע"ש עוד.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס גבולות ישראל וקונטרס השביעית (אלעד)

חובתנו בימים אלו

כתב הרמב"ם (הלכות תענית פ"א הלכה א-ד), **מִצְוֹת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְזַעַק וּלְהַרְיֵעַ בַּחֲצוֹצְרוֹת עַל כָּל צָרָה שֶׁתְּבוֹא עַל הַצִּבּוֹר**, שְׁנֹאֲמַר (במדבר י-ט) 'עַל הַצָּר הַצָּרָר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְם בַּחֲצוֹצְרוֹת', כְּלוּמַר כָּל דְּבַר שֶׁיִּצְרַר לָכֶם כְּגוֹן בַּצָּרָת וּדְבַר וְאֶרְבָּה וְכִיּוֹצֵא בָהֶן וְעָקוּ עֲלֵיהֶן וְהִרְיֵעוּ. וְדָבָר זֶה מִדְּרָכֵי הַתְּשׁוּבָה הוּא, שֶׁבְּזִמְנֵן שֶׁתְּבוֹא צָרָה וְיִזְעָקוּ עָלֶיהָ וְיִרְיֵעוּ יִדְעוּ הַכָּל שֶׁבְּגִלְל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הוֹרַע לָהֶן כִּכְתוּב (ירמיה ה-כה) 'עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ וְגו'. וְזֶה הוּא שְׂיִגְרָם לָהֶם לְהִסִּיר הַצָּרָה מֵעֲלֵיהֶם, אֲבָל אִם לֹא יִזְעָקוּ וְלֹא יִרְיֵעוּ אֶלְא יֵאמְרוּ דְבַר זֶה מִמְּנַהֵג הָעוֹלָם אֶרַע לָנוּ וְצָרָה זֹו נִקְרָה נִקְרִית, הִרִי זֹו דֶּרֶךְ אֲכַזְרִיּוֹת וְגוֹרְמַת לָהֶם לְהִדְבֵּק בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, וְתוֹסִיף הַצָּרָה צְרוֹת אַחֲרוֹת, הוּא שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה (ויקרא כו-כו) 'וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקִרְי' (ויקרא כו-כח) 'וְהִלַּכְתִּי גַם אֲנִי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קִרְי', כְּלוּמַר כִּשְׁאֲבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדִי שֶׁתְּשׁוּבוּ אִם תֵּאמְרוּ שֶׁהִיא קִרְי אוֹסִיף לָכֶם חֲמַת אוֹתוֹ קִרְי. וּמִדְּבָרֵי סוֹפְרִים לְהַתְעַנּוֹת עַל כָּל צָרָה שֶׁתְּבוֹא עַל הַצִּבּוֹר עַד שֶׁיִּרְחַמוּ מִן הַשָּׁמַיִם.

וּדְרָשׁוֹת הַר"ן (דרוש ו') וז"ל: **וּלְפַעֲמִים מִתְחַדְּשִׁים מִקְרִים בְּרִיחֻק מְקוֹם וּבֵאִיִּם הַרְחוּקִים, כְּדִי שִׁתְּעוֹרְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶל הַתְּשׁוּבָה, וְיִירָאוּ וְיִפְחָדוּ פֶּן יִגִּיעַם הַפּוֹרְעַנּוֹת, וְהוּא מֵאִמֵּר הַנְּבִיא (צַפְנִיָּה ג' - ז) הַכְּרַתִּי גוִים נִשְׁמוּ פְּנוֹתָם הַחֲרַבְתִּי חוֹצוֹתָם מִבְּלֵי עוֹבֵר, נִצְדוּ עֲרִיחָם מִבְּלֵי אִישׁ מֵאִין יוֹשֵׁב, אִמְרַתִּי אֵךְ תִּירָאִי אוֹתִי תִקְחִי מוֹסֵר. וּכְשֵׁאִינָם מִתִּיסְרִים בְּרַעַת הָאֲחֵרִים, הַפּוֹרְעַנּוֹת הוֹלֵךְ הַלּוֹךְ וְנִסּוּעַ, וְיִלֵּךְ הַלּוֹךְ וְקָרַב. וְאִין סַפֵּק כִּי מִי שְׂרוּאָה כָּל אֱלוֹ הַתְּלָאוֹת אֲשֶׁר הֵם בְּאִמַּת הַתְּרָאוֹת הַשֵּׁם יִתְבַּרֵךְ, וְעוֹדֵנוּ מִחֻזִּיק בְּדַרְכּוֹ אֲשֶׁר דֶּרֶךְ בָּהּ, הוּא כְּמִי שֶׁעוֹבֵר עֲבִירָה וְקִיבֵל עֲלָיו הַתְּרָאָה, שֶׁהַתִּיר עֲצָמוֹ לְמִיתָה מִכָּאֵן וְאִילָךְ, ע"כ.**

עוֹד כְּתַב הַרְמַב"ם (הַלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת פ"ב הַלְכָה א-ב) אֱלוֹ הֵן הַצְּרוֹת שֶׁל צַבוֹר שֶׁמֵתְעַנֵּין וּמִתְרִיעִין עֲלֵיהֶם, **עַל הַצָּרָת שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל הַחֲרָב, וְעַל הַדְּבַר, וְעַל חֵיהָ רַעָה, וְעַל הָאֲרָבָה, וְעַל הַחֲסִיל, וְעַל הַשְּׂדֵפּוֹן, וְעַל הַיִּרְקוֹן, וְעַל הַמְּפּוֹלֵת, וְעַל הַחֲלָאִים, וְעַל הַמְּזוֹנוֹת, וְעַל הַמֶּטֶר. כָּל עִיר שִׁישׁ בָּהּ צָרָה מִכָּל אֱלוֹ, אוֹתָהּ הַעִיר מִתְעַנָּה וּמִתְרַעַת עַד שֶׁתְּעַבּוֹר הַצָּרָה, וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ מִתְעַנּוֹת וְלֹא מִתְרִיעוֹת אֲבָל מִבְּקָשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וּבְכָל מְקוֹם אִין צוּעֵקִין וְלֹא מִתְרִיעִין בְּשַׁבַּת כְּמוֹ שֶׁאִמְרָנוּ, חוּץ מִצָּרָת הַמְּזוֹנוֹת שֶׁצוּעֵקִין עֲלֵיהָ אִפִּילוֹ בְּשַׁבַּת, אֲבָל אִין מִתְרִיעִין עֲלֵיהָ בַּחֲצוֹצְרוֹת בְּשַׁבַּת.**

*

וְרָאוּי לְהַתְחַזֵּק בְּיָמֵים אֱלוֹ בְּאִמּוֹנָה בְּתַפִּילָה וּבְאִמִּירַת מֵאָה בְּרִכּוֹת וּבְלִימוּד הַתּוֹרָה, וּנְבִאֲרָם, א. לְהַתְחַזֵּק בְּאִמּוֹנָה, וּבְפֶרֶט בְּסִגּוּלָה הַנִּפְלָאָה שֶׁכְּתַב הַגְּר"ח מוֹוֵאלֵאז'יִן זְצוּק"ל:

חובתנו בימים אלו

שהאדם יקבע בליבו לאמר, ה' הוא האלוקים, ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם, וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט שמו, ומבטל בלבו ביטול גמור, ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא, כן יספיק הוא יתברך בידו, שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל, עכ"ל. וסיפר מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל שבמאמר התחזקות זה עבר את המלחמה בשלום.

ובספר 'שיחות חפץ חיים' (בעמוד צ"ד אות ה') הביא בשם הח"ח זצ"ל, ומצינו בתלמוד בפ"ק דחולין, שהאדם שמאמין באמת בלב שלם בהנהגת הבורא, אין מתיירא מכל פגע ומקרה רע, ואפילו ממכשפים שמכחישין כוחו של מעלה, כמו שספרו חז"ל על רבי חנינא בשעה שהמטרונייתא רצתה לעשות לו מעשה כשפים, קרא בגאון: "אין עוד מלבדו", אין לי ממה לירא חוץ מבוראי, והאמונה הזאת גברה על הכישוף, ומשום כך אמרו עליו: שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה", ע"כ.

ב. בתקנת דוד המלך לומר מאה ברכות בכל יום, וכמו שהביא הטור בסי' מ"ו ס"ג בשם רב נטרונאי גאון שכתב, שדוד המלך תיקן חיוב זה לומר מאה ברכות בכל יום, לפי שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל, ולא היו יודעים על מה, עד שחקר והבין ברוח הקודש ותיקן לברך מאה ברכות, ומיד נעצרה המגיפה. וכ"כ ב"דעת זקנים מבעלי התוס" בפרשת עקב (י' י"ב), וכ"ה במדרש רבה פ' קרח (י"ח כ"א) ובתנחומא שם אות י"ב.

ג. להתחזק בלימוד תורה, כי היא מגנא ומצלא, ובכוחה להגן ולהציל מכל מרעין בישינ כדאיתא בסוטה דף כ"א ע"א, וזה הדבר היחיד שבכוחו להגן בעדנו בעת הזאת כמש"כ החת"ס (הובא בסוף דברינו). ויש להוסיף כאן מש"כ בספר "בניהו" מהגאון בעל "בן איש חי" עמס"כ שבת (פ"ח ב'), בהא דאיתא בגמ' שם, דמלאך המות מסר סודו למשרע"ה, וגילה לו מעשה הקטורת להגן מפני המגיפה, והקשה שם, למה מסר לו דבר שהוא נגדו, שהרי מלאכתו להמית, והקטורת מעכב המיתה. ותיירץ דאחרי שזכה משה בתורה להורידה למטה, וע"י התורה יכולים בני אדם להציל את עצמם ממוות, כדאיתא בשבת (ל' ע"ב) אצל דוד המלך דלא פסק פומיה מגירסא, וכן גבי רב חסדא, ומלאך המות לא היה יכול להמיתו, לכך חשש מלאך המות, שמא ילמד משה את ישראל בשעת המגיפה להציל את עצמם ממיתה ע"י עסק התורה, ותבטל מלאכתו, לכך פייסו שיהיה מתעסק בשעת המגיפה בסגולת הקטורת, ולא ילמד אותם אז להציל את עצמם ע"י עסק התורה, ועסק הקטורת צריך למעשה הקטרה וע"י כהן גדול דוקא, ומציאותו קשה יותר, ועד שיעשוהו כדבעי, ביני וביני יעשה מלאך המות מלאכתו, אבל אם יעסקו בתורה תיכף ומיד, לא יוכל לעשות מלאכתו, ע"ש. ונמצא כי התחזקות האדם בעסק התורה, היא התריס הגדול להגן ולהציל אותו מכל פגע רע. וראוי להוסיף כאן מש"כ באור החיים פרשת כי תשא, עה"פ ולא יהיה בהם נגף... זה יתנו... וז"ל: זה יתנו - יכוין אל ספר התורה דכתיב (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזו מפיק, גם אמרו ז"ל כי הקב"ה לפניו כל היום מונח ס"ת כמשפטו אשר צוה למלך ישראל (דברים י"ז י"ט) והיתה עמו וגו', והוא מה שהראהו באצבע זה יתנו

חובתנו בימים אלו

וסתמו כפירושו שעל המונח לפניו תמיד צוה ה' ובאמצעות מה שילמדו בתורה היא מגינה ומכפרת עון ומרבה זכויות כאומרם (מנחות ק"י) ותלמוד תורה כנגד הכל ואפילו היו ביד האדם עבירות רבות זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם כאילו הקריב כל הקרבנות המכפרים, והוא אומרו כל העובר על הפקודים שהם המצוות זה יהיו לו לתיקון כל דבר, ונמשך גם כן אומרו 'כל העובר' עם שלמטה לומר תיקון למי שאינו בן תורה במה יתן כופר נפשו כי הוא בור ריק אין בו מים, לזה אמר כל העובר וגו' יתן מחצית השקל כיששכר וזבולון ושמעון אחי עזריה (סוטה כ"א). ורבים כהם אשר יחצון כספם לעמלי תורה, ואומרו 'בשקל הקדש' פירוש בעד שקל הקודש שהוא התורה, או ירצה שבזה ישוה הוא לנותן אמרי ספר כאומרו (קהלת ז') בצל החכמה בצל הכסף, עכ"ד. הרי שעיקר ההגנה מפני הנגף והמגפה הוא העיסוק בתורתנו הקדושה.

הרמח"ל זצ"ל במאמר דרך עץ חיים, מביא עדות מזעזעת מהגאון הקדוש רבי שמשון מאסטרופלי הי"ד, שהיה מגדולי רבותינו לפני כ-350 שנה, באותה התקופה של גזירת ת"ח ות"ט, וז"ל שם: הנה מהמאמרים האלו תבין ותשכיל בשכלך הזך כי אין תרופה למכתנו כי אם בעסק התורה, כי אין לך דבר המחליש כח הסטרא אחרא כי אם עסק התורה, אם אנחנו רוצים תרופה כללית לכל מכותינו, עלינו לדעת שזו היא רק התורה הקדושה, התורה היא שנותנת חיים לאדם, ובה יש לו לאחוז כדי להשיג לו חיים.

וידועים דברי הגר"א על משלי (טז, יד) עה"פ חַמַת מְלַךְ מְלֹאכֵי מוֹת וְאִישׁ חָכָם יִכְפְּרֶנָּה, כשהמלך בכעס אז חמתו מלאכי מות, ששולח שלוחים להמית, אבל 'החכם יכפרנה' בחמתו, וכן בהקב"ה בעת שיעלה חרון אפו וחמתו - הוא המלאך המות, אבל כשיש 'איש חכם - יכפרנה' כי מחמת אהבתו להחכם - בעת שרואהו לא יעיר כל חמתו, כמו שכתוב בנגף (במדבר י"ז, ב') ויבא אהרן ויכפר על העם, כמו שאמרו, שמשלו לה לאדם בעת שכועס מכניסין בנו הקטן לפניו, שמחמת אהבתו נשתכך כעסו, ע"כ. ונעתיק דברי ה'נפש החיים' בשער ד' פרק י"ט, שמביא דברי הזוהר בפרשת בלק וז"ל: (תרגום) בוא וראה כמה חביבים הם אותם העוסקים בתורה לפני הקב"ה שאפילו בזמן שהדין תולה בעולם וניתן רשות למשחית להשחית, הקב"ה מצוה אותו על אלו העוסקים בתורה, וכך א"ל הקב"ה כי תצור על עיר, משום שעונותיהם הרבים וכו', בוא ואצוה לך על בני ביתי, לא תשחית את עיצה, זה ת"ח שהוא בעיר שהוא עץ החיים עץ הנותן פירות וכו', ע"ש.

והנה במה שכתבו שהשמירה הטובה ביותר שלא יבוא המשחית לחדרי ישראל הוא ע"י לימוד התורה, בפשוטו הוא גמ' מפורשת בכתובות עז ע"ב, תניא אמר רבי יוסי שח לי זקן אחד מאנשי ירושלים עשרים וארבעה מוכי שחין הן, ובעלי ראתן (פרש"י בעלי ראתן - שרץ יש לו במוחו) קשה מכולן, רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה (לא היה יושב מול הרוח הנושבת ממושבים של 'חולי ראתן' - כדי שלא ידבק מהן) רבי אלעזר לא עייל באהליה (לא היה נכנס באהלם - שלא ידבק מהם) רבי אמי ורבי אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה (לא היו אוכלים מביצי אותו מבוי שגרים בו חולי ראתן), אך רבי יהושע בן לוי מיכרך בהו (היה מתחבר עמהם) ועסיק בתורה, אמר (נאמר על התורה) "אילת אהבים ויעלת חן" אם

חובתנו בימים אלו

חן מעלה (התורה על לומדיה) אגוני לא מגנא, ופרש"י מיכרך בהו - נדבק אצלם בשעה שעוסק בתורה ומושיבן אצלו ומובטח הוא שתגין התורה עליו ולא יוזק, עכ"ל. הרי לנו שעסק התורה מציל גם משהייה בקרבת חולים מסוכנים. וביאר הקובץ שיעורים שאף שבמקום ששכיח היזיקא לא אמרינן "שלוחי מצוה אינן ניזוקין", מ"מ לימוד התורה שאני שבכוחו להגין אפילו במקום ששכיח היזיקא.

ונוסיף כאן מה שכתב החתם סופר (דרשות החת"ס ח"א דף סא סב דרוש הספד לפרשת עקב - שדרשתי ביום ח"י מנחם תקצ"א), בדבר החובה להמשיך בלימוד בישיבה גם בעת ההיא, ונעתיק את לשונו: ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך, ודרשו חז"ל (בכורות דף מ"ד ע"ב) עקר מתלמידים, וצ"ע מאי לשון עקרה תינח עקר אבל עקרה מאי. אבל בעו"ה הניסיון יתרץ קושיא זו, בהקדים דהרב מקרי זכר - המשפיע, והתלמידים נקבות - המקבלים. והנה זה יותר מארבעים שנה תלוי"ת שלא נתבטלה ישיבה מעל שולחני אפי' יום אחד, והשתא הכא רבו עוונותי וגבר עלי חולי וחולימה ונתבטלתי הרבה מהרבצת תורה והתלמידים עמדו ויחלו כמטר לי ולא יכולתי להשפיעם כרצונם והריני עקר בעו"ה, ועתה אחר כל זאת בחסדי הי"ת חזרתי לימי עלומי ויכולתי כרצוני, הנה רעש גדול בעולם מחשש מגיפה וחרב ומלחמה, והתלמידים נרדפים ממקומם מתפזרים אנה ואנה ולא מצאו מנוח בכל המקומות, והשרים יועצים לטובה שנשלח עכ"פ ריבוי התלמידים, כי ישראל כקוצים בעיני העמים, וכל הדרכים מסוגרים מיוצא ובא, ואנה ילכו עניי צאן הדחופים האלו, הרי מתחלה היה הביטול ע"י הרב שהיה עקר ועתה מטעם התלמידים היינו עקרה בעו"ה, והינו עקר ועקרה. ובזה יובן ש"ס פרק חלק (דף צ"ח ע"א) אין בן דוד בא עד שיבוקש דג לחולה ולא ימצא, פי' כי ידוע (ברכות דף ס"א ע"ב) כשאמר פפוס לרבי עקיבא מ"ט עוסק בתורה נגד גזירת המלכות, והשיב לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים, אמרו לו מפני שאנו מתיראים מפני הציידים, אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם, אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין מפני הציידים, ביבשה שהוא מקום מיתתינו על אחת כמה וכמה, אמנם כוונת השועל היה להטעותם להוציאם ממקום חיותם, ואמר ר"ע ה"נ ומה בשעה שאנו עוסקים בתורה כי הוא חייך ואורך ימיך אנו מתיראים, אם נשמע לקול השועל שלא לעסוק בתורה עאכו"ו - הנה כן הדבר הזה ממש, כל זמן שהישיבות בעולם אעפ"י שהציידים רודפים תמיד ואין רגע בלא פגע מ"מ זכות התורה מגין, אבל עתה הלביש את עצמו כשועל ליעץ לטוב לבטל כל הישיבות בכל המדינה ואם יביא ח"ו ויגש הרעה והמגפה או דברים שאנו יריאים מי יגן ביבשה בלי מי תורה. והנה עצת השועל הזו המתנכר להטיב הוא יותר רע ומר מהציידים הרעים כשאנו במים. וכבר כתבתי לעיל דאין בן דוד בא עד שאפס עצור ועזוב. ע"כ אמרו אין בן דוד בא עד שיבוקש דג לחולה, היינו תלמידים השטים במי התורה יבוקשו לרפאות כל חולי ולא ימצאו בעו"ה ואז היא דיוטא התחתונה ואז נצפה לבן דוד בב"א - וע"כ אמר בברכתם של ישראל לא יהיה בך עקר מצד הרב ולא עקרה מצד התלמידים,

חובתנו בימים אלו

ושלא תאמר שהבטיח כן להגן מן האומות שלא ישלטו עלינו, ע"כ הקדים ברוך תהי' מכל העמים ולא תצטרך להגנה ומ"מ לא יהיה בך עקר ועקרה. [א"ה, ועי' בע"ז דף י"ח ע"א, תנו רבנן כשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו אמר לו חנינא אחי (אחי) אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכה שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחיקך אמר לו מן השמים ירחמו אמר לו אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש, ומשמע מכל זה שהיה עליו תביעה על מה שהקהיל קהילות ברבים בזמן הסכנה, ודלא כמשמעות הסוגיא בברכות דף ס"א ע"ב במעשה דפפוס ורבי עקיבא].

ובפרט בזמנינו שאנו עומדים בעקבתא דמשיחא יש לנו להתחזק בלימוד התורה, וכמש"כ בספרים לבאר מאמר חז"ל (סוטה דף מ"ט ע"ב) בעקבות משיחא... ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים, דהכונה לב' דברים, א' שעיקר הזכות לגאולה בקץ הימים הוא הכרת יחודו, דהיינו הכרה ברורה באין עוד מלבדו, ואין לנו להשען אלא על אביו שבשמים. ב' שניהיה כבנים למקום, והיינו דיודע שיש הנהגה של אבא ויש הנהגה של מלך, וכמו שאומרים אבינו מלכנו וכו', אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים, ואיתא בספרים דכדי להגיע לקירבה של אביו הוא ע"י תרה, ולקירבה של מלכנו הוא ע"י מצות, וכמו שאומרים בתפילת שמו"ע השבינו אבינו - לתורתך, וקרבתנו מלכנו - לעבודתך, ולפיכך אמרו שלקץ הימים לא יועיל שום זכות מלבד מתורה, ואין לנו להשען אלא על 'אבינו' שבשמים.

ד. הנה בימים אלו חובה עלינו להתפלל, מלבד החיוב לזעוק אל ה' בעת צרה, ופרט לאור הנאמר בפרקי דרבי אליעזר (ל"ב) ולמה נקרא שמו ישמעאל? מפני שעתיד הקב"ה לשמוע בקול נאקת העם ממה שעתידים בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים שנאמר ישמע אל ויענם !!. ישמע-אל ! בעקבות הצרות אנו צריכים להתפלל, ועל שם זה הם קרויים ישמעאל, שכביכול הם שלוחיו של מקום לעורר אותנו להתפלל אליו, לבקש מאתו יתברך 'שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל. עוד אין בידינו להשיג כלום בלא תפילה, כמו שיבואר בסמוך.

אך בראשית הדברים שנגשים לתפילה צריך שיהיה תלות גמורה בהקב"ה, דזה מטרת התפילה להורות שהקב"ה הוא הבורא והוא המשלים את כל מה שחסר בעולם, ואין עוד מלבדו יכול לעשות זאת, ורק אחרי שהאדם יתקרב אליו ויאמין בו אז יקבל את צרכיו הפרטיים. ודבר זה מצינו בכמה מקומות, ונעתיק דבריהם, א', הרמח"ל בנתיבות עולם (העבודה פ"ג) וז"ל: כי התפילה שמתפלל האדם אל השי"ת מורה שהאדם נתלה בו יתברך וצריך אליו ואין לו קיום זולתו, והנה זה אלוקותו יתברך שכל הנמצאים צריכים אליו ותלויים בו יתברך. ב', בספרו בית אלקים (מובא בלקח טוב פרשת עקב עמוד קצ"ה) וז"ל: ואפשר שהורו לנו כאן עיקר מעיקרי התפילה, והוא שלא ישים אדם מגמת פניו כשמתפלל שתשמע תפילתו וכו' כי לא היתה תכלית התפילה כדי שיענה אלא להורות שאין בעולם

חובתנו בימים אלו

למי שראוי להתפלל אלא לאל יתברך, ולהכיר שהוא [המתפלל] חסר מכל וכל בזה העולם ואין מי שימלא חסרונו אלא הוא יתברך, ומספר לפניו חסרונותיו להורות זה הענין, וסוף השכר לבא, אבל לא שתהיה התפילה לתכלית השגת המבוקש, שנראה שאם היה יודע שלא יהיה נענה באותה תפילה לא היה אומר אותה, ע"כ. ג', בעל העיקרים כתב, דאדם שעומד בתפילה לפני ה' ונכנע לפניו בהיכרו שרק הוא יכול לעזור לו, הוא משתנה כל כך עד שהופך להיות מציאות אחרת ועקב כך גם משתנה הגזר דין שלו, נומשום כך המלה 'להתפלל' ולא 'לפלל' כפי שמתחייב מכללי הדקדוק, כיון שזה בא ללמד כי עיקר התפילה הוא שיהיה האדם נפעל על ידי תפילתו].

ומצינו שלפעמים הקב"ה מביא צרה רק כדי שהתפלל ויושע. ונקדים לזה דברי רבינו בחיי עה"פ (בראשית כ"ה כ"א) ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא, שבאמת היה ראוי להקדים ולומר שרבקה עקרה, ומה שהקדים התפילה, יתכן לומר שהקדים העיקר ללמדנו שאין הכוונה שהעקרות סיבת התפילה אלא התפילה היא סיבת העקרות, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר, ולפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר והסיבה הראשונה שבשבילה באה העקרות לרבקה אמנו, וזה שדרשו חז"ל (יבמות דף ס"ד) מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. ויסוד זה היה אומר החזו"א על כל התפילות, שכאשר הקב"ה מביא צרות ח"ו הוא בכדי שאנשים יתפללו, דבמצב שח"ו שוכחים להתפלל ושוכחים היכן הכתובת להכל, מביא הקב"ה סיבות לתפילה. והחכם עיניו בראשו להתפלל כראוי, ובכך מונע מעצמו צרות. ושמעתי לפרש לפ"ז מש"כ בתהילים (פ"ו ג') חנוני ה' כי אליך אקרא כל היום, דהכוונה שהסיבה שחנוני ה' משום שאלו אקרא כל היום, והיינו שאינו מונע עצמו מתפילה תמיד א"כ זה סיבה שהבקשה תתקבל מיד בלא שיהוי, שהרי מתפלל אף בלא שיש לו צרה. נויש שכתבו זאת בנוסח אחר, שלפעמים

י ובדרך אחרת שמעתי, הנה בפסוק (בראשית כ"ה, כ"א) כתיב ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ונתנה רבקה אשתו, הנה מוזכר תפילה בלשון ויעתר, ופרש"י שהוא מלשון הפצרה וריבוי, ובמגלה עמוקות (פרשת ואתחנן אופן ל"ה) כתב דיצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות, ובפשוטו דכדי לשנות את הטבע (שהיתה עקרה) היו צריכים לתפילות כמנין ואתחנן, שבכוחו אף לשנות את גזרת הקב"ה שמשה לא יכנס לא"י, וכמו שביאר ברבינו חיי. אולם המעיין היטב ברש"י בהמשך בקבלת התפילה שכתב, ויעתר לו ה' נתפצר ונתפייס ונתפתה לו, ומבואר שהיה צריך כאן לריצוי מיוחד כדי שתתפילתו ישמע. ושמעתי לבאר דהנה רש"י (בפסוק כ"ז) ביאר שאצל רבקה כתיב 'וימלאו ימיה ללדת', ואצל תמר כתיב 'ויהי בעת לדתה', לפי שתמר ילדה לשבעה ולכך כתיב ויהי בעת לדתה, ורבקה ילדה לתשעה ולכך כתיב וימלאו ימיה ללדת, והסיבה שרבקה ילדה לתשעה ולא לשבעה אף שהיה צער עיבור באופן מיוחד כמש"כ רש"י עה"פ ויתרצו הבנים בקרבה, כתב בספר אפריון עה"ת לפי שברש"י מבואר שאברהם אבינו היה צריך לחיות ק"פ שנים והקב"ה קיצר לו משנתיו ה' שנים כדי שלא יראה עשיו בן בנו יוצא לתרבות רעה, וא"כ אם רבקה היתה ילדת לשבעה היה על שבון שני חדשים משנותיו של אברהם אבינו, ולכן האריך הקב"ה הריונה אפילו שיהיה לה צער עוד שני חדשים, עכ"ד. ומעתה אפשר דלכך היה צריך ריצוי מיוחד לתפילת יצחק שתתקבל, שהרי ע"י תפילתו קיצר משנותיו של אברהם אבינו ואין נכון לעשות לצדיק כן, ובפרט שבשנותיהם של האבות היתה בהם תועלת עצומה לכל הבריאה כולה, אעפ"כ ע"י ריבוי תפילותיהם קיצרו משנותיו של אברהם אבינו, ולכך היה צריך ריצוי מיוחד מאת ה' לקבל תפילת יצחק. והגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל הוסיף בזה "ויעתר לו ה'" בגימטריא חמש שנים (748), ללמדך שאדם הצריך ישועה בדבר מסוים ומבקש ואינו נענה ומתקיים בו 'סכותה בענן לך מעבור תפילה', ידע בבירור שבוודאי יש חשבון מאת ה' ונסתרים הסיבות, כמו שכאן לא עלה על דעת יצחק מדוע לא מתקבלת תפילתו, ויתכן שאם היה יודע אף היה אסור לו להתפלל שהרי בזה גרם למיתת אביו קודם זמנו.

חובתנו בימים אלו

הקב"ה אינו מביא ישועה כדי שימשיך להתפלל, דהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ואם יביא ישועה הרי יפסיק להתפלל, וקשה עליו פרידתו. ולפיכך אמרו דוד המלך שמכיר שהכל מאיתו יתברך ימשיך להתפלל גם אחרי הישועה א"כ בשבילו יש סיבה שתבוא לו הישועה מיד].

[ושמעתי מהמגיד מישרים הגר"י יוספי שליט"א תיאור נפלא על כך. הוא סיפר על בת מלך שנולדה לו לאחר הרבה שנים. בת יחידה היתה ותקוות המלך היתה לרוות ממנה מלא חופנים של נחת. אלא שדבר אחד כאב לו מאוד, מעולם לא קראה לו 'אבא' היא פנתה אליו בלשון 'אדוני המלך' 'הוד מלכותו' וכדומה, 'אבא' הוא לא שמע ממנה. היטב חרה לו על כך, כששאל אותה על כך, היא משכה כתף כמי שאינה מבינה, הן קוראת היא למלך כמו כל אנשי הארמון. כל שידוליו לא נשאו פרי והוא הסיח את הדברים בפני אחד מיועציו. הלא הבטיח לו כי הדברים יוסדרו על אתר. הוא ביקש את רשותו של המלך להפתיע אותו בבוקר שלמחרת. נוהג היה המלך לצאת עם בתו בכל בוקר לשעה של קשר בחצר גינת ביתן המלך, בשעה זו היה שומע את רחשי ליבה, מדבר עמה בענייני המלכות ומעצים אותה בסיפורי גבורה אודות משפחת המלוכה אליה היא משתייכת. אותה בוקר המתין אותו יועץ בפנינת אחד השבילים שבגינה, בידו אחז בכלב אימתני, שהיה מפחיד במראהו ומסוכן ביכולותיו. הגיעו המלך ובתו לעיכול הדרך, ואז שיחרר האיש את הכלב שקפץ בחמת זעם על בת המלך. משראתה זאת זעקה בבהלה 'אבאל'ה...'. וחיבקה את אביה בעוז. 'כן ביתי' אמר המלך, 'אוי כמה חיכתי לשמוע את המילה אבא'. 'בסדר אבא, הבנתי' אמרה, אבל למה? למה הייתי צריך להגיע לפחד הזה, שאלה הבת, למה לא בדרך אחרת? והאבא, המלך, משיב ואומר לה, באמת למה? למה הייתי צריך להגיע לכך, הרי אם היית קוראת לי 'אבא' בלא זה, לא הייתי צריך לדבר הזה. והנמשל מכך הוא, הקב"ה מתאוה לתפילותינו, הוא רוצה לשמוע את קולנו הקורא, 'אבא'. אם מרצון נפנה אליו בתפילה, מה טוב. אך לפעמים אנו במצב שרק כאשר נמצאים בצרה אנחנו משמיעים את קולינו, לזה אומר הקב"ה: הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ פִּי קוֹלְךָ עָרֵב... אבא, שלא נצטרך להגיע למצב כזה קשה של 'יוֹנְתִי בְּחֻגֵי הַסֵּלַע...].

וממשיך רבינו בחיי, ומכאן יש ללמוד על כח התפילה, שהיא גדולה מאוד ואפילו לשנות הטבע. וידועים דברי המהרש"א בקידושין דף כ"ט שכתב דתפילה אינה נס! שתבוא הישועה על ידי תפילה זה לא נס אלא דרך טבע, שאם מתפללים יש ישועה. וידוע מש"כ השיטמ"ק בכתובות (דף ק"ד ע"ה) על הא דאמרי' דההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי ואמרי כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, דפירש דמשום שלא ידעו בבירור דמית הוי בעו רחמי עליה דלחיי דאתחית המתים לא הוה בעו למבעי רחמי, ע"ש. ומבואר דבכח התפילה אפשר אף להחיות מתים, (אלא שצריך שיהיה באופן שלא יהיה ידוע שאז חשוב דבר זה לנס גלוי). נוראוי להביא כן את הסוגיא בברכות דף ט' ע"ב אמר רב המנונא מאי דכתיב... (מלכים ב כ-א) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו',

חובתנו בימים אלו

מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. וביאר הגר"א (בספרו אמרי נועם עמ"ס ברכות) כלה נבואתך בבית ואל תתפרסם בחוץ כי דבר המפורסם א"א לבטלו כי אם בקושי גדול. וכעיי"ז איתא בנדרים דף מ' ע"א רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאיניש דלא לתרע מזליה, ופרש"י (המפורש) בפירושא בתרא דלא לישתעי מילי עילויה, והיינו שלא יתפרסם הדבר ויקרא עליו שם חולה, וכ"כ הט"ז בסי' של"ה בשם הב"ח דמה"ט אין נכנסים לבקר את החולה מיד, ע"ש, וכן הובא בשם כמה מגדולי ישראל שהורו שלא לפרסם את המחלה, לפי שכל זמן שלא נתפרסם יש תקוה שיהיה נס נסתר, אבל משנתפרסם צריכים כבר לנס גלוי, ולזה לא כל אחד זוכה]. וידוע המעשה עם החזו"א, כאשר אחותו (לימים אשת מרן הקה"י זצ"ל) היתה בת שנתיים חלתה מאד, ואיבדה את הכרתה ושכבה ללא רוח חיים, והרופאים נואשו מלמצוא לה מזור, ואנשי חברא קדישא הגיעו והשכיבוה על הארץ בחשבם שיצאה נשמתה, אך אחיה החזו"א לא הפסיק להתפלל בדמעות שלישי עבורה להחלמתה, לפתע, לתדהמת כולם התעוררה הילדה, וכעבור ימים אחדים שבה לאיתנה.

נוראוי להביא כאן מעשה על רבינו החזו"א, שבזמנו היה יהודי בירושלים בשם הרב נחמיה בקר, באחד מהימים חשה אשתו שלא בטוב, והם פנו לבית החולים 'שערי צדק' כדי לקבל טיפול, ובאותם הימים שימש שם רופא בעל שם פרופ' שקולניק, ולאחר שבדק אותה, אמר שמצבה בכי רע, וכדי להציל את חייה אין מנוס מלבצע ניתוח באופן דחוף, ובאם לא תעבור את הניתוח הדחוף ימיה ספורים. עוד אמר הפורפ', שאם רצונה לחיות, עליכם לוותר על אפשרות ללדת ילדים נוספים. לאחר ששמעו את הדברים, החליט הבעל לעלות ללשכת הגזית כדי לקבל הכרעה גורלית מרבינו החזו"א. והזדרז לעלות לעיר בני ברק, והגיע לביתו בדיוק בעת שהחזיק בידו החזו"א את הספל מלא מים כדי ליטול ידיו לתפילת מנחה, ואז נגש לרבינו החזו"א ואמר לו שיש לו שאלה דחופה של פיקוח נפש ממש, מיד הניח החזו"א את הספל מידי, ונעמד לשמוע את השאלה, ולאחר ששמע את הסיפור במלואו, הרים החזו"א את ידיו בפליאה וזמה באת לשאול אותי? אומר אתה שהרופא הטוב בארץ אומר בבירור שאם אשתך לא תעבור את הניתוח, חייה ספורים, ומה מצפה אתה שאשיב לך? סיים החזו"א את דבריו. ואז פנה הרב בקר לצאת, ואז הוא פונה אליו שוב, ושואל אותו מנחה התפללתה, והשיב בשלילה, ואז אומר לו בוא תתפלל עמנו, ולאחר מכן תשוב לירושלים. כשהסתיים תפילת מנחה לפתע פוסע החזו"א אל כיוונו, וביקש ממנו לחזור שוב את השאלה ששאל לפני מנחה, ואז עצם החזו"א את עיניו והרהר לכמה רגעים, ולפתע אומר לו החזו"א, "תיסע לירושלים ותלך אל הרופא ותאמר לו שהרב קרליץ אמר שלא לעשות את הניתוח, היא תיהיה בריאה ושלמה והיא עוד תלד ילדים

חובתנו בימים אלו

נוספים". ואז אורו עיניו של הרב בקר, אלא ששאלה אחת לא הצליח לכלוא בקרבו, "ילמדנו רבינו, מעיקרא מאי קסבר? לפני מנחה אמר הרב שאין כאן מקום לשאלה, מה השתנה בתפילת מנחה?" הציץ בו מאורן של ישראל והשיב כדברים האלו: "התשובה שעניתי לך מקודם, הייתה לפני שהתפללנו תפילת מנחה, התשובה שאני עונה לך עכשיו, היא לאחר שהתפללנו מנחה, רבינו בחיי כותב שבתפילת מנחה יכול כל אדם לשנות את הטבע".

והנה תפילה בטבעה שהיא מתקבלת, ואפילו רשע כפרעה אם היה מתפלל היה בכוחו למנוע את העשר מכות כמו שנתבאר לעיל, וצריך שינוי טבע כדי שהתפילה לא ישא פרי. ובפ"ק דתענית תנן, הגיע ראש חודש כסליו ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלש תעניות על הציבור... עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין שלש תעניות על הציבור. והנה בלשון המשנה יל"ע, דתני עברו אלו ולא נענו, דלכאוי הו"ל למימר עברו אלו ולא ירדו גשמים, שהרי התענית הוא על מה שלא ירדו גשמים. ואשר חזינן דתפילה בטבעה מתקבלת, כמש"כ כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו (דברים ד', ז'), דהיינו דמטבע הבריאה דכאשר מתפללים אנו נענים, אלא שיש לזה תנאי אחת שאמר דוד המלך ע"ה, קרוב ה' לכל קראיו 'לכל אשר יקראו באמת'. ולכך כשאדם מתענה ומתפלל ולא נענה, אז גזרים תענית על זה גופא שהוא לא נענה, וכמו שעולם מתוקן הוא עם גשמים וגזרו עליה תענית, כן עולם מתוקן הוא כאשר אנו נענים בתפילתנו וכאשר לא נענו גזרו על זה גופא תענית.

אולם כדי שהתפילה ישא פרי, צריך שתהיה התפילה מעומק הלב, ואז כשקורא אל ה' באמת אז הקב"ה קרוב אליו ושומע את תפילתו, וכדכתיב קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראוהו באמת (תהילים קמה, יח), ואיתא בזוהר 'קרוב השם לכל' חסר וא"ו בגין דאיהו חד, ופי' רבי בנים מפרשיסחא שהכונה שכן כל פסוקי 'תהילה לדוד' מורכבים משני חלקים - רישא וסיפא, לדוגמא 'בכל יום אברכך' ו'אהלה שמך לעולם ועד', וכן 'גדול יהוה ומהלל מאד' ו'לגדלתו אין חקר', וכן הלאה על זו הדרך, לפ"ז גם פסוק זה היה צריך לכתוב קרוב יהוה לכל קראיו ולכל אשר יקראוהו באמת, ומפני מה שונה פסוק זה משאר פסוקי הפרק? על זה עונה הזוהר שכאן הפסוק מסביר את עצמו, כאומר למי קרוב ה'? לאלו שקוראים אליו באמת, שהסיפא מסבירה את הרישא, ולכך נתכוין הזוהר 'בגין דאיהו חד', שפסוק זה אינו מחולק באות וי"ו כשאר הפסוקים, כיון שכאן כל הפסוק הוא מקשה אחת. ותפילה מעומק הלב נשאת פרי גם אם עי"ז תגרם נזק לרוב העולם, וכמו שמצינו שכהן הגדול התפלל ביום הכיפורים בקודש הקדושים שלא יתקבלו תפילת עוברי דרכים, ולכאורה למה הצריכו לתפילה זו דוקא ביום הקדוש ובמקום הקדוש ביותר וע"י האדם הקדוש שזכה להזדכך לדרגת מלאך ביום זה, וחזינן שאדם שנמצא בדרך, הרי הוא במצוקה נוראה בעת ירידת הגשם, האיך ימשיך בדרכו ולהיכן יסתתר בעת הזאת, והרי הוא מתפלל ממעמוקי ליבו, ותפילה כזאת בודאי תעלה למעלה גם כשזה יגרום נזק לרוב העולם שזקוקים לגשם, [ואף שהוא מבקש שהגשם יפסק רק בשביל הנוחיות האישית שלו, וכל עם ישראל מבקשים על חייהם, מ"מ בידו להכריע את כל תפילות ישראל שמבקשים גשם, כיון שהוא תפילה

חובתנו בימים אלו

בעת צרה שהוא ממעמקי הלב], ולפיכך נגד זה הוצרכו לתפילה מהאדם הקדוש במקום הקדוש וביום הקדוש שלא תתקבל תפלתם. ויש להוסיף ע"ז מה שאמר הגה"צ רבי אליהו לפיאן זצ"ל, שהקשה בהבנת הפסוק קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראוהו באמת, דלכאו' הפסוק נראה כסותר את עצמו, שהרי בתפילה נאמר 'קרוב יהוה לכל קראיו' והיינו לכל קוראיו ממש, ואילו בהמשך הפסוק מבואר שהקב"ה שומע רק את תפילתו של הקורא אליו באמת, וכמו שנאמר 'לכל אשר יקראוהו באמת'. וביאר שבודאי הקב"ה עונה לתפילת כל אחד ואחד, אבל כדי לדבר עם הקב"ה צריך להכיר את השפה של הקב"ה, והשפה של הקב"ה היא 'שפת הלב', שהקב"ה בוחן כליות ולב ויודע מה מתחולל בליבו של המתפלל, ואם המתפלל חושב מחשבות זרות באמצע התפילה הרי תפילתו עולה לפני הקב"ה מעורבת בהבלים יחד עם מחשבותיו שמעורבים בתיבות התפילה, שהרי אצל הקב"ה מחשבה הוא כדיבור ממש, ותפילתו אינה מתקבלת, כי אין זה תפילה כלל בשפת הקב"ה. והמשיל זאת, למנהג המדינה ברוסיה שביום הולדתו של הצאר היה כל אזרח מהמדינה יכול להיכנס אליו ולבקש את כל משאלותיו, אמנם היה צריך לדבר אל הצאר בשפה שהוא מבין דהיינו בשפה הרוסית, ומי שאינו מכיר שפת המדינה לא היה יכול לבקש מאומה, כן כל יהודי בשעת תפילתו שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שבאמת כל אחד יכול לבקש מהקב"ה כל משאלותיו, וכמו שנאמר 'קרוב יהוה לכל קראיו', אבל כדי לקרוא להקב"ה צריך לדבר בשפה שלו, ושפת הקב"ה היא 'לכל אשר יקראוהו באמת', והיינו בכוונת הלב ולא בדיבור בעלמא מהשפה ולחוץ. [וצריך לידע שאף שמתקבל התפילה, צריך סייעתא דשמיא שלא לאבד את השפע שקיבל, דיעוי' בעטרת זקנים באו"ח סי' מ"ח שכתב בשם ספר 'לחם מן השמים' דאומרים פיטום הקטרות גם אחר סיום התפילה, והטעם כי הוא מבריא הקליפות שלא יתאחזו בתפילה בשפע היורד ע"י התפילה].

ושמעתי מאמו"ר זצ"ל דכדי לקבל לא סגי במה שמבקש, אלא צריך תחילה להודות על כל החסדים שקיבל ממנו עד עכשיו, ורק אח"כ לבקש את הבקשות, וכמו דכתיב הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ואמרו הושיענו אלוקי ישענו וגו', דמתחילה מתחיל בהודאה להקב"ה (הודו לה'), ורק אח"כ באה הבקשה (ואמרו הושיענו). והיינו שהקב"ה מושיע רק למי שנותן הודאה, דכאשר מודה ומכיר בטובתו של בוראו שמרחם עליו ומטיב לו, זה סיבה שכאשר יבוא ויבקש הקב"ה ישמע לתפילתו ויענהו. ובשם האדמו"ר המהרי"ד מבעלז זצ"ל שביאר מה שאומרים בתפילת שחרית, ועונה לענו ישראל בעת שוועם אליו- תהילת לאל עליון, דהכונה, מתי עונה הקב"ה לעם ישראל בשועם אליו? תהילות לאל עליון, אם לא שוכחים את ההודאה לו יתברך. ומצינו עוד בגמ' במגילה דף י"ח ע"א דלהודות לה' זה עבודת ה', וכאן נתחדש שחוץ מזה צריך שיכיר בטובתו כדי שיוכל להמשיך לקבל. והגר"א במשלי (כ"ה, ט"ו) כתב דכאשר מבקשים מהקב"ה איזה בקשה, ומכירים שכל מה שנתן לנו הקב"ה עד עתה היה רק בחסד, ומתוך זה מבקשים שימשיך לתת לנו את החסד אפילו שאין אנו ראויים, הבקשה הזו מתקבלת הרבה יותר מסתם בקשות, וביאר בזה מה שאומרים בתפילת נשמת "עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלוקינו לנצח", והיינו שמבקש שהקב"ה יעשה למען רחמיו וחסדיו, שהרי גם מה ש'עד הנה עזרונו'

חובתנו בימים אלו

הוא 'רחמיך' ולא למענינו, ומה שאתה 'לא עזבונו' הוא 'חסדך', ולכן אנו בטוחים ש'אל תטשנו ה' אלוקינו לנצח', כי אם היה בשבילנו היינו מתייראים שמא יגרום החטא, אבל כאשר הוא למען חסדיך אין אנו מתייראין כלל, כי חסדך המה קיימים תמיד. והדברים מפורשים ברבינו יונה בשערי תשובה (שער רביעי אות י"ב), דפירש מה שכתוב בתהילים (נב, יא) אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסידך, דהיינו אודך על הטובה שעשית עמדי 'ובעבור זה' אקוה להתמדת טובותיך, ע"כ. ויש שכתבו דדבר זה מרומז בכתוב (תהילים קט"ז ג-ד) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, ובהמשך כתוב (פסוק י"ג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, דכאשר התייסר דוד המלך בצרות ויסורים היה מודה להקב"ה על החסד שגמל עמו, ועל ידי זה זכה להינצל מכל הקשיים. [והגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר, דאיתא בברכות הנכנס לכרך מתפלל שתיים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו נותן הודאה על העבר וצועק על העתיד, יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלקי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני מכרך זה לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך וכו'. ואמר הגרי"ש אם היוצא ונכנס ממקום למקום מרחק של כמה פרסאות צריך לתת הודאה על העבר, על אחת כמה וכמה אדם היוצא משנה חדשה שצריך לתת הודאה על שזכה לצאת מן השנה, ומבקש לעתיד על השנה הבאה]. וע"ע בתנא דבי אליהו זוטא פ"ו, וז"ל: א"ל הקב"ה למשה כשאני רואה בני אדם אע"פ שאין בהם תהלה ושבח של תורה ומעשים טובים, לא במעשה ידיהם ולא במעשה אבותיהן, אלא בשביל שהם 'עומדים' ו'משבחין' ו'מודין' ו'מברכין' ו'מרבים תחנונים' מלפני אני נזקק להם וכופל מזונותיהם, ע"כ. ומבואר שצריך כמה תנאים שהתפילה יעשה פרי, ואחד מהם הוא להודות. [עוד מצינו מימרא מרבי אלימלך מליזנסק (אור אלימלך צ"ח) שאמר שההודאה זה גופא הפתח לישועה הבאה, ואצטט דבריו: "על ידי שמספרים בטובות ובנפלאות שעשה השי"ת כבר - על ידי זה נתוסף נפלאות וטובות יותר גדולים, כמו מעין הנובע שהמקור הוא חור קטן וכששואבין ממנו בתדירות מתרחב ונובע יותר כנודע. וזהו "זכר רב טובך יביעו" היינו שזוכרין רב טובך - על ידי זה יביעו -- ירחיבו את מעיינות הישועה לנבוע בהמשכה ורבייה עלינו"]. וצריך לידע שהודאה בלי לבקש, לפעמים הוא קלוקל יותר שמראה בכך שהוא אינו צריך לעוד, והדברים מפורשים בתורה על לאה (בראשית כ"ט, ל"ה) ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמוד מלדת, והיינו שלא מצד אחד היא סמל של הודאה, ומבריאת העולם לא היה מי שהודאתו להקב"ה כמו לאה, ומצד שני ותעמוד מלדת, ופי' ה'אבן עזרא, הפעם אחר שיש לי ארבעה בנים אודה את השם שנתן לי כל זה ויספיק לי, על כן עמדה מלדת, עכ"ד.

וכדי לראות מהו כוחה של תפילה, אעתיק מעשה נורא שהובא בתנא דבי אליהו רבא (פרק יח), מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר והיו לו עשרה בנים ובנות, ובכל יום ויום היה מתפלל ומשתטח ומלחך בלשונו עפר כדי שלא יבא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער, אמרו: לא יצאה אותה השנה עד שעלה עזרא הסופר ואותו כהן עמו, וראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ובני בניו עד חמשים שנה, ע"כ. עוד מצינו בתורה

חובתנו בימים אלו

שהחשיבה דברים שקראו מאוחר יותר כאילו שזה נעשה ממש כבר מזמן התפילה, דיעווי' בחזקוני (בראשית ל"ה, כ"ו) עה"פ אלא בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם, והקשה הרי בנימין לא נולד שם, אלא ה"ק אשר יולד לו על פי התפילה שנתפללה רחל בפדן ארם שאמרה יוסף ה' לי בן אחר, ומתוך כך מעלה עליו הכתוב כאילו נולד בפדן ארם.

עוד מצינו שאף מי שאין לו זכויות שתפילותיו ישאו פרי, ואף במקום שכבר נגזרה הגזרה, מ"מ ריבוי תפילות מועילה. כמו שמצינו במשה פרשת ואתחנן שאמר לו הקב"ה אל תוסף עלי דבר עוד בדבר הזה, ומבואר שהתפלל תקט"ו תפילות כמנין ואתחנן, ואם היה מתפלל עוד תפילה אחת הקב"ה היה שומע את תפילתו, ולפיכך הקב"ה ביקש ממנו שיפסיק להתפלל, ללמדך, שריבוי תפילות מועלת. ואף אם אדם התפלל הרבה פעמים, מ"מ יתכן שבעוד כמה תפילות יעלו כל התפילות לרצון. וכן מצינו בפרשת תולדות 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו וגו' (בראשית כ"ה, כ"א) ופרש"י ויעתר - הרבה והפציר בתפילה, ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה וריבוי. וכן מצינו אצל שמואל בתפילת חנה 'ויהי כי הרבתה להתפלל', והיינו שע"י ריבוי תפילה הוא שנענה לחנה. וכ"ה במדרש תנחומא פרשת וירא, וז"ל: ואפילו אין אדם כדאי לענות בתפילתו ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עימו, שכך כתיב בו כל ארחות ה' חסד ואמת (תהילים כ"ה). וראוי להוסיף כאן מה שכתב ר' ירוחם זצ"ל עה"פ ותאמר רחל נפתולי אלוקים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי ותקרא שמו נפתלי, ופרש"י נפתולי אלוקים - אני מפרשו לשון עיקש ופתלתל, נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שווה לאחותי, והסכים על ידי, ע"כ. ומבואר שרחל אמנו הוצרכה להתעקש ולהפציר הרבה אין זאת אלא משום שע"י התעקשות וריבוי הפצרות היא השיגה דברים שלא היה באפשרותה להשיג ללא התעקשות וריבוי הפצרה. אומר רבי ירוחם לומדים מכך שתי נקודות, א' שמותר להתעקש לצורך השגת מטרה רוחנית, ב' שהתעקשות אמנם מועילה! ובמדרש שוחר טוב (תחילת ספר שמואל) אמרו על חנה: והיה כי הרבתה להתפלל, מכאן שכל המרבה בתפילה נענה. וגם ביצ"מ כתיב וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל (שמות ו', ה'), וכתב הרמב"ן (שם ג', כ"ה) אע"פ שנשלם הזמן מ"מ לא היו ראויים להגאל אלא מפני הצעקה קבלתם ברחמיו. וענין זה שתפילה מתקבלת ע"י ריבוי והפצרה, שמעתי מהגר"ח פינשטיין שליט"א דהנה אצל מנשה כתיב (דברי הימים ב', ל"ג י"ג) ויתפלל אליו ויעתר לו, ובגמ' בסנהדרין (דף ק"ג ע"א) דרשו בזה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מידת הדין, ובמדרש (רבה רות פ"ה) איתא וכן כתב שם בתרגום, שהמלכים סתמו את שערי התפילה, שלא תתקבל תפילתו לגודל רשעתו, והקב"ה חתר לו חתירה מיוחדת תחת כסא הכבוד, שתתקבל תשובתו ותפילתו. ולפ"ז אפשר דזהו הענין של ריבוי תפילה שמועלת גם אם נסתמו שערי תפילה, דמ"מ הקב"ה חותר לו חתירה מיוחדת בשביל שהתפילה תתקבל, וכ"ה בזוהר גבי יצחק, ויעתור לו ה' אל תיקרי ויעתר אלא ויחתור לו - שחתירה חתר ליה קוב"ה וקביל ליה, הרי גם ליצחק היו צריכים לחתור לו חתירה מיוחדת כדי שתתקבל תפילתו, וזהו על ידי הריבוי תפילות שעשה.

חובתנו בימים אלו

ולסיום, הנה בבראשית עה"פ כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה, ופרש"י כי לא המטיר - ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים, והיינו שאין ירידת גשמים אלא מכח תפילות האדם. ושם עה"פ ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, פרש"י ואד יעלה - לענין בריאתו של אדם, העלה את התהום והשקה העננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר, והיינו דלצורך יצירת האדם עצמו שאין עדיין מי שיתפלל לגשמים הוריד הקב"ה גשמים באיתערותא דלעילא, ובוזה נברא האדם, אבל מכאן ואילך אין ירידת גשמים אלא מכח עבודת האדם. והגר"מ שפירא זצ"ל אמר דכשמתבוננים בזה נראה שהאדם נברא בגשם שירד מלמעלה כדי שהוא ימשיך להוריד אותו, וכל מציאות האדם ויצירתו היא במים שאין להם מציאות בעולם אלא ע"י האדם שמתפלל עליהם, ומובן מזה שאמנם בורא העולם ברא את האדם ברצונו אבל מכאן ואילך הקיום של האדם לא יתכן אלא ע"י תפילה, נמצא שעצם בריאתו של אדם היא מכח דבר שאינו יכול להגיע אלא ע"י תפילה וא"כ כל המשך מציאותו לא תיתכן אלא ע"י תפילה. ויש בזה רמז נפלא בעיקר שם אדם [עי' ספר בניהו לבן איש חי בברכות דף ה' ע"ב], דהנה הנעלם בשם 'אדם' הוא אותיות 'מתפלל', שהרי אדם במילוי נכתב כך אל"ף דל"ת מ"ם ואותיות המילוי לבדם הם מתפלל, וזהו כפי שלמדנו שכל המקיים של מציאות אדם הוא רק מכח היותו מתפלל, עכ"ד.

ובאמת כל מציאות הבריאה הוא ע"י התפילה, עד כדי שמצינו שגם הקב"ה צריך לתפילה, וכמו דאיתא בברכות דף ז' ע"א א"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר (ישעיה נו-ז) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי תפלתם לא נאמר אלא תפילתי מכאן שהקב"ה מתפלל, מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין, והיינו דכדי שהקב"ה יתנהג עמנו במידת הרחמים צריך שגם הקב"ה יתפלל, על אף שהוא הכל יכול, מ"מ צורת הבריאה נעשה שא"א לשנות ולהשיג מאומה כי אם ע"י תפילה. והדברים נוראים.

*

תפילה בעת צרה

ולסיים נעתיק כאן מאמר של רבינו החפץ חיים זיע"א (בספרו מחנה ישראל, מאמרים ספ"ו) וז"ל: איתא במדרש תנחומא שאפילו אין אדם כדאי ליענות בתפילתו ולעשות עמו חסד כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים עושה חסד עמו ואחז"ל על הפסוק כי מי גוי גדול וגו' כה' אלקינו בכל קראנו אליו ר' יודן אמר בשר ודם יש לו פטרון אם באת לו צרה אין נכנס אצלו פתאום אלא הולך ועומד לפני חצירו של פטרונו וקורא לבן ביתו ואומר איש פלוני בחוץ אבל הקב"ה אינו כן אם באת לך צרה לא יקרא למיכאל ולא לגבריאל אלא צווח והוא עונה הדא הוא דכתיב כל אשר יקרא בשם ה' ימלט.

חובתנו בימים אלו

והתפלה שיתפלל על ענין זה לה' איננו דוקא בתפילת י"ח אלא בכל עת שירצה יוכל להעתיר לה'. וגם תפלה זו איננה דוקא בלשה"ק אלא אפילו בלשון שמורגל בה מנעוריו, אך העיקר צריך שלא יחסר בה שני דברים: א. שתהיה מעומק הלב ולא מהשפה ולחוץ ואם יוכל לעורר לבו לבכי מה טוב וכמאמרם ז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה שלא ננעלו. ב. שיכוין שתלך תפלתו דרך ארץ ישראל ומשם עד ירושלים ומשם לבית קדשי הקדשים וכמו שנאמר במקרא הנ"ל שהבאתי והתפללו אליך דרך ארצם שנתת לאבותם והבית אשר בנית לשמך וע"ז מסיים הכתוב ושמעת השמים מכון שבתך את תפלתם ועשית משפטם וכמו שאמרו בברכות כ"ט לענין תפילת י"ח וכשיעשה כן בודאי לא תשוב תפלתו ריקם, עכ"ל.

ובדבריו למדנו ב' חידושים, א' שמדברים המעכבים שתפילתו תתקבל הוא שיכוין שתלך תפילתו דרך א"י ומשם עד ירושלים ומשם לבית קה"ק, ובפשוטו למד זאת מתפילת שלמה (מ"א ח) שאם ישראל יתפללו לה' בעת צרכם דרך העיר אשר בחר ה' יקבל תפלתם ותחנתם. [ואפשר שהצריך רק כונת הלב כנגד ירושלים (ולא צידוד פנים) דזהו מעיקר דינא, וכדאיתא במתני' (ברכות דף כח ע"ב) דאף מי שאינו יכול להחזיר פניו צריך לכה"פ לכוין את לבו כנגד בית קה"ק, וכונה זו הוי אף לעיכובא כדמשמע ברמב"ם פ"א מהלכות תפילה ה"ג ובכס"מ שם]. והדברים מפורשים בדברי רבינו יונה (סופ"ה דברכות) שכבזה"ל; שע"י ההבטה הזאת "יכוין בתפילתו כנגד המקום יותר ותהיה תפלתו רצויה ומקובלת", ע"כ.

ב'. שדין זה להתפלל כנגד ירושלים לא הוי רק בתפילת י"ח אלא ה"ה בכל תחנה ובקשה, וכן שרק תנאי זה צריך לכל תחנה ובקשה ולא שאר השמונה דברים שמנה הרמב"ם (בפ"ה מהלכות תפילה). והדברים מפורשים בספר המספיק לעובדי השם (פכ"ה עמו' 95) לר"א בן הרמב"ם, וז"ל: ואינני סבור (שיש) חכם המדמה ששלמה, כאשר אמר שהתחינות צריכות להיות לכיוון בית המקדש, התכוון לשמונה עשרה או לשבע ברכות של תפלה בלבד, אלא לכל תחינה ובקשה אמר: כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה (מ"א, ח לח), ולא הבדיל בזה לא בין עומד ולא בין יושב, ע"כ. [ומה"ט מנהג בני ספרד שהיו קמים בתפילת ערבית בברכת השכיבנו לכיוון מזרח (דמנהגם לשבת בביהכ"ס בצדדים ולא נגד ההיכל כמנהג בני אשכנז, עי' רמ"א סי' ק"נ סעי' ה', ובשו"ת מהריא"ץ או"ח סי' י"ב-י"ג-י"ד) מאחר שיש בו בקשות. ובשבת יש הרבה שעומדים מאמירת ופרש עלינו, לפי שקבלת נפש יתירה בליל שבת היא באמירת בואי כלה, רוח יתירה בברכו, נשמה יתירה בופרש, ובכולם צריך לעמוד, עי' שערי תשובה סי' רס"ז באמצע סק"ב].

*

כח סגולת השבת

אמרו חז"ל (בשבת דף י"ב ע"א) שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, והיינו דהשבת קודש עצמה היא רפואה. עוד איתא שם, ר"מ אומר יכולה היא שתרחם, ופרש"י אם תכבדוה מלהצטער בה, כלומר יכולה השבת לפעול שבזכותה שתכבדוה ירחמו עליכם

חובתנו בימים אלו

ותתרפאו, וכתב המהרש"א והיינו בלא תפילה. ובספר עמוד אש (עמ' קנ"ט) הובא שפעם אחת בא רב אחד בערב שבת אל המהרי"ל דיסקין זצ"ל לבקש על בנו שפרפר בין החיים והמוות, ואמר לו רבינו תנוח דעתו, **שבת קודש עצמה היא רפואה**, ובליל שב"ק חלה הטבה פתאומית במצב הילד, והרופאים הפליאו את הדבר.

בספר חפץ חיים (על התורה) מובא, שבעיר לוצק שהגאון רבי זלמן סרוצקין זצ"ל היה רב בה, היה עשיר מופלג שהיה לו בית חרושת גדול מאוד, ואף שהיה משתדל בשמירת המצוות, אך בענין שמירת שבת קודש היה פרוץ מאוד, ובערב שבת אחר השקיעה המכונות של בית החרושת עדיין היו עובדות, וכן קודם זאת השבת כבר התחילו בבית חרושת בעבודה. לאותו עשיר הייתה בת שחלתה בליבה, והעשיר דרש ברופאים ונסע עם בתו ברכבת לפרופסור בוין, באותו רכבת נסע גם רב העיר הרב סרוצקין זצ"ל. פתאום נעשה רעש גדול ברכבת כיון שהתברר שברכבת נוסע גם מרן החפץ חיים זצ"ל, כל היהודים שהיו ברכבת נדחקו לראות את החפץ חיים וכן לבקש ממנו ברכות וכדו'. החפץ חיים שמע כל אחד, ונתן ברכה לכל היהודים שביקשו ממנו ברכה, אולם כאשר אותו העשיר ניגש אל החפץ חיים ואמר לו שהוא רוצה ברכה לבתו שחולה בליבה, אמר לו החפץ חיים **מה אתה בא אלי לבקש ברכה תיגש לשבת לבקש ברכה**, כי הרי השבת היא מקור הברכה וכמו שאומרים בקבלת שבת 'לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה', והחפץ חיים הביא לו פסוקים מפורשים שבזמן שהאדם שומר שבת הוא וכל בני ביתו מתברכים, ואף שהחפץ חיים מעולם לא הכירו מ"מ לא הסכים לברכו, הרב סרוצקין זצ"ל, שהיה מאחורי הגביר וראה את המעשה, דפק לו על גבו ואמר לו אתה שומע מה שמדברים...

ומקור הדברים הוא מדברי הזוהר (יתרו דף פ"ח ע"א), 'ויברך אלקים את יום השביעי', כיון דלא נחית ביה מזונא מה ברכתיה אשתכח ביה, אלא הכי תני כל ברכאין ביום השביעי תליא, ומההוא יומא מתברכין כל שיתא יומין, ע"כ. אולם בדבריו מצינו פלוגתא, דעת האור החיים (שמות כ', כ"א) שמן השבת מתברכים כל ימי השבוע שאחר השבת, דעת האלשיך (שמות פרק כ') והפנים יפות (ויקרא כ"ה ב') שכל השבוע שלפני השבת מתברך מכח השבת שלאחריו, ודעת החיי אדם (שבת כלל א' סעי' א') שהימים מיום רביעי עד שבת מתברכים משבת הבאה, ואילו הימים שמיום ראשון עד יום שלישי מתברכים מכח שבת שעברה. והנה בביאור השיטות שימות השבוע מתברכים מכח השבת שלאחריו, לכאן כיצד חלות הברכה שייכת קודם שהגיעה השבת, הא באותו זמן עדיין לא היה ברכה והאיך תתעורר הברכה למפרע. ושמעתי שבאמת אין צריך לברכת השבת את המעשים של שמירת השבת גופה, כדי לקבל את השפע הבא משבת הבאה למפרע, אלא שכאשר האדם נמצא כל השבוע בהליכה לקראת שבת ע"י שזוכר את השבת ומתכוון אליו, הרי הוא מקבל את השפע של השבת מאותו זמן ע"י שהעמיד עצמו בקדושת שבת במקצת.

והנה בפיוט של לכה דודי, אומרים 'לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה', ודבר זה יש לפרשו בב' פנים, לדעת האור החיים שמן השבת מתברכים כי ימי השבוע שלאחריו, הכוונה כפשוטו, 'לקראת שבת לכו ונלכה' - כמו שאמרו (שבת דף קי"ט ע"א) ר' חנינא

חובתנו בימים אלו

מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה, והיינו דין תוספת, 'כי היא מקור הברכה' - שע"י שמירת שבת כראוי חלה הברכה לכל ימות השבוע, לפיכך ככל שנגדיל את השבת כך נרחיב את הברכה לבתינו, וכמו שאמר החפץ חיים לאחד שהיה זקוק לישועה מעל לדרך הטבע, שע"י שתגדילו את ברכת השבת בבתיכם ותקבלו את השבת כבר מפלג המנחה, תזכו שברכת השבת תשפיע עליכם כל טוב. ולדעת האלשיך והפנים יפות שכל השבוע שלפני השבת מתברך מכח השבת שלאחריו, הכוונה ב'לקראת שבת לכו ונלכה' - שעל ידי זה שבכל ימות השבוע נלך לקראת השבת לזוכרו ולהתכוון אליו ע"י חלה עליו ברכת השבת, 'כי היא מקור הברכה' להשפיע שפע כל טוב על כל מי שכבר הגיע לכך ביום החול, 'מראש מקדם נסוכה סוף מעשה במחשבה תחילה' שנתקיים גם אצלו סוף מעשה במחשבה תחילה בזה שכל השבוע מחשבתו היתה על התכלית שהיא שבת והיה זוכרה ומכין כל הצריך לה, והיה מתדמה לדרכיו של הקב"ה בבריאה, לכן זוכה לברכת השבת כבר באותו זמן.

וידוע שהחפץ חיים היה רגיל לומר לאנשים שהיו זקוקים לישועה ה', להקדים את כניסת השבת, שהרי השבת היא מקור הברכה וע"י שתקדימו את קדושת השבת תגדילו את ברכת ה' בביתכם. [ועי' בשבת דף קי"ח ע"ב 'כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו', ובמדרש רבה (שמות כ"ה י"ב) השומר שבת גוזר גזירה והקב"ה מקיימה, ובירושלמי (ברכות פ"ב ה"ח) ברכת ה' היא תעשיר - זו ברכת שבת. ועי' ב'בן יהוידע' על דברי הגמ' (שבת דף קי"ח ע"א) 'כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים' שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' (ופרש"י אז תתענג - בתר וקראת לשבת עונג כתיב), דקאי על המוסיף מחול על הקודש, (ובזה"ק פרשת בשלח עה"פ וקראת לשבת עונג' כתב שהכוונה לתוספת שבת), ושכרו מידה כנגד מידה, דכמו שלשבת יש 'גבול' בבואו ובצאתו ובא זה והוסיף להרחיב ולקיים את השבת מבלי לתת גבול ליום השבת, לכן אף שכרו יהיה כנחלה בלי מצרים].

הגאון רבי צבי קפלן זצ"ל רב העיר צפת, סיפר מעשה שהיה עמו בבחרותו בעת שלמד בישיבת מיר, שכידוע שבזמנם לא היה לישיבה מטבח ופנימיה, והבחורים היו אוכלים 'טעג' אצל בעלי בתים מהעיירה, פעם ביום שישי לא הרגיש טוב, ונשאר לנוח בחדרו, כאשר התקרב זמן חצות ובעל הבית עדיין לא הגיע לבית, נגשה בעלת הבית והתחננה אל ר' צבי קפלן זצ"ל שילך ויחפש את בעלה, לאחר שמצא את בעלה, שאל ר' צבי ממה חששת כל כך שבעלך עדיין לא הגיע בחצות היום, הרי עדיין היום גדול עד כניסת השבת. השיבה לו האשה שאחרי שהתחתנו לא נפקדו בזרע של קיימא זמן רב, ונסענו לפרופסור יהודי גדול בוינ והוא ייאש אותנו, ואמר שבדברך הטבע אין שום סיכוי, אולם יש רק אדם אחד שיכול לעזור לכם, והוא מרן החפץ חיים זצ"ל, תיסעו אליו והוא יעזור לכם. משם נסענו מיד לחפץ חיים, והיה זה בסוף ימיו והחפץ חיים כבר היה חלש מאוד ואמרו שאי אפשר כעת להיכנס אליו, אולם המתנו שם זמן רב עד שהחפץ חיים יוכל לקבל אותנו, כאשר קיבל אותנו סיפרנו לו את הצרה שלנו, וכן את דברי הפרופסור. אמר לנו החפץ

חובתנו בימים אלו

חיים, הרי בזכות השבת מתברכים כל ימי השבוע, (כמש"כ הזוה"ק פר' יתרו "דמה הוא יומא מתברכין מיניה כל שיתא יומין", וע"ע באור החיים בראשית פ"ב פ"ג שהרחיב בזה, וכתב דכל קיום ימי השבוע הוא בזכות שמירת שבת, ע"ש), וממילא אם תגדילו את ברכת השבת אצלכם ותקבלו את השבת כבר מפלג המנחה, ברכת השבת תשפיע עליכם כל טוב, ובזכות זה תזכו לבן זכר. אנו קיבלנו את דברי החפץ חיים ולאחר שנה נפקדנו בבן זכר, מאותה שבת בעלי מקפיד בכל ערב שבת לבוא בחצות ולהכין את כל צרכי השבת, כדי שנוכל לקבל את השבת מיד בפלג המנחה.

והגר"מ שטרנבוך שליט"א סיפר ששמע ממרן הגר"י אברמסקי זצ"ל, שסיפר, שנתגלה לו בחלום סגולה גדולה לרפואה, להכין הבית נאה ומכובד לכבוד שבת מערב שבת בשעות הבוקר, כשהשולחן מכוסה במפה לכבוד שבת, והיין והחלות מוכנים לכבוד השבת.

באחד הקהילות החשובות בארה"ב היה מגיפה שבני אדם צעירים הסתלקו מן העולם, וראשי הקהל באו למרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל לבקש עיצה בדבר, אמר להם הגראי"ל תראו להגדיל את קדושת השבת בעירכם ולקבל השבת חצי שעה קודם השקיעה, וכך עשו וקיבלו עליהם אנשי העיר להקדים את יום השבת ומאז פסקה המגיפה. [והוסיף הגראי"ל, והעיקר הוא לפרוש ממלאכה, אבל לא יקבל קבלת שבת בעוד היום גדול, כי יכול ח"ו לבוא לידי מכשול]. והדברים מפורשים בפרי מגדים (סי רנ"ו סוף סק"א) "המוסיף מחול על הקודש - מוסיפים לו חיים".

סגולות לישועה

* בקדמונים כתוב סגולה בדוקה לישועה, להקדים זמן קבלת שבת. וכתבנו לעיל בהרחבה מקורות לענין זה.

* להפריש חלה בערב שבת, עי' במ"ב סי' רמ"ב סק"ו במעלה לאפות חלות בער"ש לכבוד שבת - כדי לקיים מצות חלה, לפי שאיבדה את אדם הראשון שהיה חלתו של עולם שנברא בערב שבת. ומצינו במעלת חלה, בספר הגימטריות (לרבי יהודה החסיד פ' משפטים) "וְהִסְרֵתִי מִחֻלָּה" (שמות כ"ג כ"ה) - כשתתן חלה, "וּבִרְךָ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מִימֶיךָ".

* בספר 'פרי עץ החיים' לרבי חיים ויטאל זצ"ל מובא, שאחרי סיום הקטע הראשון של 'עלינו לשבח' במילים 'אין עוד', לפני תחילת הקטע 'ועל כן נקווה לך', כדאי לעצור לרגעים ספורים ולכוון במחשבה על ישועה אחת נחוצה. זוהי סגולה בדוקה ומנוסה, ובעזרת ה' המכוון על בקשה אחת בין תפילת 'עלינו לשבח' לתפילת 'ועל כן נקווה', זוכה לקבלת משאלתו.

* כתב השערי תשובה (סי' קי"ח) בשם מהר"י צמח, בשמו"ע בברכת את צמח דוד, באומרו 'לישועתך קוינו' יכוין לישועת ה' שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע, ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים לעתות בצרה בזה, עכ"ד.

חובתנו בימים אלו

* שמעתי מאמו"ר זצ"ל, מעשה שהיה בישיבת פונביז', שהגיעה טלגרמה מחו"ל על בחור אחד שהיה חולה מאד, וביקשו שיגשו למרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצוק"ל לבקש ממנו שיתפלל עליו - בחור אחד ניגש, וסיפר לו את הענין, וביקש מרבי יחזקאל שיתפלל עליו - שאלו המשגיח, האם יש לאותו חולה איזה שייכות עם זכות הרבים, אם הוא עוסק בענין רבים, אפילו שיהיה איזה גבאות... וחזר על זה כמה פעמים, ואמר, תזכור - כי ענין זה חשוב ביותר, ומאד נוגע לחולה - זהו היתה התשובה בזמן שהחולה היה מסוכן ביותר. (הדברים הובאו בספר 'צדקתם עומדת לעד').

כל דעביד רחמנא לטב עביד

הרמב"ן מפרש את הפסוק בתהילים (מ"ח ב') 'דמינו אלהים חסדיך בקרב היכלך' (הנאמר בשיר של יום, ליום שני), דהכוונה שבעולם הזה נראה לנו שיש הנהגה של מידת הדין, 'דמינו אלוקים' - בזה שרואים אנשים שסובלים ונענשים, אבל כשנבוא לעולם האמת נראה שהכל זה חסד, 'חסדיך בקרב היכלך' - שם בהיכלך נראה שהכל הוא מחסדך, כי שם רואים את התמונה כולה בכללותה ובשלימותה, ואז מגלים שכל מה שהיה נראה לנו רע בעוה"ז, אין זה כי אם טוב.

ובתהילים (פרק צ"ב) כתוב, "להגייד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", ומבואר שעל אותו דבר שבלילה היינו בזמן הסתר והגלות, אז בבוקר שיתגלה לעין כל הנהגתו נראה שזה 'חסדך', ועלינו להאמין בתחילה שהכל הוא טוב, גם אם כעת אין מובן לנו.

[וידוע שאחד שיציע לחבירו 2000 דולר על כל מכה שיביא לו, האם חבירו ירגיש צער במכה או עונג שמרויח בזה ממון רב, וכשנאמין ונכיר במעלת ייסורינו בעולם הזה, איך שמנכה אותו מיסורי עוה"ב, הרי יתברר לנו שכל הייסורים הם לטובתינו וכולו רווח. וידוע מה שאמר החזו"א לגיסו הקה"י, שכמות הייסורים שאדם יקבל הוא מגזירת עליון ואין בידנו לברוח מזה, אך אם הם יהיו טוב או רע זהו בחירה שלו איך שהוא יתמודד עם זה. ונביא לזה מש"כ מרן הגרא"מ שך זצ"ל בספרו אבי עזרי (בהקדמה) לבאר מה שכתוב בפרשת וילך, וּמְצָאֵהוּ רְעוֹת רְבוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל פִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקַרְבֵי מְצָאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה, ולכאורה מתחיל ברעות רבות וצרות, ומסיים בצרות לבד, ולא אמר מצאוני הרעות והצרות האלה. וביאר נקרא גוף הרעה, וצרות הוא מלשון צר ואונקלוס מתרגם ועקן - והיינו שמעיק להאדם, שלפעמים נמצא האדם במצב כזה שצר לו והעולם חשוך בעדו ונשבר רוחו בקרבו מלבד האיסורים שיש לו ע"י גוף הרעה, וזה בא לו ע"י חוסר אמונה ובטחון בה', דמי שיראת ה' נגע בלבבו ומאמין בה' ובהשגחתו הפרטית, הצרות אינו צרות ואין מעיק לו ואין מציר לו וכמאמר דוד המלך בתהילים גם כי ילך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי, כי בכל ימצא מנוח ותנחומין, ומשום כך אחר שבא לו ההכרה לאמר כי אין אלוקי בקרבי, בטלה ממילא הצרות, ורק הרעות הן רעות, ועל כן אמר ומצאוני הרעות האלה].

חובתנו בימים אלו

ה"חפץ חיים" זצ"ל נשאל, מהו ההגדרה של 'א-העכרער איד', (יהודי מרומם ונעלה), והשיב, במשל לאדם העומד סמוך לכותל, ואינו רואה מאומה לפניו זולת הכותל, אולם אם האיש העומד סמוך לכותל אדם גבוה הוא, הרי הוא מביט מעל הכותל ורואה את כל המרחב אשר לפניו מצד שני של הכותל. כן הוא ג"כ לענין הנהגת השי"ת בעולם, פעמים נראה לו לאדם ש'כל העולם נעשה לפניו ככותל', העולם חשך בעדו, אבל אם הוא יהודי נעלה ומרומם - כלומר בעל בטחון בהשי"ת כדת וכראוי, הרי הוא כאותו גבוה המכיר ורואה גם את צידו השני של הכותל, ויודע הוא שהכל לטובה ולברכה - ויש צד שני למטבע - מעבר לחושך הנראה מצד הזה של הכותל.

נויש עוד לדעת שכל האמונה מתחילה רק מהמקום הנסתר - שלא רואים, וכמאמר דוד 'ואמונתך בלילות' - שבליילה בעת החושך אז הוא המבחן האמיתי אם אתה מאמין. וכידוע המעשה על אחד הצדיקים ששאל את חסידיו, האם אתה מאמין שהקב"ה ברא את השמים ואת הארץ, וכולם אנו שכן, והצדיק אמר שהוא אינו מאמין. והחסידים חשבו שהשתבשה דעתו. ושוב שאל אותו הצדיק האם אתם מאמינים שיש כאן שולחן, וענו חסידיו, אנו רואים זאת ואין אנו צריכים להאמין, ואז אמר אותו צדיק גם אני רואה שהקב"ה ברא שמים וארץ, וכי השולחן עומד ללא נגר שבנהו, ואין אנו צריכים לזה לאמונה, ורק דברים שלמעלה מהשגתינו אנו זקוקים לאמונה. וראוי להביא את דבריו הנוראים שכתב הרמב"ן (ויקרא י"ד, י"ח) שמצורע מביא חטאת לכפר על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלהים וזה טעם טומאתו, והיינו שאדם בימי צערו בא לידי הרהר קט באמונה ולפיכך הוא מחויב בקרבן, ועלינו להתחזק בזה בפרט בימי ההסתר שלא נבוא לידי חיוב חטאת].

אאמו"ר הגרב"צ פלמן זצ"ל היה אומר, כי הנהגת ה' בעולם לפעמים דומה הוא לתמונה העשויה מריקמה, מצד אחד שלו רואים תמונה יפה עם נוף יפה, דשא ופרחים בתים וכו', אבל אם הופכים את התמונה לצד השני רואים מערבולת של חוטים סבוכים קשרים וכו', כשמתבונן האדם בתמונה בצורה נכונה, מבין הוא שללא הקשרים הללו ומערבולת החוטים המסובכים הללו לא היתה תמונת ריקמה יפה זו בצידו השני. כך הדבר גם בנסיונות והקשיים הפוקדים את האדם במהלך החיים, אילולי הנסיונות והקשיים שיש לכל אחד באשר הוא, לולא הקשרים הללו והקשיים, לא היה מגיע לתוצר הסופי, לתמונה היפה וההצלחה הגדולה. כך עלינו להסתכל על החיים בצורה הנכונה ולדעת שהכל לטובה, גם אם עכשיו לעת עתה לא נראה הדבר כך בעיני בשר, עלינו להתבונן על החיים בסופם, בשעה שהתמונה כבר תהא מושלמת, רק אז נראה ונבין כמה היה צריך את כל הנסיונות הללו כדי להגיע להשגים הללו, כמו שבתמונה באמצע עשייתה עדיין לא רואים את יפיה, כי אם בגמר עשייתה, כך בחיים בעוה"ז לא תמיד מבינים ורואים את הטוב והיופי שיש בזה, רק לאחר ה-120 שלו כשיעלה נשמתו למעלה ויראה את כל מהלך החיים שלו, מהלידה ועד הפטירה, רק אז יראה מצב של תמונה מושלמת, אז יראה כמה זקוק היה לכל

חובתנו בימים אלו

הקשרים והקשיים הללו שעבר במרוצת חייו בכדי לקבל את התוצר הסופי הנפלא, תמונת ריקמת חייו.

כתיב "וראית את אחורי לפני לא יראו", היה אאמו"ר זצ"ל מביא בשם המפרשים בדרך רמז, "וראית את אחורי" רק לאחר מעשה כשתבונן אחורה, תראה את הטובה בהנהגת השי"ת איתך, אבל "ופני לא יראו", כשהנך עדיין עומד לפני, פי' לפני השלמת התמונה, לא תראה את ההטבה שבדבר, כי יראה לך רק רע, ולא תבין עדיין את הטובה שתצמח לך בזה.

פעם אחד ביקר אאמו"ר זצ"ל אדם שהיה בעל יסורים גדול, ואמר לו משל זה מתמונת הריקמה, והוסיף ואמר: כי בתמונת ריקמה כמה שיש יותר קשרים וסיבוכים מאחוריה, כך התמונה יותר מורכבת ויותר מיוחדת, תמונה פשוטה אין בה הרבה קשרים וסיבוכים, כך גם הדבר בחיים, כמה שיש יותר קשיים ותסבוכות לאדם, הרי זה סימן שהחיים שלו יותר חשובים לפני הקב"ה, והולך ונוצר פה תמונת ריקמה מפוארת ביותר, ויש לו לשמוח בזה בIODעו שדוקא עקב קשיים אלו שהוא עובר נוצרת פה תמונה מפוארת ביותר שיזכה לראותו באחרית ימיו בעוה"ב.

המשגיח הגה"צ רבי אליהו דסלר זצ"ל בשם חמיו זצ"ל המשיל את ענין הטבע, לאדם המביט ורואה דרך סדק צר שיש בקיר, ורואה עט שכותב, יותר מזה אינו יכול לראות דרך סדק זה, אבל אם ירחיבו את הסדק שבקיר, הלא יראה שלא העט כותב, אלא האדם הוא זה שכותב באמצעות העט. כן הדבר ג"כ בענייני הטבע שבבריאה, מי שראיתו מצומצמת רואה רק את הטבע ונדמה לו כאילו הוא זה שפועל, אך בראיה רחבה ונכונה זוכה האדם להכיר שרצונו של הקב"ה הוא זה שפועל באמצעות הטבע, וממנו ית' אינו יוצא דבר רע כי טוב וחסד, ע"כ. והוסיף המשגיח הרב דסלר זצ"ל, כי במבט עמוק יותר, אין כלל טבע בעולם, אלא רצונו של הקב"ה בלבד הוא הפועל בעולם, והטבע מהווה רק כסות וכיסוי למעשיו של הקב"ה. הגה"צ רבי דוב יפה זצ"ל שאל אותו פ"א, שבדברי הרמח"ל בספר דרך ה' משמע בכמה מקומות שהקב"ה אכן נתן כוחות לטבע לפעול, אלא שכוחם תלוי ברצונו של הקב"ה. והשיב המשגיח זצ"ל שהרמח"ל דיבר במבט של 'נגלה', אך בעומק הדברים אין הדבר כן.

ובאמת כשזוכה האדם לחיות באמונה פנימית ואמיתית, הרי הוא להכרה ברורה שאין שום רע בעולם, והכל נעשה בגזירת עליון מהטוב והמטיב שבעולם. נוראיתי פירוש נפלא, דכשיעקב פגש בבנו יוסף, כתיב (בראשית מ"ו, כ"ט) ויפל על צואריו, אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ורש"י הביא דברי חז"ל שיעקב היה קורא את שמע, ומפרשים שיעקב לא אמר זאת למצות קריאת שמע, דא"כ אף יוסף היה אומר, אלא שיעקב אמר שעד עתה חשבתי שיש בעולם ב' מידות, מידת הדין ומידת הרחמים, וזה ה' שהוא רחמים ואלקיני שהוא דין, אך עתה שרואה את כל המסובב אז ה' אחד, יש רק רחמים, אלא שלפעמים אין אנו מבינים זאת, וזה נראה לנו בשעת מעשה כדבר רע. ובספר אהל יעקב (בריש פרשת וארא) ביאר מה שכתוב וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה', שזה תשובה על שאלת

חובתנו בימים אלו

משה רבינו (בסוף פרשת שמות) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך, דאיך יתכן שמתבשרים על הגאולה ואז ניהיה קשה, והתשובה לזה אני ה', הכל זה ממידת הרחמים, כדי לזרו את הגאולה, וכמו שאמרו חז"ל שקושי השיעבוד השלים].

וכדי להמחיש ענין זה נזכיר שתי עובדות ששמעתי מאחד המגיידים. בעיר בני ברק באחד הלילות היו מספר רב של חתונות, והאוטובוס האחרון לירושלים בקו 402 שיוצא בשעה 12:30 כבר התמלא כולו בתוך העיר, ולא עצר בתחנות האחרונות שברח' הרב כהנמן שהיו מלאים באנשים נשים וטף. העומדים בתחנה התקשרו לחברה, והם אמרו שישלחו עוד אוטובוס לתחנות האחרונות, אך כדרכו של עולם הבטחות לחוד ומעשים לחוד, והאנשים המשיכו להמתין לאוטובוס והוא בושש מלבוא, בשעה 2:30 לפנות בוקר הגיע אוטובוס ריק ומספרו 318, מספר שנוסע לרחובות, האנשים שעמדו בתחנה ביקשו ממנו שיקח אותם לירושלים, אך הוא אמר שאינו יכול למלא בקשתם מאחר שהוא שייך לרחובות, ואם ישנה את המסלול הוא עלול לינוק מזה, אחרי תחנונים ובקשות שאמרו לו שיש בתחנה נשים וטף הנמצאים ברחוב וממתינים למעלה משעה וחצי הסכים לקחתם, ושינה את מספר האוטובוס ל-402. כל הדרך באו הנוסעים לברך את הנהג על מסירותו למענם, אך כשהגיעו לירושלים, ניגש אחד הנוסעים לנהג ושאל אותו בכנות איך עשה את זה, הרי בחברה רואים דרך מכשיר הלוויין שלא נסע ביעד הנכון, אז הוא ענה ואמר, שבאמת הוא היה שייך לקו 402 והיה אמור לקחתם, אלא שידע כי כשיגיע יקבל טרוניות וקללות מהאנשים על כך שהוא איחר כל כך, לכן החכים ושינה את מספר הקו כדי שיחשבו האנשים שהוא שייך לקו אחר ומרוב טובו הסכמים לקחתם, ואז נהפך הקללה לברכה. כך היא דרכו של עולם, בני אדם מרגישים שחייבים להם הכל ובאים הם לטענות על הנהגת ה' עמם, אבל האמת שלא חייבים לו כלום, הכל נקבע לפי מה שנגזר למעלה, אם נגזר שיבוא קו 402 אז גם אם כתוב עליו 318 כבר נקבע שהוא יהיה 402, ואין מי שעושה לך רע או טוב, כי הכל מגזירת עליון.

עוד מעשה, באחד מהישובים נכנס 'אריה' לבית מגורים בקומה רביעית, והיו שם צעקות נוראות, כל בני הבית חיפשו מחסה, אחד עלה על המקרר ואחד על הארון, חוץ מילד אחד שנשאר להסתכל על האריה, וכולם צועקים גיוועלד גיוועלד, והילד לא מתייחס וממשיך להסתכל עליו, ואז האריה מביט בפניו, והצעקות היו נוראות, והילד כאילו אינו שומע ואינו בורח, ואז האריה כבר שם את ידיו על הילד, וכולם צועקים שמע ישראל, וברגע האחרון האריה מוריד את לבושו, וכולם רואים שאין זה אריה אלא אביהם שהתחפש לאריה. שאלו את הילד איך ידעת שזה אביך, ואמר להם, ידעתי שאריה לא עולה לקומה רביעית, ידעתי שאריה לא פותח את הדלת לבד, וידעתי שלאריה אין מפתח של הבית, ובודאי שזהו אבא, ומאבא אין מה לפחד. כך אנו צריכים לדעת, שהקב"ה מטיב עם בריותיו, וכשנעשה לאדם צרה צריך הוא לדעת שמי שעושה את זה הוא האבא שבשמים שכולו טוב, ובזה גופא הוא רוצה להטיב עמו, והצרה שנראה זה רק תחפושת של אותו אריה.

חובתנו בימים אלו

ושמעתי מאחד הרבנים שליט"א שאמר כי מדרך הבריות לשאול על העבר 'למה' אירע כך וכך, ואילו כלפי העתיד שואלים 'מה יהיה'. והנה 'למה' עולה למנין ע"ה, גם 'מה יהיה' עולה למניין זה, וראה זה פלא 'בטחון' אף הוא בגימטריא ע"ה, חושבנא דדין כחושבנא דדין, ללמדך שה'בטחון' מסלק כל שאלות חששות, פחדים וספקות, הן העבר - 'למה', הן העתיד - 'מה יהיה'... ובאמת, כי כל הרגשת הצער נובעת מחמת שמרגיש תמיד ש'חסר' לו... חסר לו כסף... חסר לו בריאות וכו' וכו', כי נדמה לו ש'מגיע' לו כל הטובות שבעולם, אמנם אם יתחזק באומנתו לדעת שהקב"ה הוא מנהל את העולם והוא הנותן, אזי יתברר לו היטב שלא מגיע לו כלום... כי הקב"ה משפיע בכל עת ובכל שעה מאוצר מתנת חינם, וכפי הטובה האמיתי בעבורו, וממילא ישמח בחלקו.

האדם צריך לחיות בידיעה שהכל מאיתו יתברך ומלבדו אין כלום, ואז יזכה ג"כ לישועה. ומצינו בזה בדברי חז"ל, במסכת מגילה דף ט"ו ע"ב עה"פ "ותעמד בחצר בית המלך הפנימית" א"ר לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה, אמרה (תהילים כב-ב) "אלי אלי למה עזבתני", שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון, או שמא על שקראתיו 'כלב', שנאמר (תהילים כב-כא) "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי", חזרה וקראתו 'אריה' שנאמר (תהילים כב-כב) "הושיעני מפי אריה". ודברי הגמ' סתומים, וכי מאי נפק"מ אם קראו כלב או אריה, שבשביל כך תסתלק ממנה שכינה ותהא בסכנה. וביאר המהרש"א שם בח"א, שההבדל בין כלב לאריה הוא, שמכלב אפשר לינצל על ידי תחבולות, אבל מאריה אי אפשר להנצל בשום צורה כי אם על ידי נס, ולפיכך בתחילה שסברה אסתר שהמלחמה הוא מול המן, אמרה שא"כ יש בידה תחבולות איך לבטל הגזירה, והיינו שהיא בטחה בכוחה ולא רק בהקב"ה, אבל לאחר שהבינה שהגזירה היא מהמלך, א"כ אין לה שום עצה ותחבולה להנצל כי אם ע"י ישועת השי"ת, ולאחר שתולה אמונתו ובטחוננו רק בו ית' אז באה הישועה.

עוד מצינו במדרש איכה, אָמַר רַבִּי יְלֹוּי כָּל עָרְבַת תְּשַׁעָה בְּאָב הָיָה מִשָּׁה מוֹצֵיא כְּרוֹז בְּכָל הַמְּחֻנָּה וְאוֹמֵר צְאוּ לַחֲפָר, וְהָיוּ יוֹצְאִין וְחוֹפְרִין קְבָרוֹת וַיִּשְׁנִין בְּהֵן, לְשַׁחֲרִית הָיָה מוֹצֵיא כְּרוֹז וְאוֹמֵר קוּמוּ וְהִפְרִישׁוּ הַמֵּתִים מִן הַחַיִּים, וְהָיוּ עוֹמְדִים וּמוֹצֵיאִין עֲצָמָן, חֲמִשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף וּפְרוֹטְרוֹט חָסְרוּ שֵׁשׁ מְאוֹת אֶלֶף, וּבִשְׁנַת הָאֲרָבָעִים הָאֲחֵרוֹן עָשׂוּ כֵן וּמָצְאוּ עֲצָמֵי שְׁלֹמִים, אָמְרוּ דוֹמָה שְׁטַעֲנוּ בְּחֻשְׁבוֹן, וְכֵן בְּעֶשְׂרֵי וּבְאַחַד עָשָׂר וּבְשָׁנִים עָשָׂר וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר, כִּיּוֹן דְּאֵתְמַלֵּא סִיְהָרָא אָמְרוּ דוֹמָה שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּטַל אוֹתָהּ גְזָרָה מְעֲלִינוּ וְחִזְרוּ וְעֲשָׂאוּהוּ יוֹם טוֹב. והקשה מרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל, דלכא"ו מדוע רק החמש עשרה אלף האחרונים זכו שהגזירה תבטל מעליהן, וכי אחרים לא התפללו להינצל. ותירץ שההבדל בינם לקודמים הוא, שכל שנה שהיו מתים חמשה עשר אלף מתוך עשרות אלפים ששכבו בקברם, כיון שהרוב היו קמים מקברם ממילא בכל פעם כששכבו לא היתה תפילתם שלימה לתלות עיניהם רק בחסדי השי"ת, כיון שהיתה בהם מחשבה אצל כל אחד בתוך ליבו שהוא לא יהיה בין הט"ו אלף שימותו אלא יהיה מן הנשארים, אולם החמשה עשר אלף האחרונים של דור המדבר, היה ברור להם שהם לא יקומו, ואין להם

חובתנו בימים אלו

במה לתלות כי עם להישען על אביהם שבשמים, ולכך הם שפכו את ליבם באמת ותלו ביטחונם רק בהקב"ה לכן נתקבלה תפילתם ונתבטלה מהם הגזירה. וזה מה שאמר דוד המלך ע"ה "קרוב ה' לכל קוראיו" אך אינו נענה אלא "לכל אשר יקראוהו באמת", והיינו בלב שלם מבלי להישען על חכמתו או גבורתו או דבר אחר. והוסיף המשגיח זצ"ל, שלכן ישיבת מיר שרדה במשך שנות מלחמת העולם השנייה האיומה למרות כל גלותה ומעברה ממקום למקום בסכנות גדולות ובתנאים קשים ביותר, ואילו כאשר הגיעו לארה"ב נחרבה הישיבה, כיון שכאשר היו בגלות תלו כל ביטחונם בהשי"ת והיה להם סייעתא דשמיא, ואילו כאשר הגיעו למקום מבטחים כבר בטחו גם בבני אדם, ולכן לא נענו, ונחרבה הישיבה.

בש"ך עה"ת כתב עה"פ והנה וְהִנֵּה יְ-הוָה נִ-צָּב עַ-לָּיו (בראשית כ"ח, י"ג), כתב דר"ת עני, דהיינו שרק מי שמרגיש בגדר עני שאין לו מדיליה כלום, עליו ה' ניצב.

אאמו"ר זצ"ל אמר בשם המשגיח הגה"צ רבי אליהו דסלר זצ"ל לבאר מה שאומרים בהלל, כָּל גּוֹיִם סְבִיבוֹנֵי וְגו', דוד המלך אומר, כל גוים סבבוני - "בשם ה' כי אמילם" כלומר אמנם אני בוטח בשם ה', אבל בליבי ישנה הרגשה שאני הוא שאנצח אותם, עדיין ה"אני" קיים, ואז ממשיך דוד ואומר "סבבוני גם סבבוני" - המצב נעשה דחוק יותר, הם כבר מסתובבים סביבי ומצחצחים את חרבותיהם כדי להנקם בי, הנני מתחזק יותר ואומר בַּיָּשָׁם ה' כִּי אֶמְיָלֵם" - בטחוני בה' מתחזקת יותר, אבל עדיין ישנה ההרגשה של ה"אני" כי אמילם" אני יכרית אותם, והישועה לא מגעת, כי הבטחון בה' עדיין אינה מושלמת, ממשיך דוד המלך ואומר "סבבוני כְּדַבְרֵי, דַּעְכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים" - הם כבר כל כך קרובים להשמידני ואני כבר שומע את הזמזומים שלהם כמו הדבורים שמסתובבים מסביבי ושומעים את הזמזום שלהם, וכך אני שומע את האש קוצים המתנפצים באש שמסביבי, הם כבר מסביבי ומפילים אותי כבר, דוד מתחזק עוד יותר בבטחונו בה' ואומר "בַּיָּשָׁם ה' כִּי אֶמְיָלֵם" - אין מה לדאוג הקב"ה יעזור לי, אבל עדיין היתה כאן איזו שהיא הרגשה של "כי אמילם" אני ינצח אותם, והישועה עדיין בוששת מלבא, כי עדיין אין הבטחון שלימה בה' לגמרי, אבל "דָּחָה דְחִיתָנִי לְנַפְל" - שכבר ראיתי שהם מפילים אותי אני הולך ליפול מכאן, אז ה"אני" שלי התבטלה לגמרי, ותליתי כל בטחוני אך בו ית', אז "וְהָ עֲזָרְנִי", כשמגיע למצב שבוטח רק בהקב"ה אז באה הישועה והשי"ת עוזר ומושיעני.

¹⁰ וראיתי בספר "אש תמיד" (פרשת פנחס) שביאר בזה דבר נפלא, דבתענית (דף כ"ו ע"ב) איתא, "אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים", והגמרא (שם, דף ל ע"ב) מקשה, בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שניתנו בו לוחות האחרונות, אלא חמשה עשר באב מאי היא? " ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משני, יום (חמשה עשר באב הוא היום) שכלו בו מתי מדבר. ופרש"י שכלו מתי מדבר - דתניא כל ארבעים שנה שהיו במדבר, בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר 'צאו לחפור', והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור, ולמחר הכרוז יוצא וקורא 'יבדלו חיים מן המתים' וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא, וכל שנה היו עושין כן, ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו 'שמא טעינו בחשבון החדש?', חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל חמשה עשר, וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בחמשה עשר ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון חדש מכון וכבר ארבעים שנה של גזרה נשלמו,

חובתנו בימים אלו

זוהי שאמר דוד המלך בתהילים (פרק פ"ו), "האזינה ה' תפילתי והקשיבה בקול תחנונותי. ביום צרתי אקראך כי תענני. אין כמוך באלוקים ה' ואין כמעשיך". ויש לבאר ביום צרתי אקראך כי תענני, אני בטוח בלא שום ספק כלל שכאשר אני יקרא לה' הוא יענני, ולמה? כיון שאין כמוך באלוקים ה' ואין כמעשיך, שאני מאמין באמונה שלמה שרק הקב"ה הוא האלוקים הוא המנהיג ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם, וממילא אין לי שום אדם או כח אחר שיכול להצילני מצרתי, וכשהתפילה היא בכזו אמונה ודאי שהיא מתקבלת ולכן אני בטוח כי תענני. וכל אחד כשיתפלל להקב"ה בכל הלב באמונה שלמה שרק הוא האדון המושיע ובלתו אין להושיע, מובטח הוא שיתקבל תפילתו. ודבר זה נוהג אצל כל יחיד ויחיד מישראל בפרטות, בין גדול ובין קטן, וזה לא רק אצל דוד מלך ישראל, אלא כל אדם באשר הוא אם יעמוד ויתחזק באמונה שלמה, ומתוך האמונה יתפלל לה' מקירות לבו, תפילתו תתקבל!

ואדם הבוטח ביכולתו לקבל את כל מבקשו, אף דברים שלא נגזרו עליו, ודבר זה מפורש בתהילים פרק ל"ז, בְּטַח בַּה' וַעֲשֵׂה טוֹב.... וַיִּתֵּן לָךְ מִשְׁאֵלֶת לְבָרְךָ, גּוֹל עַל ה' דַּרְכְּךָ וּבִטַח

קבעו אותו הדור לאותו היום יום טוב. וכך כתבו התוספות (שם), וכן כתב הרשב"ם (ב"ב דף קכא ע"א), עיי"ש. ומבואר שבכל שנה היו מתים בתשעה באב כחמשה עשר אלף איש מבני ישראל, ובאותה שנה - שנת הארבעים - לא מתו, ולכך עושים יום טוב.

והנה יש כמה קושיות להקשות על ביאור זה, א. מדוע באמת ניצלו אותם שהיו מיועדים למות בשנה אחרונה, וכי הם היו עדיפים יותר מכל אנשי דור המדבר, ומדוע נתכפר להם יותר מכולם. ב. הקשו התוס' שם, שהרי נשבע הקב"ה שלא ישאר אף אחד מבלעדי יהושע בן נון וכלב בן יפונה, וכיצד נשארו יותר מחמשה עשר אלף, של שנה אחרונה, שלא מתו. ג. מדוע "לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב", ואמנם היה נס הצלחה של ט"ו אלף איש, אבל היו הרבה מועדים שניצלו כל כלל ישראל, כמו בפורים. מדוע מועד זה יותר חשוב, והלא לא היתה הצלה אלא לט"ו אלף אנשים, ומדוע הוא יותר חשוב מכל ימי ההצלה שהיו לישראל. ד. מדוע המועד הוא בט"ו באב, והלא ההצלה היתה בט' באב. ואמנם לא נתבררה להם הצלה זו עד ט"ו באב, אבל יסוד ההצלה היה בט' באב, והיה להם לעשות המועד בט' באב או לאחריו. אבל מדוע בט"ו אב, נכון שאז נודע להם, אבל נתברר להם למפרע שהיתה הצלה הרבה קודם לכן, ומדוע נקבע המועד ביום הבירור ולא ביום ביטול הגזירה. ה. מסתימת לשון המשנה "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים" נראה שיש שייכות בין יום הכיפורים לט"ו באב. ויש לשאול, מהי השייכות ביניהם. ונראה לומר בהקדם היסוד הידוע, שתפילה לעולם מועילה רק אם המתפלל מרגיש כדל וכו', שרק התפלה תסייע לו. אבל באופן שהוא סבור שיש הצלה אחרת לפניו, אין מועילה התפילה. ולומדים זאת מאסתר שעשתה את המשתה כדי שלא יאמר "אחות לנו בבית המלך", והיינו שלא יסמכו בתפילתם על הקשרים שיש להם בחצר המלוכה, ורק אז תועיל תפילתם.

וכן מבואר (תהלים קז, ו - ו - ו) שביורדי הים ובהולכי מדברות נאמר וַיִּזְעַקוּ אֶל יְהוָה בְּצַר לָהֶם מִמְצוּקוֹתֵיהֶם וַיִּצִילֵם, ואילו בחולה ובבית האסורים נאמר (שם קז, יג ויט) וַיִּזְעַקוּ אֶל יְהוָה בְּצַר לָהֶם מִמְצוּקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם, וביאר המלבי"ם שחולים ויושבי בית האסורים סומכים עצמם על ישועות שונות ולא רק על תפילה, ולכן אין להם אלא "זעקה" ואין להם "הצלה" מוחלטת, אבל יורדי הים והולכי מדבר שאין להם אלא מי לפנות - הם "צועקים" לב ו"נושעים". [וזה המלבי"ם: במדבר ובים אמר וַיִּזְעַקוּ, ובחולה ובית האסורים אמר וַיִּזְעַקוּ? כי 'צעקה' גדולה מ'זעקה'. לב וכן אמר בשני אלה 'יצילים', ובחולה ומאסר אמר 'יושעים', כי 'הצלה' גדולה מ'ישועה'. כי סכנת הים והמדבר גדולה יותר מחולי ומאסר].

על פי זה יש לומר שבכל שנה במדבר, כל אלו שחששו שימותו - התפללו, אבל לא היתה תפילתם מושלמת לגמרי, כיון שכל אחד היה סמוך קצת שזה לא יארע לו אלא לחבירו. רק בשנה האחרונה, שהם ידעו שהם בודאי צריכים למות, שהרי הם היו היחידים שנותרו שלא מתו, היתה תפילתם מעומק הלב - תפילה בצורה כזו שידעו שאין להם על מי לסמוך, ולכך היתה הישועה. וביום ט"ו באב שנתברר להם הדבר - שבכוח התפילה לשנות את הגזירה, לזה קבעו יום שמחה על גילוי זה שנתגלה להם - שתפילה יכולה לבטל את השבועה והגזירה שנשבע השם. זה היה עיקר השמחה, כמו יום הכיפורים שעיקרו שבכח התפילה לבטל את הגזירה.

חובתנו בימים אלו

עָלֵינוּ יְוֵהוּא יַעֲשֶׂה. וכן בתפילת שמו"ע אנו אומרים: וְתֵן שְׂכָר טוֹב לְכָל הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמְתִּי, והיינו דאף אם לא מגיע לו שכר טוב מ"מ מחמת הבטחון אמור לקבל. והביאור בזה, דיסוד הבטחון הוא הכרה במידת הטובה של הקב"ה שהוא מטיב לבריותיו, רק פעמים אין סיבה לקבל, וכשבוטח זה עצמו סיבה לקבל. ולפ"ז כשבוטח שיקבל משהו ואין זה טוב לו לא תועיל לו הבטחון ולא יקבלו, וכ"ה בר"ן בתענית דף י"ח ע"ב דתפילת צדיק יכול לשנות גזירה רעה, אך אם זה לא גזירה רעה לא תועיל לו תפילתו, ע"ש. ובענין זה הביא מש"כ הסבא מנוברדוק בספרו מדרגת האדם (דרכי הבטחון פ"ה) מעשה בהאלשי"ך זצ"ל שדיבר פעם אודות הבטחון בלי שום סיבה, והיה שם עגלון שעמל קשה לפרנסתו, כששמע את הדברים האלה אמר לעצמו האם דעתי נטרפה עלי כיון שיש בטחון בלי סיבה יבא אלי הדבר ממילא בלי שום ספק ולמה לי לעמול כל ימי מאחר דכל השתדלותי היא הבל ורעות רוח, והחליט בהסכמה חזקה לעזוב הכל ולבטוח בה' והלך וישב על התנור ואמר שם תהילים. כשבאו אשתו ובני ביתו לתבוע אותו שיסע עם עגלתו השיב להם בגערה, וכי משגעים אתם רחמנא ליצלן? הלא שמעתי בפירוש מהאלשי"ך שאם האדם בוטח בה' בא אליו טרפו בלי שום סיבה, ולמה לי לנסוע בקור ובקרה בעת שיבא אלי הדבר ממילא. לימים מכרו את החמור והעגלה לגוי, הלך הגוי עם חמורו ועגלתו לחפור חמר, ומצא שם אוצר, מילא את השקית מן האוצר ונתן על העגלה, והלך לחפור עוד, נפל עליו אבן מן ההר ומת, החמור הלך לדרכו אצל בעל הבית הראשון כפי הרגלו, פתאום נשנע קולו ומצאוהו טעון שקי זהב, ובאו אליו בני ביתו, ואמרו לו: הושיע לך בטחונך כי מצאנו אוצר גדול. ובאו תלמידי האלשי"ך אליו ושאלו אותו במה כוחו גדול יותר משלנו? אנו מבקשים כל כך הבטחון ואין עולה בידינו, והוא שמע פעם אחת והלך על התנור והשיג אוצר. אמר להם משל למה הדבר דומה, יש מי שדופק את היתד באדמה קשה, אז יעמוד היתד ולא יזוז ממקומו, אבל אם ידפוק את היתד באדמה מפוררת אז יתנדנד היתד ולא יעמוד איתן, כן לענין הבטחון, אותו עגלון לקח את ענין הבטחון כמות שהוא, כי כך הוא הדבר בלי שום ספק ובלי שום פחד, כאילו לא היה אופן אחר במציאות כלל, לא כן אתם, אצלכם הוא כמו אדמה חפורה, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול, ומהפך בדעתו הן ולא, שמא נס הוא, ושמא לא כך הדרך, יש לו הרבה חששות ולוקח את הבטחון חפור, בלתי ברור, לכן לא יעמוד אצלו הדבר כלל, ואיך יעשה? ידפוק היתד כל כך עמוק עד שלא תהיה האדמה החפורה בחשבון כלל, ואז יעמוד היתד ע"י האדמה הבלתי חפורה. והיינו שעל האדם לבטל כל הגדרים החפורים ויעשה גדר חדש יותר גבוה מקודם ויעמוד עליו ולא יזוז ממנו].

הגמ' במגילה דף י"ז ע"ב מבארת את סדר הברכות בתפילת שמונה עשרה, ובתוך כך נכתב שם, כתיב (תהילים קג-ג) 'הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי, הגואל משחת חייכי', ומה ראו לומר גאולה בשביעית (הרי הפסוק מבואר שהסדר הנכון הוא סליחה - רפואה, ורק לאחר מכן גאולה), אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית, והאמר מר בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא, מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא. ואינו מובן דמה בכך שהמלחמה היא תחילת תהליך הגאולה, והלא בתפילה אנו מבקשים את הגאולה עצמה, ולא את המלחמה הפותחת

חובתנו בימים אלו

אליה, ומדוע שלא נקבע את ברכת גואל ישראל במקומו הראוי לה בשמינית כדמבואר בקראי ובמקומו הראוי לה במקום המסמל את הזמן שבו תהיה הגאולה שלימה. וע"ש ברש"י (ד"ה אתחלתא דגאולה היא) שכתב, ואע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו אפילו הכי כיון דשם גאולה עלה קבעה בשביעית. ומבואר דברכת ראה בענינו - אינה עוסקת בבקשת הגאולה העתידה, אלא מתייחסת לצרות העוברים עלינו תמיד בתוך הגלות הארוכה, ואפ"ה כיון דשם גאולה עלה קבעה בשביעית. והתימה, א"כ מאי שייכא המלחמה לגאולה, בשלמא לגאולה העתידה ניתן להבין שהמלחמה היא פתיחה לגאולה, אך ביחס לצרות הפרטיות מה ענין המלחמה לגאולה, וכיצד היא משמשת כאתחלתא דגאולה. ובע"כ חזינן שכל גאולה מהצרות שלנו עוברת בהכרח דרך מצב של מלחמה, וזה סדר הגאולה. והטעם, דהנה בעולם הזה יש ב' תפיסות מרכזיות, א' שהעולם נתון תחת שליטת חוקי הטבע, ואנו צריכים להתנהל בתוכו, וככל שנשתדל כך נשיג. ב' שהעולם נתון לחלוטין תחת שליטת הקב"ה בלבד, וכל חוקי הטבע הם חוקים שהוא בעצמו קבע, וכשחיים כך אינם משעובדים תחת שליטת כללי הטבע כ"א בבטחון בהקב"ה, ואין מרבים בהשתדלות אלא עושים רק את המינימום הנצרך מחמת ציווי הבורא בהשתדלות. וזה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו צא מאצטגינות שלך (כדמבואר ברש"י בבראשית ט"ו, ה'), והיינו שהוא אינו נתון תחת שליטת הטבע, ולכך מה שאינו רואה בכוכבים אינו כלום. וזה הפירוש מלחמה אתחלתא דגאולה היא, והיינו שאין הכונה שבגוף המלחמה מתחיל תהליך שסופו גאולה, אלא שזמן מלחמה הוא זמן של חוסר בטחון אישית, המצב אינו ברור, יודעים איך נכנסים ואינם יודעים איך יוצאים, ובזמן כזה מאבדים את האחיזה בטבע, ולא נותר אלא להישען על הקב"ה, וזה עצמו מצב של גאולה מגבולת הטבע אל הקב"ה שהוא אל חי וקיים. וזה שדוד אומר (תהילים י"ט) ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי, והיינו שדוד המלך בזמן שנמצא במצב של סכנה, עוד קודם שנגאל מהצרה, הוא בוטח בהקב"ה, ואז זה עצמו הסיבה לגאולה, עד כדי שכבר יגל ליבי בישועתך. נמצא שהגאולה נמצאת ברגע שמבינים שהטבע הוא כלום, וכולנו תלויים רק בו יתברך.

וזהו תפקידנו לחיות כמה יותר חזק באמונה, בהכרה שהכל מהקב"ה ואין שום דבר הנתון לטבע ומקרה בעולם. נוראוי לאדם להתבונן בעניני אמונה, וי"א שבביה"כ אף שאסור להרהר בד"ת מ"מ באמונה מותר, ויסוד דבריהם בנויים עמש"כ בשיר היחוד ליום השלישי אף כל טנופת לא תטנפך. ולמעשה מצינו בזה פלוגתא, דעת הלבושי שרד (יו"ד מהדו"ת סי' קע"א) דאסור, ודעת החכמת שלמה (או"ח סי' פ"ה ס"ב) דמותר, וכן משמע בביה"ל סי' א' סעי' א' ד"ה הוא כלל]. הגר"י אידלשטיין זצ"ל סיפר על הצדיק רבי יעקב רביקוב זצ"ל, המכונה 'הסנדלר' מת"א, שפ"א עבר תאונת דרכים, ולאחר מכן היה משפט של חברת הביטוח נגד הנהג בביהמ"ש בת"א, השופט הציג שאלות כמה לסנדלר ושאל, האם זה אתה שנפגעת בתאונה, כן!, באיזה יום ובאיזה מקום היתה התאונה שנפגעת בה? האם זה נכון שזה היה ביום פלוני ובמקום פלוני? הוא אמר הכל נכון!. ושוב שאל השופט, מי הוא הפוגע

חובתנו בימים אלו

שעשה לך את התאונה הזו, האם זה שנמצא כאן לפניך הוא עשה לך את התאונה? לא! מי שעשה את התאונה זה הקב"ה, הוא עשה ולא האנשים שנמצאים כאן. השופט אומר לו, לא ענית לי לעניין, אני חוזר שוב על השאלה, האם האדם הזה עשה את התאונה? ענה שוב ואמר לא! לא הוא עשה, הקב"ה עשה. השופט שאל בשלישית, והסנדלר שוב אמר "מה עתה רוצה שאני אשקר? אני אומר את האמת שהקב"ה עשה את זה, אני אומר את מה שאני יודע, כך היה חי בעומק האמונה.

מרן הרב שך זצ"ל התפלא תמיד על מצות אמונה, מדוע מכנים זאת בלשון של אמונה, והרי זה מהמושכלות הראשונות שאי אפשר לעולם בלי מנהיג, ועוד שמבשרי אחווה אלו-ה, והחכמה הנפלאה שבכל יצור קטן אין להעריך, וכ"ש החכמה ביצירת האדם, ואיך אפשר שכל זה הוא בלי מנהיג. ושאל זאת את מרן הגרי"ז זצ"ל, והשיב לו שאף הוא הקשה כן ושאל זאת את אביו מרן הגר"ח זצ"ל, ואמר לו, שוודאי עד כמה ששכל האדם מגיע אין זו אמונה, אלא ידיעה, אבל חיוב האמונה מתחיל ממקום שכלה שכל האדם, שהרי שכל האדם מוגבל בזמן ובמקום, ומה שהוא למעלה מן הזמן והמקום כבר אין לו מושג, ועצמותו של הקב"ה הוא למעלה מן הזמן והמקום, ובמקום זה חלה עליו חובת האמונה. מסופר על אחד האדמו"רים שהיסב לשולחן עם חסידיו ושאלם לפתע, מאמינים אתם בבורא עולם? ענו כולם פה אחד, איזו שאלה היא זו? ודאי שאנו מאמינים. אמר להם האדמו"ר, תדעו שאני איני מאמין. שאלו כולם בתמהון, רבי, איך זה אפשר שהרבי לא יאמין ח"ו? שאלם האדמו"ר, האם אתם מאמינים שדבר זה שאנחנו מסובים על ידו זהו שולחן? ענו החסידים, האם להאמין אנו צריכים שזהו שולחן, הלא אנו רואים בעינינו שזהו שולחן. השיב להם האדמו"ר, זו היתה כוונתי שאינני מאמין, כי האם אנו נזקקים להאמין שיש ה' בעולם, הלא רואים אנו זאת בחוש בעינינו שיש מנהיג לבירה.

[מרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל היה מדבר בישיבה כסדר על אמונה ויצ"מ, פעם אחת ניגש אליו בחור ושאלהו מדוע מדבר רק על אמונה ולא על תורה, ענה לו המשגיח ב' סיבות, א' שאינו מדבר אלא דברים שאוחז בהם, ולכן רק באמונה שאוחז בו יכול לדבר, ב' דכשיש אמונה יש יראת שמים, וכמש"כ הספרים שהדרך להגיע ליראת שמים הוא על ידי חיזוק באמונה בו יתברך, יעו"י בלשון הרמב"ן (דברים י"ג, ה') ואותו תיראו, וז"ל: 'שתאמינו' כי הוא אשר בידו נפש כל חי ובידו להמית ולהחיות ופוקד עוון ומשלם שכר, ע"כ, וכיון שרואה שלבחורים חסר יראת שמים בע"כ שחסר להם באמונה].

היצה"ר דרכו לעשות ספיקות בענין האמונה, וזהו שורש ענינו של עמלק שמלבד סכנת 'אשר קרך' יש בו עוד סכנה גדולה של 'ולא ירא אלהים', דהיינו להכניס ספיקות וחולשה בעניני האמונה. וכבר אמרו כי עמלק עולה בגימטריא ספק, ועוד אמרו, אם נוציא ח"ו מתיבת 'ישראל' אוחיות אלף שין שהם תיבת 'אש' דהיינו אש האמונה וההתלהבות תשארנה אותיות יר"ל שהם בגימטריא 'עמלק', וזוהי מצות זכירת עמלק לבטל הספיקות, ולחיות באמונה שלימה וחזקה בהשי"ת וביראת השם, ואז יזכה לראות בישועת השם ויחסה בצלו ית'.

חובתנו בימים אלו

וצריך עוד לידע דכשהקב"ה מביא נסיון באמונה לאדם, הוא מביאו רק כשיודע שהאדם יוכל לעמוד בזה, ועלינו העבודה לעמוד במבחן הנסיון ולהתחזק באמונה. ושמעתי דלפני שהכניסו את בעל ה'עקדת יצחק' ותלמידיו לתאי הגזים בשואה, ביקשו תלמידיו שיאמר להם דברי חיזוק. ופתח ואמר: כתיב להגיד בבוקר חסדך ואומנתך בלילות, לכאן' הוי ליה לומר ואמונתי בלילות, שגם בשעת החושך אני בוטח בה'. ואמר שהכונה דכשהקב"ה מביא נסיון לאדם הקב"ה בוטח שיעמוד האדם בכור המבחן, והוא מביאו רק לטובתינו, ועלינו בשעה זו לידע שזה רצון ה', ובוזה אנו נזדכך לבוא שלמים ומתקנים לעולם הבא.

ונסיים בגעוואלדיג'ע ווארט, שאמי ע"ה שמעה זאת מאחותו של החזון איש, הלא היא הרבנית אשת הסטייפלער זצ"ל, כי החזון איש אמר לה את הדברים דלהלן: בפסוק כתוב (תהילים ק"ג) כרחם אב על בנים ריחם ה' על יראיו, ולכאן' שבאים לבטות את רחמיו המושלמים של הקב"ה, היו צריכים לבטות 'כרחם אם על בניה' שהרי לכאן' רחמי האם הם גדולים מרחמי האב. והשיב החזון איש והסביר במשל, ילד מבקש בננה, והאמא נותנת לו, אח"כ הוא מבקש עוד אחת ושוב האמא נותנת לו, ושוב מבקש בננה נוספת, אז האמא אומרת לילד - לא כדאי לך, זה יכול להזיק לך, אבל הילד מבקש מתחנן ומפציר, עד שהאמא לא יכולה לעמוד מול הבכי והתחנונים, ומרחמת עליו ונותנת לו. ואכן מה קורה? הילד סובל אח"כ יום וחצי מעצירות וכאבי בטן, בוכה ומיילל. עכשיו ניגש לאבא, הילד פונה לאביו ומבקש בננה, והאבא נותן לו, אח"כ הוא מבקש עוד בננה, ושוב אביו נותן לו, אך מפטיר שזו האחרונה, הילד אוכל ושוב מנסה את מזלו ומבקש עוד, והאבא אומר לו: לא, זה יזיק לך, הילד מתחיל לבכות, עד שהאבא נותן סתירה ואומר לו הבננה מזיקה לך, לא תקבל. הילד המשיך לבכות, ולאחר מספר רגעים נרגע, ונשאר ילד בריא ושלם. נשאלת השאלה מי כאן יותר רחמן האבא או האמא, פשיטא שהאבא יותר רחמן, כי עם הרחמים של האמא הילד סבל כמה ימים ובכה והתייסר, ועם הרחמים של האבא הוא נשאר בריא לחלוטין, ע"כ. כן אנחנו הילדים הקטנים של הקב"ה איננו יודעים מה באמת טוב לנו, ולכן בוכים על צרה, אבל הקב"ה הוא אבא שלנו, והוא יודע באמת מה טוב לנו. ואז גם כשהוא נותן סתירה זה לטובתנו, כדי שנתחזק באמונה, כדי להעמידנו בנסיון, כדי שלא נסבול אחר כך בלי סוף, ושינצל מדינה של גיהנום.

וכשחיים באמונה זו, קל מאוד להגיע להכרה, שכל יהודי חייב להגיע, וביותר שאת בשעה זו: דכל דעביד רחמנא לטב עביד, וכדאיתא בברכות ס' ע"ב וכן תנא משמיא דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ושאם אבינו אב הרחמן עושה לנו זאת, הרי בע"כ שעשה זאת עם כל הרחמים, ושזה הדבר שהכי טוב לנו גם אם איננו מבינים זאת עתה.

וראיתי רעיון נפלא בשם הרב יעקב נתן אנשין, כשאנחנו מגלים בפורים שהאדם הזר שנמצא איתנו הוא בסך הכול מכר פלוני שהתחפש, כולם צוחקים. מה מצחיק? הרי אדם זר לכשעצמו - אינו מצחיק. המכר ההוא לכשעצמו - גם אינו מצחיק. ממה נובע הצחוק? מכך שחשבנו משהו אחד, והתגלה משהו אחר לגמרי. אומר דוד המלך: אז ימלא שחוק

חובתנו בימים אלו

פינו! אנחנו עכשיו רואים את הרע את הכאב, אבל לעתיד לבוא, כשנראה כמה לא הבנו, וכמה מתוק וטוב יצא מכל מה שאירע, אז - ימלא שחוק פינו!

ונחתום בדברי הרמח"ל בדעת תבונות ס' קמ"ו, וז"ל: ואמנם, יש לך לדעת הקדמה גדולה, והיא, שבאמת אין הקב"ה מואס יגיע כפיו לעולם ח"ו, ואינו עוזב ומניח את העולם, אלא בשעה שנראה כאילו העולם עוזב ממנו, הענין הוא שאדרבא, הרי הוא מחדש טובה לעולמו, ונפלאותיו ומחשבותיו תמיד כל היום רק לתיקונו של עולם, לא לקלקולו, אלא שהוא מסתיר עצתו הסתר גדול מאד, ואז נמצא העולם כמו עוזב, ובני האדם סובלים עונשי חטאתיהם. וכך אמרו רז"ל (ב"ר, צא, י) על יעקב אבינו ע"ה, "ויאמר ישראל למה הרעותם לי" (בראשית מג, ו), "ר"ל בשם ר' חמא ב"ח, מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר של בטלה אלא כאן. אמר הקב"ה, אני עוסק להמליך בנו במצרים, והוא אומר, "למה הרעותם לי". הדא הוא דאתמר (ישעיהו מ, כז), "נסתרה דרכי מה" וגו'. והיינו, כי כל זמן שהיה יעקב אבינו בצער על פרישת יוסף ממנו, הקב"ה לא היה אלא מגלגל גלגולים להמליך יוסף ולהחיות את יעקב בשלוח, אלא שמתוך שעצה עמוקה היתה, היה הצער עובר על יעקב. וזה בנה אב, שלכל עילוי שרוצה הקב"ה לתת לאדם או לעולם, הנה כל זמן הזדמן הטוב - אינו מזדמן ובא אלא מתוך עומק עצה נסתרת, ועל כן יקרה קודם לו צער. והרי זה כענין שאמרו ז"ל (ברכות ה ע"א), "שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין", עכ"ל.

ובאמת האדם צריך להתחזק בבטחנו שבודאי יעשה לו הבורא כל מה שנצטרך לטובתו, ולהגיע לדרגה גבוהה יותר עד שלא יהיה לו שום רצון רק אשר יעשה ה', וכמו שהאריך בזה הבית הלוי (בקונטרס על מצות בטחון) עה"פ אם לא שְׁוִיתִי וְדוּמַמְתִּי נִפְשִׁי כְּגַמַל עָלֵי אָמוּ כְּגַמַל עָלֵי נִפְשִׁי (תהילים קל"א, ב'), דנפש בלשון הפסוק הוא רצון, ואמר שהדמים והשתיק כל רצונותיו כגמול הזה הסמוך על אמו, ודרך הגמול בעת הגמלו משדי אמו אין לו רצון גם לאכילה יען לא הורגל בו עד כה, רק אמו נותנת לו המאכל לתוך פיו, וכן התנהג דוד המלך ע"ה שביטל מעצמו כל רצון רק אשר יעשה ה' הוא רצונו, כי אין מי שיודע מהו הטוב לפני האדם כהבורא יתברך, וגם אין יכולת בשום בריה להטיב לו רק הבורא, ועל כן ראוי להאדם השלם שימסור רצונו ביד היודע והיכול, וכל מה דיעשה יקבל האדם בשמחה, ויבטח כי בודאי עשה הכל לטובתו, וזה היה מדרגת התנאים שהיו אומרים כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, עכ"ד. וזה גבוהה יותר, לא רק להאמין שכל מה שעושה הוא לטובתנו, אלא שנגיע מחמת זה לדרגה שכלל אין לו רצון ודעה, כי אם מה שיעשה ה', ולא רק שזה טוב, אלא כל מה שעושה הוא טוב, וממילא מבטל הבחירה בו ומשעבד ומבטל כל עצמותו לבורא.

והלואי שנזכה לדרגות אלו.

*

אזעקה בעת מלחמה

שמע אזעקה ונמצא בביתו אם מחויב לנוס למקום מוגן, וכן אם שמע אזעקה באמצע תפילתו אי מותר וצריך להפסיק או לא, דהנה בברכות ל' ע"ב תנן העומד בתפילה אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, בגמ' (ל"ג ע"א) אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק, והנידון הכא אם הוא דומה לנחש או לעקרב.

דהנה מצד אחד החשש שהטיל יפגע בדיוק בו הוא חשש רחוק מאוד, וא"כ אזלי' בתר רובא. אלא דבדיני נפשות אמרי' בכ"מ דאין הולכים אחר הרוב, וא"כ כששומע אזעקה נמצא בספק פיקוח נפש, ותו לא יהני הכרעת הרוב וצריך לחוש למיעוט. אלא דיש לדון דמאחר דלא על כל מיעוט בנפשות חיישינן, וכל שהוא צד רחוק אינו נחשב כספק סכנה, ויסוד זה נמצא בתשו' רעק"א (קמא סי' ס') שביאר הא דאיתא בשבת דף מ"ה ע"א דהותר לטלטל נר חנוכה אחר שכבה מפחד אומה הנקראת 'חברי' שהיתה עם הפרסים שגזרו שלא להדליק נר חנוכה, מפני ששעת הדחק שאני... כדאי הוא רבי שמעון (המתיר טלטול חנוכיה) לסמוך עליו בשעת הדחק, ולכאו' הרי אפי' על ספק פיק"נ מותר לעבור על איסורי תורה וא"כ למה הותר רק מצד שבשעת הדחק אפשר לסמוך על רבי שמעון, והשיב רעק"א, אין כאן עתה גדר ספק סכנה להתיר איסור בשביל זה, אלא כיון דיש צד רחוק של סכנה, מיקרי שעת הדחק, וסמכו על רבי שמעון, ע"כ. אולם לא נתבאר מהו חשש רחוק שאף בנפשות לא חיישינן לזה. וכדי לבאר זאת נקדים תחילה לבאר מה נקרא מיעוט המצוי ומהו מיעוט שאינו מצוי, דהנה בשו"ע יו"ד סי' לט ס"א כתב 'אין צריך לבדוק אחר שום טריפות מן הסתם חוץ מן הריאה', וכתב בשו"ת דבר שמואל סי' ר"ס דאם מצוי במקום ההוא הרבה שנטרפים באיזה מן טריפות חייב לבדוק, ובשו"ת משכנות יעקב יו"ד סי' י"ז כתב שאם נמצא במקום ההוא שנטרף אחד מעשרה הנשחטים נקרא מיעוט המצוי וצריך לבדוק הכל, והיינו שעשרה אחוז נחשב למיעוט מצוי, ובספר שיעורי תורה לרופאים הביא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל דמסתבר ש-5% אחוז נחשב למיעוט שאינו מצוי, ופחות מכאן הוי מיעוט שאינו שכיח כלל שאף בנפשות אזלי' בתרי', נובדידי הוה עובדא שנכנסתי לרבינו הגרי"ש אלישיב זצ"ל בענין שאלה רפואית שיש בו חשש סכנה, ושאל אותי מה דעת הרופאים כמה אחוזי סכנה יש בזה, ואמרתי 3-4%, ואמר לי שאין צריך לחוש לזה. ולאחר זמן שאלתי להגר"י זילברשטיין שליט"א לכונתו, וביאר לי כנ"ל, וא"כ כאן שהחשש שיפגע הוא עשרית אחוז א"כ בודאי שיכול לסמוך על הרוב. ונראה דאף אי לא דנינן ליה כספק פיק"נ, מ"מ כיון שהחץ אמור ליפול באזור, חשיב כל אותו מקום כמקום סכנה, וצריך להכנס למרחב מוגן כדי שלא להיות במקום סכנה, אף שאין היתר משום זה לעבור שום איסור דלא חשיב אפי' כספק פיקוח נפש שדוחה כל התורה כולו. אולם מצינו בכמה מקומות שאם זה לא נחשב כפיק"נ מותר לו אף להכנס למצב זה, ודוגמא לזה מצינו בברכות דף נד ע"ב דכשעולים מהים חייבים לברך הגומל משום דשכיח סכנה, וברמב"ם פ"ג מנחלות ה"א פסק שספינה בים אין הבכור נוטל בו פי שנים דחשיב ראוי מאחר שלא מובטח שתשוב לשלום, אף שמותר להיכנס לסכנה זו ולירד לים, ולא נחשב למאבד עצמו לדעת, נמלבד דעת רבי

אזעקה בעת מלחמה

יהודה בירושלמי (מו"ק פ"ג ה"א) שאסור להפליג בים מחמת הסכנה], הרי דלא כל סכנה עשוהו כספק פיקוח נפש. ועל כן צ"ל דזמן מלחמה שאני, כיון שניתנה רשות למשחית וכו', תו אינו מבחין בין צדיק לרשע, ולכן כשיש אזעקה חוב גמור לא להיות במצב של סכנה, אף שהסכנה היא מועטת. ויש שחילקו עוד בין היכא דהספק אם יבוא לידי סכנה (דהיינו שהספק אם יהיה פה כלל מוזיק), לבין היכא שהמוזיק ודאי קיים רק הנידון את מי הוא יזיק (כמו הכא שהטיל קיים כאן אלא שאין ידוע על מה יפול), שאז כל אחד בנידון, ודמי לכל קבוע שכל אחד נידון כמחצה וצריך לחוש לספק. [אמנם יש שדחו הראיה מרעק"א, שאין כוונתו לחלק ב'אחוזי' הסכנה, אלא כוונתו על דרך שכתב בשו"ת בנין ציון (סי' קל"ז) דכל היכא שאין מדובר בסכנה עכשווית, אלא רק מחשש לסכנה 'עתידיית', בזה אין חוששים למיעוט סכנה, שאין דנים אלא ע"פ המצב הנתון כעת. ולפ"ז בסכנת טילים שהסכנה היא עכשווית, הרי שאין כל נפק"מ באחוזים. אמנם בלשונו נראה יותר כמו שכתבנו לעיל].

והנה בספר דינים והנהגות ממרן החזו"א עמו' פ"ז מובא מכתב שכתב בשנת ת"ש בזמן מלחמת עולם השנייה, למענה להרב צבי כגן שהיה מפעיל האזעקה בבני ברק ושאל לחזו"א אם מותר להפעיל את האזעקה בשבת, (ושם היה דכאשר ראו אוירון של אויבנו (הגרמנים ושות') מתקרבים לאזור היו מפעילים את האזעקה, אף שהוא רק חשש דספק פיקוח"נ. ואינו ברור אם זה דומה למצב הנוכחי שהטיל כבר נשלח רק אין ידוע לנו היכן הוא יפגע), וז"ל: ההודעה לציבור למהר למקלט לפי מצב הנוכחי, יש לחשוב להצלת נפשות, אך יש לזוהר ממלאכה דאורייתא בכל מאי דאפשר כיון שאין כאן סוף סוף שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפיקוח נפש, מ"מ בדברים רחוקים הרבה מפ"נ אין דנים כפ"נ ותלוי כפי מדת הבטחון, והמחמיר בכאן אין מוחין בידו, אלא לענין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פ"נ, ומלאכות דרבנן אין להחמיר כלל, והמחמיר במלאכות דאורייתא אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, רק רשאי להשתמט ושיעשה ע"י אחרים, אבל במלאכות דרבנן אין ראוי להשתמט. אך לכבות הנר בבית האפ"ל יש להחמיר שזה בכלל דברים רחוקים הרבה מפ"נ - ואין כאן גורם בטוח לפיקוח נפש במצב הנוכחי דיש כאן יותר מתלתא מי יאמר, עכ"ל. [וע"ע בחזו"א או"ח סי' נט סק"ד שבספק סכנה (סכנה רחוקה) שמותר לחלל שבת, מ"מ יכול בזה לבטוח בה' ולא לחלל השבת, ע"ש].

ויש מקומות שלא נהגו העולם לחוש כל כך, משום הבטחת צדיק (החזו"א) כעיר ב"ב, ואף שבדיני התורה אין היתר לסמוך על הנס ולהכנס למצב של סכנה, מ"מ מאחר שלא נהגו לחשוש ונראה להם כחשש רחוק, תו אין צריכים לנוס למקום מוגן, וכדחזינן שפועל מותר לו למסור נפשו עבור פרנסתו וכדדרשו חז"ל מקרא (דברים כ"ד, ט"ו) מהפסוק ואליו הוא נושא את נפשו, ע"ש בפרש"י, ומקור הדברים הוא בב"מ דף קי"ב ע"א, וה"ט דכל שהולך בדרך הארץ בדרך שרגילים העולם לילך בה ליכא איסור בדבר, ולכן מותר לפועל לעלות בכבש ולהתלות באילן לצורך פרנסתו, דזהו דרך העולם שמביאים בעלי אומנות בזה. והאריך בזה הקובץ שיעורים בכתובות (אות קל"ו), וביאר בזה הא דאמרו בע"ז ד"ל ע"ב רבי אליעזר אומר אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש לארס נחש משום

אזעקה בעת מלחמה

שנאמר שומר פתאים ה', שהכוונה שאין לאדם חיוב להמנע ממנהג דרך ארץ, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואז נשמר מן השמים.

ויש שטענו שמתעם אחר אפשר לסמוך על מה שאמר החזו"א זצ"ל שלא יפלו טילים בב"ב, (וכפי שמורה ובא אחריו מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל), והוא עפ"י מה שאמרו צדיק גוזר והקב"ה מקיים, וכדאיתא במו"ק (טז:): מי מושל בי - צדיק, שאני גוזר גזרה - ומבטלה. נוראוי להוסיף כאן מש"כ מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בענין זה (והובא בספר אגרות ומכתבים דרך אמונה אגרת קע"ו) וז"ל: כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק (ברכות ט' א') ור"ש ס"ל בספרי עקב ל"ח אין זה קידוש ה' שדברי צדיקים קיימין בחייהן ובטלין לאחר מיתתן (ולא יתכן כן) וא"כ כשהחזו"א זצ"ל אמר שבבני ברק לא יהיה פצצות כמו שהעיד הגה"צ רא"צ טורצין זצ"ל בודאי יתקיים גם היום ואין לפחד כלל. אולם מכנגד עמדו רבים אחרים וטענו, שאין לזה כל שייכות לכל הנ"ל, דהרי דברי רבותינו הנ"ל אינם אמורים בדרך של נבואה או גזירה, אלא בדרך של 'ברכה', וכמובן שגם בזה יש ענין גדול וכדאיתא בב"ב (קטז.). דרש ר' פנחס בר חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה, אולם עדיין אין זה פוטר את החולה מלהשתדל בצרכי רפואתו, וה"ה כאן, למרות הברכה הנ"ל, מ"מ ח"ו מלהשען ע"כ ולא להשתדל בהשתדלות המנימלית לרדת אל המקלטים. ועמש"כ בסמוך משו"ת בנין ציון.

ועכשיו נדון לענין אי שרי בכה"ג להפסיק בתפילת י"ח, ראיתי מובא בשם רבינו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שהתיר משום שדומה לעקרב, ואף שהחשש שינזק מהחץ הוא רחוק מ"מ דמיא לעקרב דאמרי' דכיון שכונתו להזיק לכן הוא מסוכן יותר, וכמו שפרש"י שם דטעמא דעקרב מוכן להזיק, אף שהסיכויים שיצליח להזיק ולסכן הוא מיעוט. אולם הדבר אינו פשוט, דהנה לשון המחבר סי' ק"ד סעי' ג' אבל עקרב פוסק לפי שהוא מועד 'יותר' להזיק, והביה"ל הביא מפיהמ"ש לרמב"ם שהטעם דנחש לפי שרוב פעמים אינו נושך, והקשה הקובץ שיעורים (פסחים אות לב) הא קי"ל דאין הולכין בנפשות אחר הרוב, וביותר קשה דאותו נחש שהיה כרוך ברגלו דכתב המחבר שלא יפסיק, כתב בסי' שט"ז סעי' י' שמותר להרגו בשבת גם לסוברים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. וכתב שצ"ל שכיון שע"פ רוב אין הנחש ממית כדמבואר בראשונים ממילא הוי כלא שכיח הזיקא, ובלא שכיח הזיקא שלוחי מצוה אינם ניזוקין, ולכן לא יפסיק בתפילתו, משא"כ בענין הריגת הנחש בשבת דלא מיירי בעוסק במצוה, בזה קי"ל דאין הולכין אחר הרוב, עכ"ד. וע"ע בברכות דף לב ע"א, ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם (דברים ד-ט) רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב (דברים ד-טו) ונשמרתם מאד לנפשותיכם כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים וכו', ובאחרונים עמדו ע"ז איך הותר לאותו חסיד להכניס עצמו לסכנה, ועי' בט"ז בריש סי' ס"ו כפי שפירשו הפמ"ג (שם), דהא דמפסיקין באמצע הפרק מיראת מלך עכו"ם היינו שיש רשות להפסיק אם ירצה אבל ליכא

אזעקה בעת מלחמה

חיובא, ולכך אותו חסיד לא הפסיק דיש רשות. וציין הפמ"ג ליו"ד סי' קנ"ו דיש אומרים שאסור לאדם להחמיר על עצמו ולהסתכן במקום שההלכה היא יעבור ואל יהרג, ובמג"א סי' ק"ד סק"א שאסור להחמיר וחייב להפסיק, ומעשה דאותו חסיד שלא הפסיק צ"ל שהיה בטוח שההגמון יקבל תשובתו, ולא היה אפי' ספק סכנה, ואליה רבה כאן, עכ"ד. וע"ש בא"ר שכתב וז"ל: ומצאתי בספר חסידים סי' ת"צ על מעשה דחסיד הנ"ל, הרי אדם מחמיר על עצמו בתפילה אע"פ שמסתכן בנפשו, בטוב עושה, כמו שעשה דניאל, עכ"ל. הרי שבתפילה מצינו היתר מיוחד לסכן את עצמו אם רוצה, וכן דעל סכנא דלא שכיחא הויקא אסור לו להפסיק בתפילה, ולפ"ז כשיש אזעקה באמצע התפילה הוי כנחש הכרוך ברגלו שאסור להפסיק.

נשמעתי מחכ"א לדון האם לאחר שהובטחנו ע"י חז"ל הקדושים (ע"פ דרשת הפסוקים כמובא בפסחים ח:): דשלוחי מצוה אינן נזוקין, האם הפשט הוא שדבר זה נעשה כחלק מטבעו של עולם, וכמו שאין האדם מתיירא מלילך ע"ג הקרקע, למרות שיתכן והאדמה תפתח את פיה כבימי קרח מ"מ טבעו ומנהגו של עולם מורה על חזקה שדבר כזה איננו עשוי לקרות, ומי שמתיירא מכך הרי שלשוטה יחשב (ראה מסילת ישרים פ"ט). וכן הוא בדבר הזה, דמכח מעשה המצוה נהפך הדבר לטבע בעולם, שלא יאונה לו כל און מחמת אותה מצוה. או שמא יש לומר שאין זה ממש מטבע העולם, דככלות הכל הרי יש כאן אחוזי סכנה טבעיים, אלא שרק נתחדש שישנה הנהגה ניסית, אשר שומרת רגלי מקיימי המצות, שזוכים הם לשמירה מעולה שלא ינזקו מקיום המצוה, אבל ככלות הכל מדובר בנס ולא בטבע.

ונפק"מ בצדדי החקירה הזו הם דברי יסודו של הקוב"ש, דאם נימא ששלוחי מצוה הוא מה'הנהגה הטבעית', הרי שבודאי נכונים הם הדברים, שמי שעוסק במצות התפילה אסור לו להפסיק בתפילתו מחמת המורא מדבר שאין בו שום סכנה ע"פ מנהג הטבע. אך אם נאמר שאין זה אלא 'הנהגה נסית' המיוחדת עבור מקיימי המצות, הרי שיש מקום גדול לומר, דהגם שיש כאן 'היתר' שמותר להכנס לסכנה לא שכיחה בעבור קיום המצוה, אך אין זו סיבה ל'חיוב', דהיינו שאין האדם מחוייב לסמוך על ההבטחה הנסית הזו, ולסמוך שבודאי לא יארע לו כל נזק, אלא שפיר רשאי הוא לחשוש לעצמו ולברוח מאותה סכנה, למרות שמקיים מצוה ומובטח שלא ינזק, דהאדם מונהג ע"פ מנהגו של עולם, ואינו מחוייב לנהוג ע"פ הנהגה נסית למרות שהיא מובטחת. ויל"ע בזה].

שו"ר שהקובץ שיעורים אזיל לשיטותי, אולם הערוך לנר בשו"ת בנין ציון (סי' קל"ז) כתב לבאר הא דאיתא ביבמות דף יב ע"ב, תני רב ביבי קמיה דרב נחמן שלש נשים משמשות במוך קטנה מעוברת ומניקה קטנה שמא תתעבר ושמא תמות מעוברת שמא תעשה עוברת סנדל מניקה שמא תגמול בנה וימות ואיזו היא קטנה מבת י"א שנה ויום אחד עד י"ב שנה ויום אחד פחות מכאן ויתר על כן משמשת כדרכה והולכת דברי ר"מ וחכ"א אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו משום שנאמר (תהילים קטז-ו) שומר פתאים ה', וכן הא דאיתא בע"ז דף ל' ע"ב תניא רבי אליעזר אומר אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה

אזעקה בעת מלחמה

ואינו חושש לארס נחש משום שנאמר שומר פתאים ה', וז"ל: והנלענ"ד דטעמא דרבנן דאע"ג דכלל בדינו דאין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש, ואין הולכין בפיק"נ אחר הרוב, זה דוקא ביש ודאי סכנת נפשות לפנינו, כגון בנפל עליו הגל דאז חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא, אבל בשעתה אין כאן פקו"נ רק שיש לחוש לסכנה הבאה, בזה אזלי' בתר רובא כמו לעניין איסורא, דאל"כ איך מותר לירד לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכין להודות על שניצולו, ואיך מותר לכתחילה לכנוס לסכנה ולעבור על ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, אע"כ כיון דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה הולכין אחר הרוב. ועוד ראייה לזה ממה דאמרי' בברכות דף לג ע"א אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק אמר רב ששת ל"ש אלא נחש אבל עקרב פוסק, ופי' הרמב"ם בפיהמ"ש וכ"כ הברטנורא כיון דנחש אינו נושך ברוב הפעמים, אבל עקרב שמנהגו לנשוך תמיד פוסק. והלא יקשה מה בכך דהנחש אינו נושך ברוב הפעמים הרי אין הולכין בפ"נ אחר הרוב, אלא ע"כ דה"ט כיון דכאן אין כאן סכנת נפשות, וזה לענ"ד ג"כ טעמא דרבנן כיון דבעוד שלא נתעברה אין כאן סכנת נפשות לכן סמכין אטעמא דמן השמים ירחמו שלא תבא לידי סכנה וכו', עכ"ל. ועי' בשו"ת נודב"י תנינא יו"ד סי' ר"י שכתב כעין זה, והסכים עמו החת"ס (שו"ת יו"ד סי' של"ו) והחלקת יעקב (שו"ת יו"ד סי' ר"ז).

והנה הרמ"א (סי' ק"ד סעי' ג') כתב, דאף בנחש מותר לו לילך למקום אחר, ורק בדיבור לא יפסיק. וע"ש בביה"ל שהביא דעות אם המחבר פליג על זה, והכרעת דבריו שבמקום צורך גדול יש לסמוך על המקילים שבהליכה לא חשיב הפסק. ועי' בכף החיים (ס"ק כ"א) שביאר שמה שהתיר הרמ"א הליכה, אף שלדעת הטור נקראת ההליכה הפסקה, משום דשאני הכא שההליכה הוא לצורך התפילה, דכיון שהנחש על עקיבו אף דלא חשיב סכנה מ"מ יש לו קצת פחד ואינו יכול לכיון היטב בתפילתו, ובוה לכו"ע מותר להלך כדי להנצל מן הנחש ולהתפלל בכונת הלב. ולפ"ז גם בניד"ד אף שאין סכנה מ"מ תלוי כל אחד לפום דרגתו, ומי שהפחד מבלבל את כונתו לגמרי רשאי לעקור ממקומו כדי שיוכל להתפלל בכונה. והיתר זה מצינו במ"ב סי' צו סק"ז לענין מי שהתחיל להתפלל שמו"ע ונתבלבל, דמותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור.^{נ"ח}

^{נ"ח} הלכות ששמעתי מאמו"ר זצ"ל בעת מלחמת המפרץ תשנ"א (חלקם נוגע גם בזמנינו). הלכות נדה: הנה פחד לפעמים גורם לביאת הדם ולפעמים גורם לסילוק דמים, ומקור הדברים הוא בגמ' נדה דף ע"א ע"א, מאי טעמייהו דבית שמאי אי נימא משום דכתיב (אסתר ד-ד) ותתחלחל המלכה ואמר רב מלמד שפרסה נדה, הכא נמי אגב ביעתותא דמלאכא דמותא חזיא והאנן תנן שחרדה מסלקת את הדמים, הא לא קשיא פחדא צמית ביעתותא מרפיא, ומבואר דפחד ממושך גורם לסילוק דמים, וכ"ה ביו"ד סי' קפ"ד סעי' ח' שאם בשעת וסתה היתה נחבית במחבא מפני פחד אינה חוששת לוסתה, אבל פחד פתאומי מבואר בגמ' דף ע"א ע"א דאדרבה הוא גורם לביאת הדם. אולם השו"ע השמיט דין זה, וד"ז נפק"מ באופן שהיה אזעקה ומפחדת מאוד או ששמעה קול פיצוץ עז אי צריכה לבדוק עצמה או לא. ומצינו בזה פלוגתא באחרונים, בשו"ת חת"ס (סי' קס"ג, והובא בפ"ת סי' קפ"ה ס"ק טו) כתב דבעיתותא מביאה דם בשפע ואשה מרגישה בו, וכל שלא הרגישה תלינן שלא בא הדם ואין צריכה בדיקה, וז"ל החת"ס: והאמת נלע"ד בזה שהפחד פתאום מרפי' ומתחלחל לשעה ברגע הפחד ומרגשת בעצמה, ואיננו כשאר מקרים שחיישינן שמא ראתה טפת דם כחרדל, או שמא ארגשה ולאן אדעתה וכדו' כי אם יצא ממנה דם יצא בשפע ולשעתו בהרגשה רבה, כי זה ענין חלחול דקרא ותחלחל המלכה, ואם בשעתה לא הרגישה תו לא חיישי' לה להצריכה בדיקה או פרישה כלל, ע"כ. [נ"א], אולם דעת הגר"ש קלוגר (קנאת סופרים השמטות לשיורי טהרה סי' כ"ח) ועמק

אזעקה בעת מלחמה

שאלה (סי' כח) שדרך הבעלה להוציא מיעוט דם, ולכן צריכה לבדוק עצמה מיד, ובשו"ת מהר"ם שיק (ריש חלק י"ד) כתב שאשה שיש לה ביעתותא יש ללמדה לבדוק עצמה ובדיעבד אם לא בדקה מותרת, ובספר סוגה בשושנים (סי' ג' אות טו) כתב שגם לדעת החת"ס שאינה חייבת לבדוק בבדיקה מיד, מ"מ צריכה בדיקה לבעלה כדי לברר שבאמת לא ראתה. אולם מדברי החת"ס לא נראה כן, שכתב שאם היתה רואה בהרגשה מרובה, וא"כ כשלא הרגישה ודאי שלא ראתה]. ולדינא נקטו האחרונים שאפי' בדיקה א"צ, וכן נקט הגר"נ קרליץ זצ"ל.

לענין טבילה, יעוי' בסי' קצ"ז סעי' ד' היכא דאָפּא אונס פּגון שײַראָה לטבֿל בלילה... יכולה לטבֿל בשמיני מבעוד יום, אַבֿל בשביעי לא תטבֿל מבעוד יום אַף על גב דאָפּא אונס. [א"ה, ועי' ברמ"א שם סעי' ה' ומכל מקום לא תשמש אפלו בשמיני עד הלילה ותסתיר טבילתה מבעלה עד הלילה, (ויש שכתבו שאם אסורה בתשמיש עד הערב אף שאר הרחקות נמי נוהגת בה, ודינה כדין אשה נדה עד הלילה), מיהו אפשר דכל דברי הרמ"א היכא שלא טבלה מחמת אונס, אולם הסד"ט (רס"ק טז) כתב דקאי נמי על טובלת ביום השמיני מחמת אונס. וע"ע בב"י שכתב שביום השמיני חומרא יתירה היא, ומשמע דפליג עליה להיכא שטובלת ביום השמיני, וכ"פ שם הגר"א דעיקר דברי האגור איירי בשביעי כמש"כ הב"י]. וכן היה בת"א בזמן מלחמת המפרץ שהיו נשים שפחדו לטבול בלילה, ופתחו המקואות ביום, ועי' בפ"ת שם ס"ק יא, ונראה דגם הכא חשיב כאונס לכל הנשים שבעיר, מאחר דסיבה זו קיימת לכולם, אף שיש שלא חשו לאונס זה. מיהו בשבת לא תטבול ביום, וכ"פ הגר"א, עי' סי' קצ"ט סעי' ז' דתרי קולי בהדדי לא מקלינן קולא דסרך בתה וקולא דהרחקת חפיפה מטבילה.

מסכת גז כשנצרך לעזור לה לחבוש, ואין אחר, שרי כשהיא נדה, עי' סי' קצ"ה סעי' ט"ז. [ויעשה באופן שלא יצטרך ליגע בה].

באזעקה נכנס בחפזה לבית הקרוב, והיתה שם אשה לחוד ובחדר אטום, אם בעלה בעיר, כה"ג החזו"א מיקל בזה, (ידוע מש"כ החזו"א במכתב שהודפס בספר דבר הלכה שבעלה בעיר איירי ג"כ אפילו בשעות שאין לחוש בטבע שיבוא מ"מ אימת בעלה עלה). ואם אין בעלה בעיר, ויש לה בן או בת מגיל 6 (חזו"א מגיל 4) ש"ד דהוה שומר מאחר שיוודעים טעם ביאה ואין מוסרים עצמם לביאה. ועד איזה גיל חשיבי שאין מוסרים עצמם לביאה יש דעות, והחזו"א אמר עד גיל 10 דש"ד להיות שומר.

דין עונה בעת זו, באו"ח סי' ר"מ סעי' י"ב וסי' תקע"ד סעי' ד' איתא, דאסור לשמש מטתו בשני רעבון, והוא בגמ' בתענית יא ע"א, וכתב הרמ"א (בסי' ר"מ) ומקורו בירושלמי דה"ה בשאר צרות כרעבון. ונחלקו האחרונים מהו שאר צרות כרעבון אם הכונה דוקא בצרות שהם כרעבון או בכל צרות איירי, נפק"מ לגבי זמן מלחמה. העולת תמיד (סק"ו) כתב שזה כגון אלו שכתב המחבר בהלכות תענית (סי' תרע"ו) שגוזרים עליהם תענית, ושם מוזכר גם כשהכותים באו לערוך מלחמה עם ישראל, וכן דעת הלבוש בסעי' י"ב, וכנגדם בשיירי כנה"ג כתב שכונתו רק צרות דומיא דרעב כגון על ירקון ועל שדפון ועל החסיל והארבה והמוזנות שכל אלו דמו לרעבון אבל בצרות אחרת כדָּבֵר וכדו' לא, והשעה"צ בסי' תקע"ח סק"ח העתיק לשיטה זו, ועוד צירף שם די"א ששאר צרות שלא נזכרו בגמ' (דהיינו חוץ בשני רעבון לחוד) הם רק מידת חסידות בעלמא. וע"כ כתב המ"ב שם (תקע"ד סקי"א) דבליל טבילה יש להקל בזה. וע"ע במ"ב סי' ר"מ ס"ק מ"ו שאם יצרו מתגבר עליו יש להקל בכולם. ולענין מעשה אין דורשין בזה ברבים, ואף ליחידיים ששואלים לא ברירא די שרהורים. (ובמלחמת עולם הראשונה הגר"ח מבריסק נזף באשה ששאלתו על זה, חצופה, תעשי מה שאומר לך בעלך, והאשה היתה מאוד יראה). והגר"נ קרליץ זצ"ל אמר שעתה שאין מתוח כל כך אין נראה שנפטר מחיוב עונה. ויש שטענו שרק במקום המלחמה איכא להאי דינא, אבל שאר המקומות שנכנסים למחבוא רק בזמן האזעקה אין זה צרה קבועה.

הלכות שבת: בענין אטימת הדלת אחר שנכנסו בשבת בעת האזעקה ורוצה להדביקה מבפנים, שמעתי מהגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שהיהודים שבאו מאירן והיו שם בעת מלחמת אירן-ועירק אז בעת הפצצות מעירק, נסגרו בחדרים סגורים ולא אטומים וכולם נצלו, ואלו שהיו בחוץ היו בסכנת מות, ואנו אוטמים על הצד היותר טוב אבל כשיש חשש חילול שבת אי"צ לאטום. [א"ה, ושמעתי מאחד שהיה בצוות ה'עורף' או, וקיבלו מידע מהחומר הכימי שהטילה עירק על שכניה, שכל מי שהיה בתוך בית או מכונית אפילו בלי לסגור החלונות, לא ניזוק]. כמ"כ בענין מסכות גז, אם יש חילול שבת, שיש שם בטר"י וכו', אז בשבת אין להשתמש בהם וכנ"ל, (מהגר"א"ל). בענין טרנוזיסטור מי שנצרך לו אז יפתח מע"ש נמוך, וישמע רק בעת האזעקה מה שצריך לדעת (מהגר"א"ל). מותר ומצוה בשבת להתפלל ולומר תהילים על המצב, כדאיתא בסי' רפ"ט בעיר שהקיפוה עכו"ם וספינה שנטרפת בים שמתפללים עליהם בשבת.

[א"ה. והנה בזמנינו עושים משום פיקו"נ, הרבה השתדלויות שע"פ הטבע כלל אין צריך לחוש לזה, ומ"מ כל זה בכלל היתרא דפיקוח נפש, והחושש לכך מותר לו לחלל שבת לדברים אלו, וכ"ש להפסיק לתפילתו מחמת כן. וראיה לזה ממש"כ המ"ב בסי' רמ"ח ס"ק כ"ו שהיוצא לדרך אם יודע שיצטרך לחלל שבת משום פיקוח נפש אסור לו לצאת אפי' מתחילת השבוע, ועל פי זה נוהגין עכשיו שמסכנים בעצמם קצת שלא לחלל שבת כדי שלא יהיה איסור למפרע על מה שיצא, עכ"ד. וביאר בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קב"ז) שאין מדובר כאן בחשש סכנה של ממש, דא"כ הם מחויבים לחלל שבת ולא לסכן את עצמם, אלא בדברים התלויים בטבע האדם, שאנשים אמיצי לב אינם מחשיבים זאת לסכנה, ואילו אנשים שאינם כאלו מחשיבים זאת לסכנה, שאף שמותר להם לחלל השבת, מ"מ יכולים להחליט

אזעקה בעת מלחמה

והנה אף אם ההליכה לא הוי הפסק, מ"מ יל"ע אם לא המשיכו בתפילה מיד שהלכו למקום אחר, אלא המתינו בחדר מוגן כמה דקות ואחרי זה חזרו למקומם, האם ימשיך ממקום שפסק. ועי' בביה"ל (ריש סי' ס"ה) שהביא בדין זה פלוגתת המחבר והרמ"א, דלמחבר בשהה כדי לגמור כולו, בתפילה לעולם חוזר לראש אפילו היה ההפסק שלא מחמת אונס, ובשאר דברים אינו חוזר לראש אפילו היה ההפסק מחמת אונס, ודעת הרמ"א שבין בתפילה ובין בשאר דברים אם הפסיק מחמת אונס חוזר לראש, ושלא מחמת אונס ממשיך ממקום שפסק, ונחלקו האחרונים אם כ"ז דוקא כשהיה האונס מחמת עצמו שלא היה ראוי לתפילה או שהמקום היה אינו ראוי, משא"כ באונס אחר. ולדינא הכריע המ"ב (סי' ס"ה סק"ב וסי' ק"ד ס"ק ט"ז-י"ז) דלענין ק"ש אונס מחמת לסטים הוי כמו ששתק ברצון ואינו חוזר לראש, ולענין תפילה אם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש ואם שהה רק כדי לגמור אותה ברכה חוזר לראש הברכה, [ובביה"ל שם הביא מדרך החיים, וכן בסי' ק"ב ס"ב (ד"ה אבל) כתב בשם הפמ"ג שאם שהה רק כדי לגמור אותו ברכה ימשיך ממקום שפסק], ובזמן מלחמה לכאור' חשיב כאונס ליסטים. אולם לפמש"כ לעיל דמדינא כלל אינו צריך להפסיק בתפילה, א"כ לא חשיב אפילו כאונס מחמת ליסטים, והוי כמו שהפסיק ברצון דלא הוי השתיקה כלל הפסק, וצ"ע.

[ובעצם הנידון חשבתי מקופיא, דלכאור' אם נדון על כל יחיד בפני עצמו, ייצא שאף אחד אין צריך להכנס למרכב מוגן, שהרי כלפי כל אחד יש רוב גמור שלא ינזק. ותו ייצא שיהיה ודאי אנשים שינזקו וימותו מחמת שלא נכנסו למרחב המוגן, וא"כ יל"ע אם משום פיקוח נפש יש חיוב על כולם להכנס למרחב מוגן ואף לחלל שבת מחמתו. עוד יל"ע שבזמנינו שיש מכשור לפיקוד העורף לדעת על איזה עיר יפול הטיל, א"כ כמו שזורק אבן במקום קבוע נידונים כל העשרה כקבוע ואין הולכים אחר הרוב, תו גם כלפי החשש סכנה שיש לכל אחד נידון אותו כקבוע, ותו לא ניזול ביה בתר הרוב, (שהרי כל בית נידון כקבוע, וכן מי שמסתובב בחוץ לביתו עדין חשיב כקבוע מאחר דקביעות הראשון במקומו, כדמבואר בסי' שכ"ט סעי' ב', ורק מי שמסתובב בחוץ שאינו מאנשי העיר נידון כפריש - והוא אינו מחויב ללכת למקלט, ואפשר דמי שנמצא ביום בחוץ נידון כפריש ועי' במ"ב שם סק"ו שהביא דנחלקו בזה המחבר והרמ"א), אלא דבזה יל"ע דמאחר שלא ודאי שיבוא הטיל בעיר, דיתכן שהוא יורט באויר, א"כ תו ליכא איסור ודאי לפנינו, ותו אין נידון בו דינא דקבוע, וצ"ע].

בעת מלחמה לפעמים מרוב לחץ חוששים לספק סכנה אף שהיא רחוקה מאוד, וצריך מאוד ליזהר שלא לדקדק ביותר, כי אמרו חז"ל המדקדק עצמו בכך בא לידי כך, והעתיקו לדינא הפתחי תשובה בחו"מ סי' תכ"ו, והמ"ב בסי' שכ"ט סקי"ט.

ביניהם שלא לפחד ולא לחלל השבת, ונמצא שלא עשו איסור מעיקרא בזה שיצאו בשיירא, עכ"ד. אולם צריך לידע גדר הדברים, אם במיעוט שאינו מצוי נמין נתיר משום חשש רחוק דפיקו"נ לחלל שבת למי שמפחד].

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

ובהם נהגה יומם ולילה

וַיְהִי עָרֵב וַיְהִי בֹקֶר (פרק א)

"ערב ובוקר" - "יום ולילה" הם יסוד ותשתית בבריאה, הבריאה נבראה באופן שהיום ולילה הם מיסודות הבריאה.

בברכת המעריב ערבים בתפילת ערבית אנו מדגישים ומפרטים את כח הבורא יתברך בבריאת היום והלילה ובהעברת היום והבאת הלילה ובהבדלה בין היום ובין הלילה, "בורא יום ולילה" גולל אור מפני חושך "ומעביר יום ומביא לילה" "ומבדיל בין היום ובין הלילה" ובוזה אנו מכירים בכחו הנורא של הבורא יתברך על כל הבריאה, והמציאות האדירה ששמה יום ולילה - הכל מידי יתברך והוא הבורא והמסדר ומבדיל ביניהם ומזה מושתת ומושפע כל סדר הבריאה.

וזה מצאנו במעשה בראשית ביסוד הבריאה - על כל יום ויום מששת ימי בראשית שהתורה מפרטת ומפרשת "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" וכן בכל הימים, כיון שזהו יסוד הבריאה.

ולאחר ברכת המעריב ערבים - אנו מברכים ברכת אהבת עולם שכולה היא ביטוי לאהבה בין הקב"ה לישראל שאחרי שגילה הקב"ה אהבתו ולימדם תורה ומצוות הם מחזירים כנגד אהבה בתלמוד תורה ומכריזים ישראל "ובהם נהגה יומם ולילה".

ומצאנו כאן דבר נפלא שאף בתלמוד תורה הרי היסוד של חיבור של ישראל לתורה הוא בעסק התורה יומם ולילה, ולא אומרים ובהם נהגה בכל שעה אלא יומם ולילה.

וכדמצינו דכתיב ביהושע א' "והגית בו יומם ולילה", ועי' בפסחים פח: דאמרינן אלמלא תורה לא נתקימו שמים וארץ שנאמר "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת" ופירש שם רש"י אם לא בריתי של יומם ולילה דהיינו תלמוד תורה שכתוב בו והגית בו יומם ולילה.

והנה בגמ' במנחות צ"ט: נחלקו תנאים ביסוד החיוב של "לא ימוש ספר התורה מפין והגית בו יומם ולילה" אם הוא לא ימוש ממש בכל שעה והכונה "יומם ולילה" בכל היום והלילה או דסגי בפרק אחד שחרית ובפרק אחד ערבית שבוזה כבר מתקיים לא ימוש, הרי שלכולי עלמא יסוד החיוב הוא תלוי ביומם ולילה והשאלה אם הכוונה בכל היום והלילה בזמן מסוים ביום ובזמן מסוים בלילה.

ויותר מכך מבואר שם בגמ' במה שאמרו ששאל בן דמה לר' ישמעל מהו ללמוד חכמה יונית וא"ל צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה, והיינו דמתבאר כאן שה"מחייב" של תלמוד תורה הוא יומם ולילה, ולפום ריהטא משמע שלו יצוייר שהיה

מוצא שעה שאינה יום ואינה לילה היה מותר ללמוד חכמה יונית כיון שהמחייב הוא יומם ולילה.

ויסוד הדברים הוא כיון שהתורה היא מקיימת את העולם שהעולם נברא בשביל התורה (כמו שהביא רש"י בתחילת החומש מדברי חז"ל) והעולם מתקיים מכח עסק התורה בפועל של עוסקי התורה, וכמו שהרחיב הנפש החיים בזה (שע"ד פי"א) מדברי הזוהר הקדוש [וז"ל כיון דאתברי עלמא כל מלה ומלה לא היה מתקיים עד דסליק ברעותא למברי אדם דיהוי משתדל באורייתא ובגיניה אתקיים עלמא, השתא כל מאן הסתכל בה באורייתא ואשתדל בה. כביכול הוא מקיים כל עלמא, קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא בר נש אסתכל בה באורייתא ומקיים עלמא, אשתכח דעובדא וקיומא דכל עלמא אורייתא איתי, בגין כך זכאה איהו בר נש דאשתדל באורייתא דהאי איהו מקיים עלמא עכ"ל עיי"ש עוד]. ולכן מעיקר תלמוד תורה הוא שיהא ביום ובלילה שזהו התשתית של הבריאה, ויסוד הבריאה שהיא קבועה ביום ולילה שהוא תלוי בתורה שהיא ביום ובתורה שהיא בלילה ועל כן יסוד תלמוד תורה אף הוא תלוי ביום ובלילה.

מנחת שמואל / הרב שמואל קליין

תשובה - להתחיל מחדש

כִּי שְׁבַעֲתִים יָקָם קִיץ וְלִמָּחָר שְׁבַעֲתִים וְשִׁבְעָה (כד, ד)

רש"י מביא את המדרש כך דרש רבי תנחומא (אות יא). ומדרש בראשית רבה (כג ד) לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה, לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות, אמרו מה אנו יולדות לבהלה, למחר המבול בא ושוטף את הכל. והוא אומר להן וכי איש הרגתי לפצעי, וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד בשנים, שיהא זרעי כלה באותו עון, ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות, אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות הרבה. וזהו קל וחומר של שטות, אם כן אין הקדוש ברוך הוא גובה את חובו ומקיים את דברו: (כה) וידע אדם וגו' - בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו, אמר להן וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום, אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו. אמרו לו קשוט עצמך תחלה, והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ירך, מיד וידע אדם עוד וגו'. מהו עוד, ללמדך שנתוספה לו תאוה על תאוה.

במדרש מבואר שאדם הראשון פרש משום שנקנסה מיתה על האדם, וקשה שבגמ' בעירובין מבואר שפרש משום תשובה דאיתא שם [יח עמוד ב] היה רבי מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה.

התשובה: אדם הראשון ראה את חומרת מעשיו עד שנקנסה מיתה על האדם, הוא היה סבור שהוא לא ראוי להעמיד את העולם שהרי תכלית האדם זה החיים ואם נגזר מיתה כנראה שאין הוא ראוי להעמיד דורות מכאן ואילך ועשה כן מתוך תשובה על מעשיו.

ויש כאן לימוד עצום איך עושים תשובה: אדם הראשון פרש מאשתו מחמת תשובה וזה היה מתוך יסורים גדולים, וכמעט שהעולם היה חרב, ורק משום שאמרו לו קשוט עצמך לכך חזר לאשתו והוליד את שת שממנו הושתת העולם. ואילולי היו אומרים לו כן, לא היה אדם הראשון חוזר לאשתו והעולם היה חרב, לא היה המשך לעולם. וכשאמרו לו קשוט עצמך הם לימדוהו צריך לעשות תשובה ולהתחרט על העבירות, אבל העיקר זה הקבלה לעתיד להתחיל מחדש.

פעמים רבות אנחנו מתחרטים על העבירות אבל מתוך שאנו חווים את עומק החטא או המצב בו אנו נמצאים זה מונע מאיתנו מלהתחיל מחדש אלא זה מקבע אותנו שזה אנחנו זה המצב שלנו. במצב שלי מה שאני יעשה זה אחרי העבר שלי.

אבל התורה לימדה אותנו שהעיקר להתחיל מחדש, והנה אם אדם הראשון לא היה מתחיל מחדש העולם היה חרב, אדם הראשון עשה תענית מאה ושלושים שנה והיה סבור שהוא עושה תשובה באופן הטוב ביותר, אבל הוא כמעט המיט אסון על העולם כמעט ולא נשאר זכר ושארית בעולם.

אלא שאחרי שהוכיחו אותו מיד ויָדַע אָדָם עוֹד אֶת אֲשֶׁתוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת שממנו הושתת העולם. מביא רש"י "מהו עוד, ללמדך שנתוספה לו תאוה על תאוותו" מיד שהאדם הראשון גילה שההיפך הוא הנכון עכשיו עליו לבנות מיד נתוספה לו תאוה על תאוותו, הוא הבין שכנגד החטא מוטל עליו כמה שיותר להוסיף חיים לעולם להביא כמה שיותר ילדים לעולם.

התשובה האמיתית היא התחלה מחדש, להוסיף רצון חזק לבנות כמה שיותר, להגביר עוד חיילים לתורה ולמצוות.

*

קבלת הדין באמונה

פְּרָאשִׁית פְּרָא אֱלֹקִים (א, א)

המדרש בפרשה ר' יצחק פתח (תהלים קיט) ראש דברך אמת וגו', א"ר יצחק מתחלת ברייתו של עולם ראש דברך אמת, בראשית ברא אלהים (ירמיה י) וזה' אלהים אמת ולעולם כל משפט צדקך, שכל גזרה וגזרה שאתה גוזר על בריותיך הן מצדיקין עליהם את הדין ומקבלין אותו באמונה, ואין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות בראו העולם, וכו'.

צריך ביאור מה הקשר במה שעם ישראל מצדיקים את הדין, למה שאין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות בראו העולם.

במדרש מבואר שצידוק הדין הוא ההכרזה שאין ב' רשויות, מכיון שאנחנו מאמינים שהקב"ה אב הרחמים, בעל הרחמים, מלא רחמים, היה מקום לטעות ולחשוב שבמקום שיש מידת הדין זה רשות אחרת, וכביכול הבריות יכולות לטעון ולומר היכן מידת הרחמים, על כרחך שאם מידת הדין גוברת כביכול יש שתי רשויות שבראו את העולם ולפעמים רשות זו שולטת ולפעמים רשות השניה שולטת.

אבל עם ישראל שמצדיקים את הדין ומכריזים ה' הוא האלוקים, הם מכריזים שהרחמים והדין באים מבורא אחד ויחיד, הקב"ה מלך מלכי המלכים, וא"כ אין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות בראו העולם.

אחרי יום הכיפורים אנחנו מכריזים ה' הוא האלוקים לומר אחרי שביקשנו סליחה וביקשנו שעל ידי מידת הרחמים הקב"ה יסלח לנו, האם חלילה יש כאן סתירה שהרי אם רחמים אז אין דין ואם דין אין רחמים? לכך אנו זועקים ה' הוא האלוקים אין כאן ב' רשויות, אין כאן סתירה בין רחמים לדין, אותו בורא עולם שדן כל מעשה לפי ענינו והוא אינו וותרן חלילה, ורק הקב"ה שהוא כל יכול, יכול לשתף רחמים לדין מבלי שהרחמים יסתרו לדין וכן להיפך.

וביתר ביאור: רש"י בתחילת הפרשה בראשית ברא אלהים ולא אמר ברא השם שבתחילה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים.

והנה צ"ב מה זה עלה במחשבתו, ועוד קשה סו"ס למה בתחילה כתוב בבריאה רק אלוקים, והרי זה נברא בשיתוף מידת ברחמים, ולא רק ע"י מידת הדין ועוד קשה למה בעשות כתוב השם ואלוקים ובבריאה רק אלוקים.

והביאור שהרי השתלשלות העולמות ע"י ד' עולמות אבי"ע, ובאמת בעולם הבריאה, העולם נברא במידת הדין, אבל בעולם העשיה זה נברא בשיתוף מידת הרחמים, וכל פעם שחוטאים חלילה בעולם המעשה יש שיתוף של מידת הרחמים. ולכך בבריאה כתוב רק אלוקים ששם יש רק מידת הדין, ובעשיה "ביום עשות ה' אלהים" כתוב שניהם לומר שבעולם העשיה הוא שיתוף מידת הרחמים למידת הדין. ובתחילה עלה המחשבה, היינו עולם הבריאה שהוא קודם לעולם העשיה, ובזה אפשר לבאר מה שהצדיקים ביקשו שיהיה להם הנהגה של דין שהרי מבואר בנפש החיים שהנפש כנגד עולם העשיה, והנשמה כנגד עולם הבריאה, והצדיקים שהם בדרגה גבוהה יותר שהרי נשמה היא למעלה מנפש, לכך רוצים להשתייך לעולם הבריאה שהוא כנגד הנשמה ושם יש רק מידת הדין.

בימים טרופים אלו שעם ישראל נמצא בסבל עצום שלא ניתן לשאר, ובשפל מול אומות העולם, כביכול יש להם עליונות עלינו, כביכול אלוקים עזבנו, מוטל עלינו לזעוק בקול ה' הוא האלוקים, העולם נברא ע"י רשות אחד הקב"ה בורא העולם, בשביל עם ישראל שנקרא ראשית, ואדרבה הקב"ה ברא את העולם במידת הדין, כדי לייקר ולתת משקל גדול לכל מעשה ומחשבה של כל יהודי, אם לא היה מידת הדין לשפוט את האדם על מעשיו גם לא היה שכר למעשיו הטובים, ועל ידי מידת הדין נזכה לבסוף לשכר גדול על כל מעשה, אלא שאין העולם יכול להתקיים רק במידת הדין, לכך הקב"ה שיתף את מידת הרחמים. אבל חלילה אין כאן ב' רשויות אלא רשות אחת.

אין כאן נושא של רוצחים מול עם ישראל, אין לנו ענין עם פרשניות למיניהם, יש כאן נושא אחד ברור הקב"ה משגיח על ישראל בהשגחה פרטית, הקב"ה מעולם לא עזבנו, ופעמים שמידת הדין גוברת, ופעמים שמידת הרחמים גוברת, ועכשיו שמידת הדין מתוחה דבר ראשון מוטל עלינו להצדיק את הדין ולהכריז ה' הוא האלוקים, אנחנו מאמינים שאותו ה' שהוא רחמן הוא אותו השם שעושה דין, וכל הטרגדיה שקרתה זה שיתוף של מידת הרחמים והדין, ומוטל עלינו לחזור בתשובה. ואנחנו מתפללים ומבקשים מידת הרחמים עלינו התגלגלי ולפני קונך תחינתנו הפילי ובעד עמך רחמים שאל, ובקרוב ממש נזכה לשמוע את קול השופר הגדול לחרותנו.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

העולם מונהג ולא מנהיג מתקיים ולא קיים

בראשית פרק א פסוק (א) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: (לא) וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה-טוֹב מְאֹד וַיְהִי-עֶרְב וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי: פרק ב פסוק (ג) וַיְבָרֶךְ
אֱלֹהִים אֶת-יְוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכֹל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

שאלות

(א) ויש לדקדק מהו הלשון "לעשות" בלשון עתיד, ולא אשר עשה בלשון עבר? (ב) עוד
שואלים על לשון דוד המלך אשר כתב תהלים פרק קלו פסוק (ד) לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדֹלוֹת
לְבָדוֹ כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: (ה) לַעֲשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: (ו) לְרַקַּע הָאָרֶץ עַל-הַמַּיִם
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: (ז) לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ: הכל בלשון עתיד ולא בלשון עבר
שכבר עשה?

השואה שקראה בשמחת תורה:

הנה אנחנו נמצאים בימים אלה באוירת אבל על האסון והגזירה הקשה שפקדה את עם
ישראל דבר שממש לא יאומן כי יסופר שיש כאלה חיות אדם בעולם זוועות שלא נראו ולא
נשמעו אפילו בשואה והשאלות הנוקבות והקשות שצפות אצל כל אדם ובתקשורת איך
יתכן ואיך קורא כזה כישלון בימינו עם הצבא החזק של מזרח התיכון ועם כל המודיעין
והמצלמות והמדיה שיש היום דבר שלא היה קורא גם במדינות העולם השלישי זו שאלה
קשה, וחשבתי על הנושא ובעזרת השם נבאר את הנלמד מפרשתנו ואת המסר לימינו.

מעשה היה עם פרופסור ינון משערי צדק:

נפתח בסיפור שקראתי בשבועון המשפחה מעשה שהיה עם פרופסור ינון בשערי צדק
מנהל מחלקת זיהומים שפעם הביאו חולה שנעשה לה נקב בקיבה רח"ל והיית סובלת
כאבי תופת כמובן הכניסו אותה לניתוח אך עדיין היו לה כאבים עזים בני המשפחה ובפרט
אחד הבנים היה מלא טרוניות וטענות על הרופאים מדוע לא מטפלים נכון באמא שהיא
עדיין סובלת כל כך ושאל מי האחראי על המחלקה הוא חייב לדבר איתו, ובאמת יצא לו
שכאשר הגיע פרופסור ינון הטיח בפניו דברים קשים על ההזנחה וחוסר טיפול לאמא אשר
כבר מאושפזת שלושה שבועות והיא עדיין סובלת, לאחר ששמע הפרופסור את הדברים
ביקש מהבן להתלוות אליו הלך איתו והוא לקח אתו לאזור השירותים ולא הבין מה הוא
עושה, אולם הרופא מראה לו ששם על הקיר תלויה ברכת אשר יצר וביקש מהבן שיקרא
איתו ביחד מה כתוב בברכה, הבן היה המום כי הרופא נראה חלוני ומה רוצה מהברכה,
ומראה לו הרופא כי כתוב שהקב"ה ברא את האדם נקבים נקבים חלולים חלולים ואם

העולם מונהג ולא מנהיג מתקיים ולא קיים

יסתם אחד מהם או יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת, אמר הרופא אתה מבין מה כתוב כאן הרי אם יפתח אחד מהן אפילו שעה אחת אי אפשר להתקיים ואמא שלך יש לה חור בקיבה וכבר היא חיה פה שלושה שבועות וזה רק אודות לטיפול המסור שמנסים להציל אותה ועדיין יש לך טענות, כי אינך יודע להודות לקב"ה על החסד שעושה בכל רגע עם האדם, מבחנתי כל נשימה שאדם נושם הוא חסד ונס ולא דבר שמוכן מאליו, ואינך אלא כופר בטובת אחרים ובטובת השם יתברך, הבן כמובן היה מאוד המום מאחר והיה בן תורה ולמד מוסר השכל כיצד צריך להסתכל נכון על חסדי הקב"ה בכל רגע עם האדם, וכך ממש בדומה לזה ישנם הרבה שאלות לבני אדם בחיים והאמת היא הפוכה שצריך האדם לדעת להודות ולעשות חושבים עם עצמו כמו שנבאר.

שאו למרום עיניכם וראו מי ברא אלה:

הנה השבת קוראים פרשת בראשית על בריאת העולם אם האדם יתבונן בבריאה ובחכמת הבריאה יראה ויבין שיש מנהיג לבירה והעולם מונהג ולא מנהיג, וכמאמר הנביא ישעיהו פרק מ פסוק (כה) וְאֶל־מִי תִדְמִיּוּנִי וְאֲשׁוּהָ יֹאמֶר קְדוֹשׁ: (כו) שְׂאוּ־מְרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־בָרָא אֱלֹהֵי הַמּוֹצִיא בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֹלָם בְּשֵׁם יְקָרָא מְרַב אֲוֹנִים וְאֲמִיץ פֶּחַ אִישׁ לֹא נִעְדָּר: (כז) לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וַתִּדְבַר יִשְׂרָאֵל נִסְתָּרָה דַרְכֵי מִיָּקוֹק וּמֵאֱלֹהֵי מִשְׁפָּטֵי יַעֲבֹר: (כח) הֲלוֹא יִדְעָתָ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְקוֹק בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעֵף וְלֹא יִיגַע אֵין חֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ: עוד נאמר בתהלים פרק קד פסוק (כד) מִה־רָבוּ מַעֲשֵׂיךָ יְקוֹק כֹּלָם בְּחֶכְמָה עֲשִׂיתָ וּגו':

דברי הרמב"ם כיצד יזכה לאהוב וליראה מהשם יתברך:

וכבר כתב על כך הרמב"ם שאנו מצווים לאהוב ולירא מאת השם וכיצד יוכל להגיע לכך כתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ב והיאך ב הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד כי אראה שמין מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו, ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם. והאריך לבאר את עומק נפלאות הבריאה, ולאחר מכן כתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה יא דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה, וביאור כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה. עוד חזר וכתב הרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ד הלכה יב בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו ויראה חכמתו של הקדוש ברוך הוא בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא, ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים

העולם מונהג ולא מנהיג מתקיים ולא קיים

הגדולים, וכ"ש לאחת מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו בגולם כלל, וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושה וכלימה ריק וחסר עכ"ל. הראת לדעת ככל שהאדם יתבונן ויעמיק בחכמה הבריאה יגיע מכך לאהבת ויראת השם שיש לנו אבא שבשמים והוא מנהיג את העולם על כל המשתמע מכך ולדוגמה נביא מעשה שהיה להבין חכמת הבריאה.

מעשה שהיה עם הרב ש"ך:

וכבר נאמר באיוב פרק יט פסוק כו וּמִבְּשָׂרֵי אֶחָזָה אָלוֹהִי: מסופר על מרן הרב ש"ך זצ"ל שפעם אחד ממקורביו לקה בליבו והוצרך לעבור ניתוח והלך הרב ש"ך לבקרו ובהגיעו לבית חולים התקבל ע"י סגל הרופאים ובראשם הפרופסור, שאלו הרב ש"ך כמה שנים עוסק במחלות הלב, והשיב שעשרות שנים לומד את כל המחקרים שיש על הלב, שאלו הרב יש לי שאלה, אם כעת היה ניתן לך לברא לב של אדם, האם לדעתך יש מקום לשנות לשדרג או לשכלל אותו יותר אחרי כל המחקר והמדע? היה המום מהשאלה ולאחר מחשבה השיב ואמר לדעתו לא יכול להיות יותר טוב מהלב של האדם כמו שהוא, לב בגודל אגרופו של האדם עובד מהרגע שהאדם נולד ועד לפטירתו ללא הפסקה כי כל הפסקה זה התקף לב ובכל זאת מחזיק מעמד אין מנוע כזה בעולם. ומכך יתבונן כל אדם עד כמה הבורא יתברך יצר בחכמה את האדם שאפילו רק אבר אחד הלב כמה עוצמת החכמה שבו ועדיין העולם לא יודע לטפל בכל בעיה בלב וכך בכל אבר ואבר שבגופו של האדם מלא חכמה, ויכלה הזמן ולא יצליח להגיע להבנת עומק חכמת הבריאה.

מפני מה ברא את האדם יחידי:

אחר הדברים האלה מבואר בפרשתנו שהשם יתברך ברא את כל כדור הארץ עם כל הבריאה וכל הדומם צומח חי ומדבר השמים והארץ הים והיבשה האור והחושך וכל עולמות ומלאכים מעל השמים הכל נברא בששת ימי בראשית וכדברי הרמב"ם שעומק החכמה שיש בבריאה לא ניתן להשיג ולהבין בשכל אנוש כי כל פרט ופרט מלא חכמה, וכל זה נברא בשביל לשרת אדם אחד ויחיד אדם הראשון, וכבר אמרו חז"ל שהקב"ה עשה כך ולא ברא בני אדם רבים בכדי שנפנים שכל אדם ראוי בשבילו לברוא עולם שלם ולכן המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא וכן ההפך, ואף גם זאת להביא את האדם לחשבון הנפש כיצד ואיך יהיה ראוי לכך שבשבילו נברא העולם. וכמ"ש רמב"ם הלכות סנהדרין פרק יב הלכה ג לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד שכל המאבד נפש אחת מן העולם מעלין עליו כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת בעולם מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא, הרי כל באי עולם בצורת אדם הראשון הם נבראים ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חבירו, לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם עכ"ל. הרי שהרמב"ם הוסיף להוכיח ממציאנות הבריאה שהשם יתברך בורא כל אדם בצורה אחרת, וכל זה בשביל שכל אחד יכול להגיד שבשבילו נברא העולם כי הוא יחידי בפרצוף שלו, כך שהאדם הוא בחיר הבריאה. ולא נטעה שמציאות זו אינה רק בתחילת בריאת העולם ואדם הראשון, אלא הדבר שייך עד ימינו כדנבאר.

המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית:

אמרו חז"ל במדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור צו [א] שירו לה' שיר חדש, שירו לה' כל הארץ, שירו לה' ברכו שמו. א"ר אבהו ג' שירות הללו כנגד ג' תפלות שמקלסין ישראל להקב"ה בכל יום. שירו לה' שיר חדש, כנגד תפלה שמקלסין ישראל שחרית להקב"ה, שהוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. שירו לה' כל הארץ, כנגד תפלת המנחה, שכל באי עולם ראו ביום השמש והמאורות. שירו לה' ברכו שמו, כנגד תפילת ערבית שהן מברכין להקב"ה שהוא מעריב ערבים ע"כ. ואכן תיקנו חז"ל לומר בכל יום בתפילה כמבואר בסדר רב עמרם גאון (הרפנס) קריאת שמע וברכותיה: המחדש טובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו. ברוך אתה ה' יוצר המאורות עכ"ל. כוונתו בזה מלשון דוד המלך שאמר בלשון עתיד לעושה אורים וכו', וכן לרוקע וכדומא ולא כתב בלשון עבר, בכדי ללמדנו שהכל מתחדש בכל יום מחדש ולא שכבר נעשה בעבר וממשיך מאליו. ומבאר הגר"א בספרו אדרת אליהו בראשית פרק ב פסוק ג (פרשת בראשית) וז"ל בליקוטים ח"ג דף קמ"א וז"ל אשר ברא אלהים לעשות. ענין השבת הוא כי בכל ששה ימים הראשונים הוציאו כל אחד פעולותיו וביום השבת נחו כלם, ואף על גב שהכל נברא באותן ששה ימים מכל מקום הכל בכח אבל בפועל הקדוש ברוך הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית והוא הוצאתן לפועל וכל אחד מוציא פעולתו ביומו תמיד ובשבת שובתים, וזה שאמר הכתוב אשר ברא אלהים לעשות, פירוש שברא הכל לבד לגמור בפועל. עוד הרחיב לבאר בספר נזר הקודש בראשית פרשה עח סימן א (פרשת וישלח) ר' אברהם יחיאל מיכל ב"ר עוזיאל מגלוגא נולד בפולין בשנת ת"מ (1680). נפטר בשנת ת"ץ (1730). וז"ל ורבי חלבו בשם רבי נחמן אמר לעולם אין כח שלמעלה מקלסת ושונה וכו'. כלומר והיינו דכתיב חדשים לבקרים, וכדגרסינן בפ"ב דחגיגה [יד ע"א] בכל יום ויום נבראים מלאכי השרת מנהר דינור ואומרים שירה ובטלים שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך. וכו' והוא כי ודאי לא לחינם הקדוש ברוך הוא בורא בכל יום של מלאכים חדשה לאמר שירה חדשה, אלא לפי שהקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, כלומר שבכל יום מקנה לעולם שפע חדש לחדש בריאתו, ואלולי זה היה העולם מתמוטט והולך. וכבר נתבאר לעיל ר"פ נ"ח הטעם בשם הזוהר לפי שכל יום הוא בריאה מיוחדת בפני עצמו כדכתיב [תהלים קלט, טז] ימים יוצרו, כי אין כל מדרגת הימים שוים אלא כל יום ויום ממונה עליו מידה מיוחדת למעלה המאיר ומשפיע בו בעתו וזמנו בעולם, ולפי שבכל יום ויום מתחדש מדרגה אחרת בעולם, לפיכך צריך לחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית להקנות שפע חדש לעולם כפי מדרגת אותו היום, ועל זה נאמר [תהלים סח, כ] ברוך ה' יום יום, ודרשינן [ברכות מ ע"א] כל יום ויום תן לו מברכותיו, כי כל יום ויום צריך ברכה ותיקון מיוחד מפני חידוש מדרגתו. וממילא מהאי טעמא נמי בכל יום ויום בורא הקדוש ברוך הוא כת של מלאכים חדשה, והם אומרים שירה חדשה לפניו, כלפי מה שמחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית בשפע חדש שהוא כפי מדרגת היום. וגם אותן המלאכי השרת הנבראים בכל יום הם מצד מדרגת אותו היום, וכן הם אומרים בו שירה חדשה המכוונת כלפי מדרגת אותו היום, ואח"כ הולכין להם, שמאז חוזרים לשורשן

העולם מונהג ולא מנהיג מתקיים ולא קיים

וכדלקמן, באשר כבר קנו שלימותן במדרגתם, וביום שלאחריו מתחדש מדרגה אחרת בעולם, ואין אחד נכנס בתחמו של חבירו עכ"ל.

גם בימינו כל אחד העולם ראוי להתקיים או ההיפך בגללו:

לאור הדברים כל אדם גם בימינו אם עובד השם ועושה רצונו ראוי שהעולם יברא בשבילו וכמ"ש הרמב"ם הראיה לכך שכל אדם הוא בצורה אחרת בכדי שיבין שכל אחד הוא יחידי בעולם, ומאחר והדבר כך הרי שבעצם בכל רגע ורגע העולם כולו עם כל מה שנמצא בתוכו דומם צומח חי ומדבר מתקיים מחדש ברצון הבורא יתברך ואינו דבר שמובן מאליו כדעת הכופרים רח"ל, ולזאת אנחנו מברכים בכל יום ברכה בשם ומלכות המחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית, ואין העולם מתנהל מאליו אלא הכל תלוי ברצון הבורא יתברך, ובפרט **קיום האדם** אשר בכל בוקר בברכות השחר אנחנו מברכים בשם ומלכות כתקנת חכמים **במסכת ברכות דף ס ע"ב** כי מתער, אומר: אלהי, נשמה שנתת בי טהורה, אתה יצרתה בי, אתה נפתתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא, כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות, ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים. ללמדנו שבכל רגע ורגע השם יתברך משמר את הנשמה בתוך האדם ואינו מובן מאליו שיחיה אפילו רגע לולי רצון וחסדי השם ולכן כל זמן שמשמרה מודים לשם על כך, ולזאת אמרו חכמים כל הנשמה תהלל י-ה על כל נשימה צריך להודות, כיון שלחיות אינו מובן מאליו אלא ההיפך בכל רגע האדם צפוי למיתה וכל רגע שהוא עדיין חי הוא נס וחסד השם יתברך, ואין הדבר אמור רק לחיות, אלא כמו כן תפקוד כל מערכות הגוף אינו מובן מאליו ועל כל דבר צריך להודות מחדש בכל יום, לזאת תיקנו ברכות השחר ללמדנו שאין דבר בעולם שמובן מאליו וכל יום מתחדשת הבריאה ברצון השם.

מצב העולם תלוי במעשיו של האדם:

אמנם למרות שהאדם בחיר הבריאה וכל פלאי הבריאה נבראו ונעשו לצורכו של האדם, אלא שמפרשתנו אנו למדים שכל זה דווקא כאשר האדם עושה רצון השם יתברך, שהרי מבואר בפרשתנו כאשר אדם הראשון וחוה חטאו למרות שנצטוו רק מצוה אחת לא לאכול מעץ הדעת ונכשלו אדם וחוה בגלל פיתוי הנחש, ובכך המיטו אסון על כל באי עולם לדורתם ונגזרה המיתה וכל עשרת הקללות לאדם ולחוה, וגרשו מגן עדן. וכן בחטא קין נגזר עליו הגלות ונתון לטרף ביד כל החיות עד שחזר בתשובה, כך שהשם יתברך מנהיג ומקיים את העולם הכל תלוי במעשיו של האדם לטוב ולמוטב, ודבר זה שייך לא רק בתקופת אדם הראשון אלא אפילו בזמננו כיון שבכל יום מתחדשת הבריאה מחדש כמו בששת ימי בראשית כך שגם בזמננו כל אדם יתכן ובמעשיו בונה ומקיים את העולם או ההיפך מאחר וכל רגע הכל תלוי ברצון השם יתברך ונצרך לקיום מחדש ואינה מציאות המובנת מאליו וקיימת לעד, כך שמצב העולם משתנה לאור מעשיהם של בני אדם ואין עצה ותבונה נגד השם.

הטרגדיה אינה אלא גזירת בורא העולם:

אחר הדברים האלה אשר הסברנו לזאת בימים אלו של הטרגדיה הנוראה שהתחוללה ביום שמחת תורה תשפ"ד דברים שלא שמעתן אוזן ולא ראתה עין ממש חיות טרף אשר רצחו מאות באכזריות שלא יתואר ופצעו אלפים ושלקחו לשבי עשרות אנשים נשים זקנים וטף, כלל העולם מזועזע מהנעשה וכלל ישראל באבל, עלינו לעשות חשבון הנפש עם עצמנו למה כל החרון אף הגדול על עם ישראל, וכפי שאמרנו שאין דבר מובן מאליו וכל הבריאה והעולם מונהג ולא מנהיג מתקיים מחדש ולא קיים מאליו והכל תלוי בחסדי השם יתברך המרובים עלינו בכל רגע, ואדרבא השאלה הפוכה כמו שאמר הפרופסור לאותו אברך על אמו שסיפרנו, כך השאלה איך אנחנו כבשה בין שבעים זאבים שרוצים כולם לטרוף אותנו ועדיין עם ישראל חי וקיים לנצח אם לא חסדי השם יתברך עלינו, וכבר אמר דוד המלך תהלים פרק קכז פסוק א **אִם-יִקְוֶה לֹא-יִשְׁמַר-עִיר שְׁוֹא שְׁקֵד שׁוֹמֵר**: נכון שיש צבא ויש נשק ויש מודיעין ומצלמות והתרעות, אבל חובה עלינו לדעת בל נטעה שאותה השתדלות היא שמצילה, אלא השם יתברך נותן את היכולת וההצלחה לשמור וברצונו סוגר את עיניהם ומכשיל את ידיהם, כמאמר הכתוב בדברים פרק לב פסוק (פרשת האזינו) **(כא) הֵם קָנְאוּנִי בְּלֹא-אֵל כְּעֶסְוֹנֵי בְּהֵבְלֵיהֶם וְאֲנִי אֶקְנִיאֵם בְּלֹא-עֵם בְּגוֹי נָבֵל אֲכַעִיסֵם**: (כה) **מְחוּץ תִּשְׁכַּל-חֶרֶב וּמִחֻדְרֵי אֵימָה גַם-בְּחֹר גַּם-בְּתוֹלָה יוֹנֵק עִם-אִישׁ שִׁיבָה**: (כט) **לֹא חֲכָמוֹ יִשְׁפִּילוּ זֹאת יְבִינֹו לְאַחֲרֵיתָם**: (ל) **אֵיכָה יִרְדֶּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יְנִיסוּ רֶבֶבָה אִם-לֹא פִי-צוּרֵם מִכָּרֶם וַיִּקְוֶה הַסְּגִירָם**: כך שמחייב אותנו חשבון נפש ולהתעורר איך נפלו גבורים ביד אנשי בליעל שפלים אשר אינם עם ומדינה ולא שלטון וצבא אלא גוי נבל ומושפל, עד שבחוץ כל מי שיצא לחוץ נהרג ובחדרים אפילו שנכנסו לחדרי ממ"ד היה פחד ואימה, ולצערנו רצחו הרגו וטבחו כל הבא ליד בלי הבדל בחור או בתולה ואפילו תינוקות ואיש שיבה שהדבר מראה על שיא האכזריות, ומוסיף הפסוק לבאר ואם תשאל איך זה קורא בזמננו לו חכמו ישכילו זאת כי צורם מכרם והשם הסגירם וסתם עיניהם מלראות ומוחם מלחשוב, ואין הבנה למציאות אם לא שהשם יתברך גרם להרדמת כל הגורמים ושיבש את כל המערכות בכדי לעורר אותנו, אף גם זאת האם בזמננו ניתן להיערך למסיבה של אלפי אנשים במקום פתוח ולא מוגן ועוד יותר סמוך לגבול עזה בלי אישורים שמירה וביטחון הרי לא נותנים לעשות ולארגן כדבר הזה וכאן הכל שוחרר כאילו המוח הפסיק לעבוד, כל זה עשה השם בשביל שלא יעלה על דעת איזה אדם שיש סיבה אחרת מלבד גזירת הבורא יתברך בכדי לעורר אותנו לשוב אליו, וכיון שהקב"ה מעניש מידה כנגד מידה ובמה שנכשלו מעניש בכדי שהאדם יבין מה נדרש ממנו לתקן, ולכן בפרט ובעיקר על השנאה והמחלוקת בעם דבר שלא היה כדבר הזה מאז קום המדינה, לצערנו ישנם בקרבנו אשר ממש קרעו את העם ואת הלבבות בשטיפת מוח לשנאה, ובכך גרמו לחרון אף של הבורא יתברך ומידה כנגד מידה השם יתברך קרע משפחות בנים מחיק אימם והורים מילדיהם וקרע את לבבות עם ישראל בכדי לעורר אותנו שחובתנו לאחד את כלל ישראל לחזור להיות כאיש אחד בלב אחד, לא נותר לפנינו אלא להתפלל לבורא עולם כי עת צרה היא וממנה יושע, מאחר וברוך השם מעז יצא מתוק וזו נחמה פורתא, וברוך השם שיש

העולם מונהג ולא מנהיג מתקיים ולא קיים

התעוררות בכל העולם לאחדות וממש כלל ישראל ללא הבדל עדה מפלגה והשקפה כולם כאיש אחד בלב אחד איש את רעהו יעזרו וכולם מוכנים למסור נפשם להציל ולעשות כל אשר לאל ידם לעשות, ובעזרת השם בזכות כל התפילות והתהילים והקבלות שכל אחד ואחד קיבל על עצמו ובפרט אחדות העם כולו יתמלא בורא עולם עלינו ברחמים מרובים לבטל מעלינו כל גזרות קשות ורעות ויפלו כל אוביינו תחתנו ותיפול עליהם אימה ופחד וחלחלה ומהומה שיגעון ועיוורון ותמהון לבב עד שלא ישאר מזרע עמלק שריד ופליט, ויחיש את גאולתנו במהרה בחסד וברחמים מרובים, וישלח רפואה שלימה לכל חולי ופצועי עם ישראל, ויחזיר את השבויים לביתם בריאים ושלמים, ולא תיפול שעה אחת מכל חיילי ישראל אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

יהודי אני

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (א, א)
'ברא'.

ה' ברא את הכל. יש מאין. מהאפס המוחלט.

לפני הכל - היה הוא יתברך. לבד. ממלא את הכל. ובאמת - עדין לא היה 'הכל' בכלל.
היה רק 'אור אין סוף'.

אסור לנו לחשוב על ה'אור אין סוף'. כך מלמד אותנו רבנו הגר"א (בליקוטים שבסוף
ספד"צ).

ובאמת אי אפשר לחשוב על מציאות אינסופית. ומי שינסה - עלול לאבד את דעתו;
המחשבה בדבר שאי אפשר להבין אותו, שהשכל האנושי לא יכול 'להכיל' אותו - משבשת
את הדעת.

היו כמה שלבים מאז. אין כאן המקום לבארם.

ובשלב כלשהו, התגלה שם 'הוי"ה' (זהו 'שמו' של האין סוף, עי' ביאור"ג לספד"צ פ"ב.
וההגדרה 'שמו' של א"ס טעונה ביאור, ואין כאן המקום).

וכל הדרגות שקדמו לשם הזה, והיו הרבה כאלו, הכל היה 'מכוון' - לשם זה. שם הוי"ה.
כי עיקר הכונה של אין סוף היא - שיתגלה שמו, היינו שם הוי"ה - בעולם (עיי"ש).

*

המשקפים הנכונות

אז זה ברור לנו:

בריאת כל העולם, וגם ה'האצלה' של כל מה שקדם לעולם שלנו - הכל בכוונה אחת
ויחידה, שיתגלה שמו בעולם.

משם הכל מתחיל, ולשם הכל הולך. זו המטרה - ואין בלתי!

ו'שמו' - זה שם הוי"ה.

והוא מתגלה - בשם 'אדנ"י'. השם שמורה על מידת המלכות (עי' תיקו"ז כג ע"א בדפי
דפוס וילנא. וע"ע שערי אורה תחילת ש"א).

דהיינו:

המטרה היא, ששמו יתברך - הוי"ה - יתגלה כאן, כמלך.

כל המצוות, לימוד התורה הקדושה, תפילות, וגם עצם החיים שלנו כיהודים - זה למענה. למען הגילוי הזה. שיתגלה שמו יתברך - בה.

ומאחר וזו המטרה, אז כל מה שקורה - שייך למטרה הזו. הכל הכל ממש. כל מה שנברא; כל מה שנעשה בעולם; כל המאורעות - הכל שייך למטרה הזו. ועל הכל עלינו להסתכל - במשקפים האלו. גם על ה'טוב מאוד', שחז"ל דרשו - 'טוב מוות'. - המוות!

כן. המוות. זה שחווינו אותו במנות גדושות בשמחת תורה האחרון. זה שלעולם איננו מסוגלים להכיל אותו.

הקטל הנורא. הטבח הנורא.

אי אפשר לתאר. אפילו לא לנסות לתאר.

אבל אפשר לנסות להסתכל על זה, במבט של תורה. במשקפים של תורה. ואת זה, כן ננסה.

[את עיקרי הדברים קיבלנו מגדול אחד שליט"א.]

*

הצער של כנסת ישראל

שם, ב'עגלה הריקה', קוראים לזה 'מחדל'.

יש גם כאלו שמחפשים 'מניע'. אולי סעודיה. אולי 'אל אקצה'.

לנו זה ברור. אין 'מחדלים'. הכל מכוון. הלא זה עתה הצהרנו: 'כן אנחנו בידך, מחיה וממותת'.

אנחנו גם אומרים את זה בכל יום. שלש פעמים. 'מלך ממית ומחיה'.

ה'מניע' של המרצחים לא באמת מענין אותנו. אבל גם הוא ברור וידוע, וגם כתוב במפורש: 'פרא אדם'. 'ידו בכל'. תאוה לדם, בעיקר דם יהודי. זה הכל.

כל אלו פחות חשובים.

מה שחשוב לנו באמת זה הצער של כלל ישראל, הצער של כנסת ישראל - השכינה הקדושה.

וזה צער נורא של אם שכולה, אשר איבדה מאות מילדיה. שהם נחתכו ממנה ממש. איברים איברים. צער של אם כואבת, אשר אלפי ילדיה בצער ובכאב נורא. ועשרות אלפים מהם - ואולי מאות אלפים - בפחד ובחרדה.

ואם כשאדם מישראל מצטער אז שכינה אומרת 'קלני מראשי קלני מזרועי', מה היא אומרת כשמאות אלפי ילדיה מצטערים. כשמאות מהם מתים במיתות משונות.

השכינה, האם הזו, היא הלא המטרה שלנו. מטרת הבריאה. וכשהיא 'חסרה', כשהיא בצער - אז הכל חשוק. הכל מלא באבל נורא.
- וכאן העבודה שלנו.

*

פינוי הדרך

שמחת תורה. שמיני עצרת. וגם שבת קודש.
יום שבו רק ה' יתברך ואנחנו, לבד. 'אנא ואתון נעביד סעודה קטנה' (זוה"ק רע"מ ח"ג רנו ע"ב).

זהו יום קדוש. אולי הכי קדוש שיש. הכי קרוב למטרת הבריאה. יום בו יש 'ייחוד' עליון, בין שמו יתברך - למידת מלכותו.

ודוקא בזמן של ייחוד כה קדוש ונשגב; ביום בו מצד אחד נשלם החסר של השכינה - נוצר מהצד השני חסר כל כך גדול.
ננסה להבין מעט.

אנחנו בדור אחרון. המשיח - קרוב מאי פעם.

ולפני שיבוא משיח, יש 'תהליך'. כך הובטח לנו מאז, על ידי הנביא.

וכך יתנהלו הדברים:

'הַנְּנִי שְׁלַח מְלַאכֵי וּפְנֵה דֶרֶךְ לְפָנַי וּפְתָאם יָבֹא אֶל הַיְכָלוֹ הָאֲדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים' (מלאכי ג, א).

וברש"י: 'הנני שולח מלאכי - לבער את הרשעים. ומלאך הברית - נוקם נקם ברית. ופנה דרך - מן הרשעים'.

יהיה - 'פינוי דרך'.

אנחנו לא יודעים מיהם אותם 'רשעים'. אין לנו שום אפשרות לדעת. רק ה' יתברך מכיר ויודע. רק הוא בוחן כליות ולב.

[אין אנו מדברים חלילה על אלו שנפגעו! הדברים יבואו יותר בהמשך.]

והוא הזהיר אותנו מראש.

הוא הזהיר - על 'עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי'.

- לא נהיתה! משהו שלא קרה מעולם!

וכך הוא אמר:

'וּבַעַת הַהִיא יַעֲמֵד מִיְכַאֵל הַשָּׁר הַגָּדוֹל הָעֹמֵד עַל בְּנֵי עַמְּךָ וְהִיְתָה עֵת צָרָה אֲשֶׁר לֹא נִהְיְתָה מִהְיוֹת גּוֹי עַד הָעֵת הַהִיא וּבַעַת הַהִיא יִמְלֹט עַמְּךָ כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בַּסֵּפֶר' (דניאל יב, א).

ומי הם מחוללי הצרה הגדולה הזו?

גם את זה הוא דאג שנדע:

'...עת צרה על ישראל אשר לא נהיתה עליהם מעת היתה לגוי עד העת ההיא הכי הקרן הזעירה שהיא ממלכות ישמעאל יצר להם מאד' ('מצודות דוד' שם).
מלכות ישמעאל.

- ערבים. מחבלים. חמאס. חיזבאללה. איראן.

הם ה'עת צרה אשר לא נהיתה'. וכמו שאנחנו רואים ונחרדים.

*

מי יחסום למשיח את הדרך?

ואולי מותר לנו לשאול - מדוע.

למה צריך 'עת צרה אשר לא נהיתה'. למה צריך 'לפנות' את הדרך.

הלא כשיבוא משיח - כולם יקבלו אותו. יחזרו בתשובה.

- האם מישהו ינסה לחסום אותו? יהיה צורך 'לפנות' מישהו מדרכו של משיח צדקנו??

אז - כן. יהיה מישהו כזה.

- הערב רב.

הערב רב, הם יהודים - בגופם; אבל הם ערב רב, בנשמתם. בפנימיותם. כך מלמדים אותנו רבותנו (עי' לש"ו ספר הקדו"ש ש"ו פ"ה).

הם כמו 'שאור' - שבעיסה'.

השאור, הוא בתוך העיסה. נראה כחלק ממנה. אתה לא מזהה אותו לכשעצמו; אבל הוא שם. והוא גם פועל שם. בפנים.

וכך, עמוק בתוככי העיסה, מתחיל תהליך ה'חימוץ'. אנחנו לא רואים אותו - אבל הוא מתרחש. והוא משנה את העיסה כולה.

כך גם הערב רב. הם בתוך עם ישראל ממש. עמוק בפנים. קשה לזהות אותם.

והם 'שאור'. לגמרי. הם מנסים להחמיץ את ה'עיסה' שלנו. בכל דרך אפשרית.

הם לא כמו שאר העמים, הפועלים 'מבחוץ'. אותם אפשר לזהות. אפשר גם להתנגד. להילחם. כאן, זה מאוד קשה.

והם כאן, כדי להישאר.

- עד שה' יתברך 'יפנה' אותם מכאן.

שוב: אנחנו לא יכולים לזהות מיהם. יתכן שמישהו נראה כמו ערב רב, מתנהג כמו ערב רב, בועט בכל הקדוש והיקר לנו כמו ערב רב - אבל יש לו נקודה יהודית בוערת בפנים. רק צריך לעורר אותה.

אבל ברור לנו שהם כאן. קיימים ופועלים.

ואת ה'רוח' שלהם, את ה'בעיטה' הנוראה הזו - כן אפשר לזהות.
וכמו שהם חוסמים את כל הקדוש והיקר לנו, הם גם יחסמו את המשיח כשהוא יבוא.
פשוט וברור.

רק נתאר לעצמנו מה יעשה הבג"ץ כשתוגש לפניו 'עתירה' על כך שהמשיח איננו
דמוקרט. אגב, הוא באמת לא יהיה דמוקרט.

- אז אין ברירה - אלא לפנות את הדרך!!

ה' יתברך יפנה את הדרך. ורק אז - יבוא אדון אל היכלו.

[נושב, שלא תהיה כאן טעות: אין אנו מדברים חלילה על קרבנות הטבח הנורא!! אנחנו
מדברים על 'רוח' שנושבת כאן, רוח של ערב רב. ובהמשך יבואר עוד.]

*

נפץ יד עם קודש

וכיצד יתרחש תהליך הפינוי הזה?

אומר לנו הנביא:

'וְאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר מִמֶּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיִּרְם יְמִינוֹ וּשְׂמָאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם
וַיִּשְׁבַּע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי וּכְכֹלֹת נַפֵּץ יַד עִם קֹדֶשׁ תִּכְלִינָה כָּל אֱלֹהִים (דניאל
יב, ז).

משיח יבוא, לאחר שה' יתברך - 'נפץ'.

- את מה הוא ינפץ?

- את 'יד עם קודש'.

הפסוק הזה, מובא בגמרא (סנהדרין צח.). ורש"י מבאר שם:

כי למועד מועדים - אלמא יש קץ בדבר. וככלות נפץ יד עם קדש - כשתכלה תקומתם
וחוזק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה, ואחר שתכלה
גבורתם שיהיו שפלים למאוד. תכלינה - אלו הצרות ויבא משיח, כדאמרינן כי אזלת יד.

- 'כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם'.

יש 'חוזק יד'. ויש גם 'תקומה'. והם 'נפוצים אילך ואילך'. וזו 'גבורה'.

יש לנו היום כח הזרוע כזה. כח של 'כוחי ועוצם ידי'.

הכח - של הצבא.

נחזור שוב: החיילים - הם יהודים! לכל דבר וענין! ואלו מהם שמסרו את נפשם על היותם

יהודים - ה' יקום דמם!! ובקרוב!!

אנחנו מדברים כאן על ה'רוח' הזו.

יש כאלו - שמייצרים אותה. שמנהיגים אותה. שמגבירים אותה ללא הרף. חלק מהם - הם אכן ערב רב; וחלקם יהודים - אבל 'נגררים'. מושפעים. מוסתים. אנחנו לא יודעים לזהות מי לנו ומי להם.

והרוח הזו, חדרה גם אלינו.

- מי הוא זה שיכול לומר שמציאותו של חייל נושא נשק אינה מרגיעה אותו במידת מה. הצבא - ככלל - אינו מכיר בכוחו של ה' יתברך. בכוחו של מלך הארץ האמיתי. במקום 'אלה ברכב ואלה בסוסים', זה 'אנחנו'. ו'אנחנו'. ו'נכה בהם'.

זו מחשבת הערב רב!

- 'אלה אלוהיך ישראל'!

כך גם הנהגת הצבא - המדינה, הממשלה, ומערכת המשפט בפרט. 'הנהגת המדינה'. שוב, אנחנו לא יודעים על האנשים עצמם; אנחנו יודעים על ה'רוח'.

וה'יד' הגדולה הזו - התנפצה לרסיסים. אין צבא, אין משטרה. אין 'שב"כ'. כולם נעלמו ואינם. האויב חטף וטבח ללא רחם, והם לא היו שם בכלל.

'מחשבת הערב רב' - קיבלה מכה אנושה. 'נפץ יד עם קודש'.

ואנחנו מקוים ומיחלים - שה'ניפוץ' הזה הסתיים. שלא יהיה עוד.

*

את מי עלינו להמליך כאן?

אז אין יד. ואין כח. ואין צבא.

- ומה כן יש?

'ואנחנו, בשם ה' אלוקנו נזכיר'.

- בשם הוי"ה אלוקנו נזכיר!!

זו הדרך היחידה להינצל.

הנה:

וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בְּשָׂמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וְאֵשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן: הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמְלֹט כִּי בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה כְּאֲשֶׁר אָמַר ה' וּבְשָׂרֵי־יָדַיִם אֲשֶׁר ה' קָרָא (יואל ג, ג-ה).

'כל אשר יקרא'.

אומרים חז"ל (עי' ירושלמי ברכות פ"ט ה"א בדברי רבי אלכסנדר): יקרא בשם ה' - היינו מי ששמו הוא כשמו של הקב"ה. 'יקרא' - כמו 'ייקרא'. נקרא בשמו.

דהיינו, מי שהוא עצמו - נקרא בשם ה'.

כל אחד ואחד מאיתנו, הוא 'יהודי'. יהודי, זה שם ה'. היינו - י' וה', במילוי: יו"ד, ה"י. ביחד - 'יהודי'.

ומי שנקרא בשם ה', מי שנקרא 'יהודי' - הוא ימלט מאותה רעה. מאותו 'פינוי'. מאותו 'ניפוץ'.

וצריך שיהיה לנו ברור:

כשאנחנו מדברים על 'בורא עולם', אז אין הבדל בינינו לבין העמים האחרים. כולם 'נבראים' באופן שווה. בפרט הישמעאלים, שהם 'מיחדים יחוד שאין בו דופי' (שו"ת הרמב"ם סימן תמח). ל'בורא עולם' - הם מתייחסים בדיוק כמונו!

היחודיות של עם ישראל, זה רק - שמו הגדול.

- לא 'בורא', אלא - 'הוי"ה'.

הלא 'אתה בחרתנו מכל העמים... ושםך הגדול והקדוש עלינו קראת'.

ושמו יתברך, מתגלה כמלך - על עם ישראל, בארצו - ארץ ישראל.

וכשאנחנו נקרא בשמו של מלכנו, נאמין בו - לא (רק) כבורא, אלא בשמו יתברך המתגלה כמלך על ישראל בארצו - אז הוא יופיע. וימלוך. וידריכנו על במות אויבינו.

וכשחושבים שה'צבא' הוא חזק, ומצליח, ו'אנחנו נכה בהם', ונשבור להם את העצמות - זו מחשבת הערב רב. וזה עלול חלילה להבריח אותנו מכאן.

אם נמליך את הצבא - אז הצבא יהיה המלך. ואנחנו רואים מה קורה.

ואם נמליך את שמו הגדול יתברך, אז הוא יהיה מלך. ואז גורלם של המרצחים יהיה כגורלם של פרעה, ועמלק, והמן, ואנטיוכוס. והרבה יותר גרוע מהם.

אם 'אנחנו בשם הוי"ה אלוֹקנו נזכיר' - ולא נגנוב את ה'רכב והסוסים' מה'אלה ברכב ואלה בסוסים' - אז 'המה כרעו ונפלדו!!'

רק נזכיר את שמו הגדול.

- שם 'הוי"ה'.

הוא אלוֹקנו, אלוֹקי עם ישראל. ואין בלתו.

וזה מה שיכול לסייע לנו בעת הזו.

'לוֹלֵי הוִי"ה שְׁהִיָּה לָנוּ בְּקוּם עֲלֵינוּ אָדָם' (תהלים קכד, ב).

מי זה ה'אדם' הזה?

- ישמעאל. הוא 'פרא אדם'. יש בו 'משהו' של 'אדם'. הלא הוא בנו של אברהם אבינו.

וגם יש לו את זכות ברית המילה (עי' בפירוש 'עץ הדעת טוב' למהרח"ו שם באריכות).

ומי יציל אותנו ממנו?

- 'לולא הוי"ה שהיה לנו!'

הוא - 'לנו'. לא 'עוזר' לנו, אלא - לנו ממש. אצלנו. שורה בנו.

*

יהודי אני

אז יש לנו עבודה בעת הזו:

א. לנפץ, בלב שלנו פנימה, את ה'יד' ההיא. להבין שאין לסמוך על הצבא בשום פנים ואופן. לאחר מה שקרה זה כבר לא כל כך קשה.

ב. לסמוך על שמו הגדול יתברך. על שם 'הוי"ה', שהוא אלוקי ישראל. ה'אלוק' שלי, שלך. של כל אחד מאיתנו.

ג. לקרוא בשם ה'. דהיינו: 'לראות' את שם הוי"ה, בדמיון או על גבי הדף, לדעת שהוא הכח היחיד שיש לי - ולהתפלל אליו.

נחדד שוב את הנקודה: לא מדובר כאן על תפילה ל'בורא עולם', שהיא תמיד מועלת - אבל היא שייכת לכל העמים בשווה; אנחנו מדברים על תפילה אליו - כאלוקי ישראל. ודוקא בשמו - שם הוי"ה. היחס המיוחד שלו אלינו, השם שלו - ששוכן בנו.

ד. להיקרא בשמו יתברך. דהיינו - להבין ש'יהודי' זה שמו יתברך, ולומר בפה מלא - 'יהודי אני'.

ובאמירת יהודי אני, אנחנו מחזקים את כוחה של הנשמה היהודית הקדושה, שנקראת בשמו יתברך. אז - ה' יהיה איתנו באמת; אז, 'המה כרעו ונפלו - ואנחנו קמנו ונתעודד'.

הלא שמו יתברך - נקרא עלינו; אז מדוע שהוא לא יציל את שמו?!

וכמו שאמר יהושע בן נון (ז, ט):

'וַיִּשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהַכְּרִיתוּ אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאָרֶץ וַיִּמָּה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל'.

וברש"י: 'ומה תעשה לשמך - המשותף בשמנו'.

כך גם כתוב בירושלמי (תענית פ"ב ה"ו):

'רבן שמעון בן לקיש בשם רבי ינאי שיתף הקדוש ברוך הוא שמו הגדול בישראל. למלך שהיה לו מפתח של פלמנטריא קטנה אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא אבידה היא אלא הריני עושה לה שלשלת שאם אבדה השלשלת תהא מוכחת עליה. כך אמר הקדוש ברוך הוא אם מניח אני את ישראל כמות שהם נבלעין הן בין העכו"ם אלא הרי אני משתף שמי הגדול בהם והן חיים מה טעמא [יהושע ז ט] וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמינו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול שהוא משותף בנו מיד [שם ין] ויאמר ה' אל יהושע קום לך קם לך ההוא דאדכרת'.

אבל כל זה - בתנאי שאנחנו מודעים לכך, ורוצים את זה; מי שאינו רוצה להיקרא בשמו, לא מכריחים אותו.

ומי שאינו מחשיב ומעריך את זה שהוא קרוי בשמו יתברך, אז חלילה - זה עלול שלא להועיל לו. כי 'בז לדבר - יחבל לו'. מי שאינו מעריך דבר, אז כלפיו - ה'דבר' הזה, 'נחבל'. הוא לא 'פעיל'. חלילה.

וכך כתוב בספר 'ימלט נפשו' (פ"א אות ח'. לרבי אברהם חמוי, מגדולי המקובלים בדורו של ר' חיים פלאג'י. ר' חיים גם העניק הסכמה לספרו):

'סגולה וסוד גדול ועוזו בשחקים, למגן וצינה על כל צרה שלא תבוא, ולהוציא מצרה נפשו, יאמר נא ישראל, בכל יום בבקר בכוונה גדולה, ג' פעמים:

יהודי אני, יהודי אני, יהודי אני.

אחיה יהודי, אחיה יהודי, אחיה יהודי.

אמות יהודי, אמות יהודי, אמות יהודי.

יהודי, יהודי, יהודי.

ובפרט מי שהוא שרוי בצער, בודאי שלא יסבול שום צער כלל'.

ובעזרת ה', ורק בעזרתו, העם היהודי יינצל, ויבוא משיח צדקנו במהרה אמן.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

במהות הכוכבים והגלגלים

פרק א פסוק טז. וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת הַמְּאֹר הַגָּדֹל לְמַמְשַׁלֵּת הַיּוֹם
וְאֶת הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמַמְשַׁלֵּת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:

כתב הרמב"ם בפ"ג מיסוה"ת ה"ט כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל
הם. והם חיים ועומדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם. כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי
מעלתו משבחים ומפארים ליוצרים. כמו המלאכים. וכשם שמכירין הקב"ה כך מכירין את
עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן. ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת
המלאכים וגדולה מדעת בני אדם.

וכן במורה נבוכים ח"ב פ"ה כתב ז"ל: אמנם שהגלגלים חיים משכילים, רצוני לומר,
משיגים, זה אמת נכון מצד התורה, ושאינם גשמים מתים כו' אבל הם כו' בעלי חיים
עובדים את אדוניהם ישבחוהו ויהללוהו שבח גדול ומהללים עצומים. עכ"ל.

רבינו הרוגצ'ובער זצ"ל מציין שבנידון זה אם הכוכבים והגלגלים נחשבים בעלי חיים
נחלקו רש"י ותוס' בחולין דף מ' ע"א, כאשר רש"י מביא את השמש והירח והכוכבים וכל
צבא השמים בתור דוגמא לבעלי חיים שאמנם אינם נאסרים משום ע"ז אבל מיקרו
אלוהות. ואילו תוס' הביאום דוגמא שמתחייבים על עבודה למחובר אף דלא מיקרי אלוה.
ועיין בריש פ"ק דפסחים הללוהו כו'. [מקור: צ"פ על הרמב"ם יסוה"ת פ"ג ה"ט]

*

טעות דור אנוש

שם פסוק כו. וַלִּשְׁתַּ גַּם הוּא יֵלֵד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אָנוּשׁ אַז הוּחַל לְקָרָא בְּשֵׁם ה':

כתב הרמב"ם בפ"א מע"ז ה"א, בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי
אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם. אמרו הואיל והאלקים ברא
כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים
המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפאדם ולחלוק להם כבוד. וזהו רצון הקל ברוך הוא
לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו. כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך.
כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם
ולפאדם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. וזה היה עיקר
עבודת כוכבים. וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה. לא שהן אומרים שאין שם אלוה
אלא כוכב זה. הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי

הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא. כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא. עכ"ל.

מבאר רבינו הרוגצ'ובער זצ"ל מהי טעותם של דור אנוש, עפ"י הגמרא בקידושין דף מ"ג ע"א דפליגי ת"ק ושמאי הזקן אם דוד נענש על שציוה להרוג את אוריה. שמאי הזקן סובר שנענש, ואילו ת"ק סובר שאינו נענש דדוד דנו למיתה על שאמר בפניו על יואב לשון אדוני והוא מורד במלכות, דהחולק כבוד לאחר בפני המלך נחשב למורד במלכות. והנה ביומא דף ס"ו ע"ב איתא מהו להציל את הרועה מיד הארי וביארו התוס' דהספק אם להציל את אוריה מיד דוד תלוי במחלוקת בבבא בתרא דף קי"ט ע"ב אם חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ולא היה נחשב אוריה מורד במלכות, או אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב והיה נחשב אוריה מורד במלכות.

ומבאר רבינו דמ"מ טעותם של בני דור אנוש אינה תלויה במחלוקת זו, דאף למ"ד דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב זהו רק כאשר שייך במציאות מצב שהתלמיד נמצא שלא בפני הרב, ואז הרי ודאי אפשר לכבדו. (סובר הך מ"ד דגם בשעה שנמצא לפניו זהו ענין מקרי, וכיון ששייך אל הכבוד הזה מותר לכבדו גם בפני הרב). אבל כאשר לא יתכן מצב שלא בפני הרב, לכולי עלמא אין חולקין לו כבוד. (כיון שאין לו כלל יישות עצמית הראויה לכבוד). [מקור: צ"פ על הרמב"ם ע"ז שם]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

ההוכחה להנהגת ה'

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים לֹא טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ (ב, יח)
תמיהה על תשובתו של רבי יוסי למטרוניתא

כתב "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹקִים לֹא טוֹב הָיְתָה הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ" (פרק ב פס' יח).
ושנינו במדרש (ויק"ר צו ח א ועוד) ששאלה אשה חשובה (מטרוניתא) את רבי יוסי בן
חלפתא, מה עושה הקב"ה בעולמו לאחר בריאתו. ענה לה שהוא מזווג זיווגים. אמרה לו
אף אני יכולה לעשות כן, נטלה אלף עבדים ואלף שפחות וזיווגה אותם. למחר, יצאו אותם
זוגות כאשר הם פצועים ורחובלים [שזיווגם לא עלה יפה] חזרה לרבי יוסי והודתה בפניו
"אלוקיכם אמת ותורתו אמת שכל מה שאמרת יפה אמרת". ויש להעמיק בדברי המדרש,
מהי תשובתו של רבי יוסי שכל עיסוקו של הקב"ה הוא בזיווג זיווגים, והרי הקב"ה מנהיג
ומשגיח על כל פרט ופרט בבריאה מקרני ראמים עד ביצי כינים (שבת קז ב), ומדוע נקט
אפוא רק פרט קטן מפרטי ההשגחה (יעויין בבאר הגולה למהר"ל מפראג באר ד עמ' פג).

כח יצירה וכח ההנהגה

ונראה בביאור המדרש, שאנו מוצאים שני שמות עיקריים לבורא יתברך שם הוי"ה ושם
אלוקים [ויש להדגיש שאף שעל דרך הכלל שם הדבר מבטא את מהותו (גור אריה בראשית
ט כג ועוד), אך אצל הקב"ה אין לנו כל אפשרות לתפוס את מהותו, וכל שמותיו באו רק
לתאר את פעולותיו וצורת התגלותו אלינו] שם הוי"ה משמעו שהקב"ה היווה ויצר את
הכל - ושם אלוקים מבטא את ההנהגה בפועל של העולם. ויש לידע שיצירה והנהגה אלו
הם שני דברים שאינם תלויים זה בזה, [כגון בכלי רכב, יש את יוצר הרכב, ויש את מי
שמנהיגו בפועל] אולם אנו מכריזים פעמיים ביום "שמע ישראל ה' אלוקינו" שאותו כח
שהיווה ויצר את הבריאה הוא גם הכח שמנהיג את העולם בפועל. [והוא שאנו אומרים
ה' הוא האלוקים" שהיוצר הוא גם המנהיג בפועל]. והוא אחד מעיקרי האמונה שכתב
הרמב"ם (הקדמה לפרק חלק).

והנה, כל בר דעת הרואה את הבריאה משיג בשכלו שבריאה נפלאה כל כך לא נבראה
מאליה וכדברי הנביא (איוב יט כו) "מִבְּשָׁרֵי אֶחָזָה אֱלֹקִים" וכדברי רבי עקיבא במדרש
(תמורה פרק ג) "כשם שהבית מודיע על הבנאי, והבגד מודיע על האורג, והדלת על הנגר,
כך העולם מודיע על הקב"ה שהוא בראו". ורק מי שִׁמְעוֹת מחשבתו מכח נגיעותיו טוען
שאינ בורא (יעויין קובץ מאמרים מאמר ראשון). אולם מה שהקב"ה מנהיג את העולם
בפועל, זהו דבר שיותר קשה להשיג כיון שאינו נראה במפורש כל כך, שהרבה עניינים יש
בעולם שהניחו מקום לאדם לטעות שהעולם כמנהגו נוהג כביכול בלא השגחה ח"ו, כמו
צדיק ורע לו ורשע וטוב לו ובפרט בשעה שיש הסתר פנים בעולם. ובכך מבארים המפרשים

את דברי המדרש על אברהם אבינו "משל לאחד שראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקדוש ברוך הוא ואמר לו אני הוא בעל העולם" (ב"ר לט א), שוודאי שאברהם אבינו השיג מדעתו שיש בורא לעולם, אולם כשראה את הרשעים שמחים ושלוים בעולם אמר שמא העולם בלא מנהיג, עד שאמר לו הקב"ה במפורש "אני הוא בעל העולם" והנני גם משגיח על הבריאה.

ולכן יש מן הכופרים הסבורים שיש בורא לעולם הנחשב כסיבה ראשונה לכל עולמנו, אלא שטוענים שמאז בריאת העולם הסתלקה חלילה השגחת ה' בו, ואין עינו פקוחה לכל פרט ופרט המרכיב את העולם. ומבואר בגמ' (מנחות קי א) שהגויים מאמינים שהקב"ה ברא את העולם וכדברי הפסוק (מלאכי א יא) "כִּי מִמְזֶרַח שֶׁמֶשׁ וְעַד מְבֹאוֹ גְדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם", אלא שטועים וסוברים שהקב"ה מסר הנהגת העולם לכוכבים ומזלות ואינו משגיח בעולם התחתון (יעויין במהרש"א שם).

ביאור הדין ודברים בין ר"י למטרוניתא

ואחר הקדמה זו יש לבאר טענתה של אותה מטרוניתא לרבי יוסי. שהכירה בכך שהקב"ה ברא את העולם, אך טענה כנגדו שמתוך הסתכלות בבריאה לא ניכרת הנהגתו והשגחתו בפועל על העולם, אלא עולם כמנהגו נוהג מאליו ויעויין ברמב"ן (שמות יג טז) שרבים טעו בכך]. ועל אף שאנו יודעים ומאמינים שהבריאה על כל פרטיה מונהגת על ידי הקב"ה, אולם רבי יוסי חיפש הוכחה מתוך הבריאה המראה כיצד הנהגתו של הקב"ה חופפת על הבריאה כל העת. והוכיח לה זאת מעניין הזיווג, שהרי על פי דרך הטבע אין זיווג האיש והאשה צריכים לעלות יפה, שהרי לכל אחד תכונות נפש שונות, רצונות שונים ונקודת מבט משלו, ואם בכל זאת חיי הנישואין מתקיימים, זהו אות שהקב"ה מנהיג את העולם ומכיר כל אחד עם מכלול תכונות נפשו ומזווג לכל אחד כפי הראוי לו. ומתחילה זלזלה אותה מטרוניתא בטענה זו, וניסתה להוכיח שאף היא יכולה לעשות כן, וכשנוכחה בטעותה חזרה והודתה "שכל מה שאמרת יפה אמרת" - ומכאן שכל הבריאה כולה מושגחת בהשגחה פרטית על ידי הבורא יתברך (זרע אברהם).

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

א

מלחמת האור והחשך - מי מנצח - דידן נצח

וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. וּבְרַשׁ"י, אֵף בּוֹזֵה אֲנִי צְרִיכִין לְדַבְּרֵי אַגְדָּה (חֲגִיגָה י"ב) רָאָהוּ שְׂאִינוּ כְּדָאֵי לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רַשְׁעִים וְהַבְדִּילוֹ לְצַדִּיקִים לְעֵתִיד לְבָא. וּלְפִי פְשׁוּטוֹ כִּךְ פִּרְשָׁהוּ רָאָהוּ כִּי טוֹב וְאִין נָאָה לוֹ וּלְחֹשֶׁךְ שִׁיְהִיּוּ מִשְׁתַּמְשִׁין בְּעַרְבוּבֵיָא וְקָבַע לְזֵה תַחֲמוֹ בְיוֹם וּלְזֵה תַחֲמוֹ בְלֵילָה.

מִתּוֹךְ דְּבָרֵי רַשׁ"י ש"לְפִי פְשׁוּטוֹ", נִרְאָה שְׂמִתְחִילָה הָיָה הָאֹר וְהַחֹשֶׁךְ מִשְׁמָשִׁים בְּעַרְבוּבֵיָהּ, כְּלוּמַר שְׂבָאוֹתוֹ שֶׁלֹּב שֶׁל הַבְּרִיָּאָה, יִתְכַּן שְׂאֵדָם יִלְךְ בְּרַחוּב שְׂבַחֲלָקוֹ מוֹאֵר וְחֲלָקוֹ חֹשֶׁךְ, כִּי קִרְנֵי הָאֹר אֵינָם בְּהַכְרַח מְקַרְיָנִים בְּכָל קוֹ יִשְׂרָאֵל אֲפֻשְׁרֵי כְמוֹ שְׂאֵנוּ רְגִילִים בִּימֵינוּ, וְרַק מִפְּנֵי שֶׁהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא רָאָה אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וְאִין נָאָה לוֹ וּלְחֹשֶׁךְ שִׁיְהִיּוּ מִשְׁתַּמְשִׁין בְּעַרְבוּבֵיָא, עַל כֵּן קָבַע לְזֵה תַחֲמוֹ בְיוֹם וּלְזֵה תַחֲמוֹ בְלֵילָה.

וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ לְפִי הַבְּנֵתֵינוּ הַמוֹגְבֵּלֶת, אֵינָנו יְכוּלִים לְהַבִּין כָּלֵל וְכָלֵל כִּיצַד יְכוּלִים הָאֹר וְהַחֹשֶׁךְ לְשִׁמֵּשׁ יַחְדָּיו, הֲלֹא אֶחָד סוֹתֵר הַשְּׁנִי, וְכְמוֹ שֶׁהָאֵשׁ וְהַמַּיִם לֹא יוּכְלוּ לְשַׁכּוֹן בְּכָלֵי אֶחָד, וּמַעוֹלָם לֹא רָאָתָה חֲמָה פְּגִימַתָּה שֶׁל לְבָנָהּ, וּמַעַט מִן הָאֹר הֲלֹא דוּחָה הַרְבֵּה מִן הַחֹשֶׁךְ. וְכִיצַד יְכוּלִים הֵם לְהִיּוֹת בְּעַרְבוּבֵיָהּ.

אֲמַנָּם כֵּן, מַה שְׂאֵנוּ רוֹאִים זֶה כִּבְר תּוֹצֵאָה שֶׁל חֶק טַבַּע שְׂטַבַּע בּוֹרָא הָעוֹלָם, וְזֵה אֵינִי מוֹכְרָח מִצַּד עֲצָמוֹ, רַק חֶק שְׂחַקֵּק מִמְּצִיָּא כָּל הַנְּמַצָּאוֹת, שֶׁהָאֹר דוּחָה אֶת הַחֹשֶׁךְ, וְזֹאת עַל יְדֵי קִרְנֵי הָאֹר שְׂשׁוֹלְטִים תְּמִיד בְּכָל קוֹ יִשְׂרָאֵל אֲפֻשְׁרֵי, וְכָל עֲצָם שְׂנִקְרָא בְּדִרְכָם שֶׁל קִרְנֵי הָאֹר הֲלָלוּ, מַחְזִיר אֵף הוּא אֶת הָאֹר בְּכָל קוֹ יִשְׂרָאֵל אֲפֻשְׁרֵי. וְזֹאת מַחְסְדֵי הַבּוֹרָא הַמְּאִיר לְאֶרֶץ וְלְדָרִים עֲלֵיהָ בְּרַחֲמִים... וְגַם עַל כֵּךְ עֲלִינוּ לְשַׁבַּח לְאֶדוֹן הַכֹּל, וְלִתֵּת גְּדוּלָה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית...

וְהִנֵּה אִם הַבְּנָנוּ כִּךְ בְּמַצִּיאוֹת עוֹלְמֵינוּ הַגִּשְׁמִי, שִׁישְׁנוּ חֶק מַסּוּיִם שְׂמַעַט מִן הָאֹר דוּחָה הַרְבֵּה מִן הַחֹשֶׁךְ, נִבִּין שְׂכֵךְ הוּא גַם בְּרוּחֲנִיּוֹת, מַעַט מִן הָאֲמֵת מִנְּצַח הַרְבֵּה מִן הַשְּׂקֵר. וְכִךְ כָּתַב בְּדַרְשׁוֹת הַר"ן הַדְּרוּשׁ הַחֲמִישִׁי, כִּי מַעַט מִן הָאֲמֵת יִנְצַח הַרְבֵּה מִן הַשְּׂקֵר, כֹּאֲשֶׁר הַמַּעַט מִן הָאֹר יִנְצַח הַרְבֵּה מִן הַחֹשֶׁךְ.

וְכָל זֹאת מֵאוֹתוֹ חֶק טַבַּעֵי שְׂטַבַּע בּוֹרָא הָעוֹלָם בְּרַחֲמֵי לְהוֹעִיל לָנוּ. כִּי מַעַט מִן הָאֲמֵת יִנְצַח הַרְבֵּה מִן הַשְּׂקֵר, כֹּאֲשֶׁר הַמַּעַט מִן הָאֹר יִנְצַח הַרְבֵּה מִן הַחֹשֶׁךְ.

- כִּמָּה נִפְלָא!!!

- וְאַלְמֵלָא הַתַּחֲלָנוּ חוֹמֵשׁ בְּרֵאשִׁית רַק בְּשִׁבִיל לְלַמּוֹד נִפְלָאוֹת אֵלוֹ מִתּוֹרַתֵינוּ הַקְּדוּשָׁה, דִּינֵנוּ.

לא לנו להיות תלמידי קין ממשיכי דרכו - בטענת - השומר אחי אנכי?

ויאמר ד' אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי.

הנה טענתו של קין, השומר אחי אנכי? באה כדי לפטור אותו מאחריות על שלומו ועל חיו של אחיו הבל.

ובספר אדרת אליהו להגר"א על בראשית כתב:

ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך. שאל לו שני דברים, א', "אי הבל", אם תאמר 'לא ידעתי', הלא "אחיך" הוא ואיך לא תשגיח עליו לידע אנה הוא, הלא כריע כאח דברת עמו עד הנה, וזה שאמר "אחיך".

והשיב על ראשון ראשון, על "אי הבל" השיב, לא ידעתי. ועל "אחיך" השיב, האומנם שנכון להשגיח עליו, אפס השומר אחי אנכי. לחייב על אבידתו כשומר שכר.

ולמדנו טענת קין שניסה לפטור עצמו פעמים שלא ממין הטענה, שמה שאמר לא ידעתי היה שקר, שהרי ידע וידע... ומה שטען, וכי שומר שכר אני על אחי? הרי הוא עצמו רצחו נפש, ומדוע הוא מדבר על שומר.

ומשמע אמנם שזו אינה טענה כלל, (אפילו לו יצוייר שהוא אינו הרוצח בעצמו). כי על האדם לדאוג לשלום חבירו כאשר ידאג לשלום עצמו, וזו מצות ואהבת לרעך כמוך. ומצות השבת גופו.

ובשבוע זה כאשר קול דמי אחינו זועקים אלינו מן האדמה, כאשר אלפי פצועים בדרגות שונות נמצאים במצב של יסורים קשים וסכנות גדולות, ויותר ממאה אנשים ואולי יותר מזה, שבויים ביד אויבים אכזריים, ביד גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחן, והמה ומשפחותיהם יושבים כל העת בפחד מוות - חושבים חלק (קטן) מהאנשים, מה זה נוגע לנו, השומר אחי אנכי?

ומי שיש לו לב בשר ואנושי, מרגיש בצערן של ישראל באשר הם, וישראל רחמנים בני רחמנים הם, ועל כן נשא לבבנו אל פפים אל אל בשמים, בתפלה מעומקא דליבא, לשומר ישראל שישמור שארית ישראל לבל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל.

ולא זו בלבד אלא שבאמת יש לנו דין שומר שכר, על אחינו בשרינו, וכל ישראל ערבים זה לזה, ותניא בקידושין דף מ' ע"ב, ר' אלעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה שנאמר וחוטא אחד כו' בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה. ע"כ. ומבואר שעל האדם לדאוג להכריע את כל העולם כולו לכף זכות.

והנה קין נענש גם על דבריו, ולא רק על מעשיו, כמבואר במדרשי חז"ל ובמפרשי התורה.

ובודאי מדה טובה מרובה ממדת פורענות חמש מאות פעם, וכל המכריעים ועוסקים בתורה יטלו עליה שכר הרבה. וכך אמר שלמה המלך בחכמתו. לודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. (משלי כ"א כ"א). ואין לך צדקה גדולה מזו ששומרת על חיי הכלל והפרט.

ומרבה תורה, מרבה חיים...

נר למאור / הרב אברהם מאיר הכהן קפלן, ר"מ בישיבת "משכן העדות" ומח"ס "תורת אמך"

ויהי ערב ויהי בוקר יום "אחד" - ולא יום "ראשון"

ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. יש להקשות מדוע כתוב יום "אחד" ולא יום "ראשון", שהרי אח"כ ביום שלאחריו כתוב ויהי ערב ויהי בוקר יום "שני", וא"כ מתאים יותר ל"שני" שהלפניו יהיה "ראשון" ולא "אחד".

כבר עמד ע"ז רש"י, וז"ל: יום אחד. לפי סדר הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון, כמו שכתב בשאר הימים שני, שלישי, רביעי. למה כתב אחד, לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני, כך מפורש בבראשית רבה (ג' ח'), ע"כ.

מדברי רש"י מבואר שבעצם לפי סדר הפרשה ועל דרך הפשט היה צריך להיות כתוב יום "ראשון" ולא יום "אחד". וכד הוינא טליא שמעתי ממורי הג"ר אברהם דוד יעקבזון שליט"א בשם אביו הג"ר חיים יהודה זצ"ל מח"ס "למשמעות" עה"ת, דגם על דרך הפשט ל"ש לכתוב יום "ראשון", כיון דראשון שייך לכתוב על דבר שיש שני לו ושלישי וכו', אבל בבריאה של היום הראשון עדיין לא היו עוד ימים אלא רק היום הזה, ולכן ל"ש לכתוב עליו יום "ראשון", אלא יום "אחד" כיון שבאותו יום הוא באמת היה רק אחד. וראיתי שכ"כ הרמב"ן, וז"ל: ועל דרך הפשט לא יתכן לומר "יום ראשון", בעבור שעדיין לא נעשה השני, כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה, אבל שניהם נמצאים, "והאחד" לא יורה על שני, ע"כ.

נמצא שיש ב' אופנים לבאר על מה קאי ה"אחד" האם על היום או על הקב"ה. ובאמת יש בזה נפק"מ להלכה, דהנה בשו"ע אבהע"ז (הל' גיטין סי' קכ"ו ס"ג) כתב: יום ראשון יכתוב באחד בשבת. וכתב הגר"א בביאורו (סק"ד): כמ"ש ויהי ערב כו', ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, ע"כ. וביאור כוונתו, כמש"כ הפר"ח, שלא יכתוב "בראשון" בשבת אלא "באחד" בשבת, כי בימי בראשית כתוב "אחד", וזהו שציין הגר"א לקרא דויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. [ובשו"ת מהרשד"ם (אהע"ז סי' מ"ו) כתב וז"ל: דאע"ג דלכתחלה היה ראוי לכתוב באחד בשבת כמו שכתוב יום אחד, וכן נמצא בדברי חכמים תמיד באחד בשבת, נראה לענ"ד דמ"ש בראשון לא הפסיד שהמשמעות אחד, ע"כ]. אלא שהוקשה לו להגר"א ע"ז ממש"כ בבראשית רבה שהובא ברש"י דכתוב "אחד" ולא "ראשון", לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני, וא"כ אין ראיה מהך קרא שמשתמש בלשון "אחד", כיון שמילת אחד אינה תואר של היום, אלא היא בדרך סמיכות, יום של אחד שהוא הקב"ה שהיה יחיד בעולמו ביום זה, וא"כ צריך לכתוב בגיטין "ראשון" בשבת כמו בשני ובשלישי, ולא "באחד" בשבת. וע"ז תירץ הגר"א וכתב "ואין מקרא יוצא מידי פשוטו", וכיון שלפי פשוטו של מקרא מילת אחד נמשכת על היום ולא על הקב"ה, לכן גם בגיטין יש להשתמש בה בתור מספר ולכתוב "באחד" בשבת.

שו"ר שהרא"ם יישב את דברי רש"י מקושיית הרמב"ן, דמפני שהן דברי משה רבינו ע"ה בעת כותבו התורה, ושפיר מצינו לפרש היה ערב גם היה בוקר של היום הראשון של ששת ימי בראשית, שכבר נעשו והם נמצאים.

והנה ז"ל הכלי יקר: מה שלא נאמר יום ראשון, לפי שאמרו חז"ל (ברכות י"א ב' ועיין מהרש"א) מזכירין מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, להוציא מלב המינים האומרים שמהתחלה אחת לא יצאו שני הפכים, ועל כן גזרו אומר מי שברא אור לא ברא חושך, על כן אמר ויהי ערב ויהי בוקר דהיינו ליל ויום, אע"פ שנראין הפכין מכל מקום שניהם יום אחד, יומו של אחד, כי א"ל אחד ברא לשניהם. ופירוש זה מחוור יותר מן פירוש רש"י שפירש שבא להורות שהיה הקב"ה אחד שלא נבראו המלאכים עד יום שני, כי מלאכים לא נזכרו כאן, ומה ענין זה למאמר ויהי ערב ויהי בוקר. ע"כ. הרי דהכלי יקר ג"כ נקט דכוונת יום "אחד" להקב"ה שהוא אחד, אבל דלא כרש"י שהוא היה יחיד ביום הראשון ללא המלאכים.

בעיקר הדבר שיום "אחד" מרמז על הקב"ה, לכאורה אפשר לבאר באופן אחר ממש"כ רש"י בשם המדרש שביום הראשון לבריאה היה הקב"ה יחיד בעולמו שעדיין לא נבראו המלאכים, אלא מצד עצם אחדותו יתברך, שהוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים, וזהו אחד מי"ג עיקרי האמונה, דהיינו שזה שהקב"ה אחד אינו מחמת שאין עמו מישהו אחר, אלא שהוא אחד בעצמותו, וא"כ הביאור בכתוב "יום אחד" הוא שביום זה היה הקב"ה אחד בתכלית האחדות ללא שום כח אחר וללא שום ספק.

ומעתה יש לתרץ את קושיית הכלי יקר ע"ד רש"י דמה ענין זה למאמר ויהי ערב ויהי בוקר, ובהקדם דברי הפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פ"א ס"ה (ד"א יום אחד), וז"ל: והיה ראוי כמנהג המקרא כולה לומר יום ראשון, כי כן המספר, ראשון, שני שלישי וכו', ד"א שאם אמר ראשון הייתי אומר היום בלבד הוא הראשון, וכשהוא אומר יום אחד להודיע כי הערב והבקר אחד, ע"כ. דהיינו שיום "אחד" בא להורות שהערב והבוקר אחד הם, ולכן לא כתיב יום "ראשון". ולמעשה זו גמרא מפורשת בנוזר (ז' א'): גבי יומי נמי הא כתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, התם לאו דמפסקי מהדדי הוא, מאי קאמר יממא וליליא חד יומא הוא ולעולם לא מפסקי מהדדי. נמצא ששייך דבר "אחד" המורכב מב' דברים והוא היום שהוא מורכב מערב ובוקר, ולכן דוקא בפסוק זה מרמזים לנו חז"ל שהקב"ה "אחד" ללא שום כח אחר אפילו לא מלאכים, כיון שה"אחד" של הקב"ה אינו כמו ה"יום" שמורכב מב' דברים, אלא כל עצמותו אחד הוא ואין יחידות כמוהו, וזהו אחדותו יתברך בתכלית האחדות.

ובזה יל"פ מה שאומרים בפיוט "אדון עולם": "והוא אחד ואין שני", דלכאורה הרי נתבאר לעיל שמהותו של "אחד" הוא כאשר אין לו שני ואין אחריו עוד, אלא הוא לבדו אחד, וא"כ מה שייך לומר בזה שהוא אחד ואין שני, והרי זה החפצא של אחד שאין לו שני. אבל להנ"ל הוא מבואר היטב, דכיון דמצינו "אחד" המורכב בשנים וכדוגמת "יום" שהוא אחד ומורכב בערב ובוקר, באים לומר ולהדגיש שהקב"ה הוא אחד שאינו מורכב משנים אלא הוא אחד יחיד ומיוחד, וזה הפירוש "ואין שני" שאינו מורכב מדבר נוסף. הן הן דברי חז"ל

בקהלת רבה (פרשה ד') במה שאמרו עה"פ בקהלת (א' ח') יש אחד ואין שני: יש אחד זה הקב"ה שנאמר בו (דברים ו') ה' אלקינו ה' אחד, ואין שני שאין לו שותף בעולמו.

עולמות / הרב זאב קופילוביץ

גלות ישמעאל' ומטרתה

אחת התופעות המפליאות האומרות דרשני, היא ההתעלמות השיטתית מהכנסת גלות ישמעאל לתוך רשימת הגלויות. דרכו הכללית של המהר"ל בעניין הגלויות ופשרן, שהעולם מששת ימי בראשית נברא כדי להרבות כבוד שמים, ומאחר שהעולם עדיין לא בא על תיקונו, נוצרות גלויות על ידי ארבעה ממלכות המייצגות ארבע כיוונים של כפירה ומיעוט כבוד שמים. לפי זה, מלכות-ישמעאל המאמינה בייחוד ה', איננה גלות של 'מאבק רעיוני' ביהדות, אלא גלות ייחודית.

המהר"ל בספרו נר מצווה המוקדש לעניין ארבעת הגלויות ושרן בספר דניאל, נוגע בשאלה כבדת משקל הנזכרת, ומיישב על פי דרכו, שיש 'שתי תשובות בדבר': א. שכל הגלויות הם לא מידי הקב"ה אלא בידי מלאכים ממונים וגלות ישמעאל היא בידי הקב"ה. ב. גלות ישמעאל נכללת בתוך גלות פרס, כידוע שלאומה הפרסית ועם-ישמעאל, שמורות תכונות משותפות. מצד אחד הם דומים לפרס בהליכותיהן במעלות הנזכרות ריש ברכות, וכן כפי שמציין המהר"ל הפרסיים-הערבים חסרי מנוחה ורוצים לבלוע, מאידך, בניגוד לפרס שהיא מלחמה בכבוד שמים גלות ישמעאל היא: מלחמה בעם הנבחר על ידי אותו "פרא אדם" - קודם פרא אחר כך אדם.

הוא אומר, שארבעת הגלויות מטרתן להרבות כפירה בעולם, ולהרפות ידי העם המאמין בייחוד ה', על ידי ניסיונות חוזרים ונשנים להעבירו מאמונת אלוקיו, וגלות ישמעאל המאמינים בייחוד ה' נועדה להילחם ישירות בעם ישראל. מלחמה הנחשבת בספרים כגלות הקשה מכל הגלויות. "יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נועדו יחדיו על ה' ועל משיחו" - המלבי"ם מבאר, שה' הכוונה למלחמת-דת ומשיחו הכוונה למלחמה על המלוכה. גלות ישמעאל היא יותר 'על משיחו' במובן של מאבק שלטוני בארץ ישראל, על זכויות השליטה בכלל, ועל המקומות-הקדושים בפרט.

התמונה המשתקפת מהעיון במקורות היא: א. שבזכות הברית מילה בלי פריעה ישלטו בני ישמעאל בארץ ישראל עד שתגמר להם הזכות. ב. יורשיו הפיזיים של אברהם אבינו הם הקיני הקניזי והקדמוני צאצאי לוט, ועשו בן יצחק הנחשב 'ישראל מומר', אך ישמעאל שהוא בן האמה אין לו שום זכות ירושה. ואכן, כמבואר ביבמות, בימי יהושע שאז נעשה 'כיבוש עולי מצרים' התחדשה מצוות פריעה, ונראים הדברים, שזו תוספת מעלה על בני ישמעאל בזכות ארץ ישראל בזכות של פריעה. והנה בעל הצפנת פענח חקר בגדר מילה: האם היא הפעולה, או שלא להיות ערל, או להיות נימול. וכמבואר בנדרים ל"ג: כל הגויים אפילו הנימולים שבהם נחשבים כערלים (לעניין נדרים, ולכאורה לכל עניין) שהערבים זכו רק לפעולה, ולא לא להיות ערלים, וק"ו לא להיות נימולים, ואפילו פעולת מילה בלבד כבר נתנה להם זכות בארץ ישראל רק לזמן מושאל.

החזקוני מבאר, שאמנם לישמעאל ניתנו ברכות אברהם, אך לא נכרתה עימו ברית. יתכן בדרך אפשר לאור המבואר בספרים, שאמנם מצינו גויים אדוקים המוסרים נפשם עבור אמונותיהם, ברם רק בעם ישראל מצינו שגם מי שאינו מחובר ליהדות בימים כתיקונם בשעת ניסיון מוסר את עצמו למיתה על קידוש שמו, והנה ברית מבואר בכתבי בעל התניא ועוד, שעניינה דווקא מתי שנחלש הקשר, וזהו פשר הייחודיות של עם ישראל: א. שהברית-מילה היא עם כריתת ברית. ב. שמסירות נפש על קידוש ה' בירושה מאברהם אבינו כידוע מממהר"ם מרוטנבורג נעשית בלא הרגשת צער, וכן לגבי ברית מילה איתא בגמרא שהגם דאיכא צערא דינוקא, אך 'כל מצווה שקבלו עליהם בשמחה עדיין מקיימים אותה בשמחה'. ג. גם אלו שאינם שומרים דת מוסרים את נפשם על קידוש ה', וכמבואר בשפת אמת, אין נברא שיכול להשיג מעלת עם ישראל...

יש להוסיף ולציין לדברי הרמב"ן בפרשת האזינו, שעם ישראל יגאל בזכות כבוד שמו ית' המחולל בין העמים כאשר ישראל שנועדו לקדשו ולספר תהילתו נרדפים נשחטים ומעונים רק מאחר שהם יהודים, כאשר עיקר מטרת הרדיפות השחיטות והגזירות הינה: **מלחמה בה' על ידי המלחמה בעם שנבחר לעבדיו** - "וזוכר חסדי אבות, ומביא גואל לבני בניהם, למען שמו באהבה".

הרב מרדכי דוד נויגרשל בספרו 'גלות ישמעאל' מאיר באופן נפלא ע"פ המקורות שכאשר בני עשיו ובני ישמעאל מתאחדים מופיע עמלק. ניתן להוסיף על הדברים נופך וישפה, שאכן בתחילת וזאת הברכה כאשר מתואר מעמד הר סיני, ולפי רש"י נשללים בני ישמעאל (הופיע מהר פארן) ובני עשיו (הר שעיר), ומאחר שבסיני ירדה שנאה לאומות העולם על ישראל, ועיקר האומות הם עשיו וישמעאל (גר"א), ויצא העגל הזה של עמלק ברפידים מעט קודם מעמד הר סיני.

כמבואר ממהרח"ו, מה שיעקב אבינו במאבקו עם עשיו חצה את העם לשני מחנות, מסמל את חציית העם היהודי בגלות האחרונה לשני גלויות - חצי בגלות אדום (עשיו) וחצי בגלות ישמעאל (הערבים) כדי שאם יבוא עשיו אל המחנה האחד והיכהו והיה המחנה השני לפליטה. המדובר כנראה על רדיפות דת המסמלות את אדום 'על חרבך תחיה' ביטוי לעוצמה בעולם העתיק (נעיצת חרב בבית קודשי הקדשים) - רבי אלעזר הקליר אינו מתאר בקינותיו את צרות הערבים, מאחר שהוא היה בארץ ישראל שהייתה תחת ממשלת רומי, ובינתיים בבבל הייתה פריחה עצומה תחת ממשלת פרס, ולאחר מכן הייתה כידוע את תקופת תור הזהב בספרד בידי הערבים, שלא הגיע זמנם להילחם בעם ישראל כפראי אדם. הערבים הרי דגלו בשעתו בייחוד ה' וסובלנות דתית.

על עמלק נאמר 'אין השם שלם ואין הכיסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק', עשיו שהוא אדום-רומי עניינו חירוף וגידוף כלפי שמיא, ונעץ חרבו בבית קודש הקדשים, וישמעאל מטרתו 'לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד'. 'עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו', ולכן המלחמה בהם על ידי ישמעאל לדברי הרמב"ן היא מלחמה בשמו של הקב"ה, וזהו 'אין השם שלם', 'ואין הכיסא שלם' הוא הכבוד שמים המחולל בידי אדום. עמלק כאמור מהווה מיזוג של עשיו וישמעאל הנלחמים שניהם - בבורא (הכיסא) ובעם ישראל (השם). לכן 'אין

השם שלם ואין הכיסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק' המהווה למעשה: **תרכובת ייחודית של כוחות רוחניים של בני אברהם.**

יתכן להוסיף בזה, שכמבואר מכתבי בעל התניא, עיקר מלחמת עמלק היא על כך שישראל נקראו ראשית, והם תכלית הבריאה עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו - אין השם שלם הכוונה לדברי הרמב"ן, שהיהודים נהרגים למען כבוד שמו, ואין הכיסא שלם הוא כמימרת צדיקים 'ואתה קדוש יושב תהילות ישראל' שמלכות שמים נבנית כביכול מתהילות ישראל. עשיו מערער על האהבה ב'מה אהבתנו הלא אח עשיו ליעקב ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי', וישמעאל מערער על הזכות על ארץ ישראל, והשילוב של שניהם ביחד מייצר את ה'עמלק בגימטרייה ספק'.

כפי שמביא שם בספר 'גלות ישמעאל' מפרקי דרבי אליעזר, הרי בשעה שבלבל סנחריב את כל הארצות התערבו בני ישמעאל מלבד בעמלק גם בפלישתים. מעניין הדבר, שהפעם היחידה של 'גדולה נקמה' בעולם הזה היא בפלישתים על ידי שמשון הגיבור, שגם הם עניינם ליצנות והטלת ספיקות. נקמה כמבואר במסילת ישרים היא ביטוי של **חסר של הכבוד** שלא יושלם זולתי הנקמה.

ה'גדולה נקמה' לפי זה היא ריפוי מזבח ה' ההרוס, כשהחסר שנוצר על ידי שונאי ישראל מזן מסוים, יוכל להתמלאות רק על ידי נקמה. **נקמה יהודית אמיתית במלוא עוצמתה ומלוא תומתה כאחד** - השלמת החיסרון בכבוד שמים אך **ורק למען כבוד שמים**. דמותו של מיישם 'הגדולה נקמה' בפועל, יכולה להיות רק דמות עוצמתית מחד גיסא שתוכל לבטא את הנקמה במלוא חדותה, ומאידך גיסא היא צריכה להיות דמות טהורה וזכה לבל תיפגם תומתה של קדושת-הנקמה, ברגש דק מן הדק של 'שמחה לאיד'. שמשון הגיבור היה זה שנבחר בשל גבורתו אל מצוות-הנקמה, ובשל היותו טהור כעצם השמים לטהור הוא נאלץ למות עם הנקמה יחד, כדי שלא תהיה לו מציאות עצמית שתפגום בכנות הנקמה, וזו מדרגה החופפת ל'מגע עם עולם האמת'.

לכל שונאי ישראל באשר הם ישנו פתרון - 'הקב"ה מקדים רפואה למכה'. ברם, כאשר הפגם הוא ליצנות של 'צינון האמבטיה הרוחת', הרי הפתרון האחד והיחיד הוא 'נכוננו ללצים שפטים'. כפי שמבאר המסילת ישרים, שהאדם מהשורה ניתן להוכיחו בדרך שכלית, אך הלץ דוחה מעליו את כל התוכחות כמגן המשוך בשמן, המונע מהתוכחה מפלחת הלבב והכליות לחדור פנימה, ולחולל שם מהפיכות. אי-לכך ובהתאם-לזאת פתרונו היחיד של הלץ הוא 'השפטים'. מכה מטבעה אינה ניתנת להידחות במחי ליצנות, והיא מוכרחת לעקור את הליצנות, הגם שלא לשרשה.

זהו עניין 'הגדולה נקמה' לאחר 'מי כמוהו באילמים' ששומע חרפתו ושותק. אין לך חירוף וגידוף כלפי שמיא יותר מטיטוס המסמל את גלות רומי, הנכנס לבית קודשי הקדשים, ומלגלג על הקב"ה. רק יתוש קטן שקדמך למעשה בראשית הקודח במוחו, הוא הפתרון היחיד לליצנות הלזו.

פלישתים כאמור מהספרים, היא קליפת-ליצנות. ליצנות וחלקלקות חר הם. אין לך חלקלקה כדלילה מבנות-פלישתים שדלדלה את כוחו של בעלה, ורימתו מספר פעמים בסבר-פנים, ואין לך עלבון כעלבון הליצנות ש'מי כמוהו באילמים' ששומע חרפתו ושותק, בצפותו לנקמה הגדולה לעתיד לבוא. חסר של עלבון כה עז וצורב, אין לו פתרון זולת נקמה. 'נכוננו ללצים שפטים'.

נקמת אוהבי ה' המקנאים את קנאתו, מעצם טבעה ומהותה הריהי חצובה, מ'וכל מעשיך יהיו לשם שמים' במאת האחוזים, כאשר כל רבב ישות דקיק ככל שיהיה פוגם בה כנקב בריאה. נקמה וקנאות אין בה אמצע - או שהיא פסולה בתכלית הפסול, או שהיא עולה כולה לגבוה ככליל לאישים. כמבואר בספרים הקדושים, האדם הגדול ככל שיהיה, אינו יכול לבוא לברות-לבב מוחלטת בחייו זולתי במותו. לכך הנקמה כרוכה מעצם טבעה עם המוכנות למות עם פלישתים של אדם סגי נהור החשוב כמת, ואין לו כל גרם ישות. שני אלה גם יחד הם מרכיבי היסוד של הנקמה.

'תמות נפשי עם פלישתים', זוהי אמירה שאין כל אוזן בלתי ממורקת ראויה לשומעה, ורק האומרה בלבד בשעת אמירתו, כאשר עיוורונו יחד עם תש כוחו פירקו את החומר לחלקיקיו ההיוליים, עד למדרגת 'כי עפר אתה ואל עפר תשוב', מבין את השגב והרוממות שבמטבעות לשון אפופות הוד אלו. רק אדם בר-לבב מסוג זה אשר במשקפי בשר ודם אפסה עבורו כל תקווה לחיים, מסוגל להגות בשפתיים באש שחורה על גבי אש לבנה את המילים הללו, וגם לפעול לאורם.

'חזקני ואמצני אך הפעם' - מעתיר שמשון ומבקש בשארית הקוסטא דחיותא אשר לו. נשמתו כמעט ופורחת מגופו הגווע, והוא כשלעצמו לא חלי ולא מרגיש. בקשה כפולה יש לו מבורא כל עולמים: א. 'חזקני'. ב. 'ואמצני'. אליבא דהגר"א חוזק הוא בנפש ואומץ הוא בגוף, כשלא די לו לשמשון לבקש מבוראו את האומץ הגופני, שיוכל לאזור את שארית כוחותיו ולנקום את נקמתו, אלא שהריהו אף זקוק לאומץ-נפשי רב כדי לעשות את מעשה הנקמה העז והמפעפע ביותר בתנ"ך.

לא די לו בלהיות גיבור חיל מלומד מלחמה, אלא שאף מבקש הוא להיות 'גיבור' - הכובש את יצרו. אין לך אדם שהרעו לו, ובגדו באימונו, כשמשון. אשתו דלילה, דלדלה את כוחו, ומרטה את שאריות כבודו העצמי. הריהי רימתו הלוך ושוב בחלקת לשונה, בשיאי בגידה לא ידעם עיט, והוא מצידו חפץ לנקום את עלבונם של ישראל, שגיבורם המיתולוגי נמצא בשפל המדרגה שכזה, ומאידיך, הריהו ירא מפני היצר סוכן בנו, לבל יעכיר את טהרת הנקמה האלוקית בנקמה אנושית.

האח. עומד לו האיש טהור הלב, העיוור ותשוש הכוח, שפלישתים נקרו בחמתם את שני עיניו, הרסו את חייו, ועוד ידם נטויה כהנה וכהנה לקושרו ולנהוג בו כברייה נחותה ושפלה, ואינו מוצא מקום לנפשו. הנקמה בוערת כאש בעצמותיו על כבוד שמים שחולל, אך הפחד מחלחל בעצמותיו, שמה ואולי תאוות-הנקם האישית תעבירו על דעתו ועל דעת קונו,

והוא יטרד משני העולמות גם יחד, כאשר תחת לעשות נקמת ה' בגויים, יהיה זה מעשה-התאבדות, חסר כל תועלת.

מיתת הנשיקה אפופת הרוממות מתוככי גיא הצלמוות מגיחה ובאה בהודמנות היסטורית חד פעמית זו. 'חוקני ואמצני אך הפעם' - נדירה היא ההודמנות לנקום את נקמת ה', אך נדרש למעמד הנשגב של 'תמות נפשי עם פלישתים' תרכובת נדירה, לנקום נקמת ה' ולא לדרוש את כבוד עצמו. לבסוף שמשון אכן המית את נפשו עם פלישתים בלא כל רבב ישות, וזכה להיחקק באותיות של זהב בדפי התנ"ך כאיש שמלכו של עולם חפץ ביקרו - גיבור-כוח וגיבור-חיל גם יחד.

הייתה זו אחת השעות היפות של כוח-הקדושה. הקליפה של ליצני-עולם אלו פעלה במלוא תוקף עוזה, בהשפילם את הגבורה היהודית האותנטית של הגיבור היהודי הגדול ביותר בהיסטוריה היהודית, אשר שיסע את הלביאה במו ידיו. רק מעמקי תהום פעורה זו של שפל שאין למעלה ממנו, כאשר השבר היה גדול מהכיל, והמי כמוהו באילמים הזדעק מהמצב בקול מר צורח. או אז נערכה הנקמה של שמשון הגיבור, בהראותו מעשה גבורה שכולו קודש לה'. כמות ההרוגים אולי לא הייתה הגדולה ביותר בתנ"ך, אך התמוטטות הבניין בתחתיתו קשור גיבורם של ישראל, סימלה את 'ושח גבהות אדם' ברמה עזה שכפי הנראה רק לעתיד לבוא נזכה לה במלואה...

רבינו החפץ חיים נהג שלא לנוח על כיסא שלם. לא מטעמי סיגוף החומר דווקא, אלא בשל נימוק פשטני יותר, המובן רק לצדיקי-עולם דוגמתו. בשברו את האוזן: "הלא התורה אמרה שאין השם שלם ואין הכיסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק - כלום אפשר לשבת על כיסא שלם כאשר הקב"ה אינו יושב על כיסא שלם" - הוא היה אומר: מהרה יבוא משיח, והמצווה המעשית הראשונה תהיה 'למחות את זרעו של עמלק'. באופן חריג זכה בחור רך בשנים ובן עלייה לשמוע את המילים הקדושות האלו מפיו, כאשר ביקש להתברך להינצל מהצבא, ולמרבה תדהמתו הברכה המיוחלת לא באה - 'אני יהודי מבוגר' השיבו הצדיק ברטט רחימאי, 'זכבר נתאחרה עבורי השעה ללמוד לירות, ולקיים את המצוה' 'אך אתה הנך אדם צעיר ועתידך לפניך'.

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

אל תאסור מבלי להותיר פתח מילוט!

מִפֶּלַעַץ הָגֵן אֶכֶל תֹּאכַל. וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בַיּוֹם אֶכְלֶךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (ב, טז-יז)

עלינו להבין לשם מה האריכה התורה וכתבה תחילה "מכל עץ הגן אכל תאכל". הרי עיקר האזהרה היא שלא יאכל מעץ הדעת!

תשובה לכך נוכל להבין על פי המעשה הבא:

ליל שבת אחד, הגיע אברך צעיר אשר מראה פניו העיד על דאגתו, אל ביתו של הגאון ר"ש אייזן זצ"ל, מפוסקי ההלכה המובהקים בירושלים של הדור הקודם.

התברר כי אותו אברך אשר לא מכבר הקים את ביתו, הבחין בעיצומה של סעודת השבת, בעצם חשודה בצלחת המרק שלו... העצם הייתה שבורה, צבעה היה כחלחל, והאברך חשש כי ניקבה את ריאת העוף עוד לפני השחיטה, עובדה אשר יש בה כדי להטריף את העוף, וכמובן גם את החמין ושאר תבשילים שבושלו עמו.

לאחר ששמע הרב אייזן היטב את כל הפרטים, החל לדון עם האברך אודות הצדדים השונים לאיסור ולהיתר, כאשר תוך כדי השיחה שנמשכה יותר ממחצית השעה, אמר הרב לצעיר: אם יורשה לי, אבקש להזמין אותך עם רעייתך לסעודת השבת בביתי מחר לאחר התפילה!

למותר לציין, כי הצעיר, אשר התרגש עד מאוד לנוכח ההזמנה המפתיעה, לא סירב. הוא השיב כי יהיה זה לכבוד עבורו להתארח בביתו של הדיין שנכבד, וכבר עמד לצאת לדרכו כדי לספר לרעייתו על ההזמנה המכובדת. אלא שאז, כאשר כבר עמד על הסף לקראת יציאה מבית הרב, נזכר לפתע לשם מה הגיע, ושאל את הרב מה בקשר לאותה עצם חשודה...

"הו, בקשר לזה, אכן אתה צודק, המרק והחמין אסורים באכילה... אולם הרי אין זו בעיה כלל ועיקר! הלא ממילא אתם סועדים אצלנו מחר את סעודת השבת, כך שאינכם זקוקים לחמין!" הפטיר הרב אייזן בחיוך, ונפרד מהאברך, אשר הבין היטב את פקחותו של הרב... הוא דאג תחילה לוודא כי יהיה לבני הזוג היכן לאכול, ורק לאחר מכן השיב כי האוכל שבביתם אסור באכילה...

ואנו על פי דרכנו למדנו שאי אפשר לומר לאדם "אסור" מבלי שידע אל נכון שממתינה לו אפשרות אחרת המותרת ללא פקפוק. [מתוך כתבי הרב מרדכי פרוידנליך זצ"ל] [מצוטט במאמר "מעשה חשב" מאת הרב מ. סופר. מוסף שבת קדש, בראשית תשפ"ג]

שבת שלום ומבורך!

לתגובות:

Blu.israel@gmail.com

פתגמי אורייתא / הרב יוסף חיים אלבוים, בעמ"ח 'אורייתא' ו'דעת חכמה'

שלושה ששינו מדבר ה', בששת ימי המעשה

מצאנו שלושה ששינו מדבר ה', בששת ימי המעשה.

הארץ היא שינתה בתחילה, שכבר ביום השלישי, כשנצטוותה הארץ להוציא עץ שטעמו כטעם הפרי, שינתה והוציאה באופן שאין העץ כטעם הפרי.

השינוי השני נעשה על ידי הנחש, שהיה אז ראש לבעלי החיים, שהקב"ה ציוה 'למינהו', והוא חטא בחוה, וקיים 'הנחש השיאני' לשון נשואין, שהטיל בה זוהמא.

השינוי השלישי היה על ידי מין האדם, ובראשם מה שאכל אדם מעץ הדעת.

נראה שעל זה אנו מתפללים, "וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו, ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה".

"וידע כל פעול" היא האדמה, שאין בה הבנה ונשמה, אבל ידיעה יש בה, והיא גם 'פעול', כענין שנאמר 'כל פועל ה' למענהו', ואחר שפעל אותה ה' בששת ימי המעשה, נשארה בצורתה ומתכונתה. על זה אנו מבקשים שגם הדומם והצומח, שניהם יתעלו למדרגת 'וידע'.

"ויבין כל יצור", היינו מין בעלי החיים. שהם יבינו שהם יצורי הבורא, ומאחר שהם יצורים זה מזה, צריכים בבחינת 'דבר מתוך דבר', הם צריכים 'להבין' ששורש יצירתם מאת הבורא. ומאחר שהם 'חיים' יש בהם כח יצירה, ליצור בבריאה.

"ויאמר כל אשר נשמה באפו" היינו מין האדם, אשר נופח בו נשמה אלקית, ועיקר הנשמה היא 'רוח ממללא', ולכן 'ויאמר'. מה עוד ש'ויאמר' אינו רק אמירה בעלמא, אלא בבחינת 'הוא היה אומר', שכל מהותו יאמר, שפנימיותו תרצה לזעוק ולהוציא רגשותיו ומחשבותיו לפועל שה' אלקי ישראל מלך.

ועפ"ז נוכל לומר שגם האמירה היא מופנית אל שלושה אלה. ה' אלקי ישראל, אלקי ישראל הוא מצד אלה שנשמה באפם, ששם יש הבדל בין ישראל לעמים. 'מלך' מופנה גם אל בעלי החיים, שגם להם יש מלך ומנהיג, מלבד הנמלה אשר אין לה שוטר וקצין. ומלכותו בכל משלה' מופנה גם אל הארץ, שגם בה מושל ביד חזקה והכל מכוחו והשגחתו.

נמצא שהבריאה בראשיתה, התקלקלה ונחסר בה ממלכות ה', ואנו תפילה, ושורש בקשתינו הם, שתשוב הבריאה למעלתה ומטרתה הראשונה, ויאמר כולם שה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה.

*

ואם יורשה לומר, יש מקום להתבונן, שהנה בעת צרה, ובפרט בצרה כזו, מנסים להתבונן רק בנקודה המקומית, בחומסים בשם מסוים, או רצחנים בשם אחר. אבל יש כאן בעיה גדולה יותר, ופתרון הרבה יותר גדול. 'תשועה גדולה ופורקן', באם כל הבריאה תשוב לעבוד את ה' שכם אחד, ויכירו וידעו כל יושבי תבל, כי לך תכרע כל ברך ותשבע כל לשון. מאחר וכולנו מתפללים ומבקשים, נבקש על הגאולה השלמה, על השבת המלכות כבראשונה, שכל הבריאה תכריז שמלכותו, והיא בלבד, 'בכל משלה'.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו, והמלחמה הנוראה בארץ ישראל

יום שמיני עצרת היא מהימים הגדולים והמסוגלים ביותר מכל ימי השנה כמו שאמרו בזוהר הקדוש (צו לא:): "וז"ל "ובהוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו ומאן דיתיב עם מלכא ונטל ליה בלחודיה כל מאן דבעי שאיל ויהיב ליה".

ובדרשות חתם סופר (מ"ז עמ"ד) איתא "עיקר קדושת שמיני עצרת היא היפך של יוה"כ, דיוה"כ הוא על ידי עינוי נפש וקדושת שמיני על ידי שמחה, וקדושתו יותר מיוה"כ על שם שמחה חדותא דמלכא קדישא עם ישראל".

השנה לדאבונינו נהפך לאבל מחולינו, ובמקום לרקוד ולשמוח בשמחת התורה בשירה ובזמרה כמו שצריך, היה לבנו מלאים יגון וצער על השמועות המחרידות שבאה אלינו, עד שהיה קשה להרים הרגלים ולהרגיש שמחת היום, וגם בחו"ל כבר שמענו הבשורות הנוראות ביום שמיני עצרת ותורה חגרה שק.

רבים מרגישים שלקינו בכפליים, עצם המלחמה הנוראה עם כל הקרבנות הי"ד ויותר משמונה מאות יהודים נשחטו על ידי חיות טרף, אנשים נשים וטף והרבה יהודים נשבו בידי הטמאים ה' ירחם עליהם, וגם לקינו בזה שפרץ המלחמה בעצם יום שמחת תורה שבו היינו אמורים להיות שמחים עם היו"ט והתורה, וביום זה השבית השמחה, וזה עוד סימן לרעה רח"ל שלא רצה השי"ת שנשמח בשמחת תורה, ונתרגשנו מחדר היחוד עם השי"ת.

והנה לפני חמישים שנה פרצה מלחמת יום הכיפורים, בעיצומו של יום הכיפורים וכמו עכשיו כן אז היה הפחד גדול מאוד, ואימה וחרדה מילאו את הלבבות ולא ידעו מה יולד יום, ומסתמא שגם אז חשבו רבים שאין זה סימן טוב שמכל ימי השנה, יתן השי"ת שיפרוץ מלחמה בעיצומו של יום הכיפורים.

אמנם אחרת היה סובר הרה"ק הבית ישראל מגור זי"ע. בקובץ אור הגנוז (תשרי תשפ"ד) לחסידי גור, מובא מדברי הבית ישראל ממה שאמר אז באותם הימים, ומובא שם שאמר "אין כל ספק בכך שהדבר הטוב ביותר שיכול להיות עבור היהודים כי המלחמה פרצה בעיצומו של יום כפור. הם פתחו במלחמה בזמן הכי טוב ליהודים, ביום הכיפורים כל היהודים מטוהרים ולכן תהיה להם מפלה!"

והרבי מגור הסביר כי מן השמים סובבו את הדבר מכיון "שאין זמן יותר טוב לישראל מאשר בעצם יום הכיפורים שהוא יום סליחה מחילה וכפרה". ועוד הוסיף הרבי רמז נפלא בפסוק (דברים לג, ז) "וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו", כלומר שבגמרא יומא (פה:): מובא שיטת רבי יהודה הנשיא "רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר".

הרי שרבי יהודה סובר שיום כפור מכפר אפילו לאנשים שאינם שבים בתשובה, ומשה רבינו הפציר וביקש שתישמע דעתו של רבי יהודה הנשיא ומילא כל ישראל טהורים ביום זה ומזוככים מכל חטא ועון. ומכיון שדווקא ביום זה בחר האויב לפתוח במלחמה בישראל אז מפלתו צפויה. ע"כ מדברי הבית ישראל.

וכן י"ל לגבי שמיני עצרת. כל ימי סוכות היו מקריבים קרבנות בבית המקדש בעד שבעים האומות, וביום שמיני עצרת מבקש השי"ת שנעשה לו ית' סעודה קטנה מכיון שרוצה להיות רק עם כלל ישראל בלי שום תערובות של אומות העולם.

ואז אנו קוראים פסוק זה "וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו" שישמע לדברי רבי יהודה שיום כפור מכפר אפילו לאינם שבים, שגם אותם נשמות שנשבו מתל אביב שלא זכו לחינוך יהודית ואינם יודעים כלל מה זה יום כפורים ובאו להפריע התפלות בעצם יום כפור, גם עליהם התכוין רבי יהודה שיזכו לכפרה וגם עליהם יש להמליץ "ואל עמו תביאנו" שהם חלק מעם ישראל, וכן אנו רואים שישראל קדושים ואפילו אותם שנתרחקו מתורה ומצוות, כשנעשה עת צרה הם מתעוררים ומתחרטים על מעשיהם.

וצריכים אנו לחזק את עצמינו בדברי הרבי מגור זי"ע שכמו אז כן עתה נבטח שיהא להאויבים מפלה גמורה ושלימה. וכך המליץ אז הרבי מגור, דוד המלך כתב בספר תהלים (פר' מג) "שפטני אלקים וריבה ריבי מגוי לא חסיד מאיש מרמה ועולה תפלטני" וכתב שם רש"י "מגוי לא חסיד הוא ישמעאל, שגר בין שני צדיקים (אברהם ויצחק) ולא למד ממעשיהם".

והיה אומר הרבי ר' זושא זי"ע שבקשת דוד המלך הייתה כי כאשר יבוא הקב"ה לדון אותנו על מעשיו, שימוד את מעשיו לעומת המעשים של הגוי לא חסיד, שאז בודאי לעומת המעשים של ישמעאל, בני ישראל הם בבחינת כולך יפה רעיתי. והפטיר אז הבית ישראל "בזמן המלחמה בין יהודים לערביים אפילו שהלוחמים אצלנו נחלשו בשמירת המצוות, עם כל זאת כאשר ישו אותם לאויבים ולערביים, טובים הם מהם עשרות מונים וראוי שהם יושעו".

ועוד הזכיר הבית ישראל באותם הימים דברי הרה"ק המגיד מקאזניץ זי"ע, ששנה אחת כשקראו בראש השנה את הפסוק "וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא" שאל המגיד מקאזניץ "רבש"ע, והאם אנו אין אנו ח"ו זרעו של אברהם אבינו!" אם מגיע לישמעאל ברכה משום שהוא זרע של אברהם אבינו למה נגרע כלל ישראל.

והוסיף הבית ישראל דבר נפלא שחז"ל אמרו (ברכות כח.) "וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות", הרי שנתבלבלו האומות ופסקה השלשלת היחוס מהם ואינם עוד חשובים בכלל "זרעך", משא"כ כלל ישראל אנו בודאי בני אברהם יצחק ויעקב ופשיטא שירחם השי"ת עלינו.

*

השמחת תורה של שנת תשפ"ד

יום שמחת תורה היא אחד מהימים הגדולים והשמחים ביותר מכל ימי השנה, הס"ק מרוזין זי"ע אמר שכל העבודה של חודש אלול וראש השנה ועשרת ימי תשובה ויום הקדוש וסוכות, היא להגיע ליום זה שאדם יכול לומר "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו".

והנה בשנה זו, כבר היה בית מדרשינו מלאה בהרבה אנשים בחורים וילדים, כולם מחכים שבעוד כמה דקות אנו מתחילים תפלת מנחה של שבת שמיני עצרת, ואחר כך תפלת מעריב של ליל שמחת תורה והקפות. רואים אנו ילדים קטנים שעוד לא באים כל שבת לבית המדרש, אבל הלילה היא ליל שמחת תורה וגם ילדים קטנים באים, והם כבר מחכים זה ארוך ללילה זה, דמי אינו רוצה להשתתף בחגיגת התורה ובריקודים הנלהבים והשירים והזמירות.

ואז נכנסו לבית המדרש כמה יהודים ובפנים עצבים ניגשו אלי ושאלו אותי אם כבר שמעתי מה קרה היום בארץ ישראל, והשבתי שלא שמעתי שום דבר. ואמרו שיש להם בשורת איוב, שבעוה"ר פרצה מלחמה גדולה וכבר נהרגו יותר ממאה יהודים וגם נשבו בשבי יותר מחמישים יהודים אנשים נשים וטף.

בין מנחה למעריב באו עוד אנשים שידעו להוסיף עוד איזה בשורות רעים שמסתובבים הרבה מחבלים והורגים כל יהודי בלי חמלה ועוד סיפרו שהם יורים עכשיו אלפי טילים לתוך ארץ ישראל בלי הרף וכו' וכו' וכל אחד מדגיש שהמצב הרבה גרוע מכל מה שזוכרים זה שנים רבות, ובינתיים כל הקהילה כבר הספיקו לשמוע החדשות המחרידות והאווירה של שמחה נתמלאה בדאגה וצער.

לפני מעריב עליתי לדוכן ודברתי לכל הקהל שהיו ממתנינות לשמוע דברי חיזוק ודברי הדרכה, מה הוא צו השעה ומה עלינו לעשות ואיך לנו להתנהג בעת הזאת, האם אנו צריך לשמוח ביו"ט או לבכות על חללי חרב ועל אותם שהלכו בשבי. הלא בראש השנה לא אמרנו הלל "אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי מתים וספרי חיים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה".

התפללתי תפלה קצרה שהשי"ת ינחני במעגלי צדק וישים בפי המילים הנכונות, וכה אמרתי: כולנו שמענו עכשיו הבשורה המחרידה שנהרגו היום הרבה יהודים רח"ל וגם תפסו אנשים נשים וטף ונלקחו בשבי ה' ירחם עליהם. ואנו צריכים לדעת איך עלינו להתנהג, האם יש לנו לרקוד הקפות עם הספרי תורה או אפשר שאין לנו לרקוד כלל, דאיך יתכן ואיך יעלה על הדעת שנרקוד בשירה ובזמרה בשעה שהורגים יהודים ויורים בלי הרף על הרבה ערים ועיירות. והלא אם חז"ל הפקיעו המצוה דאורייתא של תקיעת שופר ומצות ד' מינים משום חשש רחוקה שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, ולכן השנה לא שמענו השופר ביום א' דר"ה ולא קיימנו נטילת ד' מינים, ק"ו שההקפות שאינם חיוב לא מדאורייתא ולא מדרבנן ואינם אלא מנהגא כמבואר מדברי הרמ"א בס' תרס"ט, אולי אין

נכון לנו לרקוד עכשיו הקפות ואולי שאסור לנו לרקוד ולשיר בהקפות דאיך נשיר את שיר ה' בשעה כזו.

והנה בכל שאלה אנו תמיד צריכים לשאול את עצמינו מה כתוב בשו"ע ובספרי הפוסקים, וגם שאלה זו מובא בספרי הלכה, שדנו אודות אבל בתוך י"ב חודש רח"ל האם מותר לו להשתתף בשמחת הקפות או שדיני האבילות דוחה המנהג של רקידה בשמחת תורה.

והגם שיהודים אלו שנהרגו אינם ממש משפחה שלנו שאנו צריכים לשבת שבעה עליהם, חשוב לציין לדברי שו"ת מהר"ח אור זרוע (ס' יד) הכותב בשם ספר המקצועות בזה"ל "מי שנהרג על ייחוד ה' ועל קידוש ה' ברוך הוא בין בשעת השמד בין שלא בשעת השמד כגון דאמרי ליה פלח לע"ז ואי לא קטלינא לך ומסר את עצמו למיתה ונהרג או נצלב או נשרף על יחוד ה', כיון שקידש את ה' בנפשו ובגופו כל ישראל חייבין להתאבל עליו ולקרוע ולהספידו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות".

והנה בספרי הפוסקים מובא מחלוקת אם מותר לאבל להשתתף בהקפות ובשמחת הריקודים לכבודה של תורה, יש מתירים ויש מחמירים, ובספר ארחות רבינו (ח"ב עמ' שטו) מובא שהתיר החזון איש למי שמת לו לו מת בחול המועד שגם הוא מותר בהקפה וכן עשה החזון איש בעצמו כשהיה אבל. ומעשה רב מזקני אדמו"ר רבי ישראל מטשארטקוב זי"ע שאביו אדמו"ר הזקן זי"ע נסתלק ביום הושענא רבה, והוא רקד באותו לילה בליל שמיני עצרת את ההקפות, ובכתבי החסידים מובא שכל החג עבר עליו בלי עצב ולא היה ניכר בו שום סימן של פטירת אביו, ורק במוצאי החג מיד שהבדיל פרץ בבכי עצום ולא פסק מבכיו על פטירת אביו כל ימי חייו מדי היזכרו בו.

ואם כן כמו שמותר לאבל להשתתף בהקפות נראה שמותר גם לנו להשתתף בהקפות. והנה זה עכשיו סיימנו בתפלת מנחה לומר פרק לדוד ה' אורי, והגם שכבר אמרתי פרק זה יותר ממאה פעמים במשך הנ"א ימים האחרונים, רק עכשיו בפעם האחרון נתתי אל לבי להבין ולהשכיל דברי דוד המלך כדבעי.

אומר לנו דוד המלך במילים ברורים מאד: "ה' אורי וישעי ממי אירא", כלומר אין אנו צריכים להיות יראים משום דבר משום שה' הוא מעוז חיי ואם כן "ממי אפחד". ואפילו כשיש מצב ש"בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי, צרי ואויב לי", והם שונאים אותנו ורוצים להרוג אותנו, סופו של דבר "המה כשלו ונפלו" שיהיה להם מפלה.

וגם כשהמצב חמור מאוד "אם תחנה עלי מחנה", עכ"ז "לא יירא לבי", ואפילו כשהחמיר המצב עוד יותר, "אם תקום עלי מלחמה" שפרצה מלחמה גדולה ונוראה, ואנו מסובבים משונאים ורוצחים, עכ"ז אומר לנו דוד המלך שאינו ירא, בגלל "בזאת אני בוטח".

וצריכים להבין דברי דוד המלך, למה היה בטוח כל כך ולא היה ירא, ומה הכוונה "בזאת אני בוטח" על איזה דבר היה בוטח שלא ינוק במלחמה. וביאר הספרנו והמלבי"ם שדוד המלך נותן לנו התשובה בפסוק הבאה "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו". ושם בבית ה' הוא בטוח שה' "יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני".

והנה בהרבה ספרי קודש ביארו שלכן פוסקים מלומר פרק לדוד ה' אורי בשמיני עצרת, שכל ימי החג עשינו הקפות עם הד' מינים והלכנו סביב הספר תורה, אבל כשמגיע שמיני עצרת אנו מניחים הד' מינים ואנו לוקחים הספר תורה בידינו ועושים הקפות עם הספר תורה בבחינת "קודשא בריך הוא אורייתא וישראל חד אינון", זהו הקיום של מה שבקשנו שבת בבית ה' וכו' לחזות בנועם ה'" ואז אין לנו לפחוד משום דבר.

הרי שמנהג הקפות נחשבה כשמירה לנו וכשמירה לכל ישראל, ולכן בעת ההקפות הזמן מסוגל לבקש ולהתחנן "אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא, אנה ה' עננו ביום קראינו", ואין רקידה זו רקידה חיצונית של שמחת גשמית אלא עבודה רוחנית מלא פנימיות רקידה על זה שזכינו למרדיגה זו "קודשא בריך הוא אורייתא וישראל חד אינון". והנה הגם שכמה מן הפסוקים התירו לאבל להשתתף בהקפות, עכ"ז כתבו שיש לו למעט בריקוד מכפי שהוא רגיל בכל השנים. ואם כן עלינו להיזהר שהשנה הריקוד שלנו תהיה בבחינת "וגילו ברעדה" ושתהיה צורה אחרת להריקודים מכל שאר השנים ואז נזכה לפעול ישועה לכלל ישראל.

ועל דרך זה מסופר מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע ששנה אחת היה אצלו חסיד אחד שהיה עליו משפט קשה בדיני נפשות, והיה החסיד הזה בעגמת נפש גדול כמובן. והחסידים עשו ריקודין בשמחה גדולה, והחסיד הנ"ל לא השתתף בריקודים, ושאלו הרבי מדוע אינו הולך גם הוא לרקוד עם החסידים, וסיפר לו בשם הבעש"ט זי"ע שפעמים מה שאין יכולים לפעול בעבודה יכולים לפעול רק בשמחה לבד. והפטיר הרבי "צריך האדם לבטוח בה' ולשמוח תמיד בשמחה של מצוה, ואף בעת צרה ח"ו הבאה על האדם יוכל לפעול ישועתו כשהוא בשמחה".

והנה למרות דבריו המפורשים הנ"ל של אדמו"ר הזקן מטשארטקוב, אין זה עבודה קלה לרקוד ולזמר בעת כזאת, בשעה שהראש והמוח טרוד מאוד והלב מלא צער ויגון אימה ופחד, וכל הציבור נבוכה ונהפך לאבל מחולינו, ויש מכתב שכתב הרה"ק האביר יעקב מסאדיגורא זי"ע לפני שבעים שנה לגיסו הרה"ק מקאפישניץ זי"ע. הרבי מסאדיגורא היה לו אח (רבי יהודה צבי) שהיה מאוד חביב עליו, והוא נפטר ביום ט' ניסן תשי"א, והרבי מסאדיגורא ישב שבעה עליו וקם מהשבעה להסדר.

ובמכתבו כתב הרבי מסאדיגורא "לעמוד ר"ל מהשבעה ולילך להסדר, לזה היה צריכים אנשים גדולים כמו דודינו הרה"ק ר' אברהם'ניו מפרוהיבשט זי"ע ועכ"י ואחיו זקננו אדמו"ר מרוזין זי"ע ועכ"י, שהלכו לסוכה ערב סוכות אחרי הסתלקות זקננו הקדוש אדמו"ר ר' שלום מפרוהיבשט זי"ע ועכ"י לקדש בלילה בהתלהבות וקדושה ושמחה גדולה לעשות קידוש להשי"ת. אוי הייתי נשבר לרסיסים בהסדר".

הרי שאפילו אדם צדיק נשגב וקדוש כמו הרבי מסאדיגורא שהיה ידוע כאחד מגדולי הדור, העיד על עצמו כמה קשה היה הדבר בשבילו לעמוד מהשבעה ולהתנהג בדרך חירות בליל הסדר, וכל שכן אנשים כערכינו כמה קשה הדבר להיות עכשיו במצב של שמחה ולרקוד כמו שצריך.

השמחת תורה של שנת תשפ"ד

והנה בתפלה אחר אמירת העקידה אנו מבקשים "כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו", ושאל הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע שנוסח בקשה זו צ"ב, שאנחנו מבקשים שהקב"ה יעורר רחמנותו ויכבוש את כעסו ואילו אברהם אבינו כבש את רחמיו ועורר את מדת הדין והגבורה לשחוט את בנו, ואם כן לא יצדק לשון התפילה "כמו שכבש" כי אנו מבקשים שיעשה הקב"ה איפכא.

ואמר הרבי מבעלזא שיש כאן כוונה אחרת, דמובא במדרש שבשעה שהלך אאע"ה לעקוד את יצחק, הערים השטן כל מיני מכשולים ותחבולות על מנת לעכבו דאיך שייך שאברהם אבינו שמידתו מידת החסד ילך וישחוט את בנו ומה יאמרו הבריות, והרי השי"ת אמר לך רק והעלהו לעולה ולא לשחטו ומיאן אברהם אבינו ע"ה לשמוע לו אף שאמר דברי אמת, והוא מפני שטענה שבא מצד השטן אין לשמוע לו, ואין נ"מ אם מה שהוא אומר הוי אמת אם לאו, הוא פסול ואין נאמן בשום דבר ואין לשמוע לו כלל.

וזוהו מה שאנו מתפללים שכמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם אף שהיה אמת בפי השטן, עכ"ז לא רצה אברהם אבינו להקשיב לו, כן כשבא השטן לקטרג על כלל ישראל, אפילו אם יש טענות של אמת בקטרוגו, אנו מבקשים שלא ישמע השי"ת אליו.

ויסוד זה נוגע לנו בעת הזאת, שכדי לרקוד ולשמוח בשמחת תורה גם אנו צריכים לעשות ההיפך של הרגשינו, וכשם שכבש אברהם את רחמיו לעשות רצונך, כן אנו כובשים את רחמינו כדי להיות בשמחה ולרקוד בשמחת התורה, והגם שאין רגלינו רוצים להרים את עצמם לרקוד, ואין הידים רוצים למחות הכפים, ואין הקול רוצה לזמר בשירה, אבל אנו כובשים את רחמינו לעשות רצונך בלב שלם, ובזכות זה "כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו ה' אלקינו במדת החסד ובמדת הרחמים, ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך".

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

פרעות שמחת תורה תשפ"ד: כאב תחושת הדחייה וההתחזקות בה' אלקינו

אנו חווים כעת תקופה קשה מאוד. 'עת צרה היא ליעקב'. מטבע הדברים הכאב כה גדול, המצב כובש את הלב, ולא מבינים... אומתנו מוכת הלם, מבולבלת ומאותגרת.

כלל ישראל מרגיש נזיפה קשה מהקב"ה. שכך יקרה בשמיני עצרת?! ביום הכי קדוש בלוח השנה היהודי - יום הייחוד בין קוב"ה וכנסת ישראל?! התחושות הן קשות מאוד, ובזמן כזה כולנו מחפשים הכוונה והדרכה: איך מעכלים את הדבר הנורא הזה?! איך ניתן להשתקם לאחר מכה כזאת ולהמשיך הלאה?! ומה ה' רוצה מאתנו?!

מצאנו בתורה (בפרשת חוקת): "וישמע הכנעני מלך ערד" (חז"ל מלמדים אותנו שבאמת הם היו עמלקים רק שהתחפשו). בני ישראל היו אז שבורים ורצוצים בעקבות השבר הגדול של פטירת אהרן, ואף היו אז חשופים כי הסתלקו ענני הכבוד, והם החליטו לנצל את הזדמנות זו להלחם בישראל. הם יצאו למלחמה "וישב ממנו שבי". חז"ל אומרים שהם שבו רק שבויה אחת, ושהמדובר היה בשפחה, אבל אף על פי כן - כלל ישראל ראו זאת כנזיפה ממעל, והיו שבורים מכך מאוד. וַיִּדְרֹשׁ יִשְׂרָאֵל נֶדָר לַה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תַּתֵּן אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיַדִּי וְהִחַרְמְתִּי אֶת עֲרִיקָהּ (במדבר כא, ב) כלל ישראל התאחדו לנקום את נקמת ה' והבטיחו שאם ינצחו יקדישו את כל השלל לשמים, ועבור מה נזעקו? עבור שבויה אחת! 'כל ישראל ערבים זה בזה', כלל ישראל הוא גוף אחד. יש לנו לב אחד.

מהי כפילות הלשון 'נתון תתן'? יש לבאר שמרומז בזה שביקשו שתי נתינות: הם לא מבקשים רק ניצחון, שיתן את העם הזה בידיהם בפועל, אלא הם רוצים גם את דבר נוסף - שיעלה רצון מלפניו יתברך לתת להם את זאת! מה שחשוב להם זה - להחזיר את הקשר לקדמותו! הם מרגישים שהמעשה של השבויה הוא 'סטירת לחי' מידו הטובה של הקב"ה על פניהם, הם חשים דחייה, ועל זה הם מבקשים! לא דיינו בכך שתתן לנו ניצחון, אלא רוצים אנו שתגלה לנו שאתה רוצה לתת לנו ניצחון, שאתה רוצה אותנו! כי אנחנו מרגישים דחייה, וזה מה שכואב לנו יותר מכל.

כאשר מדברים על מספר עצום של בין מאה למאה וחמישים שבויים, אנשים נשים וטף, זקנים ונערים, ותחת תנאים ועינויים קשים שכאלו - זה פשוט קורע את הלב. אי אפשר לעמוד בזה. ועלינו להתייצב ולומר כמו בני ישראל במדבר: 'אם נתון תתן' - אנו רוצים לשוב לחוש את הקירבה!

בספר שמואל (שמואל-א פרק ל) מתואר מקרה דומה שאירע בימי דוד המלך. דוד נמלט משאול המלך והיו סביבו חבורה של מרי-נפש - אנשים שבעצמם היו צריכים לברוח מארץ ישראל. לא היו אלו האנשים הכי קלים, אבל בכל אופן הם התאחדו סביב דוד ושמרו עליו,

ויצאו יחד אתו ללחום בעמלק. דוד שנאלץ אז לברוח מארץ ישראל קיבל מקלט בעיר צקלג, וכאשר יצא למלחמה השאיר מאחור את נשיו וילדיו ואת כל הרכוש. העמלקים הגיעו ופשטו על צקלג, שרפו את כל העיר ושבּו את כל הנשים והילדים, מקטן ועד גדול. הם לא הרגו אותם, אבל לקחו את כולם בשבי. מתואר שם איך דוד ואנשיו חזרו ומצאו את העיר שרופה באש, וראו איך כל הנשים נלקחו בשבי. כל אנשי דוד הרימו את קולם ובכו עוד ועוד, 'עד אשר אין בהם כח לבכות'. 'וַיִּשְׁתִּי נְשֵׁי דָוִד נִשְׁבּוּ', אחינועם ואביגיל. גם דוד עצמו היה במצב נורא - 'וַיִּתְּצֶר לְדָוִד מְאֹד, כִּי אָמְרוּ הָעָם לְסַקְלוֹ, כִּי מָרָה נִפְּשׂ כָּל הָעָם אִישׁ עַל בְּנֵוֹ וְעַל בְּנֹתָיו... דוד המלך צריך להתמודד מול כל העם שרוצה לסוקלו ואין לו מי שיחזק אותו. הוא לגמרי לבד. אין לו את נשיו או ילדיו, אין מי שיאמר לו איזו מלה של חיזוק ועידוד. הוא היה לגמרי מופשט מכל אמצעי התמיכה שקיימים אצל האדם, ושאנחנו נהנים מהם תמיד כאילו זה טבעי. עכשיו נלקח ממנו הכל. העיר בוערת מאחוריו, העם רוצה לסוקלו. ומה הוא עושה בשעה זו? נאמר בפסוק: "וַיִּתְּחַזַּק דָּוִד בַּה' אֱלֹהָיו!". כולנו מחפשים חיזוק, וכאן רואים איפה מקבלים חיזוק. כיצד התחזק? מנין שאב חיזוק? "בה' אלוהיו!" הקב"ה, אתה האלוקים שלי! אתה שלי! זה היה הדבר היחיד שחיזק אותנו! והחיזוק הזה הוא שנסך בו את כוחות הנפש לאסוף את עצמו, לקום ולצאת אל האנשים ולכנס אותם סביבו, לצאת למלחמה נגד העמלקים. בסוף, בחסדי שמיים, היתה ישועה גדולה וניצחון עצום, שבסופו החזירו את כל השבויים בתוספת שלל רב.

כמה מתאים ציור זה עם המתרחש בימים אלו. כלל ישראל נעשה כעין מעיין של דמעות. אלפי יהודים יושבים שבעה על יקיריהם שנרצחו ונטבחו באופנים הכי נוראיים שאפשר לתאר, אנשים נשים וטף, או אכולי יגון ודאגה מפני גורל קרוביהם שנלקחו בשבי. כלל ישראל בוכה היום 'עַד אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כֹּחַ לְבָבוֹת'.

כאשר אנו נתונים במצב של צער וקושי - השכינה נמצאת איתנו. כמו שאמרו חז"ל לגבי חולה שהשכינה נמצאת מראשותיו, כך גם כל יהודי ששרוי בצער, שהקב"ה נמצא הכי קרוב אליו!

מורי ורבי ה'נתיבות שלום' זצ"ל היה אומר, שישנן שלש דרגות של אהבה בין אב לבנו. יש את האהבה שהוא חש כאשר בנו נמצא קרוב אליו ויכול להשתעשע עמו, אז ישנם חום ואהבה אבל עם גבול. למעלה מזה יש את האהבה של עת-געגועים, כאשר הבן נמצא במרחקים והאב משתוקק אליו, זוהי אהבה שמורגשת יותר. אבל האהבה הכי גדולה, זמן הקירבה הכי עזה, היא כאשר הבן שרוי בצער, כשילד זקוק לעבור ניתוח, זהו הזמן שבו מתעוררת ומתעצמת אהבת האב כלפי בנו בצורה הכי חזקה.

אני נזכר מימי ילדותי. גדלתי בדור שבו לא כל הורה היה מביע רגשות אהבה כלפי ילדיו. אבי מורי ז"ל לא היה מביע את רגשותיו בפנינו הילדים. אבל זוכר אני פעם אחת שחרג מדרכו. היה זה כאשר נחתכתי באגודלי בצורה מאוד קשה, אבי ז"ל לקח אותי לחדר החירום (emergency room) של בית החולים היהודי במנצ'סטר. היה זה ביום ראשון והרופא הקבוע לא היה במקום, ואותו החליף רופא זמני, שלא היה מומחה גדול - בלשון המעטה, והוא תפר לי את האצבע בלי שום הרדמה מקומית... הייסורים היו נוראיים. לא הרשו

לאבא שלי להיכנס לחדר, והייתי שם לבד. כמובן שהצרחות שלי עלו עד לב השמים. לאחר שיצאתי אמר לי אבי ז"ל: "כאשר שמעתי את הבכיות שלך, לא יכולתי לעמוד בזה! כל כך כאב לי! רק רציתי להיות איתך אז בחדר ולהחזיק אותך". הסיפור הזה מאוד יקר לי, כי זו אולי הפעם היחידה שבה הביע אבי ז"ל בפניי את האהבה הגדולה שהיתה קיימת אצלו בלב כלפיי. מתי זה בכל זאת קרה? מתי התפרצה האהבה החוצה באופן שלא יכול היה לשתוק? כאשר ראה אותי סובל ייסורים כה גדולים!

כעת, הקב"ה רוצה להחזיק אותנו! לחבק אותנו! אנחנו בצער והקב"ה נמצא איתנו! זה כואב לו! 'עמו אנכי בצרה'. הקב"ה יודע מה הוא צריך לעשות, ואנחנו מאמינים ויודעים שהוא עושה את מה שהוא צריך לעשות. הכל חלק מתוכנית גדולה יותר, והכל נצרך גם אם איננו מבינים מדוע. יחד עם זה - בעת כזאת האהבה מצדו יתברך כה מתעצמת! דוקא עכשיו, כשהבשר שלנו נחתך לגזרים וכל כך כואב לנו!

'אתם קרויים אדם', כל עם ישראל נקרא 'אדם' בלשון יחיד. כמו אדם אחד, שכאשר כואב לו באחד מאיבריו, כשמציק לו בזרת של הרגל, כל הגוף שלו מרגיש בכאב - כך אנחנו, כאשר ישנם יהודים בצדו השני של האוקיינוס שהם בצער, שהם מודאגים ולא יודעים מה קורה ברגעים אלו עם יקיריהם - אנחנו מרגישים את זה! מרגישים את הצער, את הכאב ואת המתח! הם לא יודעים מה שלומם של יקיריהם, איך מתייחסים אליהם בשבי הנורא, מסופקים אם עוד ישובו אי-פעם לראות אותם. הרי המתח הוא בלתי נסבל! ואנחנו משתתפים ומרגישים בצער שלהם, כי כלל ישראל הוא נשמה אחת! חטיבה אחת! אבל ישנו עוד ממד ל'אתם קרויים אדם'. ממד שמעניק לנו אף תובנה כלפי ההתמודדויות שלנו, וסולל לנו דרך בהירה לגשת לכל מצב קשה שאנו חווים בחיי היומיום. מובא בחז"ל כי 'אדם' הוא נוטריקון "אדם דוד משיח". כל יהודי, כל אדם, הוא בעצם העתק של ה'עולם מלא' שנכלל באדם הראשון. כל אחד מאתנו מבין, כי אנחנו, כל אחד מאתנו, הוא חוליה הכרחית בשרשרת שנמשכת מאדם הראשון ועד מלך המשיח, ואנו מאמינים שכל המאורעות שפוקדים אותנו הינם חלק ממשהו הרבה יותר גדול. איכשהו, באושהי דרך ובאופן שאינו בר-הבנה כלל לבני אנוש, יש פה משהו עצום בהרבה שתכליתו טובה. אין לנו כלל את הכלים לעכל זאת, אבל אנו יודעים שזאת האמת, שהלוא הקב"ה הוא אלוקינו ודורש רק את טובתנו.

עם האמונה הזאת מסוגלים אנו להמשיך הלאה! "וַיִּתְחַזַּק דָּוִד בַּה' אֱלֹהָיו". דוד המלך הרגיש שהקב"ה אתו, ועם זה הוא הצליח להתרומם! "וַיִּלְךְ דָּוִד הוּא וְשֵׁשׁ מְאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר אָתוֹ" והם ניצחו את האויבים.

כלל ישראל! יש לנו את כוחות הנפש, את הכוח להבין ולהאמין, ולקרוא 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד'.

מורי ורבי, האדמו"ר מסלונים שליט"א, אמר דבר כה נפלא: הקב"ה כל כך אוהב אותנו והוא ידע שאין לנו את הכוחות להכיל כזאת צרה, כזה אירוע כואב ומייסר, ולכן הוא לא הניח לאויבים לבצע את זממם עד לאחר שעברנו קודם לכן כזה 'ירח איתנים', ימים

קדושים שזכינו להרגיש בהם קירבה כה גדולה לקב"ה - ראש השנה, יום הכפורים וחג הסוכות. ימים בהם התעצמה האהבה שלנו לקב"ה במידה כל כך גדולה. זו בחינה של 'הקדים רפואה למכה' שנוכל כעת לעמוד בניסיון, להאמין ולבטוח שהכל מאבא רחימא. שהקב"ה נמצא איתנו ו'עמו אנכי בצרה'.

יש סיפור שמאוד חביב עלי, כי הוא מבטא את הכח של בני-ישראל לעמוד איתן גם לאחר שעוברים את הצרות הכי קשות. רבי מוט'ל זיטניצקי ז"ל שימש כראש ישיבת 'שפת אמת' בבני ברק. לפני השואה היו לו חמשה ילדים, הוא עבר את שבעת מדורי הגיהנום במספר מחנות, הוא שרד את השואה, אבל נשאר גלמוד ושלד אדם. מצבו הפיזי והנפשי היו קשים מאוד. לקח לו זמן רב עד שהתאושש במקצת באחד ממחנות העקורים, ואז הציעו לו שידוך, ובשעה טובה ומוצלחת עמד להינשא בשנית. בעז"ה הוא יקים בית מחדש, אוד מוצל מאש שמתחיל חיים חדשים. הנה הגיע יום החופה - אבל החתן לא נמצא. לא יודעים לאן הוא נעלם. זמן החופה מתקרב - והחתן איננו! שעת החופה הולכת ומתקרבת בצעדים בטוחים, הכלה כבר ממתינה, ו...עדיין החתן בושש מלהגיע. אף אחד לא יודע איפה הוא. היה מאוד לא נעים, מה עושים פה?! כמה חברים הלכו לחפש אחריו, תרו אחריו פה ושם, ובסופו של דבר מצא אותו מישהו בחדרון הסמוך לבית הכנסת. הוא ישב שם כאשר ראשו מורכן על השולחן. החבר דופק לו על הכתף ואומר לו: 'זיידל, בוא! הגיע זמן החופה', ואין קול ואין עונה. שוב הוא אומר לו: 'הגיע הזמן! הרבנים מחכים!', שום תשובה. "החופה עומדת!" זיידל מרים את ראשו. הדמעות זולגות מעיניו כמו שני ברזים שופעים, והוא אומר: "וואס חופה? ווען חופה? ווי חופה? וואס איז מיט מיין גינענדל, מיין חיים משה, מיט יצחק'ל און פעשא?!" (- "מה חופה? מתי חופה? איפה חופה? מה עם גינענדל שלי, חיים משה שלי, עם יצחק ופעשא?!"), ושוב הוריד את ראשו. אבל אז הרים את הראש, דפק על השולחן בחוזקה, ואמר: 'אבער מ'גייט!' (- "אבל הולכים!"), נעמד והלך לחופה, כמו חייל הניצב על משמרתו.

ספגנו מכות כה כואבות! אבל כלל ישראל ממשיך ללכת הלאה. 'אבער מ'גייט!'. אנחנו מבינים כי ה' איתנו - 'וַיִּתְחַזַּק דָּוִד בַּה' אֱלֹקָיו'. גם אם הכל עלה באש - האמונה שלנו חזקה יותר מהכל! כיצד מחזקים את האמונה? בה' אלקינו! בידיעה כי ה' הוא אלוהינו! בסופו של דבר, כל מה שיש לנו הוא האמונה והביטחון בקב"ה, הידיעה כי הקב"ה אתנו.

קשה מאוד. התחושות הקשות והכאב החד מציף אותנו, ואולי קשה להרגיש קרובים במצב כזה. אני נזכר מהסיפור הקדוש על ה'שפע חיים' מצאנו-קלויזנבורג, בשבת הראשונה לאחר השחרור. הוא עדיין היה לבוש בבגדים של המחנות, ובא לעשות קידוש. הוא אמר את תפילת 'ריבון כל העולמים' שנהוג לומר לפני קידוש, וכאשר הגיע לקטע 'כי הדלקתי נרותי והצעתי מיטתי והחלפתי שמלותי לכבוד יום השבת', שינה מהנוסח הרגיל ואמר: "כי הדלקתי מיטתי, והצעתי נרותי, והחלפתי שמלותי - והצביע על מדי המחנה - לכבוד יום השבת!". משמעות הדברים היתה ברורה: הרבי מקלויזנבורג איבד אשה ותשעה ילדים זכים וטהורים, 'הדלקתי מיטתי, והצעתי נרותי'. במקום בגדי האדמורו"ת שלבש פעם -

עומד הוא עכשיו עם בגדים קרועים של אסירי מחנות הריכוז, אבל הוא מבין כי כל זה הוא 'לכבוד יום השבת!' הכל הכנה וחלק מתהליך גדול יותר, לקראת היום שכולו שבת! זוהי הרגשה שכל אחד מרגיש במידה מסוימת, בתוך התופת של הסיפור הטראגי שהתרחש בימים האחרונים. אבל באיזשהו מקום אנחנו מרגישים לא ראויים, ואנו מסתפקים ושואלים את עצמנו: האם ה' באמת אוהב אותנו? איך זה יכול להיות? וכו' וכו'. את החיזוק לרגשות האלו אנו מקבלים מאדם הראשון בעצמו. בפרשתנו אנו מוצאים כי אדם קיבל את המכה הגדולה ביותר שתיתכן. לא היה עוד מישהו בהיסטוריה שקיבל מכה כזאת. הוא נפל מאיגרא רמא - לבירא עמיקתא. אין אדם שמסוגל לחוות טרגדיה ברמה כזאת ולהישאר שווה-נפש. היתה זו טרגדיה אישית עם השלכות חובקות עולם - מראשית הבריאה ועד סוף כל הדורות. הלוא כל הצרות שאירעו בכל מהלך ההיסטוריה, הן תוצאה ישירה מאותה מכה קשה! אדם הראשון, יציר כפיו של הקב"ה, היה כמלאך ונזר הבריאה, וכאשר חטא בחטא עץ הדעת גורש מגן עדן, והפך באחת לאדם חומרי שנאבק עם הרע, בעל יצרים שפלים ומידות רעות. הוא מתקלל על ידי הקב"ה והמוות יורדת לעולם. כל הקשיים שיש לנו, פיזיים ונפשיים, הכל תוצאות מחטא עץ הדעת. היינו יכולים לשער, שאחר מכה כה קשה הוא יתכנס אל תוך עצמו, ישקע בדיכאון, לא יהיה מסוגל לכלום. זוהי התגובה הטבעית של אדם במצבי דחייה: אם איני טוב לך - אז זהו, לא אכיר אותך יותר... אם אינך רוצה אותי, גם אני לא רוצה אותך... נגמרתי. אבל בפרשתנו אנו רואים שהעניינים התנהלו בצורה אחרת לגמרי. 'וַיִּתְּפְרוּ עֲלֵהּ תְּאֵנָה'. הרבי מקוצק אמר על זה: למה תאנה? כי הם אמרו "א פייג!" זה לא משנה (כך הביטוי באידיש), אנחנו ממשיכים הלאה! אדם וחווה, הגדולים שבגדולים שקבורים במערת המכפלה יחד עם האבות והאמהות - 'וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֵרֹת', באידיש אומרים 'זיי האבען זיך אונטער געגארטעלט!', הם שינסו מתניהם והיו מוכנים לעשות מה שיצטרכו לעשות עכשיו, יהיה מה שיהיה, ואך את זאת ידעו - כי איננו נשברים! 'וַיִּגְרָשׂ אֶת הָאָדָם' - והם יוצאים בקומה זקופה, מוכנים ומזומנים לתפקידם החדש. אם עלינו להיות בחוץ - נהיה בחוץ, זה לא ישבור אותנו. לא נרגיש מקופחים בגלל זה, לא נחוש קורבנות, מיואשים ומדוכדכים. אדרבה - 'וַיִּשְׁלַחֵהוּ ... מִגֵּן עֵדֶן', הם הבינו שיש כאן שליחות. 'וַיִּשְׁפֹּן מִקֶּדֶם לְגֵן עֵדֶן' - הם בנו משכן מקדם לגן עדן! כשעיניהם צופיות ולבותיהם הומים לגן עדן. הם שם. אולי צריכים הם לפעול מבחוץ, אבל ברוח הם שם בפנים - חיים בעולם שכולו שבת, עולם של גן עדן. אף אנו, אמנם נמצאים אנו בזמן כה קשה, כה חשוך ומאתגר, אבל בוטחים אנו בה'. איננו מאבדים את התקוה ואת האמונה. כי כולנו העתק של אדם הראשון, ואנחנו מחברים את האל"ף ל-ד"ם. כלל ישראל הוא כאמור כאדם אחד, 'אתם קרויים אדם'. כל כלל ישראל יחדיו מצטרפים לקומה שלימה אחת. זה מה שנותן לנו את הכוח להרגיש בצערו של השני. ובאותה מידה זה גם נותן לנו את הכוח לראות את התמונה הגדולה. להתחזק מתוך אמונה כי הכל חלק מתהליך גדול יותר, להביא לימות המשיח. כי כמו שכלל ישראל הוא קומה שלימה בנפש, הרי שאנחנו אף קומה שלימה שמקיפה את כל הדורות. זהו העומק של

הנוטריקון שהוזכר על תיבת 'אדם' - 'אדם, דוד, משיח'. הקומה השלימה של אדם מקיפה את כל הדורות, מהבריאה ועד ימות המשיח.

על ידי שאנו נאחזים במידה של דוד וְיִתְחַזֵּק דָּוִד בַּה' אֱלֹקָיו, יש לנו את הכח לראות את זה. לראות כי הכל הוא חלק מתהליך הגאולה! הכל שיר אחד גדול, שירת הבריאה, אשר אותה נשיר ביום השבת. אז נבין את הכל, ונוכל להודות באמת - 'מוזמר שיר ליום השבת טוב להודות לה'. ברגעים אלו קשה לנו מאוד לעכל את שאירע, אבל אנו מתחזקים בַּה' אֱלֹקָיו, עם האמונה כי הכל מאהבה, הכל לכבוד יום השבת.

בפרשת האזינו למדנו את השירה שמתמצת את כל ההיסטוריה של כלל ישראל, ובסוף אותה שירה אנו מוצאים איך כלל ישראל נופלים לתוך מלכודת, לתוך זמנים קשים (לב, לב-לג): "כִּי מִגִּפְּן סֹדִם גִּפְּנָם וּמִשְׁדָּמַת עֲמָרָה, עֲנַבְמוּ עֲנַבֵּי רוֹשׁ ... חַמַּת תַּנְיָנִים יֵינָם". חמתם של התנינים תהיה כמו יין. השנאה שלהם, ה'חמימה' שלהם, זהו יינם. זה מה שמשכר אותם. כמה אכזריות יש בתנינים האלו - "וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֶכְזֹר" ... ואנו, אנשים קטנים, עומדים מול המראות הקשים פעורי-פה. מנגד, ממשיך הפסוק הבא ואומר: 'הֲלֹא הוּא כְּמִסַּע עֲמָדֵי חָתוּם בְּאֹצְרוֹתָיו'. לקב"ה יש את התוכניות הסודיות שלו, זהו סוד שאף אחד אינו יודע, כמוס וחתום באוצר ה'. צריך לדעת שכל זה הוא חלק משיר - וְעֵתָה כְּתָבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת'. פרשת האזינו היא 'שירה'. ועלינו לחזור על זה שוב ושוב. הכל חלק מתוכנית-העל של הקב"ה, 'חתום באוצרותיי'. ובסופו של דבר הנקמה תגיע, כמבואר בפסוק הבא: 'לִי נֶקֶם וְשָׁלֵם לְעֵת תְּמוּט רִגְלָם, כִּי קָרוֹב יוֹם אֵיֶדֶם וְחָשׁ עֲתֹדֶת לְמוֹ'. היום קרב הבא, הזמן עובר מהר. אנו מתכוננים לאותו גילוי גדול ונורא שעומד להגיע, ויודעים כי הכל חלק מאותה תוכנית שמימית. אבל מהצד שלנו, כמו שאז במדבר עמלק הגיע וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שְׂבִי' כיון שהיה זמן של חולשה, לאחר פטירת אהרן הכהן, כאשר כלל ישראל היו בפירוד וענני הכבוד נעלמו, אבל המענה שלהם הגיע במהירות, כאשר התאחדו יחדיו ללחום בעמלקים, ועל ידי זה חזרו ענני הכבוד, והכל חזר לקדמותו. אף אנו - מזדהים עם הצער, אין לנו עסק בנסתרות ואיננו יודעים חשבונות שמיים, אבל דבר אחד בטוח - כי צו השעה הוא: להיות 'אדם'. להיות חלק מה'קומה שלימה' של כנסת ישראל, להרגיש ולהשתתף יחדיו עם הצער של כלל ישראל, ולהתאחד ביחד.

אני נזכר מיום הבר-מצוה שלי. היה זה בזמן של החטיפה באנטבה, בתמוז תשל"ז, ואני זוכר את הצער הגדול שהיה אז לראש ישיבת מנצ'סטר באותה תקופה. כל הימים, מזמן החטיפה ועד שהתבשרנו על הנס הגדול עם שובם ארצה - הוא ישן על הרצפה. הוא לא היה מסוגל לישון על מיטה! איך אפשר לישון על מיטה כאשר יהודים נמצאים בשבי בתנאים נוראיים?! על כולנו להשתתף בצערם של אחב"י, להמעיט במשהו את הנוחיות שלנו. משהו. להשתתף בפועל בצערם של השבויים, כל אחד לפי דרגתו, במידה מסוימת.

הקב"ה יעזור, שנראה בעינינו בהתגשמותו של חזון-השירה של האזינו, לראות איך הכל מתחבר יחד, עד לסיום המשמח: 'הֲרִינֵנוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם עֲבָדֵינוּ יָקוּם, וְנֶקֶם יָשִׁיב לְצָרֵינוּ, וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ', בגאולה השלימה במהרה - אשר אז נשכיל להבין בבהירות איך כל מה שעבר עלינו היה הכנה לתכלית הגדולה -

- 'לכבוד יום השבת'.

*

התוכנית שתוכננה שלא תלך כמתוכנן

בשבת קודש נתחיל בעזרת ה' את התורה מ'בראשית' מתוך תחושת התחדשות, והאווירה היא כולה אווירה של בראשית, התחדשות, ועל שם זה נקראת השבת: 'שבת בראשית'.

אבל זה לא רק הזמן והתקופה שמשפיעים את תחושת ההתחדשות; גם בתוכן הפרשה ישנו מסר של התחדשות. מסר מאוד חשוב, שעל ידי ההתבוננות בו נקבל חיווק גדול ועצום לקראת השנה החדשה שאנו עומדים בראשית דרכה.

*

הנה, כבר בתחילת הפרשה, בראשית הבריאה, נראה שהכל הולך שלא כפי שתוכנן... קשה להבין, הקב"ה הוא הכל יכול, בורא עולם ומלואו, ואין לנו כלל כלים להבין גדלותה ומורכבותה של הבריאה, ובכל זאת נראה כאילו הדברים לא מתנהלים לפי התוכנית.

הקב"ה ברא שני מאורות, והנה הלבנה באה מתלוננת: 'אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד', והקב"ה מענישה וממעטה: "את המאור הגדול לממשלת היום והמאור הקטן לממשלת הלילה" (א, טז).

על דרך זו, הקב"ה רוצה שיהא טעם העץ ופריו שווים, אבל האילנות מורדים ואינם מקיימים את הציווי.

ואז מגיעה המרידה הגדולה של אדם וחווה בגן עדן, וכל העולם נזרק לחשכות גדולה ועירוב טוב ורע.

אחר כך מתרחש המעשה של קין והבל, שני האנשים הראשונים שנולדו בעולם. וקין קם והורג את הבל.

נראה שהכל מתפרק...

ובסוף הפרשה כבר נראה שכל הבריאה יורדת לטמיון: "והנה נשחתה" (ו, יב). ועד כדי כך שהקב"ה מתחרט על הבריאה: "וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ, ויתעצב אל לבו" (שם פסוק ו). זה לא מה שהוא רצה. ועד כדי כך שהקב"ה גוזר להביא מבול לשחת כל בשר.

איך אפשר להבין את זה? מה נוכל ללמוד מזה?

יש כאן מסר יסודי שהתורה מלמדת אותנו ואותו אנו צריכים להפנים: לא נורא שדברים לא הולכים כפי המתוכנן. כמעט אפשר לומר, שזה גופא מתוכנן בתוך התוכנית - שהדברים לא יהיו כפי המתוכנן. זו גופא תוכנית-העל - שלא ילך כמתוכנן!

אכן, אין באמת בעיה כאשר דברים לא מסתדרים כפי המתוכנן, הבעיה היא - כאשר אנו משלימים עם זה. משלימים עם ה"לא בסדר"...

*

בין הדברים הראשונים שברא הקב"ה היו המאורות ברקיע השמים - "את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה" (א, טז). חז"ל (חולין ס ע"ב) מלמדים אותנו, שלאחר שהלבנה שאלה שלא כהוגן, נתמעטה ונהיו גדול וקטן. מבואר בספרים הקדושים, שבאמת כבר מעיקרא היתה השמש גדולה יותר, ומיעוט הלבנה התבטא לא בגודל הגשמי אלא שאיבדה את האור העצמי שהיה לה ומאז כל הארתה באה מכח החמה. והנה, ישראל מונים לפי הלבנה ומקבלים ממנה השפעה. ומהלבנה עולה לנו מוסר עצום. מה היתה טעותה של הלבנה? הלבנה כאמור האירה בתחילה באור עצמי, ממש כמו השמש. השמש ממונה על נתינת החיות לעולם, כדי להצמיח זרעים וכדו', והלבנה ממונה על הימים והנהרות, שמהווים את רוב שטח העולם. הזרמים, הגאות והשפל, וגם הקרקע שמתחת למים - תלויים בלבנה. מה אם כן הפריע לה?

אלא הירח הרגיש שהאור של החמה מתנגד אליו, בא על חשבוננו. ולכן הוא בא בטענה: 'אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד', ורצה להיות אחראי על הכל. הירח נענש בכך שאיבד את אורו העצמי ונעשה תלוי בחמה.

אם נתבונן נגלה, שזה מה שקורה לנו כל הזמן, זה תהליך תמידי. כל אחד מאתנו נברא עם אור פנימי. האור הזה מקורו מהנשמה והוענק לנו מאת הקב"ה. היינו צריכים להקריין את האור הזה, להשפיע טוב לב ואווירה טובה.

ברגע שאנחנו מתחילים להתלונן: 'את זה ואת זה צריכים לשנות, אם זה היה אחרת היה לי יותר טוב והייתי יכול להשפיע יותר. פלוני עושה לי כ"כ הרבה בעיות ואלמוני מקלקל לי את כל התוכניות, ורק בגללו אני לא מצליח וכו' וכו' - או-אז הקב"ה אומר: אם זו הדרך שאתה מסתכל על הדברים, אם אתה סבור שהאור וההשפעה שלך תלויים באחרים, בסדר, אתה באמת תהיה תלוי באחרים - השמחה וכח הרצון שלך יהיו תלויים בנסיבות חיצוניות...

ואז האדם מאבד את הפוטנציאל שלו להקריין את הטוב המוטבע בו. וזה שורש העצבות. אכן, דוקא במצב הזה, מתוך הנפילה שלנו בעקבות הירח, יש לנו הרבה מה ללמוד ממנו... הבה נראה איך הוא התנהג לאחר הנפילה שלו.

לכאורה מה היינו חושבים שיחשוב הירח באותה שעה לאחר שנתמעט - 'הנה, אני מוגבל למקום שני, איבדתי את האור העצמי ואני תלוי בשמש. התלוננתי, עשיתי טעות, וכעת אני לא שווה כלום...'.
אך לא! הירח אינו מתייאש, והוא חוזר ומתחדש שוב ושוב בכל חודש.

וזוהי אף העבודה שלנו בשעת נפילה. לא להיכנע לתחושות הדכדוך שמשתלטות עלינו! אנחנו צריכים להתעלות מעל דפוסי החשיבה שפיתחנו לעצמנו - שאנחנו צריכים תנאים

כאלה ואחרים, ואם פלוני לא ילך בקו שלי אזי זה יבוא על חשבוני. במקום זאת, נחדיר לעצמנו: אני אשתנה! אני מוכרח להשתנות. אני מפסיק להיות תלוי בדברים חיצוניים. אני מבין שאף אחד לא בא על חשבוני. אני אהפוך את עצמי למקור של האור שלי!

כשם שהירח חוזר בחזרה בכל חודש, ומנסה שוב ושוב - כך עלינו להתחדש בתמידות.

לפעמים אנחנו מנסים ומנסים ולא מצליחים. מוטמעים בנו כל מיני מידות והרגלים שנתקבעו בנו, ולשנות את תכונות האישייות זהו דבר קשה ביותר. בעלי המוסר אמרו שזו עבודה שנמשכת במשך כל החיים, ולא עלינו המלאכה לגמור. העבודה שלנו היא להתחיל עוד פעם ועוד פעם ולנסות, ולנסות, ולנסות.

הירח הוא מקור ההשראה הפנימית שבילנו עד ביאת המשיח, עד שהקב"ה יחזיר את האור העצמי הפנימי, "והיה אור הלבנה כאור החמה".

לא משנה אם הירח הוא קטן או גדול, זה לא חשוב. הבעיה של הירח היא שהוא איבד את האור העצמי שלו ונהיה תלוי. אך בכל זאת, הוא לא מתייאש והוא חוזר כל חודש. וזה מלמד אותנו מסר קריטי שמאוד חשוב וחיוני לכל יהודי, כדי להיות יהודי. אנו מונים ללבנה, כיון שאנו דומים לה, היא מראה את הייחודיות שיש בנו כעם נבחר. מה שמבדיל אותנו מן העמים ועושה אותנו לעם הנבחר זו המעלה הייחודית הזו - ההתחדשות התמידית.

"החודש הזה לכם", 'חודש' מלשון חידוש, החידוש הזה יהיה 'לכם' - בשבילכם. תסתכלו ותתבוננו במהלך הירח, ותלמדו ממנו לחזור ולהתחיל ללכת בכל פעם מחדש. גם כשמרגישים כישלון, כמו זבוב שנלכד בתחתית הכוס ואין לו אפשרות להיחלץ, והוא עומד אובד עצות וחסר תקווה, גם כשאדם מרגיש שהוא חסר תועלת, שהוא נכשל... לא ייכנע! לא יתייאש! העולם הזה הוא עולם של תיקון, תמיד אפשר לתקן וצריך לתקן! אפילו כשנראה שהכל יוצא משליטה והולך לא טוב, לא כמו שרצינו ותיכננו - אנחנו קופצים בחזרה, כמו אדם שקופץ להליכון כושר. ולא פעם אחת בלבד, אלא כך נעשה שוב ושוב, פעם אחר פעם נקפוץ בחזרה!

מסופר על אחד הצדיקים, ששאל פעם מאלף סוסים: 'האם הסוס מעולם לא העיף אותך מעליו?'. השיב לו המאלף המנוסה: 'בוודאי. קרה גם קרה. אבל בכל פעם שהסוס משליך אותי מעליו, כמה שיותר מהר אני קופץ עליו בחזרה, נאחו באוכף ומחזיק חזק במושכות, כי אם לא, הסוס יברח!'.
זה מה שאנחנו צריכים לעשות - מיד לחזור בחזרה ולהתיישב באוכף. "כי נפלתי - קמתי".

לכן אנו מתחילים את חומש בראשית בכל שנה ושנה עוד פעם ועוד פעם מחדש. זה מראה שאנחנו לא רוצים להמשיך להיות תלויים בדברים ובנסיבות חיצוניים, אשר ככל שנהיה תלויים בהם, הם יורידו אותנו יותר. אנחנו רוצים ומשתדלים למצוא את האור הפנימי שלנו.

הדרך למצוא אותו היא ע"י שנאמץ את היעד הסופי, נתבונן ונשאף אליו כל הזמן. נשאף למלא את ייעודנו, מתוך יציאה מה'אגו' האישי, מהקטנוניות. נחיה עם המבט על האור שבסוף המנהרה. באופן הזה אנו נזכה להגיע אל התיקון.

*

אין חיזוק גדול יותר מאדם הראשון בעצמו. אדם הראשון נכשל ובורא עולם גירש אותו מגן עדן. עונש נורא. נראה שהכל מתפרק.

אבל אדם הראשון לא נשאר בחידלון ואינו שוקע בייאוש חלילה; הוא חי בעולם התיקון. הוא מיד קורא לאשתו חוה שהיא היתה אם לכל חי, הוא רואה עתיד של עולם שלם שיבנה מחדש, הוא רואה את העולם במצב של בנין. הוא מפסיק להאשים את אשתו ואת הנסיבות החיצוניות בטרגדיות שנפלו עליו. "והאדם ידע את חוה אשתו" - הוא מביא ילדים לעולם, הוא יבנה מחדש.

לאחר מכן שוב נראה שהכל מתקלקל, כאשר קין הורג את הבל והקב"ה מענישו שיהיה נע ונד. אף ש"כל הורג קין" ייענש, מ"מ "שבעתיים יוקם" - לאחר שבעה דורות קין יבוא על עונשו, כמפורש ברש"י. קין חטא בחטא הגרוע ביותר, ומידת הדין שורה עליו. הוא עלול ליפול לייאוש וחוסר אונים, אבל התורה אומרת לנו שלא, הוא הגביר את כוחותיו החיוביים ועשה תשובה ("אמר לו קין לאדם הראשון: עשיתי תשובה ונתפשרתי", בר"ר כב, יג).

ואכן, הגם שכל צאצאיו של קין נמחו במבול, אבל התורה מדגישה: "ואחות תובל קין נעמה" (בראשית ד, כב) - נעמה שרדה, והיא היתה אשתו של נח (בר"ר כג, ג). סוף דבר, לאחר שבעה דורות נעשתה לקין המשכיות לנצח, נעמה נעשתה האימא של כל האנושות אחרי המבול. בכל מצב ישנו תיקון, אלא שלא תמיד אנחנו רואים מיד היכן הוא נמצא.

העבודה המוטלת עלינו היא בעצם ההשתדלות. אין אנו נבחנים בהישגים שלנו, אלא רק עד כמה אנו מנסים. אנו צריכים להחזיר עצמנו אל האוכף שוב ושוב.

*

אע"פ שאין אנו נמצאים בתקופת פורים, במגילת אסתר אני מוצא את החיזוק הגדול ביותר. אסתר המלכה היא 'מגדלור'. בתוך החושך וההסתרה הגדולים ביותר, היא מצאה את האור הפנימי המוטבע בתוכה.

לא יכול להיות מצב חשוך ונסיבות חיים טרגיות, מאשר המצב שבו היתה נתונה אסתר, "ואנוכי הסתר אסתיר פני". היא נלקחת ממרדכי הצדיק, והיא, הצדקת והנביאה, מחוללת באופן הבזוי והזוועתי ביותר.

ובכל זאת היא לא שוקעת בדכדוך ובחוסר מעש. היא אינה מאבדת מהזוהר והברק שלה אפילו לרגע, והיא נושאת חן בעיני כל רואיה. למה? כי היא חיה בעולם של אור פנימי, והאור העצמי של נשמתה קורן החוצה בהדר יופיו. אין לה שריון, קליפה חיצונית, הזהות הפנימית שלה לא תלויה בדברים חיצוניים. זו הסיבה ש"אין אסתר מגדת מולדתה ובית

אביה", כי מרדכי צוה לה שלא לגלות אפילו את שמה, מפני שאין לה יישות עצמית, אסתר היא 'קרקע עולם', היא מתבטלת לחלוטין אל רצון ה'. משעבדת עצמה אליו יתברך לעשות מה שרוצה ומצפה ממנה שתעשה, ולא עושה חשבון של המציאות הקשה והנסיבות המשוונות.

אסתר לשון 'הסתר', ובנוסף נקראה: הדסה (מגילה י ע"ב). היא אמרה: אם זו המציאות שרבש"ע זימן אותי להיות בה, גם אם זה במצב של הסתר פנים וחושך, אני אהיה ההדס - אמצא ואוציא את הריח הטוב, האור והחיים הפנימיים שבי. אתחבר למקור החיים.

[ומה שאמרה "וכאשר אבדתי אבדתי" - אין זו אמירה של ייאוש חלילה, אלא זהו ביטוי לנכונותה של למסור את נפשה על הענין. בדומה לאמירת יעקב אבינו ע"ה: "ואני כאשר שכלתי שכלתי" (מג, יד)].

ואכן זכתה אסתר, ולאחר דורות, דריוש, שהיה מצאצאיה, הוא המאפשר ומסייע בבניית בית המקדש השני.

אסתר היא מקור לחיזוק ולהשראה פנימית לכלל ישראל, עד כדי שמצינו בדברי חז"ל (מדרש משלי ט, ב) שכל המועדות עתידין להיבטל, אבל "ימי פורים לא יעברו" גם בזמן הגאולה. כי מעשיה של אסתר מהווים השראה לכל הדורות, כיצד עלינו להמשיך ולנוע קדימה בכל המצבים והנסיבות הקשים ביותר.

זהו המסר העמוק העולה לפנינו בפרשת בראשית. ואנו מחזיקים בו, מאמצים וקונים אותו כשאנו מתחילים את התורה מחדש בכל שנה. ההתחלה המחודשת מדגישה את המסר של ההתחדשות, והוא נקנה בנפשנו.

*

בסוף שנות השבעים, בתקופת עליית תנועת בעלי התשובה, הגיע בחור אחד לישיבה מקיבוץ בדרום הארץ. הוריו היו מעולי רוסיה. השנים הרבות ששהו בארץ הרשע הקומוניסטית עשו את שלהם, והם התנגדו בחריפות לדת והיו אתיאיסטים גמורים ל"ע. בצעירותו היה האב חבר במפלגה הקומוניסטית, בשלב מסוים התנגד לדרכם, ואז הושלך לכלא, שם סבל רבות. אולם לאחר כל התלאות הצליח להשיג אשרת עלייה לארץ ישראל.

הוא עדיין לא היה מאמין בדת, ובישראל השתקע עם משפחתו בקיבוץ חילוני. בזמן שהתגוררו בקיבוץ, בנו הרגיש משיכה וכמיהה להכיר את האמונה היהודית. באיזה שלב, הוא עשה את דרכו לירושלים, הגיע לישיבת אור שמח ונעשה מהמצוינים שבין הלומדים.

הוריו לא היו מרוצים מדרכו, בלשון המעטה, וממש התכחשו לו. הם היו מלאי אכזבה מבנם יחידם, אשר כל תקוותם היתה לראותו מתגדל בלימודיו האקדמאים ונעשה מדען פיזיקה או מחשבים, ובמקום זה הוא לומד איזה טקסט עתיק יומין (גמרא) בירושלים. הוא לא היה יכול לאכול בבית הוריו מטעמי כשרות. נוסף על כך, בבית היו ניטשים ויכוחים. הוא מיעט להגיע לבית והמתח בינו להורים גבר.

הבן השקיע והתמיד בלימודיו עד שזכה לסיים מסכת. הלך לר' מנדל וויינבאך ושאל אותו: 'האם אזמין את ההורים שלי?'. השיב לו: 'ודאי, תזמין אותם'. הוא מתקשר לאבא ומבשר: 'אני חוגג משהו מיוחד, סיימתי מסכתא שלימה מהש"ס, ואתה מוזמן להגיע לישיבה לסיום שאני עורך בחדר האוכל'. האב הפליט אנחת ריטון מתחת האף, ולא נתן תשובה.

הוא לא חשב שאביו יגיע לסיום, אך בסוף הוא הפתיע ובא. האב ישב בשלחן המזרח דומם כשפניו רציניות. במהלך הסעודה הבחורים שרו ורקדו בכל כחם ושמחו בשמחתו של הבחור אשר זכה לסיים מסכת שלימה. בסוף הסיום האב ביקש רשות לשאת כמה מילים. הוא קם ממקומו וסיפר סיפור מדהים:

אני רוצה שתדעו, חברים, בצעירותי הוגליתי לכלא קומוניסטי והייתי נתון שם בתנאים נוראים. יחד עמי בתא שהה אדם שאף הוא היה קומוניסט ונהפך להיות ממתנגדי המשטר. הוא היה אדם מאוד מוכשר וחכם. כשהגיע זמני להשתחרר מהכלא, ממש לפני שהשתחררתי, האיש הזה, שגזר הדין שלו היה חמור וארוך משלי, חלק איתי סיפור. בשעתו לא הבנתי את משמעותו, ואשתף אתכם במעשה המיוחד:

בכיכר של כפר קטן, גדל אילן שהתנשא לגובה רב והיה מפליא ביופיו. זקני הכפר היו נוהגים להתכנס בכיכר בצילו של העץ ולשתף זה את זה בדברי חכמה. יום אחד אמר אחד מהזקנים: 'הלא כל חיותו, גודלו ויופיו של האילן באה משורשיו הנטועים באדמה. האם לאו קל וחומר הוא: אם מהשורשים המסורבלים והמכוערים גדל עץ נפלא כל כך, כל שכן שאם ניקח את העץ, נהפוך אותו וניטע אותו כשזמורתיו האדיורות והנאות שקועות באדמה, ודאי שהאילן אשר יצמח מהאדמה יהיה נאה ומפואר פי כמה וכמה!'

הודו והסכימו חבריו לדברים, ואכן במאמץ משותף עקרו את האילן, הפכוהו ונטעוהו מחדש כשרק גזעו ושורשיו בולטים מעל פני השטח. כמובן שתוך זמן קצר הענפים שהיו שקועים באדמה מתו, ונותר רק גדם יבש המזדקר על פני הארץ. כולם התאכזבו מרות מכישלון התוכנית הדגולה.

ברבות השנים, אחד מזקני הכפר, שהיה ילד בשעת המעשה, שם לב לדבר מעניין: מתוך הגדם היבש החלו לפרוץ עלים ירוקים. האיש שמח עד מאוד ואמר לאנשי הכפר: 'אתם לא הייתם כאן, אבל אני הייתי כאשר היה כאן עץ נפלא. כעת הוא מתחיל להיוולד מחדש'. ואכן אט אט גדל העץ החדש, שהיה העתק מושלם של העץ שקדם לו, ואף עלה עליו ביופיו ובקומתו.

זה היה הסיפור שסיפר לי האיש שהיה כלוא עמי. באותה שעה לא הבנתי את משמעותו של הסיפור, אבל עכשיו, אני עומד על כוונתו. אנחנו נסחפנו עם הקומוניזם, לקחנו את העץ היפה והאיתן והפכנו אותו, עזבנו את המורשת היהודית שלנו את השורשים האיתנים שלנו, ופנינו לדרך הרעה והקיצונית של הקומוניזם עד שכבר היה נראה שהכל אבוד. ניתוק גמור מהמורשת. והנה כעת בבן שלי אני רואה את ההתחלה של עץ חדש ורענן ההולך וגדל מתוך הגדם היבש. זוהי התחלה חדשה של תיקון.

את העולם הזה ברא הקב"ה בתור 'עולם התיקון'. נכון, יכול להיות שהכל נראה הולך לא נכון: הירח בוגד, העצים בוגדים, החיות בוגדות, האנשים בוגדים, עד שמבול יורד לעולם. אבל, "אחות תובל קין נעמה" - בתוך כל ההסתר היתה נעימות. בתוך ההסתר אסתיר ישנה אסתר, ישנו אור. אנו צריכים להחזיק באור הזה. לדעת את כח ההתחדשות שיש בעולם. ללמוד מהירח שלא מתייאש וחוזר שוב ושוב בחזרה, כדי למצוא את אורו העצמי מחדש. הירח ממונה על הים ויוצר את גליו, גלי הים נדחפים אחורה אך שוב ושוב חוזרים אל החוף. יש בכך מסר ולימוד לנו, כיצד עלינו להתחזק שוב ושוב ולא להתייאש לעולם, גם לאחר שנדחפנו אין ספור פעמים לאחור.

אנו אומרים בברכת הלבנה: 'שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו'. בדיוק כמו הירח, גם אנו נחזור לזרוח בזהר המלא שלנו. כי אם מחזיקים באור הזה, בתקוה הזו, אם לא נירתע ולא נשלים עם היותנו תלויים במציאות חיצונית, אם לא נשלים ולא נתייאש מקשיי החיים - נזכה לבסוף למצוא את האור העצמי-פנימי שלנו, ונחיה באור חיובי של שמחה ושל טוב שמושפע החוצה.

לעתים הקשיים מתבטאים בחינוך הילדים, לפעמים בתחומים אחרים, אבל עלינו לזכור תמיד כי כל זמן שהנר דולק אפשר וצריך לתקן, כי אנו חיים בעולם של תיקון, שבו לא משנה מה עשית, בכל מצב ובכל רגע אתה יכול וצריך להתחיל מחדש ולתקן. ואם נתמיד בדרך הזו, נצליח. לפעמים רק בסוף החיים, אבל נצליח.

הדבר הכי גרוע בשבילנו הוא ליפול לתוך עצבות. "ויתעצב אל לבו" (ו, ו), וכי הקב"ה נהיה עצוב?! חס ושלום! מקרא מפורש הוא: "עוז וחדוה במקומו" (דברי הימים א' טז, כז)! אלא ביארו בספה"ק (בשם היהודי הקדוש מפשיסחא), שהקב"ה הטביע באדם רוח של דכדוך ועצבות (ראה רש"י בפירושו הראשון על ויתעצב), או-אז, כאשר ישנה עצבות אצל האדם, אומר הקב"ה: "אמחה את האדם אשר בראתי" (שם פסוק ז) - כעת אני יכול להעניש את בני האדם. אולם כאשר אנו שמחים ומחוברים לאור הנשמתי שלנו - אנו מקור של ברכה, במצב כזה אין שייכת מחיה, כי מחיה באה על מהות של קלקול, ואילו אנו מחוברים לעולם התיקון.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

ביאור חטא עץ הדעת

וּתְרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וְתִקַּח מִפְּרִי
וְתֹאכַל וְתִתֵּן גַּם לְאִישָׁה עִמָּה וַיֹּאכַל (ג, ו)

מזון אבא אמא י"ה נקרא אכילה, מזון זעיר ונוקביה ו"ה נקרא שתיה.

יש לבאר חטא עץ הדעת עפ"י המבואר בזהר כי כל מזון אבא ואמא נקרא בשם אכילה ולא שתיה, וכל מזון זעיר ונוקביה נקרא בשם שתיה, כי מלמטה מאמא הוא סוד המים כמו שאמרו בזהר (פ' ויקרא ד ע"א) על הפסוק (שיר השירים ה, א) רבי שמעון אומר 'אכלו רעים' לעילא דא אינון אבא ואמא (חכמה ובינה) דלא מתפרשין לעלמין, 'שתו ושכרו דודים' לתתא זעיר ונוקביה, ודא אינון דודים לזמנים ולפרקים^{נט}.

אדם וחוה זעיר ונוקביה כנגד אותיות ו"ה.

ומבואר מהאריז"ל (שער הפסוקים פ' בראשית סי' ג וסי' ד) כי זעיר ונוקביה הם אדם וחוה, ונודע כי שתי אותיות י"ה הם באבא ואמא, ושתי אותיות אחרונות של הוי' ו"ה הם זעיר ונוקביה, ואם תמלאם באלפ"ין כזה וא"ו ה"א יעלה המילוי שלהם בגימ' ח', ועם הפשוט שלהם שהם ו"ה יהיה הכל חו"ה, ולכן נתפרש בשלש אותיות אלו חו"ה, ח' המילוי שלהם, ושתי אותיות הפשוט ו"ה עכ"ד.

החטא הי' שרצו להשיג הארה מעל השגתם מאותיות ו"ה.

הרי מבואר דאדם וחוה שהם זעיר ונוקביה הם אותיות ו"ה, והשפע והארה שלהם נקרא בשם 'שתיה' ולא אכילה, והחטא שלהם היה שרצו להשיג ולקבל מזון מאותיות י"ה שהמזון שלהם נקרא בשם 'אכילה' וזהו דכתיב [שם ג, ג] ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא "תאכלו" ממנו, היינו שלא יכולים להשיג הארה ומזון מאבא ואמא אותיות י"ה.

עץ הדעת הוא חיבור אותיות י"ה (חכמה ובינה).

^{נט} אמרו רבותינו ז"ל (יומא ע"ו ע"א) שתיה בכלל אכילה, ולא אמרו אכילה בכלל שתיה, כי האכילה היא גבוה במדרגתה מהשתיה.

עי' אריז"ל (שער הכוונות דרושי יוה"כ דרוש ג') כי אכילה הוא בחי' שבעה יו"ד שיש בהוי' דע"ב דחסד דאבא, ובשם אהי' השניה שבראש אמא, ועוד א' דאהי', הרי הם תשעה יו"ד כמנין מ"נ דמנצפ"ך, והוא אכילת המן.

והנה אותיות מ"ן גם כן בגימ' מים שהם השתיה, הרי כי אכילה ושתיה הם מבחי' תשעה יודי"ן, גם שבעה יודי"ן הראשונים שבשתי השמות בגימ' יין שהוא ענין השתיה.

עם כל זה, אכילה יותר גבוה משתיה, לפי שהאותיות מ"ן הרמוזים באכילה הם יותר כפשטם שהם אותיות מ', ארבעה יודי"ן דהוי' דע"ב, ואות נו"ן חמשה יודי"ן דאהי'.

וגם שהרי אותיות מ"נ הם כסדרן מ' קודם לנ', כי הוי' קודמת לאהי', אבל אותיות מים שהם שתיה אינם כסדרן, ולכן אמרו כי השתיה תפילה ובכלל האכילה, עיי"ש עוד.

וזהו 'עץ הדעת', היא תוצאה חיבור ספירת חכמה (אות י') עם ספירת בינה (אות ה' ראשונה) מתקבלת ביחד ספירת דעת, ציווי ה' לאדם הראשון היה [בראשית ב, טז] ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל, אין ריבוי אחר ריבוי (אכל תאכל) אלא למעט (פסחים כ"ג ע"א), בא לומר שמזונו אינו בחינת אכילה אלא בחינת שתיה, [בראשית יז] ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, הארתו ומזונו בא מאותיות ו"ה (זעיר ונוקביה), ולא למעלה ממנו אותיות י"ה (חכמה ובינה, וביחד דעת), חטא עץ הדעת הוא ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, חוה רצתה להשכיל, להשיג הארה של אותיות י"ה חכמה ובינה.

הפרי הוא אבא אמא י"ה.

ותקח מפריו ותאכל, יש לפרש ע"ד המבואר בזהר (האזינו אידרא זוטא עמ' רצ"ב ע"ב) סוד היודיין נקרא פרי דאילנא, כי אבא י' גניז ושמור תוך אמא ה' עיי"ש, חוה אכלה מפרי עץ הדעת, הפרי הוא אבא ואמא י"ה, רצתה להשיג הארה מאבא אמא.

שם אהי"ה במילוי יו"ד גימ' קס"א כמניין ע"ץ.

עי' שער הכוונות (דרושי יוה"כ דרוש ג') כוונת אכילה ערב יום הכיפורים ע"ד ביאר הפסוק 'והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו' (בראשית יח, ח) כי אכילה נמשך ממוח בינה שם אהי"ה במילוי יו"ד גימ' קס"א, והוא יוצא מאות ה' ראשונה שבשם הוי', קס"א גימ' ע"ץ עם הכולל, והוא נמשך ע"י שם הוי' דע"ב במילוי יו"ד גימ' חסד, נמשך ע"י יו"ד דאבא ומתפשט ויורד למטה ע"י חסד אבא הנקרא אברהם, וזהו הנאמר על אברהם 'והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו', מידת אברהם חסד הוא למטה מבחי' אהי"ה, וזהו 'תחת העץ ויאכלו' כי שם אהי"ה מתלבש תוך החסד ואז נמשכת האכילה והשפע למטה עיי"ש.

על דרך זה יש לפרש "ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו" שלא יכולים להשיג הארה מחכמה ובינה, בינה שם אהי"ה במילוי יו"ד גימ' קס"א כמניין ע"ץ, השפע יורד ע"י חכמה חסד, שניהם ביחד חכמה ובינה נוצר "עץ הדעת", וממנו יורד שפע האוכל, ועל זה היה הציווי "לא תאכל ממנו" לא יכולים להשיג הארת שפע אכילה שיוצא מאותיות י"ה.

הארה של אדם וחווה מאותיות ו"ה כנגד התורה ומצוות.

בילקוט שמעוני על הפרשה מבאר דלעבדה ולשמרה אין הכוונה עבודת פועל, אלא ללמוד תורה וקיום מצוות, וז"ל ויניחאו בגן עדן לעבדה, שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן לפתוח ולשדד את האדמה, והלא כל האילנות נצמחים מאליהן, או שמא תאמר יש בו מלאכה בגן עדן להשקות את הגן, והלא נהר יוצא מעדן להשקות את הגן, אלא לעבדה ולשמרה, לעסוק בדברי תורה ולשמור מצותיה, שנאמר "לשמור את דרך עץ החיים", כמה דאת

□ (ועי' עוד דברים עמוקים בשם האריז"ל בס' בית מועד [כת"י שהי' בידי הרש"ש זצ"ל] שער יוה"כ □ שם המפורש, בביאור הפסוק (שיר השירים ח, יב) האלף לך שלמה ומאתיים לנטרים את פריה, הפרי הוא אבא אמא י"ה, והנקודות שגימ' מאתיים נטרים את הפרי עיי"ש)

אמרת "עץ חיים היא למחזיקים בה" עכ"ד, והיינו שהשגה והארה שלהם היה באותיות ו"ה, אות וא"ו היא בתפארת כנגד תורה שבכתב, ואות ה"א כנגד המצוות.

הארה של אדם מתפארת כנגד התורה.

וזהו דאיתא בזוהר (בראשית נ"ה ע"ב) כשהיה אדם בגן עדן הוריד לו הקב"ה ספר ע"י המלאך (רזיא"ל) הקדוש, הממונה על הסודות העליונים הקדושים, ובו חקוקים חקיקות עליונות וחכמה קדושה, ושבעים ושנים מיני חכמה היו מתפרשים ממנו לשש מאות ושבעים חקיקות של סודות עליונים, באמצע הספר חקיקת החכמה לדעת אלף וחמש מאות מפתחות שלא נמסרו לעליונים קדושים, וכולם נסתרים בספר, עד שהגיע לו לאדם, כיון שהגיע אצל אדם, ממנו היו מתכנסים מלאכים עליונים לדעת ולשמוע, והיו אומרים (תהילים נז, ו) רומה על השמים אלהי"ם על כל הארץ כבודך עכ"ד.

מבואר מהזוהר דמלאכים העליונים היו מתקבצים לשמוע דברי תורה שיצאו מפי אדם הראשון, ו'מפארים' ומשבחים אותו (תהילים נז, ו) רומה על השמים אלהי"ם, על כל הארץ כבודך, שהתגלה כבוד ה' העליון בסודותיו שנתן על הארץ, ובכל רגע שהיה אדם לומד תורה, היה מוריד עליו הארת 'תפארת' שהיא בחינת תורה שבכתב, להיות מתפארים בחוכמת ה' שבאדם, הארתו ומזונו של אדם היה בתפארת כנגד אות וא"ו שבשם הוי' שהוא כנגד זעיר.

מחלוקת מה הי' עץ הדעת, חיטה, גפן, תאנה.

בגמ' (סנהדרין ע ע"א, ברכות מ ע"א) ר"מ אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין ר' יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר (בראשית ג, ז) ויתפרו עלה תאנה (משלי לא, א).

ובתקוני זהר (תקון כד דף סט ע"א) חד אמר חטה היתה, וחד אמר גפן, וכלא קשוט, וכן בזוהר חדש (בתיקונים דף קז ע"א) בגין דא הוו אמרי רבנן דמתניתין אילן שאכל אדם הראשון חטה היה, ואחרנין אמרין גפן הוה, ואחרנין אמרין תאנה היתה, ולא הוו חולקין במילוליהו דכלא קשוט עכ"ד, וצ"ב איך יתכן ג' שיטות וכלא קשוט.

חיטה אותיות חט - י"ה, אין התינוק "יודע" (דעת) לקרוא אבא ואימא (י"ה) עד שטעם

חיטה.

ויש לבאר, לפי ר' יהודה הפרי שאכלו בעץ הדעת חיטה היה, חיטה הוא אותיות חט - י"ה, חטאם היה שרצו להשיג מעל השגתם אותיות י"ה, ר' יהודה מבאר שיטתו דהפרי שאכלו בעץ הדעת חיטה היה שהרי שאין התינוק "יודע" (דעת) לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן, ולהנ"ל מדויק הדברים דאדם וחיה רצו להשיג ולקבל הארה מאותיות י"ה שהם כנגד אבא ואימא, וזהו חטא עץ הדעת שרצו להשיג הארה מאותיות י"ה חכמה ובינה, וביחד חכמה ובינה הוא דעת, אין התינוק 'יודע' היינו דעת, להשיג הארה מחכמה ובינה - אבא ואימא.

למ"ד עץ הדעת חיטה הייתה, אמאי קרי ליה 'עץ'.

ובזה יש לתרץ קושיית המדרש שהקשה על שי' ר' יהודה דס"ל דעץ הדעת חיטה הייתה, אמאי קרי ליה 'עץ', וז"ל המדרש (רבה, פט"ו, ז) ר' שמואל בר ר' יצחק בעי קמי ר' זעירא א"ל אפשר חטים היו, א"ל הן, א"ל והכתיב עץ, א"ל מתמרות היו כארזי לבנון.

ולפי הנ"ל יש לתרץ דהא דקרי ליה לחיטה 'עץ' הכוונה ל'עץ' רוחני, והוא עניין אכילה הנמשך ממוח בינה שם אהי"ה במילוי יו"ד גימ' קס"א, והוא יוצא מאות ה' ראשונה שבשם הוי', קס"א גימ' ע"ץ עם הכולל.

מצה וד' כוסות יין תיקון לעץ הדעת חטה וענבים.

בשל"ה הק' (פסחים פ' תורה אור דף ז ע"א) כתב, המצה והיין הם תיקון חטא אדם הראשון, יש אומרים חטה היה, ויש אומרים אשכול ענבים, ודברי שניהם אמת להמבין רמיזתם, והמצה הוא התיקון של החטה, והיין הוא התיקון של אשכול ענבים עכ"ד.

ויש לבאר דבריו עפ"י דברי האריז"ל (שער הכוונות דרושי פסח דרוש ו') דהמוחין דאבא נכנסין ע"י אכילת מצה הנקרא לחם, כי 'לחם' בגימ' ג' הוי"ו"ת, והמוחין מצד אמא נכנסין על ידי ארבע כוסות היין, לפי שהיין המשמח הוא באימא, וגם ענין הכו"ס בגימ' אלהי"ם, וזה להורות על אימא דמינה מתערין הדינין, ושם הוי' הוא באבא, ושם אלקים הוא באימא.

והדברים מבוארים כפתור ופרח, איך מצה שהוא מוח דאבא הוא תיקון לחטה שהוא כנגד אבא, ויין שהוא מוח דאימא הוא תיקון לאשכול ענבים שהוא באימא.

איסור פתם וינם של עכו"ם כנגד חטא עץ הדעת חטה ויין.

ועי' יערות דבש (ח"ב דרוש ב' ע' כז) שכתב לבאר הטעם שאסרו חז"ל פתם וינם של עכו"ם לפי שעץ הדעת חטה וגפן היתה, ובהגהות הגרי"פ ז"ל הקשה דהרי פלוגתא הוא בגמ' לר"מ גפן הי' ולר"י חטה הי', ואיך נקטינן לתרווייהו.

ולהנ"ל מבואר היטב דשניהם משלימים אחד להשני, ושניהם הם דבר אחד, החטא הי' פגם בג' ראשונות, בחכמה בינה, ושניהם ביחד הוא דעת, ר' יהודה דיבר כנגד חכמה אבא וזהו חטה הייתה, ור' מאיר דיבר כנגד בינה אמא וזהו ענבים הייתה, ולכן אסרו חז"ל פתם וינם של עכו"ם.

אין לאכול ענבים בר"ה, לתקן חטא אדה"ר שאכל ענבים.

ומבואר בזה דברי הגר"א (מעשה רב סי' רי) שאין לאכול ענבים בראש השנה, והטעם עפ"י סוד, ובהגהות אמרי שמואל כתב, אולי רמז לנו רבינו ז"ל למ"ש בזוהר דאילנא דחב ביה אדם קדמאה ענבין הוו דכתיב ענבימו ענבי רוש ע"ש, וידוע דאדם הראשון נברא בראש השנה ואכל באותו היום מעץ הדעת, והילכך אין לאכול ענבים בו ביום כדי לתקן חטא אדם הראשון.

ביאור איך כל הג' שי' אמת.

ומבואר דברי התקוני זוהר דכל הג' שיטות מה הי' עץ הדעת, לפי ר"מ ענבים, לפי ר"י חיטה, לפי ר"נ תאנה, כלא קשוט, ולהנ"ל מבואר היטב איך כולם אמת, דהכוונה בזה הוא אחת, חטא של אדם וחיה בפרי עץ הדעת, שרצו להשיג מעל השגתם, מה שמעל תפארת, ואז סרה מעליהם הארת תפארת, והוצרכו לכסות ערותם בעלה התאנה שתפרו לעצמם מעץ הדעת שנרמז (בראשית ג, ז) ויתפרו עלה תאנה, 'תפר' הוא מאותיות תפארת, בו חסר אות א' של כתנות אור שהתלבשו בהם קודם החטא, ובמקומו התחלף להם בכתנות עור עם ע', וזהו שי' ר' נחמיה דעץ הדעת תאנה הייתה, ושי' ר' יהודה דחיטה הייתה הוא כנגד אבא, ושי' ר' מאיר דאשכול ענבים הייתה הוא כנגד אמא, וכולם לדבר אחד נתכוונו, דהחטא הייתה בג' ראשונות, מה שמעל השגתם מעל תפארת^{סא}.

דוד המלך היה צריך להיות השפעתו מג' ראשונות, וקיבל שבעים שנה מאדם הראשון כנגד ז' מידות, להוריד זמירות ותשבחות לזה העולם.

בילקוט שמעוני מבואר דאדם הראשון נתן שבעים שנה משנותיו לדוד המלך, וז"ל (בראשית רמז מא) זה ספר תולדות אדם, העביר לפניו כל הדורות, הראהו דוד, חיים חקוקין לו ג' שעות, אמר לפניו, רבונו של עולם, לא תהא תקנה לזה, אמר כך עלתה במחשבה לפני, אמר לו, כמה שני חיי, אמר לו אלף שנים, אמר לו יש מתנה ברקיע, אמר לו הן, אמר לו ע' שנים משנותי יהיו למזל זה, מה עשה אדם, הביא את השטר וכתב עליו שטר מתנה, וחתם עליו הקב"ה ומטטרון ואדם, אמר אדם, רבונו של עולם, יפיות זו מלכות זמירות הללו, נתונות לו במתנה ע' שנה שיחיה ויהא מזמר לפניך, וזה שאמר הכתוב 'הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי' עכ"ד.

ויש לפרש, דוד המלך היה צריך להיות השגתו מג' ראשונים, וזהו 'חיים חקוקין לו ג' שעות', וכן זהו מה שאמר לו הקב"ה 'כך עלתה במחשבה לפני', ג' ראשונים (חב"ד) הוא בחינת מחשבה, ואדם הראשון דייקא שחטא בזה שרצה להשיג מעל השגתו בג' ראשונים, הוא נתן שבעים שנה כנגד ז' מידות (כל ספירה כלול מעשר ספירות, הרי שבעים) לדוד המלך בשביל להוריד את השפעתו של דוד המלך זמירות ותשבחות לה' יתברך בזה העולם.

וזהו שדוד המלך אמר (תהילים כז, י) 'כי אבי ואמי עזבוני וה' יאספני' ויש לפרש הארתו הייתה צריכה להיות מג' ראשונים - אבי ואמי, אלא בשביל להוריד את השפעתו לזה העולם עזבוני, וה' היינו זעיר אנפין יאספני, קיבל הארתו מז' מידות.

^{סא} כל דברינו לעיל מבואר ממש בדברי האריז"ל, עי' שער הכוונות (סוכות דרוש ד') בביאור שיעור סכך עד עשרים אמה, וכתב שם וז"ל נודע שכל האורות העליונים כל אחד הוא למטה ממדרגת חבירו, ואינו יכול להשיג ולהסתכל למעלה ממדרגתו, ועל דרך זה אמרו בנשמות הצדיקים שכל אחד נכוח מחופתו של חבירו (ב"ב ע"ה ע"א), והנה האדם היושב תחת סוכה זו הם זעיר ונוקביה, אדם וחיה, שנאמר 'זכר ונקבה בראם' (בראשית ה, ב), 'ויקרא שמם אדם' (שם), ובפרט זעיר אנפין שהוא הוי' דמ"ה שהוא בגימ' אדם כנודע, והאדם הזה אינו משיג למעלה מחצי התחתון דתפארת דאימא כלל, ואף על פי שגם הוא סכך סוכך עליו, כיון שהוא למעלה משיעורו שהם עשרים אמה, אינו משיג אורו, ואינו יודע אם יושב בצילו ומסכך ומאיר עליו עכ"ל.

איסור ערלה ג' שעות.

וזהו גם ביאור דברי המדרש (ויקרא רבה כה ב) דרש רבי יהודה בן פזי, מי יגלה עפר מעיניך, אדם הראשון, שלא יכולת לעמוד על צוויך שעה אחת, והרי בניך ממתנין לערלה ג' שנים, א"ר הונא, כד שמע בר קפרא כך, אמר יפה דרש ר' יהודה בן אחותי, הה"ד וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, וביאר האריז"ל שעה אחת הכוונה לג' שעות, דהאיסור ערלה הי' לאדם הראשון ג' שעות, ולהנ"ל הכוונה איסור ערלה של עץ הדעת הי' ג' שעות היינו ג' ראשונות.

יוה"כ תיקון חטא עץ הדעת ג' ראשונים.

יום הכיפורים בשורשה הוא תיקון לחטא עץ הדעת, שהוא ראש ושורש לכל החטאים, וצריכים לתקן כל דבר בשורשו, ואכן יום הכיפורים נוסד כיום כפרה לחטא העגל, והוא עצמו בחי' של כפרה לחטא עץ הדעת, שהרי בשעת מתן תורה פסקה מכלל ישראל הזוהמא שנתערבה באדם בחטא עץ הדעת (שבת קמ"ו ע"א) אלא שעל ידי חטא העגל חזרה זוהמא זו, הרי שיום הכיפורים שהוא תיקון לחטא העגל, נחשב כחזרה אל המצב שלמעלה מחטא עץ הדעת (ד"ת של כ"ק אדמו"ר שליט"א תולדות יהודה סטוטשין ליוה"כ). במוצאי יום הכיפורים יוצאת בת קול ואומרת כלשון הכתוב (קהלת ט, ז) 'לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלקים את מעשיך' (קה"ר ט, ז), והיינו אשר הקב"ה מודיע לבני ישראל את כפרת העוונות, 'לחם' גימ' ג' הוי' כידוע מהאריז"ל, והיינו בחי' אכילה הוא כנגד ג' ראשונים, ושתיה הוא כנגד ז' מידות [כמבואר בזוהר הנ"ל], ומוצאי יוה"כ מודיע הקב"ה לישראל על תיקון עץ הדעת.

*

במה קידש אדם הראשון את חוה

וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל הָאָדָם (ב, כב)
באדם הראשון לא היה חב לאחריני, ומועיל הודאת בעל דין.

בספר מקור חיים (ליקוטים וסיפורים מהרה"ק מצאנו זצ"ל, אות תכח) מסופר על הרה"ק מצאנו בהיותו עלם צעיר לימים, שאל אותו רב גדול אחד, הגד נא לי כשקידש אדם הראשון את חוה אשתו, מי היו עידי קידושין, הרי לא היה בעולם איש זולתם, והשיב לו על אתר, דאמרינן (קידושין ס"ה ע"ב) דהא דצריך שני עדים ילפינן דבר דבר מממון, ופריך אי מה להלן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי אף כאן, ומשני התם לא קא חייב לאחריני הכא קא חייב לאחריני, וא"כ אדם הראשון לא היה חב לאחריים, שהרי לא היה איש זולתו, ושפיר י"ל הודאת בעל דין כמאה עדים דמי.

לא היה על מי לאסור בהקדש.

ובשם האבני נזר מובא שנשאל ג"כ בצעירותו אודות עידי קידושין בקידושי אדם וחוה, ואמר כי ענין חלות הקידושין היא לאסור את האשה על כל העולם בהקדש (קידושין ב

ע"ב), ומכיון שהם היו יחידים בעולם ואין עוד מלבדם, א"כ לא שייך שם שום חלות קידושין, שהרי לא היה על מי לאסור אותה כהקדש.

חוה נתנה לאדם מעץ הדעת בתורת קידושין.

ובספר אור יצחק (להרה"ק רבי יצחק מראדוויל זצ"ל, ע' יד) כתב, סוד גדול ונפלא שגילה לי אבי הקדוש [הרה"ק רבי יחיאל מיכל המגיד מזלאטשוב זצ"ל], איתא בגמ' (קידושין ב ע"א) האשה נקנית בג' דרכים וכו', ואדם הראשון קיים התורה כולה, ולמה לא רמזה התורה במה קידש אדם הראשון את חוה, ואם תאמר בביאה, הרי אמרו (קידושין י"ב ע"ב) רב מנגיד אמאן דמקדש בביאה.

וביאר דאיתא (שם ז ע"א) כשהאשה נתנה לאיש כסף או שוה כסף ואמרה הריני מקודשת לך, באדם חשוב הרי זו מקודשת בהאי הנאה שקבל ממנה, וזה שגילה לי אבי ז"ל, שחוה נתנה לו פירות מעץ הדעת בתורת קידושין, שנאמר 'ותקח' מפריו ותאכל, ו'קיחה' הוא לשון קידושין, ולזה כיוון באומרו האשה אשר נתת עמדי, היינו בהשוואה, ולא היה לי במה לקדש אותה, שהרי הגן עדן היה של שניהם בשותפות, ולכן היא נתנה לי מן העץ שהוא מן ההפקר שתהיה מקודשת לי, וזהו שאמר האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי ואכלתי לשם קידושין עכ"ד.

המקדש באיסורי הנאה אין קידושין תופסין.

ובהג"ה שם הקשה דהרי אמרו (קידושין נ"ו ע"ב) המקדש באיסור הנאה אין קידושין תופסין, וכתב ליישב דזהו דווקא כשהבעל נתן הקידושין, כי צריך שיהיה שוה פרוטה, ודבר אסור אינו שוה כלום, אבל כשנתנה היא להבעל מקודשת בהוא הנאה שהוא מקבל ממנה, א"כ אין נפק"מ אם נתנה לו דבר היתר או איסור, הא נהנה עכ"ד, וחילוק זה שכתב המגיה דבנתנה היא אף אם הוא דבר איסור מהני, צ"ב מאי מקורו דבהאי גוונא מהני.

הנאה שלא כדרך באיסורי הנאה האם מותר לכתחילה.

ונראה לבאר בדרך אחרת דברי האור יצחק, עפ"י מה שביארו הראשונים הא דהמקדש אשה באיסורי הנאה אינה מקודשת (קידושין נ"ו ע"ב), והקשו הראשונים דהרי מותר לה ליהנות מהאיסורי הנאה שלא כדרך הנאתן, ותירצו (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, מאירי) שגם שלא כדרך הנאתן אסור מדרבנן, ולא התירו שלא כדרך הנאתן רק במקום חולי אפילו שאין בו סכנה, והמקדש אשה באיסורי הנאה דרבנן אינה מקודשת.

המשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ח) מוכיח מדברי התוס' שתירץ אחרת, מוכח דחולק על הראשונים הנ"ל וס"ל שמותר לכתחילה ליהנות מאיסורי הנאה שלא כדרך הנאתן, גם למי שאינו חולה.

והתוס' מתרצים דהא דמבואר דאין האשה מתקדשת באיסורי הנאה מיירי שהנאה שלא כדרך אינה שוה פרוטה, אבל אם היתה שוה פרוטה גם שלא כדרך הנאה הייתה מתקדשת, ועוד תירצו התוס' דגם אם יש שוה פרוטה אינה מתקדשת היכא שהיא שלא כדרך הנאתו, שכיון שהאשה סבורה שיש לה ליהנות דרך הנאתן, ואינו כן, לא סמכה

דעתה והוי מקח טעות, אבל אם פירשה שרצונה לזכות בחפץ על מנת ליהנות בו שלא כדרך הנאה, מקודשת.

וכתבו החלקת מחוקק (אהע"ז סי' כח ס"ק לט) והבית שמואל (שם ס"ק נד) שאין מחלוקת בין תירוצי התוס', ושניהם אמת, שאם סבורה ליהנות בהם כדרך הנאתן הוי מקח טעות ואינה מקודשת, ואם נוטלת על מנת ליהנות שלא כדרך הנאתן, אם הנאה זו שוה פרוטה מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת.

אכלתי ואוכל עוד דהוה אכילה גסה, שלא כדרך הנאה.

והנה על הפסוק ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל (ג, יב) מובא במדרש (בראשית רבה יט, יב) אמר רבי אבא בר כהנא, "ואכלתי" אין כתיב כאן אלא "ואוכל", אכלתי ואוכל (עוד), המדרש הוא פלא, איך אמר אדם הראשון אחרי שעבר על ציווי השם ואכל מעץ הדעת, לא מספיק שעבר על ציווי ה' אלא שיאכל עוד, אתמהה.

ויש לבאר עפ"י הגמ' (יומא פ ע"ב) אמר ריש לקיש האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור, דאכילה גסה לא שמה אכילה, וזהו שאמר אדם הראשון כדי להציל את האכילה שאכל כבר, דע"י שיאכל עוד והוה אכילה גסה וממילא יהיה פטור.

אדם הראשון אכל אכילה גסה שלא כדרך הנאה וחל הקידושין.

ומבואר שפיר איך ע"י האכילה של אדם הראשון שהיה אדם חשוב נתקדשה חוה, דאדם הראשון אכל מעץ הדעת שיעור שווה פרוטה, והגם דהוה איסורי הנאה ומבואר במשנה המקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת, אלא דאכל אכילה גסה דהיא הנאה שלא כדרך הנאתו, ושפיר חל הקידושין.

ואתי שפיר לכל הראשונים, לתירוץ ראשון של תוס' הנאה שלא כדרך אם יש שיעור שווה פרוטה מקודשת, לתירוץ השני של תוס' דגם היכא דאיכא שווה פרוטה אינה מקודשת באיסורי הנאה, הרי ביארו החלקת מחוקק והבית שמואל דס"ל לתירוץ השני של תוס' דאם נוטלת על מנת ליהנות שלא כדרך הנאתן, אם הנאה זו שוה פרוטה מקודשת, וגם לשאר הראשונים (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, מאירי) דהנאה שלא כדרך הנאתו איכא איסור דרבנן, בזמן אדם הראשון עדיין לא היה איסורי דרבנן.

*

ביאור הקדמת לבישת אדם הראשון לפני אשתו

וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ פְּתֻנוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם (ג, כא)

מדוע הקדים ה' לבישת אדם לפני אשתו.

הקשו האחרונים (החיד"א, הפלאה) מדוע הקדים להלביש את האדם לפני אשתו והרי מבואר (הוריות י"ג ע"א) דהאשה קודמת לאיש לכסות, מפני שבושתה מרובה מבושת האיש.

טעם הדבר דאשה קודמת בכסות, ונפק"מ בין הטעמים.

והנה טעם הדבר דאשה קודמת לאיש בכסות, ביאר הרמב"ם (מתנות עניים פ"ח הט"ו) תוספות רי"ד (כתובות ס"ז ע"א) משום שבושתה של האשה מרובה, והיינו שהאשה מתביישת יותר מן האיש ללכת עירומה.

אמנם הבית יוסף (יו"ד סי' רנא ד"ה ומ"ש ומקדימין) ביאר על פי שיטתו שמה ששנינו ברישא 'להחיות' הכוונה להצילו מסכנה, אבל להאכיל צריך להקדים את האשה כמו לכסות, שהטעם שצריך להקדים את האשה לענין כסות הוא מאותו טעם שצריך להקדימה לענין להאכילה, והיינו כמו שאמרו (כתובות ס"ז ע"א) שהוא משום שהאיש יכול לחזור על הפתחים אחר כסות לפי שדרכו בכך, מה שאין כן האשה שאין דרכה בכך.

וכתב ההפלאה (שם) שיש חילוק להלכה בין שני הטעמים, במקום שאין האיש יכול לחזור על הפתחים, שלפי הטעם של הרמב"ם צריך להקדים את האשה בכל אופן כיון שבושתה מרובה, אבל לטעם שכתב הבית יוסף צריך להקדים באופן זה את האיש גם לכסות.

והביא ראיה לשיטת הבית יוסף שבאופן שאין יכול לחזור על הפתחים צריך להקדים את האיש ממה שנאמר בתורה בפרשה 'ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם', וממה שהקדים את האדם לחוה יש להוכיח שכסותו קודם והיינו משום שלא היה יכול לחזור על הפתחים, וכך כתב ההפלאה בספרו פנים יפות (בראשית שם).

תירוצו של ההפלאה הוא רק לשיטת הבית יוסף דהיכא דאי אפשר לחזור על הפתחים אז האיש קודם, אמנם להרמב"ם דבכל מקרה האשה קודמת הדרא קושיא לדוכתא אמאי הקדים ה' לבישת אדם הראשון לפני חוה.

הנה בגמ' (הוריות י"ג ע"א) מבואר דהאיש קודם לאשה להחיות, והקשו הראשונים מגמ' (כתובות ס"ז ע"א) יתום ויתומה שבאו להתפרנס, מפרנסים תחילה את היתומה ולאחר מכן את היתום, משום שהאיש דרכו לחזור על הפתחים, והאשה אין דרכה בכך, ומשמע שיש להקדים את האשה גם לענין אכילה ולא רק לכסות, שהרי 'פרנסה' כולל גם אכילה וגם כסות, ובגמ' הוריות (הנ"ל) משמע שלענין אכילה יש להקדים להחיות את האיש לפני האשה.

ותירץ המאירי (הוריות י"ב ע"ב ד"ה המשנה) שהגמ' בהוריות מדובר באופן שהאיש אינו יכול לחזור על הפתחים, ובגמ' בכתובות מדובר כשהאיש יכול לחזור על הפתחים ולכן האשה קודמת לפי שאין דרכה לחזור על הפתחים.

מבואר מדברי המאירי דהגמ' בהוריות מיירי כשהאיש אינו יכול לחזור על הפתחים ולכן הוא קודם לענין מזונות, ומ"מ מבואר בסיפא שלענין כסות האשה קודמת לו גם באופן זה, הרי דגם להמאירי הדרא קושיא לדוכתא.

'ויעש' אין הכוונה עשייה, אלא היתר.

ההפלאה בס' על התורה פנים יפות כתב דהא דכתיב 'ויעש' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, האי 'ויעש' לאו עשייה ממש, שהרי כל מעשי בראשית היו בדיבור השם יתברך, גם רחוק הדבר שברא השם יתברך כתנות עור וילבישם, וכי קין והבל והתאומות

הלכו ערומים, וביאר דהכוונה 'ויעש' הוא דכיון שאסר לו הקב"ה בהמה וחייה לאכילה אלא למשא בעלמא התיר לו בהמות בשביל העורות לעשות מהם לבושים, וצוה להם להבדיל בין לבושי גבר ושמלת אשה, וממילא עשו גם הם ובניהם ובנותיהם עכ"ד.

'ויעש', 'וילבישם', בבת אחת.

ובנחל קדומים (על הפרשה אות כב) כתב לתרץ דמה שנאמר וילבישם הכוונה ביחד, והוא הדין במה שנאמר ויעש ה' כתנות עור גם כן הכוונה שעשה כאחת, ומה שהוקדם האדם בכתוב אינו משום הקדמה בסדר הזמני, אלא כדרך הכתוב להקדים איש לאשה.

ה' הלבישם כתנות "אור", מלבוש רוחני.

ונראה לתרץ עוד קושיית האחרונים, לפי מה שכתוב בתורתו של ר' מאיר כתנות "אור" עם אל"ף (בראשית רבה כ, יב) ס"ב, וסוד הענין מבואר באריז"ל (ספר הליקוטים פ' בראשית) כי אדם הראשון קודם שחטא היה לו זיהרא עילאה, שהיה מלובש מלבוש רוחני שהוא אור בסוד הזיהרא עילאה שהיתה לו, וכיון שחטא אותה הזיהרא נסתלקה ממנו כמבואר בזוהר (בראשית דף ל"ו ע"ב) ותפקחנה עיני שניהם וגו' וידעו כי ערומים הם דאבדו זיהרא עילאה דהוה חפי עלייהו, ואסתלק מנייהו ואשתארו ערומים מיניה.

ואותה הזיהרא היתה יושבת בין החומות של גן עדן שלש מאות שנה, ואחר כך ניתנה לחנוך, וזהו שמוזכר בפסוק (ה, כב) ויתהלך חנוך את האלקים אחרי הולידו את מתושלח שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות, ובאותם שלש מאות שנה בירר שם אלהים שעולה מספרו ש' כזה אל"ף למ"ד ה"י יו"ד מ"ם, שעולה בגימ' ש', וכיון שנתברר ונזדכך שם אלקים על ידו באותם השלש מאות שנה, אז מצאה הזיהרא של אדם הראשון מקום לנוח בו, דאחר שחטא אדם הראשון נהפכו הכותנות מ"אור" ל"עור" עכ"ד.

ומתורץ הא דהקדים אדם לאשתו, דהא דמבואר בגמ' (הוריות) דצריך להקדים אשה לאיש לכסות, זהו רק בכסות גשמי, משא"כ הפסוק מיירי בכתנות "אור" זיהרה עילאה, ואין צריך להקדים בזה האשה לאיש.

³⁰ ביאור ענין תורתו של ר' מאיר, כתב ההגהות מהר"ץ חיות (סוטה כ ע"א) ר' מאיר דרכו היה לעשות סימנין ולכתוב בגליון דרשות, כמו שמצינו (ב"ר פ"ט, ה) בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב והנה טוב מאוד (א, לא), והנה טוב מות, ותחת כתנות עור כתוב אור באל"ף, ובמקום ובני דן חושים (מו, כג) כתוב ובן דן חושים (ב"ר צ"ד, ט), ובירושלמי (תענית פ"ק ה"א) בספרא דר' מאיר משא דומה (ישעיה כא, יא) משא רומי.

והכוונה כי ר' מאיר בשעת לימוד תורה שבכתב היה כותב בצדו על הגליון סימנין ודרשות, כי היה אסור אז הכתיבה לדברים שבעל פה, ולמען שלא ישכח הדרשות היה כותבם על הגליון, ולכן הזהירו ר' ישמעאל כשבא ר' מאיר אצלי ושאלו בני מה מלאכתך, ואמר לו ר' מאיר לבלבר אני, אמר לו בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא אתה מחסר אות אחת או מיותר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו.

והכוונה שר' ישמעאל הזהירו לר' מאיר שלא יכתוב רמזים על גליון הספר, שמא יטעו התלמידים ויחשבו כי הנכתב על הגליון הוא תיקון לגוף הספר ויחריבו את העולם ע"ש.

ובישמח משה (פ' בשלח עמ' קנג) כ' בשם מפרשים דס"ת פסול הי' שלא ניתן לקרות בו, ועליו כתב לבאר הרמו שיש בפסוק.

ת"ח קודם לאשתו גם בכסות גשמי.

ועוד יש לתרץ גם לפי הכתוב כתנות "עור", היינו מלבוש גשמי, לפי מה שכתב בספר באורח צדקה (סעיף כ') דאם האיש תלמיד חכם הוא קודם לאשה בכל אופן (וכ"כ בדרך אמונה, מתנות עניים פ"ח ס"ק צ"ג)³⁰, ומבואר בדברי הזוה"ק כי אדם הראשון השיג את התורה בגן עדן כפי שהיא מתגלה במקורה, במדרגת פנימיות התורה, כי מאחר שמקום הגן עדן הוא שורש כל הבריאה, לכן מאיר שם ג"כ שורש התורה שבא נברא העולם, והיא היא המקור לכל היצירה, וישנה בתוך הגן עדן מקום הנקרא 'מתיבתא דחנוך' - מלאך מט"ט, שהוא שר העולם, ובישיבה זו לומדים את התורה ומשיגים אותה בשורשה, כפי דרגת ההשגה בתורה שהיה לו לאדם הראשון קודם החטא.

והטעם דחנוך שר העולם זכה לדרגת אדם הראשון קודם החטא מבואר עפ"י דברי האריז"ל הנ"ל שבשעת חטא עץ הדעת נסתלקו מן האדם הרבה חלקים מנשמתו, שנקראים 'זיהרא עילאה', ואותם חלקים לא נפגמו בחטא עץ הדעת וזכה בהם חנוך שר העולם, ונמצא שהיתה לחנוך איזה מדרגה של אדם הראשון קודם החטא, ומטעם זה אכן לא נאמרה בו מיתה, אלא רק 'ואיננו כי לקח אותו אלקים' (בראשית ה, כד), דהיינו שעלה עם גופו לגן עדן, כמו שהיתה מדרגת אדם הראשון לפני שחטא.

והא דאדם הראשון למד תורה מבואר גם בפרקי דרבי אליעזר (פרק יב) על הפסוק (ב טו) 'ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה', ומה עבודה היה בתוך הגן שאמר לעבדה ולשמרה, שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן שיזמור לכרמים ולחרש ולשדד את האדמה, או לעמר או לקצור, והלא כל האילנות נצמחין מאליהן, שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן להשקות את הגן, והלא נהר מושך ויוצא מעדן, שנאמר (שם י) 'ונהר יצא מעדן', ומהו לעבדה ולשמרה, אלא לעסוק בדברי תורה ולשמר את דרך עץ החיים, ואין עץ החיים אלא תורה, שנאמר (משלי ג, יח) 'עץ חיים היא למחזיקים בה' ע"כ.

וא"כ דאדם הראשון היה תלמיד חכם הרי דהוא קודם לאשתו בכסות, גם אם היה כסות גשמי.

ביאור המדרש דצריך לכבד השבת בכסות.

ויש לבאר בזה המדרש (תנחומא ישן תולדות יב) שצריך אדם לכבד את השבת בכסותו וכו' שבתחילה כך עשה הקב"ה, שנאמר 'ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם', פשטות הבנת המדרש הוא דאדם הראשון נברא ביום השישי, ובאותו היום חטא, ובערבו של יום הלבישו הקב"ה כתנות עור, נמצא שהלבישו בגדים לקראת שבת.

ויש לבאר עוד דברי המדרש, דמבואר בזוהר (ריעיא מהימנא פרשת צו כ"ט ע"א, ובפ' נשא דף קמ"ד ע"ב) דתלמידי חכמים נקראים שבת, עיי"ש שכל מה שאדם עושה לכבוד

³⁰ עי' ש"ך (יו"ד סי' רנ"א ס"ק ט"ז) דכבודו של תלמיד חכם (כגון כסותו) קודם אפילו לפיקוח נפש של עם הארץ, אלא דכתב דבזמן הזה אין להקדים כסות של תלמיד חכם, לפי שאין דין תלמוד חכם בזמן הזה, וקל וחומר לעניין פיקוח נפש.

שבת ויו"ט במאכל ומשתה וכסות נקיה וכו' צריך לעשות לכבוד תלמיד חכם, ויש לפרש דברי המדרש שצריך אדם לכבד את השבת בכסותו וכו' 'שבתחילה כך עשה הקב"ה', 'שבתחילה' הכוונה שהקדים לבושו של אדם לפני אשתו, כיון שאדם הראשון היה תלמיד חכם בחי' שבת וצריך לכבדו גם בכסותו, ומביא ראייה מהפסוק 'ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם', הרי שהקדים הקב"ה לבישת אדם הראשון לפני אשתו כיון שהיה תלמיד חכם בחי' שבת.

להצלחת נישואי בתי עב"ג הרב המופלג יצחק אהרן ברנשטיין נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל : לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל

לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל : לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

חיבתן של ישראל בתחילת התורה ובסיומה

א. נראה שכל אחד מחמשת החומשים מתחילים בענין שניכרת בו חיבתם וכבודם של ישראל. ואפרט:

חומש בראשית - כתב רש"י (בפסוק א') שאין המקרא הזה אומר אלא דרשניסי, ופירושו הוא "בשביל ישראל שנקראו ראשית".

חומש שמות - כתב רש"י שנמנו בני ישראל היורדים מצרימה בתחילת חומש שמות, אף שכבר נמנו בסוף חומש בראשית, כדי "להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר".

חומש ויקרא - "ויקרא אל משה" - כתב רש"י שלכל האמירות קדמה קריאה, בלשון חיבה. וקריאה זו בלשון חיבה היא משום חיבתן של ישראל, כמו שכתב רש"י בדברים (פ"ב, טז', יז') שבכל השנים שהיו ישראל נזופים לא נתייחד עם משה הדיבור בלשון חיבה, וללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל.

חומש במדבר - כתב רש"י שנמנו בני ישראל כמה פעמים, שמתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה.

ועוד, שראוי היה חומש במדבר לפתוח בפרשת הפסח, שעשו בחודש ניסן, ולא במנין בני ישראל שהיה בחודש אייר, אך לא פתח בפרשת הפסח מפני שהיא גנותן של ישראל שלא עשו אלא פסח א' במדבר (רש"י במדבר ט', א').

חומש דברים - בתחילת החומש הוזכרו התוכחות בדרך רמז מפני כבודם של ישראל.

ב. ואף סיום התורה, לפני שמונת הפסוקים המדברים במיתת משה ושבו, הוא בפסוק "אשריך ישראל מי כמוך".

ונראה שאף המילים האחרונות בתורה באו לשבחם של ישראל. ובהקדם מה שיש לתמוה על סיום התורה במילים "לעיני כל ישראל", ופירש"י "שנשאו ליבו לשבור הלוחות בעיניהם וכו' והסכימה דעת הקב"ה לדעתו", ולכא' נמצא שנסתיימה כל התורה כולה בסיפור מעשה שבירת הלוחות, והלא יש לסיים בדבר טוב, וכאן הסתיימה התורה במעשה נורא, של שבירת הלוחות שהן מעשה אלוקים ומכתב ידיו.

ויש לומר שבאה התורה להראות את מעלת ישראל ומשרע"ה השקול ככל ישראל, וכ"כ גדולה היא חשיבות זו עד שניתנה רשות לשבור את מעשה ידיו של הקב"ה מכח ק"ו שדן משה מדעתו, ואף שאינו ק"ו גמור (כמוש"כ התוס' ביבמות סב. ד"ה התורה).

^{טו} ושמעתי מהגאון ר' יצחק אורחי שליט"א שהדגיש שאף שדרך רש"י להתחיל בפירוש בדרך הפשט, כאן התחיל בפירוש בדרך דרש, כיון ש"אין המקרא הזה אומר אלא דרשני" וממילא כאן הדרש הוא הדרך הפשוטה.

וענין זה הוא כעין דברי הגמ' (מכות כב:) "אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא". וכן נתחדש כאן, שמעלת חכמי ישראל היא שיכולים הם מכוח סברתם אף לשבור בפועל את התורה המסורה מהקב"ה.

ונמצא שאף ששבירת הלוחות דבר רע הוא, מ"מ באה התורה ללמדנו בסיומה שנתונה היא לחכמי ישראל לגמרי, ודבר זה אין טוב ממנו.

ויה"ר שנזכה לראות את חיבתן של ישראל בגלוי, וייוודע בגויים לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך, בקרוב ממש.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

...ונכבשה הארץ לפניכם!

ה'פרי הפורה' וה'זרע' אשר בו ומטרתו | ההיפוך בין שורש 'פרד' לשורש 'פרה' | החילוק
בין נטיעת יחור להזרעת גרעין | היחס ההלכתי לפירות ואתרוגים ללא גרעין | כיבוש עוון
וכיבוש הארץ | 'להעביר ממשלת זדון מן הארץ'

תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא יַעֲשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זָרְעוּ בוֹ עַל הָאָרֶץ (א,
יא). וַיִּבְרַךְ אֹתָם אֱ-הִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱ-הִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹּשֶׁהָ... וַיֹּאמֶר אֱ-
הִים הִנֵּה נֹתְתִי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בוֹ פְּרִי
עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ: (א, כח-כט).

יש להבין מה שהתורה מקפידה שה'פרי' יהא 'זרעו' בו, והרי לצורך קיום המין לא צריך
את הזרעים ואפשר לטעת עוד אילנות על ידי השתלת ענף בארץ, וכמו שהביא רש"י ש-
נח החל אחר המבול לחדש את העולם ונטע כרם, שהיה זה על ידי שהכניס עמו לתיבה
יחורי ענבים ותאנים.

ובפרט יש להבין מה שנאמר 'הנה נתתי לכם...' את כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם
יהיה לאכלה', שמשמע שלא ניתן להם לאכלה אלא פירות שיש בהם זרע, נוכחו שמדייק
הרמב"ן מפסוק זה שלא הותר להם לאכול עשב עד אחר הקבלה של 'ואכלת את עשב
השדה', ולא הותר לאכול את העץ עצמו, ובספר הכתב והקבלה למד מדבריו שהיה איסור
לאכול פירות כלאים היות שאינם מזריעים פירות אחרים, ולא הותר רק אחר מתן תורה
כמבואר בחולין קטו], ואם נכון הדבר, אם כן האיסור הזה עדיין בתוקפו, כי לא מצינו היתר
לזה [כעין ההיתר לאכילת בשר שהותר אחר המבול], וצריך עיון מה שאוכלים היום ענבים
ללא חרצנים וכיוצא בהם.

ונעיין בס"ד בשורש 'פרה' שממנו יוצא הענין של 'פרי', ושל 'פרו', ובעוד שורשים הנזכרים
בפסוקים אלו, אולי יתבהר הענין.

פרה

כאמור, השורש 'פרה' מצד אחד מתאר 'פעולה', ומצד אחד הוא שם עצם. הפעולה שלו
היא 'הפריה', כמו 'פרו ורבו', 'ופרינו בארץ', 'אֲשֶׁתְךָ כגפן פוריה', ושם העצם הוא התואר
'פרי', עד שאפשר לומר שענין ה'הפריה' הוא יצירת 'פירות', והיינו שהנקודה של השורש
הוא שיהא מוצר שבא לעולם על ידי הפריה, וכן משמע קצת בגמרא (ב"ק נד, ב ועוד) כי
על מה שנאמר בתורה לגבי מעות מעשר שני שלוקחים בהם 'בקר וצאן יין ושכר' דרשו
שצריך לקחת משהו שהוא 'פרי מִפְּרִי' ופרש"י שהיין מענבים והשכר מתמרים, ולמעט

כמהין ופטריות ומים ומלח שאינם נוצרים מ'פרי', ומבואר מזה שגם היין והשכר נקרא 'פרי' למרות שכבר אין לו כח הפריה.

אך לעומת זאת, היות והתורה מקפידה שהפרי יהא זרעו בו, נראה מזה שהנקודה הוא שיהא בעולם כח ומצב של פריין, ולכן אם ה'פרי' מצד עצמו לא יכול לעשות פירות, לכאורה אינו פרי, וצריך לומר שלשון הגמרא הוא שיגרא דלישנא.

והנה השורש 'פרה' הוא בסדר האותיות אחר האותיות 'פרד', ואשר הוא השורש של 'פרד ופרדה' שאינם מולידים, וכתב הרד"ק בספר השורשים בשם רב האי גאון 'כי נקרא פרד בעבור שלא יוליד והוא נפרד', ובפשטות כוונת הדברים הוא שהיות שאינו מוליד הוא נותר מופרד לבדו, אך אפשר לפרש דבריו על פי המבואר בפרשה על פסוק 'והיו לבשר אחד' שעל ידי שאיש ואשה יולדים בן המאוחד משניהם הם נעשים 'בשר אחד', כי הבן הזה מנציח את האחדות שלהם, וממילא 'פרד' שאינו יולד אין משהו המנציח את השייכות בין הפרד לפרדה, ולכן הם 'פרודים'.

ולאור זאת אפשר לומר שהשורש 'פרה' בא להגדיר את המהלך ההפוך, והיינו, שיש איחוד המביא משהו שלישי המאוחד, הוא שונה משניהם אבל השוני שלו הוא בזה שהוא ממוזג את שניהם בבת אחת.

ולפי זה מה שהתורה אומרת 'פרו ורבו' הכוונה לייצר וולדות חדשים הממוזגים את שני ההורים והם בעצם משהו חדש.

וראיתי בספר מסורת האתרוג, שכאשר נוטלים ענף מעץ ונוטעים אותו במקום אחר, ועושים ממנו אילן - הפירות היוצאים מהאילן יהיו דומים לאילן הראשון, אבל כאשר נוטלים גרעין ונוטעים אותו במקום אחר - יש לפירות החדשים השפעה מהמקום האחר, ויצאו פירות שונים ממה שהיו באילן הראשון.

ונמצא לפי זה, שנטיעה של ענף אין בה אין יצירה של פירות חדשים, אלא הכל כעין התרחבות של העץ הראשון, כאילו שהפירות הם פירות של העץ הראשון, הם מגיעים מכח ההפריה הראשונה של העץ המקורי אשר צמח מתוך גרעין, ולכן יכולים הם להיות מכוונים פירות, אבל עצם נטיעת האילן אינו בגדר 'הפריה', אולם כאשר לוקחים גרעין מפרי ונוטעים אותו, זאת היא פעולת הפריה, כי יביא מוצר חדש.

והתורה רוצה שיהיו בעולם פירות מושלמים שביכולתם להפרות, ביכולתם להביא יצירות חדשות, ולכן מקפידה התורה שיהא 'עץ עושה פרי אשר זרעו בו', וזה כעין מה שה' רוצה עולם מלא בבריות השונים זה מזה, שכל נוצר חדש יוצר מאיש ואשה השונים זה מזה, ונעשה מהם בשר אחד מחודש.

ומעתה מובן שהן אמנם 'יין' יכול להיחשב כ'פרי', היות ובשורשו הוא מופרה ומגיע מגרעין שהתמוזג עם קרקע ויצרו ביחד משהו חדש, ואף שהוא כבר לא יכול להיפרות זה מפני שהוא החלק המפוצל מהגרעין, ואין זה פגם בטבעו, אבל 'פרד' למרות שמאחד סוס וחמור השונים מאד זה מזה, ומצד זה יכול להיחשב כפרי, בכל זאת המהות שלו פגומה שהוא מוצר חדש שאין לו הפריה, ולכן מוגדר כ'פרד' ולא כ'פרי'.

ולפי המבואר אפשר להסביר את המילים בפסוק 'אשר זרעו בו על הארץ' שלכאורה המילים 'על הארץ' אין להם הבנה, שהרי ה'זרע' הוא בתוך הפרי ולא 'על הארץ', ועיין במלבי"ם מה שנדחק בזה בכמה פירושים, ולדברינו הכוונה היא שהזרע יש לו שייכות לארץ כי הוא המקבל את תכונת הארץ שממנה מקורו, ולכן הוא גם כן המושפע מהארץ האחרת אשר יזרע בה -

ונסביר יותר, אם צומח פרי ללא גרעין, הקשר של הפרי הוא קשר לעץ ולאדמה, דומה הוא לטבע העץ שממנה צמח, תמיד ישאר הפרי אם הטבע הזה לא יהא לו קשר ל'ארץ' שהוא המקום שבו הוא מושרש, אבל כאשר יש בו גרעין, הגרעין הזה קשור ל'ארץ' כי יש לו את טבע הארץ המקורית שלו, והיא תשתנה כאשר יזרעו אותה בארץ אחרת.

זרע

על השורש 'זרע' כתבנו בשנה שעברה - שהביטוי של 'זרע' הוא ה'הישרדות', כי אם הפירות שנוצרו בבראשית היו נאכלים, לא היה יותר פירות בעולם, וה'זרע' הוא הנותן את ההישרדות, אמנם צריך להתעסק עמו, לזרוע אותו, אבל דרכו תגיע ההישרדות, יהיו עוד פירות בעולם. וזהו גם הענין של 'זרועות', הזרועות הם הפושטות ומנענעות את הידים הפועלים ועושים, אם אין לאדם ידים, אינו יכול לזרוע, אינו יכול להכין לעצמו מאכלים וכו', ה'זרועות' נעשו בכדי לאפשר את ההישרדות של האדם. הם המקרבות אליו את הנצרך לו, והם גם הנלחמים עם המבקשים להפסידו או לכלותו.

אולם כעת התחדש לנו שבזה שהזרע הינו חלק מ'פרי', זה מורה שההישרדות שהתורה רוצה בה, היא בזה שיסכים להיות שונה קצת, לא להתעקש להיות ממש דומה למקור. והעומק בזה הוא שהנה ה' יכול היה לייצר עולם עם בריות ואילנות הקיימים לנצח, אותם אנשים קמים כל יום ואוכלים את אותם הפירות שאכלו אתמול, אולם כנראה ה' לא רוצה עולם משעמם שכזה, ה' רוצה עולם מתחדש ומעניין, יש בו יצורים חדשים, עם פירות חדשים, הפירות שהתחדשו יתאימו לבריות המחודשים... ה' לא צריך שהעולם ישרוד, אלא כביכול צריך שהעולם יתפתח ויתפשט, יביא עוד ועוד יצורים וסגנונות וכו'.

אולם נח לקח עמו לתיבה יחורים של עצים, כי אז הענין והצורך היה לשמר את העולם הקודם ההולך להישחת, שיהא אפשרות להחזיר את העולם לקדמותו, ולזה מספיק יחורים, וגם עדיף יחורים כי הם מחזירים לעולם את הצורה שהיה לו עד עכשיו, אבל אחר שכבר יש בעולם סוג עצים מסוים, התכלית היא שהמשך יהיה משהו שונה, לא מה שהיה כבר.

תבונות ההלכה - פירות ואתרוגים ללא גרעינים

וכעת נחזור לשאלה ששאלנו מה ההיתר לאכול ענבים ללא חרצנים וכיוצא בזה, ונקדים לברר כיצד אכן יש מוצר כזה, והרי התורה מעידה שהארץ הוציאה 'עץ עושה פרי אשר זרעו בו', וראיתי בספר 'אלפיים שנות הדר' נשיצא לאור השנה על ענין מסורת אתרוגי מרוקון, שאצל ענבים ללא חרצנים, ובננות, ותפוזים ללא גרעין - זה משבר גנטי שאירע בפירות אלו, והאופי שלהם השתנה, ונעשה מהם זן שאין לו גרעין, וממילא אין אפשרות להרבותו רק על ידי נטיעה של ענפים. ואצל אתרוגי מרוקו שיתכן בענף אחד הן אתרוגים

עם גרעינים והן אתרוגים ללא גרעינים, הסיבה לכך היא שבתהליך התפתחות הפרי נעקף שלב מסוים שבו יורדים אבקנים מסוימים לתוך הפרי וזה גורם שהתפתחות אינה מושלמת כרגיל, והרי זה דומה לאדם סריס או שיש לו ליקוי בכח ההולדה, שזהו פגם בהתפתחותו. אולם אצל אבטיחים ללא גלעין זוהי פעולה גנטית הנעשית בידי אדם, זהו קיצור הדברים המבוארים שם באורך.

והנה לגבי הפירות שעברו משבר גנטי, יתכן לומר שהתורה לא אסרה אותם כי בשעה שאמרה תורה 'אשר בו פרי עץ זורע זרע לכם יהיה לאכלה' עדיין לא היו פירות שכאלו בעולם שהרי הארץ הוציאה 'עץ פרי אשר זרעו בו', אך לגבי אתרוגי מרוקו או אבטיחים שזוהי אפשרות טבעית שיש פירות פגומים או שיש התערבות אדם בצורת יצירתם, זהו ענין שהיה שייך לקרות מיד בבריאת העולם, כמו שהיה שייך שיהיו בעולם סריסים או אנשים ששתו כוס של עיקרין, ושייך לומר שהתורה לא התירה לאכול פירות כאלו, ואדרבא יש לומר שכל ייתור הלשון שהתורה אומרת 'אשר זרעו בו' לכם יהיה לאכלה, כל האריכות הזו היא בכדי להורות את האיסור לאכול פירות שאין בהם זרע! וממילא יש לומר שגם ההיתר שכתבנו לגבי פירות שהיה בהם משבר גנטי שגם הם נאסרו, כי כבר באותה שעה אסרה תורה את סוגי הפירות העתידיים להיווצר.

ואולי יש להמציא היתר בהקדים שיש לעיין מהו ההיתר לאכול עלים הצומחים על העץ, אך הנה הרד"ק בפירושו לתורה כתב שיש לומר ש'עץ פרי' הכונה לעלים, ונכלל בזה 'אילני סרק', ואומר שהם 'מאכל לעופות', והנה הרמב"ן אומר שבתחילה נתנה תורה לבהמות את כל ירק עשב, וזה היה אסור לאדם, עד שנאמר לו 'ואכלת את עשב השדה', והחתם סופר מוסיף ואומר שהיה אסור לחית הארץ לאכול פירות או מיני זרעים כמו חיטים נורק לאחר שהותר לאדם לאכול בשר, הותר לבהמות לאכול מאכל אדם, כי הם עצמם נעשו מאכל אדם], ואם כן צריך להבין היכן הותר לעופות לאכול את העלים, וצריך לומר שהותר במה מצינו שעשב השדה מותר לחיות, כי זה מה שראוי להם, ממילא 'עלי העץ' הדומים להם וראויים לעופות - מותרים לעופות, ולפי זה כאשר הותר לאדם לאכול את עשב השדה שהוא מאכל בהמה, הותר לו גם לאכול עלים שהוא מאכל לעופות.

ומעתה, פרי שאין לו זרע, הן אמנם שאינו בגדר פרי שהותר לאכילה לאדם בתחילה, אך בכל זאת אינו גרוע מ'עלים', וכאשר הותר לאדם לאכול את עשב השדה וגם העלים בכלל, הותר גם כן לאכול פירות ללא זרעים מדין אכילת עלים.

אך יש לדחות את ההיתר הזה, כי עלים שהותרו מתחילה לעופות ולא לאדם היה זה מפני שזהו מה שראוי להם, והתורה הכינה לכל יצור מה שראוי לו, וממילא פירות ללא זרע שמצד מהותם הם שייכים לאכילת אדם, ובכל זאת נאסרו, האיסור שלהם הוא מחמת שהתורה מואסת בפרי כזה שאין לו זרע, אינה רוצה שהבריות יקיימו ויעדיפו פירות שכאלו, והיכן מצינו היתר לדחיה הזו?

פירות שכאלו, והיכן מצינו היתר לדחיה הזו?

אלא שיש לומר דלא דרשינן טעמא דקרא, וסוף סוף אינו גרוע מעלים, וכמו שעלים אין להם זרע ובכל זאת מותר לאכלם, כך גם מותר לאכול את הפירות הללו, אבל מצד הרגש והמוסר המשתקף מהתורה, יתכן שפרי כזה אינו רצוי נלמרות שמצד הנאת האכילה - הבריות מעדיפים את הפירות הללו], ואם צודקים אנו בהשקפה זו, הרי שיש מקום לדון באם ראוי לקחת למצוה אתרוגי מרוקו שאין להם גרעין נובפרט שבזוה"ק (ח"ב קפו, ב, מובא בחק לישראל יום ה' ברכה) נראה שהענין של 'פרי עץ הדר' הוא שהוא היפך הענין של סריס], אך היות שמעידים שגם בהם יש הרבה אתרוגים עם גרעינים, אם כן כאשר אין אדם יודע אם האתרוג שלפניו יש בו גרעין או לא, צריך ללכת אחר רוב האתרוגים, אך לא נודע לי מה המציאות אם רוב אתרוגים יש להם גרעינים או לא.

כל זה כתבתי לפלפולא ולענין מעשה הענין שייך לגדולים ולמורים, ויש לציין שכאשר התפשטו בעולם הענבים ללא חרצנים היה נדון גדול בפוסקים אם הם בגדר פרי, ואם ברכתם בורא פרי העץ, ולמעשה הכריעו כל הפוסקים לברך עליהם בורא פרי העץ וכך התפשט המנהג, ובספר הנזכר הובא תמצית הדברים, אך לא מצאתי שיהא מדובר מהחשש הנזכר שלכאורה הפסוק בפרשה שלפנינו מתיר לאכול רק 'פרי עץ זורע זרע'.

כבש

נעיין בעוד שורש המופיע בפרשה במה שנאמר 'ומלאו את הארץ וכבשוה', שלכאורה ידוע שענין 'כיבוש' הוא להשתלט על ארץ השייכת למישהו, ולקחת את הבעלות לעצמו, אולם בתורה כאן רואים שגם ליישב מקום בלתי מיושב הוא ענין 'כיבוש'.

וכן מצינו את השורש הזה לענין 'יכבוש עוונותינו', 'כבשן', 'עלה בכבש - כבש המזבח', - ונראה שענין השורש הזה הוא 'הכנעת כח מתקומם', שכאשר כובשים מישהו לעבד, זהו נגד רצונו הטבעי, האדם מתנגד, והצד המשתלט מכניע אותו עד שהלה מפסיק להתקומם ולהתנגד, הופך להיות עבד. וכמו כן 'כיבוש ארץ' הוא ההצלחה להשתלט ולסדר שיושבי הארץ יכנעו למצב החדש, כל זמן שהמצב הוא מלחמה אין זה בגדר 'כיבוש'.

והנה 'כבשן' לוקחים בו אבנים וממיסים אותם והופכים אותם לסיד, או שלוקחים עפר ומגבשים אותו לחרס, זהו שינוי מהותי של האבן או העפר, והשינוי נעשה רק בכח אש חזקה המשתלטת על המהות המקורית ומכניעה אותה.

ולפי זה 'יכבוש עוונותינו' הכוונה שהעוון מתקומם ומעורר קטרוג, תובע להעניש, והכיבוש הוא כח רחמים שכזה אשר כל כך דוחה את טענת הקטרוג, עד שמכניע אותו שהתלונה שלו לא תהא כדחוייה, לא תעיו להתעורר ולהתחזק.

ו'כבש המזבח' אינו לשון הקודש, וכנראה הוא ארמית, וזה מחמת שאף שהוא בצורה גובהת והולכת בכל זאת נעשה למדרך כף רגל, ונראה כנכנע לפני האדם הדורך עליו.

ולאור זאת ובצירוף המבואר לפנינו לעיל, אפשר להבין את הענין של 'מלאו הארץ וכבשוה', כי כמבואר לעיל כל ארץ יש לה טבע אחר, וממילא כאשר באים לגור בה אנשים שיש להם את הטבע של ארצם הקודמת, או שמביאים לשם גרעיני פירות שצמחו בארץ

אחרת, והם מתחילים לחיות ולהתפתח בארץ החדשה הזו, הריהם מערבים במקום זה את הטבע הקודם, ואף שלמעשה יש מיזוג והתפשרות, בכל זאת הטבע של המקום משתנה ונכנע.

והנה על פסוק (ב, ז) 'וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה' כתב רש"י: "צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות, שכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה. דבר אחר נטל עפרו ממקום שנאמר בו (שמות כ כא) מזבח אדמה תעשה לי, אמר הלואי תהיה לו כפרה ויוכל לעמוד", ואפשר לאחד את ב' הפירושים, ולומר שה' נטל עפר מארבע רוחות וצבר אותם על מקום המזבח ובוזה נתן לו כח קדושה להשתלט על עפר ארבע רוחות, שילחם עם הרע המצוי בארבע רוחות, יכבוש אותו, ואם מחמת קושי המלחמה יכשל - יהא לו המזבח כפרה, כי ילמד עליו זכות...

למעשה

בראש השנה ויום כפור ביקשנו 'וישתחו' לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם, וזה מחמת שידענו 'שהשלטן לפניך' ובכח ה' להשתלט-לכבוש-להכניע את כל הברואים, והענין הזה מביא 'שמחה לארצך' כי כח הקדושה והמזבח מתפשט על כל הארצות, אולם בהמשך מבקשים ש'כל הרשעה כעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ, ולכאורה לא מובן כיצד מסתדרת הבקשה הזו עם הבקשה של 'וישתחו לפניך כל הברואים'? לא מובן אם הבקשה שלנו היא 'יתמו חטאים מן הארץ' או 'יתמו חוטאים מן הארץ'? ואולי הכוונה על עמלק שהוא שורש הרע ואין לו תקנה צריך למחות את שמו מן הארץ.

אך הנה ידוע ש'מאתו לא תצא הרעות', וכל הרעות הבאות לעולם הם בחינת 'תיסרך רעתך' שהרע מייצר מלאך רע שהוא המעניש את האדם, והיינו שיש בעולם כח של יצר המעורר לעשות רע, ואת הכח הזה צריך להכניע ולכבוש, ויש כח רע של קטרוג שגם אותו יכולה מדת הרחמים לכבוש, אך יש כח רע המעניש ומתקן ומכפר, והפולשתים מעזה נראה שאין להם כל כך ענין לכבוש את הארץ, אלא הענין שלהם הוא להכות ולהרע, להיות שלוחים לענין של 'תיסרך רעתך', יש להם הנאה מעצם הרשעה ללא שתהא להם תועלת מזה, לא איכפת להם שיהרגו הם, העיקר שיהרגו את אחרים, ועל זה אנו מבקשים 'יתמו חטאים מן הארץ' שהקדושה תכניע את הארציות, ללא תתן לכח המחטיא להתעורר, וממילא 'כל הרשעה כעשן תכלה' לא יצטרכו עוד שתהא ממשלת זדון בארץ.

והנה הם מתפארים ברשעה והאכזריות שלהם, רצונם להשפיע על העולם רוח של רצח וחורבן, ולעומתם אנו רחמנים בני רחמנים התפקיד שלנו לגלות את הטוב שיש בכל אחד, שכל אחד ישמח בטוב שיש בו, ינשום אותו ויחיה בו ויאיר בו לאחרים, ישפיע לארציות שבו וסביבו את הטוב ואת האור, חבל מאד להתעניין ברע שלהם ולתת להם את הנצחון הזה, במקום לעסוק ב'עליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה', והרי רואים שדוקא בשעות האכזריות שלהם רצה ה' מאתנו לשורר את ההלל ולהיות חבוקים ודבוקים בו בהקפות ושמחת תורה, האיר לנו שבמקום להתעסק עם הרע והפחדים עלינו להתעסק עם הטוב,

לעורר רחמים, להאמין ברחמיו, לחזות בנועם ה' ולדחוק עצמנו לחסות תחת כנפיו, לתת לרגשות הקודש של הימים הנוראים להמשיך ללוות אותנו, כך נזכה ל'ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו', נזכה לכבוש את הארציות - ונכבשה הארץ לפניכם!

*

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א (חלקם טרם נדפסו) / הרב אהרן הלוי גרנדש מח"ס תשובות הגר"ח

שו"ת בפרשת בראשית

א [ש. בראשית א' ט'. ויאמר אלקים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן. מכאן משמע שהמים היו על היבשה והקב"ה העבירם מהיבשה וכך נתגלית היבשה, וקצת צ"ב ממה שאנו מברכין "רוקע הארץ על המים" דחזינן בהיפוך שהארץ נברא על המים, ולא שהמים נבראו על הארץ.

ת. הי' למטה מים ולמעלה מים^{ס"ה}.

*

ב [ש. בראשית א' ט"ז. פרש"י וז"ל, המאורות הגדולים וגו'. שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, ואת הכוכבים, ע"י שמיעט את הלבנה הרבה צבאה להפיס דעתה, עכ"ל. קצת צ"ב דהא להלן פ' וירא י"ט כ"ד פרש"י (בסוף) וז"ל, לכך כתיב וכמו השחר עלה, ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים, עכ"ל. ומבואר דעכ"פ עדיין יש זמן שהחמה והלבנה מושלים בכתר אחד.

ת. נתפרעה בזמן שתיהן אבל העיקר ע"י החמה. ס"ו

*

ג [ש. בראשית א' כ"ד. ויאמר אלקים וגו' בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה. יש לשאול למה כתיב 'וחיתו' דלמה לא כתיב 'וחית'. (ובטעמא דקרא ביאר מרן שליט"א למה הוצרך לכתוב חיתו 'ארץ', אבל לכאור' עדיין יש להבין בפסו' עוד כנ"ל).

ת. וחיתו של ארץ.

*

ד [ש. בראשית א' כ"ז - כ"ח. ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם. ויברך אתם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה וגו'. לכאור' ק' שלא מצינו אצל משה ואהרן שהיו להם בנות והיתכן שלא קיימו פו"ר.

^{ס"ה} היינו במים שהיו מתחת לרקיע הי' מים גם למטה וגם למעלה, ועי' חגיגה י"ב ב'.

^{ס"ו} כלומר דנתפרעה בזמן ההוא שהחמה והלבנה משלו יחד אבל עיקר הממשלה הוא של החמה.

^{ס"ז} חכ"א העיר דמה שאמרו שקטרגה הלבנה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו 'בכתר אחד' אין הכונה 'בזמן אחד' והיינו באותו הזמן דזה תמיד הי' כן והיינו מה שהחמה הי' ביום והלבנה הי' בלילה, רק כונת הלבנה שאמרה 'בכתר אחד' הי' לענין האור שא"א ששניהם יהיו מאירים בשוה, וכיון שכן, שוב לא קשיא ממה שיש זמן שהחמה והלבנה מושלים בזמן אחד, אלא דמ"מ ק' הל' דכתב רש"י 'מושלים' והיינו אף לענין הלבנה.

ת. מנ"ל שלא הי' להם בנות.

*

הן ש. בהנ"ל. לכאור' יש להוכיח כן כדלהלן: משה רבינו - כתיב (שמות ד' כ') ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמר וישב ארצה מצרים וגו', וכתיב להלן מינייה (יתרו י"ח ב') ויקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שלוחיה ופרש"י שם וז"ל אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרים ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשו בהר האלקים אמר לו מי הם הללו אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמר לו ולהיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה והלכה לה עכ"ל (ובמכילתא כאן איכא לחד מ"ד דגירשה בגט), ובמתן תורה כתיב (דברים ה') ואתה פה עמד עמדי וגו' וילפ"י מזה בגמ' (שבת פ"ז א') דפירש מן האשה, ומכל זה נמצא דהיו לו רק ב' בניו לבד, כי בתחילה נולדו לו רק ב' הבנים במדין ולאחמ"כ הביאם למצרים ושלחם חזרה למדין וכשחזרה אשתו פירש ממנה במתן תורה לגמרי וא"כ לא הי' זמן שיוכלו להוליד עוד ילדים, ולכאור' בזה מבואר דלא היו לו גם בנות רק ב' הבנים וכנ"ל. אהרן הכהן - כתיב (שמיני י' ב') וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים וגו' ופרש"י וז"ל הנותרים. מן המיתה מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמדה אלא כילוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל כו' ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא עכ"ל, ואי נימא דהיו עוד ילדים לאהרן א"כ אין זה מחצה ולכאור' מבואר בזה דמלבד ד' הבנים לא היו לו עוד ילדים. וא"כ לכאורה נמצא מבואר דלא היו למשה ואהרן גם בנות והדרא ק' לדוכתא היתכן דלא קיימו פו"ר.

ת. פסוק מפורש (במדבר י"ח) וידבר ה' אל אהרן וגו' לך נתתים ולבניך ולבנותיך אתך, וגם מ"ר י"ל שהיו לו בנות כי יתרו הגיע קודם מ"ת ואז החזיר משה את אשתו ונתעברה.ס

ס חכ"א העיר להקשות על דברי מרן שליט"א מגמ' יבמות ס"א ב' דלכאור' מבואר שם בהדיא דלא היו למשה רבינו בנות, דאיתא בגמ' שם דבית שמאי סוברים שכדי לקיים מצות פרו ורבו צריכים להוליד שני בנים, ולומדים זאת ממשה רבינו, ונהגמרא מקשה על בית הלל, "ובית הלל נמי לילפו ממשה, אמרי לך משה מדעתיה הוא דעבד, דתניא שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום, פירש מן האשה כו". ופירש רש"י בריש ס"ב א' ד"ה מדעתיה, "משום שכינה ואסור לשאר כל אדם לעשות כן", יעו"ש. הרי מבואר דלכו"ע בין לב"ש ובין לב"ה לא היו למשה רבינו בנות, וא"כ לכאור' ק' על מש"כ מרן שליט"א דיש לומר שהיו למשה רבינו בנות. עכ"ד החכ"א הנ"ל. והנה באמת לכאור' יש להקשות בהיפוך, והיינו, מנ"ל לגמ' שלא היו למשה רבינו בנות, דדילמא היו לו בנות וכמ"ש מרן שליט"א דיש לומר שנתעברה בבת קודם פרישתו ממנה.

ואולי י"ל כך, דאין סתירה מדברי הגמרא למה שכתב מרן שליט"א, והיינו, דהנה עיקר מה ששאלנו קמיה מרן שליט"א היה מצד זה שלא מסתבר שהמציאות היתה שבפועל משה רבינו □ מוסר התורה הקדושה ותרי"ג מצוותיה נסתלק מן העוה"ז מבלי קיום מצות פו"ר (וע"ז השיב מרן שליט"א מנ"ל שכך היתה המציאות שנסתלק מבלי בנות, ועל זה השבנו ראייה, ודחה מרן שליט"א הראיה וכנ"ל בתשובה, רק שסוף סוף נמצא מתוך דברי מרן שליט"א שהיו למשה רבינו בנות ועל זה הקשה החכ"א הנ"ל מהגמ' וכנ"ל) ומשא"כ נידון הגמ' הוא איך הסתדר משה רבינו בפרישתו מאשתו עם החיוב של קיום מצות פו"ר ומזה מייתי ב"ש ראייתם וכו'.

*

[ו] ש. בראשית א' כ"ח. ויברך אתם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וגו'. בענין משה רבינו אם היו לו בנות, כתב מרן שליט"א בתוך התשובה^{סט}: וגם מ"ר י"ל שהיו לו בנות כי יתרו הגיע קודם מ"ת ואז החזיר משה את אשתו ונתעברה. ע"כ. והעירו' בזה"ל: וז"ל המגיד מישרים פ' מקץ מהדו"ב (עמ' ק"ח) ולא אוליד משה ברתא אע"ג דאיהו שלימו דפריה ורביה משום דלא הוה לי' צורכא בבנין ולא אוליד לו אלא להאי רמזא כו' ולרמזי הכי בתרין בנין סגי כו', וע"ש דמה"ט גם לאליהו ויהושע לא היו בנים ע"ש כו'. ע"כ ההערה.

ת. הי' צריך לקיים המצוה.

*

[ז] ש. בראשית ב' א'. ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. יש לשאול כך: מתי גמר הקב"ה את מעשה בראשית, האם לפי השקיעה של יום שישי שבארץ ישראל, או לפי השקיעה של יום שישי שבמקום אחר בעולם, ונפק"מ, דאם לפי השקיעה שבא"י א"כ הי' צריך להיות

והנה נידון זה של הגמ' אינו תלוי במציאות שהיתה אי למעשה הי' למשה רבינו בת או לא, כי לולי זה שפירש משה רבינו מאשתו לא הי' איכפת לה לגמ' כאן אם למעשה יצא מן העולם בלא בת והיינו מבלי קיום מצות פו"ר וזאת מאחר שסוף סוף הוא עשה את המוטל עליו לעשות, וכל נידון הגמ' הי' מאחר שפירש מאשתו כשהיו לו רק ב' בנים שע"ז נידון הגמ' אם כבר קיים בכך פו"ר וכמבו' שם. ולפי"ז נמצא דמש"כ מרן שליט"א שיש לומר שהי' לו בת ע"י שנתעברה קודם פרישתו ממנה הי' עונה דוקא על שאלתנו הנ"ל שהיתכן שנסתלק משה רבינו מן העולם מבלי קיום פו"ר, והיינו, כי למעשה סו"ס הי' לו בת רק שהיא נולדה אחר פרישתו ממנה, אבל המציאות היתה שנסתלק מן העולם עם קיום המצוה של פו"ר, ולענין נידון הגמ' אי"ז מהני, כי נידון הגמ' הי' איך מותר לפרוש כשיש רק ב' בנים, ומה שהיא מעוברת באותו הזמן אי"ז לא מעלה ולא מוריד כיון שמשה רבינו לכאורה לא ידע אז בעת ההוא שהוא קיים בכך מצות פו"ר דמנא ליה שתולד לו בת ודילמא יולד לו בן וגם מנא ליה שהבת תהי' של קיימא ולכן כל זמן שלא ידע כן א"כ איך פירש וע"ז ראיית ב"ש וכו'.

והטעם שבנידון הגמ' לא מייתו ב"ש וב"ה ראי' מהבת הזאת, הוא משום שבעת פרישתו ממנה אף שהי' יכולה להתעבר מ"מ עדיין לא היתה יכולה להוליד כבר, שהרי צפורה הגיעה למשה רבינו כשמשה רבינו ובני ישראל כבר חנו בהר האלקים כמבואר בריש פרשת יתרו ומיד בסמוך פירש משה רבינו מצפורה וכמ"ש בתוס' יבמות ס"ב א' ד"ה דכתיב דכששמע מפי הגבורה 'אל תגשו אל אשה' [שהיה זה ג' ימים קודם מתן תורה] אז פירש ממנה יעו"ש ונמצא שאי נימא שנתעברה מ"מ הי' עדיין ממש בתחילת זמן העיבור וללדת כבר ודאי שלא יתכן בזמן ההוא שפירש מאשתו, ולכן לא מייתו ב"ש וב"ה ראי' מהבת הזאת כי לנידון דידהו כיון שעדיין לא נולדה א"כ איך פירש מאשתו ומזה מייתו ב"ש הראיה וכו'.

והנה לכאו' יש לשאול מאי קשיא לגמ' איך פירש מאשתו, שהרי שמא פירש ממנה על תנאי שאם יולד לו בן או יחזור אליה עד שיהי' לו בת, ומה הראי' לב"ש כו'. וי"ל דכיון שפירש ממנה משום ששמע מפי הגבורה אל תגשו אל אשה ונשא ק"ו בעמצו כו' וכמ"ש התוס' ביבמות שם א"כ ודאי שכשפירש ממנה הי' זה לעולם ולא על תנאי, ועוד י"ל דמשה רבינו לא היה פורש על תנאי משום העלבון כי הי' זה כאומר לאשתו שאיני צריך לך רק בשביל קיום פו"ר אבל לא בשבילך והוא עון חמור מצד הבין אדם לחבירו ועל כרחך שכשפירש ממנה הי' זה לגמרי ולכן נידון הגמ' איך פירש בב' בנים לחוד וכנ"ל.

ולסיכומן של דברים, מה שכתב מרן שליט"א דיש לומר שהיה לו למשה רבינו בת ע"י שנתעברה [אחר שהיא חזרה עם יתרו וקודם פרישתו ממנה לפני מתן תורה], אי"ז סתירה למה שמבואר בגמרא שלא היה לו בת, וכנ"ל שנידון הגמרא היה על זמן פרישתו ממנה שאז היו לו ב' בנים בלי בת אבל לעולם יתכן שמ"מ כבר היתה מעוברת אז בבת ולנידון הגמ' אי"ז נפק"מ וכנ"ל אבל סו"ס הי' לו בת וקיים פו"ר וכנ"ל.

^{סט} וע"ע מה שכתבנו בספרנו מאור אהרן עה"ת, וע"ע בספרנו תשובות הגר"ח יומא פ"ז א'.

ע ידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א.

שהשבת בחו"ל יתחיל ביום שישי ביום דאף שעדיין לא הי' שקיעה בחו"ל מ"מ הרי הקב"ה גמר מלאכתו בזמן שבחו"ל הי' זה יום וצריכין לשבות בזמן גמר המעשה בראשית, וכן להיפוך כלומר דאם לפי השקיעה בחו"ל א"כ הי' צריך להיות שהשבת בא"י תכנס רק באמצע הלילה של שבת דרק אז גמר הקב"ה המעשה בראשית ונח ממלאכתו. והא לא מצינו כן. ואמאי. (כשהייתי בחו"ל נתעוררתי לשאול כך).

ת. כא"י, אבל כל מקום לפי החשבון. עא עב

*

ח] ש. בראשית פ"ג. קצת צ"ב למה נקנסה מיתה על האשה, שהרי כל אחד קיבל את העונש שלו, הנחש קבל קללה בפני עצמו, והאשה קבלה קללה בפני עצמה (ולא נזכר אצלה המיתה), והאדם קיבל קללה בפני עצמו (אצלו נזכר המיתה), וכיון שכן, צריך היה להיות לכאורה שרק אנשים ימותו ולא נשים (וכ"ש לא בהמות חיות ועופות), ולמה גם נשים מתות.

ת. האשה קבלה יותר שהיא הסיתה. עי

*

ט] ש. בראשית ג' י"ד. ויאמר ה' אלוקים אל הנחש וגו' ועפר תאכל כל ימי חייו. כתב מרן שליט"א בטעמא דקרא פ' בראשית עה"פ ועפר תאכל כל ימי חייו, דהא דכתיב בעצבון תאכלנה כל ימי חייו פי' דגם לע"ל יהי' זריעה וקצירה, ע"כ בקצרה. ולכאוי' צ"ב מהא דאיתא בתנחומא בראשית י"א שרק עד שיולד אדם מהול יהיה 'בעצבון תאכלנה' שהיו 'עושין מלאכה בידיהם' אבל 'נולד נח' ניחם אותם מ'עצבון ידינו' ש'התקין להם מחרשות ומגלות וקרדומות וכל כלי מלאכה', וכיון ש'בעצבון תאכלנה' פסק כש'נולד נח' מסתבר שלא יתחיל מחדש לעתיד לבא. ולכאוי' צ"ב. (מהחברותא).

ת. היינו הך.

ע"א חכ"א העירני בזה"ל: לכאורה מה שייך שאלה בזה הרי הקב"ה למעלה מן הזמן באמת, לא בדמיון ח"ו. אולם בספר אמרי בינה לרבינו יוסף חיים בעל בן איש חי זצוק"ל (חקרי לב סימן ב') כתב בתוך דבריו וז"ל, והנה בשמים ממעל שיש יתרון לשבת על ימי החול בכמה דברים של עליות וכיוצא, ודאי הולכים אחר ירושלים בהתחלת השבת ובסופו, ואנחנו בני בבל קרובים עם בני ירושלים בשבת בכניסתו ויציאתו, ויש הפרש שיעור מעט בינם ובינינו כו' עכ"ל יעו"ש. והאריך שם עוד והביא מקורות להנ"ל וכתב דוגמא שהגיהנם שובת הוא לפי ירושלים שהיא אמצעית העולם שנקרא טבור הארץ. מכל זה נראה שאם אפשר לשאול את השאלה שכתבת, יהיה התשובה שזה היה לפי ירושלים. ואם כן למה כל מקום לפי מקומו, מבאר שם האמרי בינה באורך יעו"ש. 'וכיון שהשבת נמסרה לכל אחד ואחד בכל מקום שהוא, מונה ששה ימים ובסוף הששה עושה שבת, שהיא זכר למעשה בראשית' כו'. 'לפי שכבר נשלמו ששה הקפים שלמים ונכנס השביעי, לקודם קודם ולמאוחר מאוחר' כו'. יעו"ש.

ע"ב שו"ת זה הביאודו בספר דעת נוטה פרשת בראשית תשובה קל"ה, וע"ש הערה 120 מה שביארו בזה בתשובת מרן זצ"ל.

ע"ג חכ"א כתב לן ליישב ע"פ מ"ד בב"ר פי"ט סי' ה' האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות הכל שמעו לה דחוץ מעוף אחד ושמו חול כו', ולכן גם הם מתים. ושור"ר דכן הוא ברש"י פסו' ו' דכ' וז"ל גם לרבות בהמה וחיה עכ"ל. ויעויין זוה"ק ס"פ אמור דק"ז ע"ב אי הוא חטא כל עלמא מה חטאו, אי תימא דכל ברין אתו ואכלו מאילנא דא ואתרמי לכלא לאו הכי אלא בשעתא דאדם קאי על רגליו כו' יעו"ש.

*

י] ש. בראשית ד' כ"ד. פרש"י וז"ל, **שבעים ושבעה. ומדרש כו' אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל כו' עכ"ל**, הנה הקב"ה הודיע לנח על המבול, מאה ועשרים שנה לפני המבול, כלומר בשנת אלף חמש מאות שלושים ושש לבריאה, ותמוה שנשות למך יודעות שיבוא מבול כבר בשנת מאה ושלושים לבריאה [בב"ר כ"ג ד] כמובא ברש"י [בראשית ד' כ"ד - כ"ה]. (מחכ"א).

ת. גם הם היו בעלות רוח"ק. עי

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

יש שאלות, ומה התשובה?

אי' במדרש רבה בפרשתנו: וַיֵּרָא א' אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד, הנה טוב מאד - זו מדת הטוב, והנה טוב מאד - זו מדת הפורענות. בימים שמידת הדין מתוחה עלינו אין לנו אלא להתחזק ולחזק ילדינו באמונה וביטחון בהשי"ת.

יחושך על פני תהום', הסתר פנים. ביום 'שמחת תורה', יום עוז ואורה, נרצחו מאות-רבות יהודים. מאז 'שואת יהודי אירופה', לא נשפך כל כך הרבה דם יהודי ביום אחד. בימים ההם, רבים לא הצליחו להחזיק באמונת אבותם, והזוועות ערערו את יסודותיהם. הקב"ה שתל בקרב פליטי המלחמה צדיקים וחסידים מחושלים אודי-הכבשנים שקיבצו סביבם צעירים והפיחו בהם אמונה. הרבי ה'בית ישראל' מגור, עליו קראו 'עם שְׂרִידֵי חָרֵב - הַלּוֹךְ לְהַרְגִיעוֹ יִשְׂרָאֵל'. הרבי מקלויזנבורג והרבי באבוב, החסידים רבי לייבל קוטנר, רבי גד'ל אייזנר, רבי מנס זיטניצקי, ועוד רבים מְצַדִּיקֵי הַרְבֵּים פְּכוּכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד, הקימו מעפר דל, ורוח חדשה חידשו בקרבם. היום זה אנחנו! עלינו מוטל להרגיע ולחזק באמונה!

ננצל הימים הקשים לשיח אמונה עם ילדינו. השאלות עצומות וכואבות. התשובה היא שבאמת אין תשובות לשאלות. 'שיח אמונה' אין הכוונה הסבר ומענה, או העמקה עיונית. 'שיח אמונה' הוא מתן לגיטימציה לדבר ולאורר רגשות. שמעתי מחסיד שבגיל בר-מצוה מְצָה כוס התרעלה ונותר בודד ממשפחתו: "לאחר שחרור המחנה חִיֵּינו כִּמְתִים מתהלכים'. רק חיפשנו מזון וצידה, הובלנו ע"י 'בעלות הברית' מהכא להתם, לא חשבנו ולא הרגשנו. בבואנו למחנה עקורים בשווייץ היה אתנו יהודי מבוגר שהושיב אותי ואת חברי והתחיל לדובב אותנו. מה איבדנו. מה עברנו. מה ראינו. כשהתחלנו לדבר חזרנו לחיות. באותו לילה בכיתי יותר מחמש וחצי שנות המלחמה. ההאזנה שלו הפשירה את הכפור שהגן על ליבי ונפשי לאורך המלחמה. חזרתי לחיות. ב"ה הקמתי משפחה ואף זכיתי לראות דור חמישי...".

אציע לשתף את הצעירים בדברי חז"ל (גיטין נ"ח). המחזקים בכלל, ובפרט את בני-הנעורים.

מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי. אמרו לו, תינוק אחד יש בבית האסורים, יפה עיניים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים. אמר: מי נתן למשפּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזוּזִים? ענה אותו תינוק ואמר: הֲלוֹא ה' זו חֲטָאנו לוֹ וְלֹא אָבוּ בְדַרְכָּיו הַלּוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ פְתוּרָתוֹ (ישעיה מ"ב כ"ד). אמר, מובטחני בו שְׁמוּרָה הוֹרָאָה בִּישְׂרָאֵל. העבודה! [ל' שבועה] שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. אמרו, לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוֹרָאָה בִּישְׂרָאֵל. ואותו תינוק ר' ישמעאל בן אלישע היה.

בוודאי שרבי יהושע התפעל מילד 'מסכן' שמשיב ומשלים דברי הנביא [הפטרות השבוע!] באמונה. אך מעבר לכך הוא התרגש מדבר נוסף. הילד השבוי, עובר מדורי גיהנום בבית האסורים, אך נותר יפה עיניים וטוב רואי! הוא שומר על אופטימיות! אינו מסלק מעליו מורשת אבותיו, אלא פאותיו גלויות ומסודרות! רבי יהושע לא נזקק 'להחיותו' אלא לפדותו בלבד! רבי יהושע ראה בו המשך שושלת הדורות! הוא היה מורה לאחרים, כי עבר כור היתוך וחושל כפלדה.

בימי סער אלה אשר 'מלאה הארץ חמאס' רח"ל, נצטט דברי מוהר"ן מברסלב, וזה יסוד שיח האמונה הנ"ל:

אדרבא! כך ראוי להיות, שתהיינה לו קושיות על השי"ת, וכך נאה ויפה לו לפי גדולתו ורוממותו, כי מעצם גדלותו ורוממותו, הוא מרומם מאוד מדעתנו, בוודאי שאי אפשר שנבין ונשיג בשכלנו הנהגתו יתברך, ועל כן בהכרח שיהיו עליו קושיות! ואם היתה הנהגתו לפי חיוב דעתנו, אם כן היתה דעתו - כדעתנו! (ליקוטי מוהר"ן תנינא סי' ס"ב)

דבריו אלה מקפלים בקרבם 'חצי ספר איוב'. כאמור, מותר לשאול! לא לקפוא בפנים! והתשובה היא "אין תשובה!"

רבינו החתם סופר, שיום ההילולא שלו בימים אלה, ביאר דבר נפלא: בשעה שעלה משה למרום ביקש מהקב"ה 'אם נא מצאתי חן בעיניך - הודעני נא את דרכך'. חז"ל פירשו כי משה רצה לשמוע מפי עליון "מדוע צדיק ורע לו, רשע וטוב לו", או "למה קורים דברים רעים לאנשים טובים?". מה ענה לו הקב"ה? תשובה מדהימה! 'וְרָאִיתָ אֶת אַחֲרֵי וּפְנֵי לֹא יֵרָאוּ. פִּירוּשׁ, אֵת הַפְּנִים - קְדִימָה, לֹא תוּכַל לִרְאוֹת, כִּי הֵעֵתִיד נִסְתַּר מֵעֵינֵי הָאָדָם. אוֹלָם יִרְאִיתָ אֶת אַחֲרֵי - לְאַחַר הָאִירוּע - לְאַחַר זְמַן, תוּכַל לִהְיוֹת הַיָּטֵב כֹּל מֵהַלֵּךְ הָעֲנִיִּינִים. לְאַחַר זְמַן יִכּוֹל לִהְיוֹת אַחֲרֵי שְׂעָה, אַחֲרֵי יוֹם, אַחֲרֵי חֲמֵשׁ שָׁנִים, וּלְפַעֲמִים רַק לְאַחַר שְׁעוּלִים לְמַעַלָּה'. 'בשעת מעשה' יש שאלות רבות, אך לאחר זמן זוכים ל'תשובות' לכול! יהיר רצון ותתקיים במהרה נבואת ישעיהו "לֹא יִשְׁמַע עוֹד חֲמָ"ס בְּאַרְצֶךָ שׂוֹד וְשָׁבַר בְּגְבוּלֶיךָ!"

בשורות טובות ישועות ונחמות!

לתגובות: 123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

חמש לשש מצטרף

כי השש על החמש הוקם

אם לא- כל השש ישרף

כפי שמראש סוכם

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: יום ה'ששי- כל העולם עומד על התורה

לשון רש"י [בראשית א, לא] יום הששי- הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עליהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חומשי תורה. ד"א יום הששי כולם תלויים ועומדים עד יום הששי הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף נז: גמ' לא אמרה תורה שלח לתקלה. ואע"פ שהולכים אחר הרוב, מ"מ תקלה מיקרי כיון שבעצם יש בה איסור, ולכאורה היה מקום לומר שאין האיסור אלא למשלח מצד לפני עיור, אבל למוצא אין איסור אלא דיל"ע אם עובר על לפני עיור כה"ג דבעצם המוצא יש לו היתר לתלות ברוב, אבל מדברי רש"י משמע שהתקלה היא למי שאוכלו ועי' ביד דוד, אלא שצ"ע לשיטת החוות דעת ששייך ביטול אפילו אם האיסור וההיתר אינן עומדים במקום אחד, שכל שיש להם אותו ספק בטלים ברוב, ולדבריו יקשה מסוגיין שא"כ אין כאן תקלה כיון שהאיסור בטל, והנה רש"י בביצה דף ג. פירש הטעם דדבר שיש לו מתירין אינו בטל משום עד שתאכלנה באיסור תאכלנה בהיתר, ומבואר שאפילו אם בטל מה"ת עדיין נחשב שאוכל דבר האסור, וזה מובן להנך שי' דאסור לאדם אחד לאכול כל ג' החתיכות אבל להנך שי' שמותר לאדם אחד לאכול כל ג' החתיכות ע"כ הפשט הוא שנעשה להיתר וא"כ קשה למה זה נחשב לתקלה, והנודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סי' מה) הוכיח מזה שביבש ביבש אסור מה"ת לבטל איסור לכתחילה, ועי' בקו"ש (חולין נה) שכתב ליישב עפ"י דברי הרא"ש שלא שייך ביטול אלא לאחר שנודע התערובת, א"כ לק"מ, ואפשר עוד לומר שכיון שהולכים אחר הרוב ממילא כל הציפורים לא נכללים בכלל הספק, וממילא לא שייך בהו ביטול.

דף נח: גמ' טובת הנאה ממון. כתבו הראשונים שלפ"ז אינו צריך לשלם את כל דמי טבלו, שכן בחלק של התרומה אין לו אלא דמי טובת הנאה, אולם הריטב"א כתב שלמ"ד טובת הנאה ממון הפשט הוא שעד הנתינה כולו שלו, אלא שהוא צריך להקנותו לכהן, וממילא צריך לשלם דמי כולו, ועי' בקצות (סי' ערה סק"א) ובקה"י ב"מ (על דברי תוס' שם ו:): הנה לפי תי' הגמ' דפליגי בחיטה אחת פוטרת את הכרי, והיינו דלמאן דלית ליה דשמואל סבר שהשיעור הוא כדי נתינה, אבל השיעור אחד מארבעים הוא ודאי רק מדרבנן, ועי' בתוס' רי"ד וכן הוא בנודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סימן ר"א) שכל הדין דחטה אחת פוטרת זהו רק לתקן את הכרי, אבל לענין מצות נתינה ודאי לא סגי בחיטה אחת אלא צריך שיעור כדי נתינה חשובה, והקשו האחרונים מאי נפק"מ שמדאורייתא חיטה אחת פוטרת הא מדרבנן ודאי לא סגי בחיטה אחת, ובפשטות היה אפשר לומר שמ"מ אינו טובל אבל לפי דברי המשנ"ל שטובל צ"ב [ועי' בפרי יצחק (ח"א סי' סג) וחי' רמ"ש] והאחרונים כתבו לתרץ [עי' ביד דוד] שאפילו אם נימא שמדרבנן טובל, מ"מ לכהן אין זכות בכרי על החיוב דרבנן, רק שהטילו על האדם להפריש [והדברים מובנים ביותר לדברי הנתיבות שכל דיני דרבנן אינן רק על הגברא לשמוע דברים חכמים] ומש"ה צריך לשלם כולו, כיון שלמעשה שייך כולו לישראל, אלא שיש לו חיוב ליתן לכהן, וכן צריך לומר לדברי התוס' רי"ד שיש שיעור נתינה, ואעפ"כ צריך לשלם כולו, והיינו משום שאין לכהן זכות ממון ע"ז, אלא שמוטלת המצוה על הישראל להפריש כדי נתינה.

דף נט. ואין עולין מטומאתן אלא בשנוי מעשה. ופרש"י משקבלוה. ומבואר שרק אם כבר קיבלו טומאה אז בעינן שינוי מעשה לקלקל, אבל אם לא קיבל טומאה עדיין, סגי במה שהתחיל לשוף ועיין מהרש"א, ועיין במשנת רבי אהרן טהרות סי' ל' שביאר שיטת רש"י בטוב טעם, דאזיל לשיטתו בשבת (קכד.) בטלית שנקרע שהגם שנשאר ג' על ג', עדיין טהור, והיינו שסובר שיש דין ששבירתן מטהרתן, ולא משום שפקע שם כלי, אבל בלא זה במה שפקע שם כלי לא יפקע שם הטומאה [כעין שכתבו התוס' לענין תרומה דלאחר שכבר חל לא שייך ביטול] רק עם הטהרה של שבירה, וממילא לענין שיפקע שם טומאה, לא סגי במה שיפקע שם הכלי, אלא ע"י שם שבירה, וזהו דוקא על ידי נקב, וע"ע בקובץ ביאורים על מס' חולין מ"ש בזה [ועיין בתוס' שבת (נח.) לענין יכול להחזיר ע"י הדיוט, שכתבו כעין הך חילוק, וכ"כ בתוס' רעק"א מסכת כלים (סוף פכ"ו) שכתב כעין הך חילוק בשיטת ר"י שבעינן מעשה קלקול] וע"ע במקדש דוד (סימן נד) שדייק שלענין לשוף סגי אם התחיל, אבל לענין נקב בעינן שיעשה כל הנקב, והביאור הוא שלענין שלא לקבל טומאה, סגי במה שעשאו גולמי כלי, אבל להפקיע הטומאה, בעינן שלא יהא עוד כלי, וזה לא שייך רק אם מקלקלו לגמרי ומצד שבירתן מטהרתן, ומה"ט לא סגי אם התחיל, אבל החזו"א כלים (סימן כט) חולק על זה.

דף ס. גמ' כל גיטא דמשייר. שיטת רש"י הוא שהחסרון הוא שאינו כריתות, ולכאורה אין הכוונה כיון שלא כורת מיד הכל, דא"כ מאי מתרץ הגמ' שמיתה מתיר, אבל עד שם ג"כ חסר בכריתות, וע"כ שכוונת הגמ' שכיון שהחלק האחרון חל לאחר מיתה, א"כ אותו חלק אין הגט יכול להתיר, ולכן חסר בכריתות כיון שהגט לא כרת לגמרי, וע"ז תי' הגמ' [נעי במקנה] גט להוציא ומיתה להוציא, והיינו שכיון שהתורה נתנה שני אופנים לאשה לקנות את עצמה, אפשר לצרף שחלק מן האישות יהא נפקע על ידי הגט, וחלק על ידי המיתה, ומה שחולצת ולא מתייבמת היינו מכיון שהחלק מן האישות כבר נפקע ע"י הגט, עיין שיטה לא נודע למי וע"ז מקשה אביי מי דמי וכו', שכיון שהם עושים שני דברים אין מצטרפים, ואולי י"ל שמחלוקתם תלוי אם יבום הוי שיור מהאישות הראשון, או שהוי אישות חדשה ליבם [עיין באתוון דאורייתא כלל ח'] ועי' בתוס' שהקשו דא"כ גם קידושין נילף מצד דאיתקש הויה ליציאה והראשונים תירצו שר' יוחנן סובר דלא שייך להקיש הויה ליציאה לענין החסרון של כריתות.

דף סא. מתני' כל תנאי שאינו כתנאי בני גד. ונחלקו אם בעינן תנאי כפול או לאו, הנה מחלוקת ר"מ ור"ח, ביסודו הוא אם אמרינן מכלל לאו אתה שומע הן, וכן מבואר מכל הסוגיא וכן בנדרים דף יא., ועיין בקוב"ש בב"ב (תלז) שהביא משם הגר"ח, שכו"ע מודים שיש הוכחה מההן ללאו, ומחלוקתם הוא כשאומר ההן אם הוי כאילו אמר גם הלאו, ונכלל בלשון של ההן, ולפי"ז משמע שגם לר"ח בעינן תנאי כפול, אלא שיש לנו כפילות מצד הדין של מכלל הן, אלא שצ"ע דלפי דבריו אין מקור שבעינן תנאי כפול, ואולי מצד קושית הפנ"י שהקשה שאה"נ שהתורה כתבו משום סיבה אחרת, אבל למעשה הא בעינן דומיא, כמו כל שאר הלכות תנאי, אלא ע"כ מכיון שסובר מכלל הן, הוי דומיא, משא"כ לר"מ מזה שהתורה כפלה, מוכח שלא אמרינן מכלל הן, ובוה מובן מ"ש רש"י בד"ה ר"ח

אמר, שר"ח לא פליג אלא על תנאי כפול, וצ"ב שא"כ היאך שייך הן קודם ללאו והנה התוס' לא נקטו רק תנאי קודם למעשה אבל בתוס' הרא"ש מבואר להדיא שגם הן קודם ללאו, ויש לפרש דאם כופל אז צריכים הן קודם ללאו, אבל המהרי"ט תי' שכיון שר"ח סובר שמכלל הן אתה שומע לאו, וא"כ צריך לפרש קודם ההן, וזהו לכאורה לפמ"ש בשם הגר"ח שבעצם גם לדבריו בעינן כפילות.

דף סב: גמ' משפט כתיב ביה. רש"י פירש שמה שצריך ג' קאי על הטבילה, ועל הודעת המצות [ועל המילה ודאי שא"צ, וכן מבואר בר"מ (אסו"ב פי"ג ה"ו) ועיין באחיעזר (ח"ג סימן כז) וזה תלוי אם המילה הוא מצד שנעשה ישראל, או מצד הגירות ונ"מ למי שמוסכן למול אם שייך להתגייר בלי המילה] אבל התוס' סוברים שרק על הקבלת מצות בעינן ג', ובפשטות משום שרק על זה אפשר לדון, ושייך לומר שמיקרי משפט, וראיתי באחרונים שכתבו על פי דברי הר"מ (איסו"ב פי"ג הל' ד) וז"ל וכן לדורות כשירצה הגוי להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה, ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה עכ"ל ומשמע מזה שעיקר הגירות הוא הקבלת עול, והמילה וטבילה הוי רק תנאי בגירות, וממילא מובן שצריך שלשה רק על קבלת המצות, ולפי"ז אפשר להבין למה לכתחלה בעינן שלשה אפילו על הטבילה, דבעצם איכא דין שלשה על הכל, אלא שסגי במה שיש על העיקר, והשאר נגרר ע"י העיקר [אבל התוס' הרא"ש כתב דהוי רק מדרבנן] ובאמת האחרונים דנו אם הדין שלשה שמעכב הגירות, הוא כעין דין עדות לקיום הדבר, שמבלי הבי"ד לא חל הגירות, או משום שבעינן פסק של בי"ד שאפשר לקבלו, ורק אז יכול לחול הגירות, ומזה שיש דין ג' בקבלת המצות, לכאורה מוכח שזהו מצד פסק בית דין, שהקבלת מצות אינו עושה שום חלות, שנוכל לומר ע"ז שאינו חל בלא בי"ד.

דף סג: גמ' נאמן לקרבן. והנה תוס' וכן הראשונים למדו שנאמן, מדין ע"א נאמן באיסורים, וע"א נאמן לענין קרבן, אבל לא לענין עונשים, אבל השלטי גיבורים למד שנאמן מדין יכיר, ולפי"ז יהא מוכח שהנאמנות של יכיר אינו לענין עונשים, ועיין בפנ"י שהקשה לשיטת הר"מ (סנהדרין פט"ז ה"ו) שהאיסור עצמו בע"א יוחזק ולוקין אח"כ מכיון שכבר הוחזק שזהו דבר האסור א"כ אמאי אינו נאמן לענין עונשים, ועיין בש"ש (ש"ו יב) שכתב שרק כשהוחזק ל' יום לוקין, וכן כתב להדיא התוס' רי"ד בסוגין, ועיין בחמדת שלמה שרצה לומר שהכא מכיון שאנו דנים אם הוא קטן או לא, וא"כ לענין מה שנוגע אליו לא הוחזק בכלל, שאם הוא קטן א"כ הוא אינו מצווה, וא"כ לא שייך הוחזק, ולבסוף רצה לומר שרק בעד כשר אמרינן הוחזק, אבל אביו שהוא קרוב לא אמרינן הוחזק, וכעין זה כתב האחיעזר (ח"א סימן ו' ו'), והרעק"א בשו"ת (סימן קז) כתב לחלק בין מלקות למיתה, ובביאור החילוק כתב הקוב"ש בכתובות (סימן נח) שהמלקות בא על מה שעבר על האיסור, וכיון שנאמן לאסור ממילא יש מלקות, אבל מיתה בא על מה שהיא אשת איש, ועל זה אינו נאמן, וזה מתרץ רק הקושיא מלעיל למה אין סוקלין, אבל עדיין קשה מהכא שמבואר שגם לענין מלקות אינו נאמן, ולמה לא נימא דהוחזק ואולי הכא שייך לתרץ כדברי החמדת שלמה, ועדיין צ"ב דבשלמא לענין שהוא בן י"ג, לא שייך לומר הוחזק, כיון שאין הקטן חפצא של איסור, ואומר שהוא נתחייב בכל המצות, ובאמת לענין שאר דברים לא נתקבל בכלל

עדותו, וא"כ לא שייך לומר שהוחזק, אבל בבן תשע שנים עדיין קשה דהא שם הוי כמעיד שזהו חפצא של איסור, וא"כ למה לא נימא הוחזק לענין מלקות ויל"ע בזה.

דף סד: גמ' מה לי לשקר כי חזקה. ולא אתי חזקה ועקרה חזקה לגמרי, והא שנאמן, פירש"י משום שאין אדם חוטא ולא לו, ואם שיקר היה חוזר לפני מיתתו, והא שצריכים למיגו, וגם להסברא שאין אדם חוטא, כתבו הפנ"י והחת"ס (שו"ת אהע"ז (סימן עה) דמיגו הוי במקום חזקה, וא"כ הוי חזקה כנגד חזקה, ולא היה מותרת אלא משום שיש לו עוד סיבה להאמינו, משום אין אדם חוטא ולא לו [ובאמת מדברי רש"י משמע שאיתרע החזקה הקודמת על ידי המיגו, וא"כ אפשר לומר שנאמן מצד ע"א, כיון שאין כאן חזקה, ומ"ש אין אדם חוטא היינו רק שלא נאמר שאמר כן רק שתתמצה] ולפי"ז כשחוזר לפני מיתתו, אינו משום שנאמן לאסרה, אלא משום שאין הראיה של אין אדם חוטא ולא לו, דהא באמת חזר לבסוף, וא"כ הוי חזקה כנגד חזקה, וא"א להתירו [ולפי"ז רק מספק אסורה, וחולצת ולא מתייבמת עיין בחת"ס שם] ולפי"ז לא קשה קושית הרמב"ן, שהקשה דלא מצינו שיהא אפשר לחזור ולהגיד, וכעין זה כתב בחי' ר' מאיר שמחה, ובאמת אפשר לומר עוד יותר שאם חוזר א"כ רואים שמה שאמר קודם היה רק כדי שתתמצה, וא"כ לא נעקר החיוב כלל ועדיין נשאר החזקת חיוב, ולפי"ז אפשר לומר דהיא חייבת מצד ודאי ולא מכח ספק.

דף סה: גמ' מאי דעתך. והנה הקצות בסי' רמא' א' לומד שקושית הגמ' הוא לענין עדות לקיומי, שהודאת בע"ד יהא במקום עדים, גם בקידושין, כמו שמהני לענין ממון, דבעצם בעינן עדות לקיום הדבר גם שם, שהרי זהו כל המקור, אלא שא"צ עדים לקיום הדבר בכל מכירה, משום הודאת בע"ד דהוי במקום עדים, ועל זה מתרץ הגמ' שכיון שחב לאחריני לא מהני, וצריכים עדות שיועיל לכל מי שהקידושין נוגע אצלם, ונגדם לא מהני הודאתם, משא"כ בממון שנוגע רק למוכר והלוקח מהני. אבל ודאי שייך שויא אחד"א בקידושין, שאומרת שהיה שם כבר עדים וכבר נאסרה לכל העולם, וכמוכח ממשנתנו, והגם שחב לאחריני, אה"נ שאינה נאמנת נגדם ועיין בשיטה, אבל שהודאה יהא במקום עדות לקיומי לא מהני, דבעינן שיהא אפשר לברר העדות לכל מי שהקידושין נוגע לו, ומדברי הרמב"ן מבואר מכיון שיסודו של קידושין הוא שאסר לה אכולי עלמא, וכמו כן בגיטין לשיטת התוס' בגיטין (יז:): שגט הוא שמתירה לכל העולם ואם אינה נאסרת לכל העולם חסר בעצם מעשה הקידושין, ועיין בקה"י שהקשה על הקצות ממכירה ע"י שליח היאך חל, וע"ק דגם במכירה שייך חב לאחריני, אם יש לו בע"ח, וכתב השיטה וכן המאירי, שאז באמת אינו נאמן להפסיד בע"ח, ולפי הקצות היה צריך להיות שאין המכירה חל בכלל וצ"ע, ולפמ"ש הרמב"ן אפשר לומר שרק בקידושין מכיון שאוסר לה אכולי עלמא, בעינן שיהא עדות על כל העולם, אבל בממון מכיון שעצם המכירה אינו אלא כלפיו, הגם שנוגע גם לאחריני, לא בעינן עדים על זה, ויש שהקשו שלפי הקצות, בזוכה מהפקר יהא צריך עדים לקיום הדבר.

דף סו: גמ' והיתה לו לזרעו אחריו. והנה להך מ"ד לכאורה הדין כן לכל דיני כהונה, משא"כ למ"ד שיליף מחילו, הוי דין דוקא לענין עבודה, שכשר מדין ופועל ידיו תרצה, ונ"מ לענין פדה"ב, [עיין בפתחי תשובה (סימן שה) וגם בסוגיא דמכות (יב.) לענין בטלה כהונה] ולמ"ד שיליף מאשר יהיה בימים ההם, עיין בתוס' הרא"ש שקאי על הבאת ביכורים, א"כ

מוכח שהוי כהן לכל דבר, ועי' בגמ' לקמן בעל מום מנלן ופרש"י דנילף מלזרעו אחריו, ומשמע שרק להך דרשא בעינן המיעוט של שלום, אבל לשאר דרשות [לכאורה רק חילון] אין שום צורך למעט בעל מום, מכיון שאין הו"א לרבותו שיהא כשר, וכן כתב הרעק"א בשו"ת (סי' עה) ועי' במשך חכמה פ' פנחס (במדבר כה יב) שחולק ע"ז, וסובר דבעינן הפסוק על כה"ג שעבד שעבודתו כשירה [וזה דלא כמ"ש הפלאה דבכה"ג אין עבודתו כשירה] אלא שצ"ע לפמ"ש התוס' (ד"ה אמר) שחולקים בטמא אם דומה לבן גרושה, א"כ מוכח שאינו דוקא בחללות, ואולי שיסוד שטמא פוסל העבודה היינו משום שע"י הטומאה נתחלל מקדושתו וכמו שמצינו שכהן אסור לטמא למתים וכן שמת נקרא חלל, והנה הך דוי"ו דשלום קטיעא, עיין מהרש"א שהכוונה דהוי כמו י' ונקרא שלים, אבל הריטב"א כתב שכותבים וי"ו אלא שכרות באמצע, והיינו או שלים או שלם, ועיין ברעק"א הנ"ל באריכות בזה לענין ס"ת שלנו.

דף סז: גמ' באומות הלך אחר הזכר. וכתב רש"י שהנ"מ הוא לענין לא תחיה, ובאמת יש עוד נ"מ לענין הלאו דלא תתחתן, ולענין עמוני שנשא מצרית שהולד הוא עמוני, והנה לענין עמלק יש שרצו לומר, שגם באמו מעמלק חייב למחותו מצד זכר עמלק, דהוא נמי מיקרי זכר, וראיה קצת שאיתא שאגג בא על שפחתו ומזה יצא עמלק, ולכאורה בשפחה הולד מתייחס אחר השפחה, ולמה מיקרי עמלק, אבל לכאורה זה אינו דהא בגוים לא שייך דין שפחה, ועוד צ"ב לענין הדין של אין מקבלים גרים מעמלק, אם תלוי באב או שתלוי בדין מחה תמחה, ובזה יש ליישב הקושיא של מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, וזהו רב שילת.

גמ' מאי פגום איכא. והגם שאם נייחס אותו אחריה יהא עמוני, אבל לא שייך כאן הדין שנלך אחר פגום, כיון שהיא אינה פגומה, [ועיין מהרש"א ביבמות (עז).] לענין רות, שהגואל לא רצה משום שלא ישחית זרעו, והקשה דתיפוק ליה מצד האשה שאסורה, ותי' שעליה אמרינן עדל"ת, אבל הולד הוי פסול, ובאמת היה אפשר לומר שגם הגואל ידע הדרש, אלא שחשב שלענין הולד נימא הולך אחר הפגום, וזהו שנתחדש שלא מיקרי בכלל פגום, וכן משמע שם מדברי התרגום שאמרה ואנכי נכריה, והיינו מצד הלאו דלא תדרוש [ונוהג אפילו לאחר גירות וכמ"ש המנחת חינוך] וע"ז אמר לה שכיון שיש דין של מואבי ולא מואבית, א"כ לאחר גירות לא מיקרי בכלל מואבי, והאיסור פקע, והנה למסקנת הגמ' שאיירי בעמוני שנשא מצרית, צ"ב למה לא נימא שנלך אחר שניהם לחומרא, ובשלמא אם נימא שהולד הולך אחר הפגום הוא לכל דבר אז לק"מ, אבל אם נימא שאינו אלא לענין פסול, נלך לחומרא ויקבל שני הפסולים, וצ"ל מכיון שהפסול הוא מצד עמוני, והתורה חלקה אותם לשני אומות מצרי ועמוני, לא שייך שיהא לו הפסול של שני אומות.

סיפור

סיפור / הרב זאב קופילוביץ

'שהכל נהיה בדברו'

בסימטה צדדית בבני ברק גר לו אבישי שרק זה עתה חוזר הוא בתשובה, סידר ניקה וצחצח את ביתו הצנוע, והבריז שוב ושוב בפעם אחר פעם את האבק מעל כובעו, הנה עוד מעט קט באים לכאן האורחים והידידים מן העבר, וברצונו לקבל את פניהם באווירה נוחה ונעימה, בתקווה שעל ידי כך יצליח לשנות בהם את היבטם והשקפתם על החיים היפים ועל הנעימות והדר הנימוסיות של היהדות הנאמנה.

מספר דקות לאחר מכן, נשמעו דפיקות אימתניות על הדלת, אבישי רץ אל הדלת, 'הן אלו דפיקותיהם של האורחים' פסק באוזני בני הבית הנדהמים, הלא אין הם דפיקות עדינות של שכנים בני ברקים עדינים ומנומסים, שזכו לחינוך טהור וקדוש, אלו בלי ספק דפיקות של אנשים שלא התחנכו לעדינות ולאצילות כראוי.

כשפתח את הדלת גילה שם חמישה 'חברה', גבי, יואב, איתן, קובי, ואילן, הוא קיבל אותם בברוכים הבאים לבבית כראוי לבית חרדי, והכניסם אחר כבוד אל סלון ביתו, שם היה ערוך על השולחן כיבוד קל שכלל אבטיחים ומילונים ועוד מיני תרגימא.

כשיצא בעל הבית אל המטבח בכדי להכין עבור כולם שתייה חמה, ניגשו האורחים בינתיים 'לעבודת האכילה', הם נטלו אבטיח מהמגש המרכזי ורצו לבלעו בחטף בכדי 'להרגיש כמו בבית', עד שלפתע אמר גבי הנמרץ שבחבורה: הרי אנו נמצאים כעת בביקור בבית דתי ועלינו לכבד את החבר שלנו ולאכול עם ברכה.

החברה סברו וקיבלו. ברם לפתע התעוררה בעיה טכנית, מהי ברכת האבטיח?? הם היו נבוכים בעליל ולא ידעו מה עליהם לעשות בסיטואציה בלתי נעימה זו, ולכך נעצו כולם את עיניהם בקובי המסורתי שבחבורה בכדי שיציל בידענותו את המצב, אלא שקובי השפיל את מבטו והתנצל בקול מבויש, כי אימו שבשמים נהגה אמנם להדליק נרות, אבל היא לא נתנה לו מעולם הדרכה מפורטת מה מברכים על כל מאכל.

תוך כדי שהם מתלבטים, האם לוותר על הברכה או לצפות לשובו של החבר הדתי מהגיחה הקצרה למטבח, נשמע לפתע קולו של איתן, שהיה דווקא הביישן שביניהם, אשר הודיע נחרצות שהוא יודע בבירור שעל אבטיח מברכים את הברכה: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו".

בדיוק ברגע זה נכנס אבישי אל החדר, וכששמע כיצד איתן 'מפגין ידענות מופלגת בהלכות ברכות'. לא יכול היה לעצור את עצמו ומפיו יצאה קריאה ספונטנית: "איתן, לא זו הברכה...".

איתן עמד מבויש כולו ובעינו נתלתה דמעה של עלבון, הוא מיהר למוחטה במפית שעמדה על השולחן, לבל יאבד את התדמית המחוספסת בעיני חבריו. כמה דקות של

שתיקה רועמת חלפו, כשלאחריהם נענה איתן ואמר: "אולי טעיתי, אולם הרי ראיתי במו עיני מתוך הניסיון שברכת שהכל נהיה בדברו עובדת!".

כאן סקרנותם כבר טיפסה לגבהים, והם הסתערו על איתן בבליל של קולות וצעקות שיואיל להסביר את נימוקו המוזר, הדבר נמשך עד שאבישי גילה תושייה ואמר בקול רך: איתן, כולנו סקרנים לדעת איפה ומתי גילית שזה עובד, ובבקשה ממך, תשתף את כולנו בחוויה שעברת.

איתן כחכך בגרונו ופתח בסיפורו: היה זה בשעת מלחמת ששת הימים, שגבתה כידוע מחיר כבד ביותר של חיים צעירים פורחים ומלבבלבים, אשר נגדעו באיבם, היו אלו חיילים שקיפחו את חייהם ולא זכו להגשים את המשאלה המינימאלית לחזור לביתם בריאים ושלמים.

אני נמניתי בין אלפי החיילים הלוחמים, שנגזר עליהם לעמוד חשופים בתוך טנקים בשטח האויב כמעט בלא יכולת נסיגה. אני וחברי, בראשות המפקד, עלינו על גבי הטנקים ונסענו לכיוון מוצבים מצריים, ואז פתחנו בירי פגזים בלתי פוסקת לכל עבר, שנמשך שעות ארוכות ללא שום הפוגה והפסקת ביניים.

למרבה הצער התגלגלו הדברים, שרוב חברי הקבוצה נפלו חללים בידי המצרים, עד שמתוך כמה מאות, הפכנו לכמה עשרות חיילים, מסמורטטים וחבוטים.

המפקד דאג גם לגורלו הוא, וויחד עם נטל האחריות לנו החיילים - היה לשבר כלי. לאחר שהפך שוב ושוב בצדדי העניין וגילה כי אנו נמצאים בדרך ללא מוצא, איבד את כל גאוותו, ובצר לו פתח בקריאה נואשת: "חברה אין לנו זמן מיותר, האם יש כאן מישהו שיודע איזו תפילה של דתיים שתוכל לעזור לנו כעת ברגע אמת?".

אחד מהחיילים שבא מבית מסורתי יחסית, אמר: "אני זוכר במעומעם איזו תפילה, אם כי איני יודע אם היא תתאים כאן".

"תאמר כבר" הרעים עליו המפקד בקולו, והחייל אמר, בקול מהוסס: "אני זוכר מבית הורי שעל כוס שתייה מברכים: שהכל נהיה בדברו".

"הידד" מחא המפקד כפיים בהתלהבות, תפס פיקוד והנחה: "לפני כל יריית פגז, מצידנו או מצד האויב, נשאג במלוא גרונו את התפילה, שלמדנו עכשיו!".

שבריר שנייה לאחר מכן ראינו טנק מצרי יורה פגז לעברינו, בלא לאבד זמן שאגנו כולנו בקול לא לנו: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו!" דקה שדמתה כנצח חלפה, והנה נס! ממששים אנו את אברינו ומגלים שנותרנו בחיים, הפגז החטיא את המטרה!

מאז הנס הגלוי לא חלפה אלא כמחצית הדקה, עד שהמפקד הכריז בקול רם: "היכוננו אנו עומדים לשגר פגז". מיד פתחנו כולנו שוב במקהלה קולנית: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו", פתאום שומעים אנו קול נפץ עז ומגלים, כי טנק מצרי עולה בלהבות כשהאש אוכלת את יושביו ולא מותירה מיושביו שריד ופליט.

מקרים אלו גררו אחריהם מקרים דומים נוספים.
עכשיו אני שואל אתכם: "אם ברכת שהכול יש בה עוצמה כה גדולה להציל חיים ולהשמיד טנקים, בלי ספק היא מספיקה בכדי לברך על האבטיח".
אבישי המארח התאבן על מקומו למשך דקות ארוכות, תפוס היה שרעפים ואפוף בהרהורים עמוקים למשמע הסיפור שזה עתה שמע.
לאחר שהללו עזבו את המקום, הרים אבישי את עיניו למרום ונשא נאום חוצב להבות אש בפני בני הבית, תוך כדי שדמעות הזדככות וטהרה שטפו את פניו וזלגו כפנינים על מורד לחייו: "כי אתה ה' שומע תפילת כל פה - רב הסליחות ובעל הרחמים שומע ומקבל כל תפילה אמיתית! נדע מעתה להכניס במילותיה של כל תפילה מעט כוונה, שום שער לא יישאר נעול!".